

The Project Gutenberg eBook of Aikansa lapsipuoli, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Aikansa lapsipuoli

Author: Santeri Ivalo

Release date: November 20, 2012 [EBook #41416]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AIKANSÄ LAPSIPUOLI ***

Produced by Tapio Riikonen

AIKANSÄ LAPSIPUOLI

Kirj.

Santeri Ingman [Ivalo]

Werner Söderström, Porvoo, 1895.

I.

Tervavene kelluili kepeästi Alanteen rannalla. Keula oli vedetty kiini rantahiekalle, vaan perä notkahteli sujuvasti valloillaan hienosen aamutuulen nostaessa järveltä päin loivan laineen. Vene oli jo täydessä lastissa, isäntä seisoi puukko hampaissa pohkeita myöten vedessä ja kiinnitti viimeisiä varppeita, vastailleen siitä puukonterän poikki minkä mitäkin eukolleen, joka avopäin ja kädet puuskassa yhtämittaa tarinoi ylempää törmältä ja vielä kerran muistatti miehensä mieleen tärkeimpiä kaupunkiostoksia. Aatulle, renkimiehelle, joka parastaikaa kantoi arkkua veneeseen, huusi emäntä sekaan:

— Peremmäs, nosta peremmäs se maisterin arkku siihen tynnyrein väliin, etteivät kastu kirjat ja vaatteet, kun koskissa vettä loiskii.

— Voivat ne kastua perempänäkin, jos niikseen sattuu. Vaan tässäkö se itse aikoo istua nököttää tervaisten tynnyrien selässä?

— Todellakin, annahan kun haen raanun alustaksi.

Samassa kuin emäntä toi aitasta raanua, ilmestyi maisteri itse tuparakennuksesta: solakka, pitkänlainen nuorukainen, tumma tukka ja viiksien alku ja suuret, vilkkaat, ruskeat silmät. Hänellä oli hiukan levoton, heippaseva käynti, kun hän pihan poikki kulki kantaen veneeseen pyssyään ja matkalaukkuaan. Aatu otti ne vastaan veneeseen ja maisteri jäi seisomaan emännän rinnalle törmälle, johon samassa isäntäkin nousi kuivaten kastuneita saapasvarsiaan ojanvarren nurmikkoon.

— No nyt se on sitä myöten valmista, virkkoi Alanteen isäntä mielihyvissään puukkoa tuppeen painaessaan. — Elä muuta kuin ala solottaa alas virtoja!

Emäntä heittäytyi vähän surulliseksi ja puhui puoli-itkuisella äänellä:

— Jääpi kai nyt taas autioksi Alanteen talo, tänne minä yksin lasten kanssa syystöitä hoitamaan. Ja eikö pyörähtäne taas kuukausi, ennenkuin te olette Oulussa mutkin käyneet.

— Voipipa mennä, voidaan joutua välemminkin. Vaan totta siellä käydä pitää, jos mieli elää.

— Niin tuo lie! — Emäntä huoahhti pari kertaa ja kääntyi sitten hilpeämmällä äänellä maisteria puhuttelemaan:

— Tyhjä sija tähän nyt jääpi maisterinkin jälkeen, kesäkauden tässä jo aivan ehdittiin tottuakin toisiinsa.

— Se on totta, emäntä, vastasi nuorukainen. Tuntuupa minustakin taas melkein vastenmieliseltä lähteä täältä pois suureen maailmaan, täällä on ollut niin rauhallista ja niin hyvin on tultu toimeen.

— No kumma se on, miten tuo maisterikin niin on ehtinyt tottua näihin köyhiin oloihin ja meihin oppimattomiin ihmisiin.

— Se on nähkääs sitä, emäntä, että minä nyt vasta olen tätä elämätä oikein oppinut tuntemaan ja täällä maan sydämessä on paljo sellaista, joka vetää puoleensa.

— Tulkaa sitten toisena kesänä takasin.

— Eihän sitä tiedä. Jos mieli tekisikin, niin pitkä on matka.

Isäntä oli tähän keskusteluun osaaottamatta istunut ojan partaalla ja kaivellut saappaan kärellään hiekkaa, mutta siltä näytti, että hänkin täydelleen hyväksyi ne tunteet, joita hänen eukkonsa tulkitsi. Lopuksi virkkoi hänkin sentään:

— Tulkaa milloin niikseen sopii, vanhat tutunne täältä löydätte, vaikkeivät ole tämän kummempia.

Mieliala yritti siinä käymään hiukan juhlalliseksi, mutta sen katkasi emäntä kutsumalla matkamiehet vielä tupaan lähtökahvia juomaan. Itse meni hän edeltä, isäntä seurasi verkalleen perästä. Maisteri jäi vielä hetkiseksi mietteihinsä törmälle seisomaan ja hänen katseensa siirtyivät väkisinkin tarkastelemaan tuota edessä olevaa, aamupäivän paisteessa kylpevää järvimaisemaa. Hänen silmänsä sitä ikäänkuin jäähyväisiksi hyväillen hivelivät, olihan sekin jo kesän kuluessa käynyt hänelle niin tuttavalliseksi. Eihän se nyt oikeastaan kauniskaan ollut tuo maisema, eihän siinä ollut paljo mitään siitä, mitä »ihanoilla näköaloilla» tavallisesti tulee olla: Saaririvi tuossa selän keskellä vihanta ja lepposa, ranta sen takana, matala pajukkoranta, joka vähitellen kohotessaan muuttui koivikoksi ja jolla takalistonaan oli korkea harju ja siinä kasvava tumma hongikko. Mutta siinä oli jotain niin alkuperäistä, niin tuoretta, niin vilpittömästi ystävyteen pyrkivää, siinä oli sen keskellä elävän kansan luonnetta ja siksi se oli käynyt niin rakkaaksi. Korutonta, karua, suljettua, mutta sittenkin niin sydämmellistä...

Lähdön hetki joutui. Kättä pistettiin viimeisiksi jäähyväisiksi, keula työnnettiin irti rantahiekalta ja käännettiin länttä kohden ja raskas alus lähti vähitellen lipumaan suvannon poikki ja siitä Vuokin virtoja alaspäin Kiannan koskia kohden. Aatu istui airoissa ja veteli verkkaan ja maltillisesti, niinkuin alkutaipaleesta tulee, isäntä huopaili perässä ja tynnyrein päällä keskellä venettä istui maisteri ja seurasi haaveksivin katsein rantamaisemia, jotka vähitellen matkan eestyessä vaihtelivat. Pakina ei luistanut alussa taivalta, kukin istui ääneti hautoen mielessään omia hiljaisia tuumiaan.

Maisterilla, — sillä nimellä oli Juusoa siellä maalla mainittu, vaikkei hän vielä ollut kuin pelkkä ylioppilas, — oli omituinen tunne mielessään venheen yhä loitommas poiketessa näiltä tutuiksi käyneiltä

sydänmaanseuduilta: oli kaipausta, mutta oli iloakin. Hän tunsikin ikäänkuin syvää kiitollisuutta sydämessään. Hän oli mielestään tänä kesänä niin äärettömän paljon oppinut, hänellä oli aivan kuin silmät auki revenneet ja hän oli oppinut katsomaan elämää aivan uudelta, syvällisemmältä kannalta. Olihan hän henkisesti niin suuresti määrin rikastunut, hän oli saanut ajatuksilleen ja harrastuksilleen nyt vasta varman pohjan, sillä nyt vasta oli hän mielestään oppinut katsomaan elämää pintaa syvempääkin. Ei hän tiennyt miten se oli käynyt ja mistä hän sen oli oppinut, mutta siinä istuessaan tervatynnyrein selässä ja ohiliitelevää maisemaa tarkastaessaan, hän nyt vain itsekseen ihmetteli sitä, miten hän ennen oli voinut ajatella ja tuntea niin sokeasti ja lapsellisesti.

Kulku alkumatkan tyyneillä suvantovesillä oli niin tasasta, niin hiljaista ja yksitoikkoista, että se ikäänkuin väkisin houkutteli mietteisiin vaipumaan. Juuso antoikin ajatustensa vapaasti liidellä ja juurikuin jonkunlaista tilitystä varten latoa hänen eteensä vanhempia muistoja ja myöhempiä kokemuksia.

... Eihän hän ollut ennen vähääkään ymmärtänyt sitä kansaa, jonka lapsi hän oli, se, mitä hän silloin oli haaveksinnut elämäntyöstä kotimaansa ja kansansa puolesta, se oli kaikki ollut utuista hämärää. Olihan hän tosin koko ylioppilasaikansa ollut kansallismielinen ja kansanvaltainen, olihan hän innostunut puhuessaan ja ohjelmoidessaan velvollisuuksistaan isänmaata ja kansaa kohtaan ja hän olisi koska tahansa voinut vuodattaa sen puolesta sekä kyneleitä että verta. Mutta nuo käsitteet olivat olleet kaukaisia, verettömiä, »maa ja kansa», ne olivat vain yleisiä aatteita ja koko se innostus oli kuin helisevä vaski ja kilisevä kulkunen. Ydintä puuttui, sydäntä puuttui.

Eikähän se sentään ollut niin varsin kummaakaan. Missäpä olisi Juuso tullutkaan lähemmin syventyneeksi tuon kansan sisälliseen elämään ja sen elämisen toiveisiin ja tarpeisiin. Hän oli kaupungin lapsia ruotsinvoittoisesta pikkukaupungista, hänen kotinsa, tuomari Häggqvistin koti, oli niitä ylikuokoteja, joista varsinaista kansaa katsottiin alaspäin ikäänkuin halvempaan rotuun. Ja hänellä oli itsellään ollut kaikki nuo ylikuokote katsantokannat ja ajatustavat kun hän viidettä vuotta sitten tuli ylioppilaaksi ja kävi ylioppilaselämään osalliseksi. Siellä tulvahti häntä vastaan rikas virtaus uusia aatteita, uusia ihanteita. Juusossa tapahtui jyrkkä käänne. Hän muuttui kansan mieheksi, muuttui suomenmieliseksi ja hänestä tuli, niinkuin jyrkkäin vastakohtain miehistä ainakin, punaisiakin punaisempi. Hän ahmi sisäänsä noita hänelle vereksiä, kauniita kansallisuusaatteita, hän hehkui taistellessaan ylioppilaspiireissä niiden puolesta ja riemuitsi ennakoita ajatellessaan minkälaisella innostuksella ja tarmolla hän elämänsä läpi työskenteleisi suomalaisen kansan hyväksi, sen korottamiseksi ja sen kielen ja oikeuksien puolustamiseksi. Hänessä oli tulta ja hänessä oli voimaa. Suomenkieltä hän aluksi osasi huonosti, vaan hän opetteli sitä, oppikin tavattoman pian ja rupesi sitä ututterasti käytännössä viljelemään. Niin kirjoitti hän jo ensi ylioppilasvuosinaan osakunta-albumeihin pieniä, intoa hehkuvia runoja ja näppäriä kertomuksia ja viime vuonna oli hän aikakauskirjoihin kirjoitellut joitakuuta pienempiä kyhäyksiä taiteen alalta, — estetiikka oli näet hänen mieliainettaan. Ja Juuso Tuominen — tällaiseksi oli hän näet muuttanut Josef Häggqvistin nimensä — oli pian laajemminkin piireissä tunnettu reippaaksi, lahjakkaaksi, innokkaaksi suomenmieliseksi nuorukaiseksi, josta voitiin toivoa paljon.

Itseään häntä kumminkin oli kiusannut se, ettei hän vielä aivan hyvin eikä vapaasti osannut käyttää suomenkieltä eikä käyttää sitä puhtaasti ja kauniisti. Siitä syystä oli hän viime keväänä päättänyt matkustaa kesäksi kauas maan sydämeeseen, siellä lukujen ohessa täydellisesti kieltä oppiakseen. Hän halusi oppia sitä erästä erityistekin tarkoitusta varten. Jo vuosia sitten oli hän näet suunninnut ja alulle pannut suuren, suomenkielisen, kaunokirjallisen teoksen, historiallisen näytelmän, hänkin vähän kartuttaakseen vielä köyhänpuoleista suomenkielistä kirjallisuutta, ja siellä hyvällä kielimaalla hän tahtoi sen valmistaa.

Siksi oli hän viettänyt kesän kaukana Suomussalmen syrjäkylässä aivan talonpoikaisen kansan keskuudessa. Siellä oli hän nyt ensi kerran oikein päässyt tutustumaan suomalaisen maalaisrahvaan luonteeseen ja elämään; hän oli löytänyt siellä sen syvämielisen, sydämmellisen, suoran suomalaisen kansan, jota hän kyllä ennenkin oli rakastanut, vaan jonka hän nyt vasta tunsikin ja josta hän siitä syystä nyt oli oppinut kaksinkerroin pitämään. Nyt tänä kesänä oli hän mielestään tehnyt varsinaisen molemminpuolisen lemmentuon tuon kansan kanssa, — nyt hän sen ymmärsi ja se ymmärsi hänet.

Kesä oli kulunut. Kun Juuso nyt taas oli sieltä matkalla etelään päin sivistyneiden asuinmaille, ottamaan osaa heidän rientoihin ja riitoihin, niin olipa hänellä mielestään niin kovin paljon kokemusta tuotavana mukanaan noihin puoluetaiteluihin, jotka näihin aikoihin kiinnittivät hänen, niinkuin monen muunkin nuorukaisen, kaiken huomion puoleensa. Hänestä tuntui ikäänkuin hänellä nyt olisi ollut jonkunlainen avoin valtakirja esittää siellä, mitä Suomen kansa toivoo ja tahtoo: hiljaista, sitkeätä työtä, sitä sen olemus opettaa, ei se rakasta isoa ääntä eikä kiihoittunutta, keinotekoisia intoilua, työtä vain ja järkähtämätöntä, vilpittöntä pyrkimistä eteenpäin. Sen käskyn mukaan aikoi Juusokin näistä puolin ruveta vaikuttamaan, tätä muurahaisen taistelutapaa tahtoi hän koettaa saada käytäntöön. Työtä, vilpittöntä, uhraavaa työtä isänmaan hyväksi, kansallisuuden, kansanvaltaisuuden hyväksi — sellainen

ohje on sopiva ja kunniakas suomalaiselle nuorukaiselle...

Noita mietiskeli Juuso matkan verkalleen eestyessä. Ja aina väliin haasteli hän saattajainsa kanssa, kyseli kaikkia ja pani mieleensä, tahtoen ikäänkuin käyttää hyväkseen vielä tuota viimeistä yhdessäoloa oppiakseen ja rikastuakseen. Samalla hän nautti ohi liitelevän luonnon suuruudesta ja mahtavuudesta. Oli jo saavuttu vuolaille koskivesille, jossa venhe lastuna nakkelehti vaahtoaaltojen lomissa, puikkelehti särmäisten kallioiden kupeitse ja hyökkäsi nuolena alaspäin nielevään kuiluun. Hän katseli laskijain kylmää tyyneyttä, heidän räpäyttämätöntä varmuutta ja värähtämätöntä jänteveyttä ja hän ajatteli, että noin se olisi työ tehtävä, noin ne vastukset voitettaisiin.

Kuljettiin päivä ja toinen, oli jo laskettu Emäjoen pääkosket ja kolmantena päivänä soluttiin suvantoa pitkin sen suuta kohden sinne, missä Kiannan haara laskee Oulunjärveen.

— Ja tähän Paltaniemeenkö se maisteri sitten todellakin meistä jää? kysyi isäntä kun siinä aamupäivällä soudettiin Paltamon ensimmäisten talojen ohi.

— Tähän jään päiväksi, saatte soutaa edeltäpäin. Onhan vähän ikävätä kesken aikojaan erota matkueesta, vaan ehkäpä vielä joella tavataan.

— Tavattaneeko, — tässä tuota olisi yhdessä menty vaikka Ouluun asti.

— Niinpä olisi. Vaan kovin tekee nyt mieleni tavata tuota vanhaa ystävää, joka juuri asuu tuossa niemen käreillä. En ole nähnyt häntä pariin vuoteen, ennen oltiin joka päivä yksissä.

— No kun niin on, niin eipä muuta kuin lasketaan maihin.

Jo Pohjanmaalle lähtiessään ja sitten pitkin kesää oli Juusolla ollut tuumana käydä palatessaan tervehtimässä vanhaa toveriaan Heikkiä, joka ennen oli ollut hänen uskotuimpia ystäviään, mutta joka nyt jo kohta pari vuotta oli ollut Helsingistä poissa, asuen vanhempainsa luona maalla. Ennen oli Heikki myöskin ylioppilaspiireissä ollut niitä joukon innokkaimpia ja tulisimpia, Juuso ja hän olivat mietteilään hyvin soveltuneet yhteen, yhdessä he olivatkin lukemattomia kertoja unelmoineet tulevaisuudestaan ja vaihtaneet tuumia ja tunteita. Vaan viimeksi kun Juuso oli Heikin tavannut, oli hän jo ollut vähän enemmän pessimismiin kallistuva ja mieleltään suljettu. Sittemmin oli Heikki kadonnut Helsingistä pois, perheelliset olot ja lukujen hidas edistyminen olivat saattaneet hänet pakenemaan yliopistosta kauas kotiin maalle. Sen jälkeen ei ollut Juuso kuullut ystävästään paljo mitään, tämä ei ollut kirjoittanut eikä kertonut tuumistaan eikä mietteistään, oli melkein tuntunut siltä, kuin hän olisi aivan tahtonut sulkeutua yksinäisyyteensä. Ja siitäkin syystä tahtoi Juuso nyt tavata tätä vanhaa toveriaan omin silmin häntä nähdäkseen ja omin suin puhutellakseen.

Jo laski vene hiekkaiselle rannalle, metsäherra Grönbergin, Heikin isän, rantaan. Miehet nostivat Juuson tavarat törmälle ja itse lähti Juuso, heitettyään viimeiset jäähyväiset ystävällisille saattajilleen, astumaan taloa kohden.

Pihalla tuli Heikki vastaan, — sillä Heikkihän se oli tuo, vaikka Juuson oli häntä alussa vaikea tuntee vanhaksi toverikseen. Hän oli vanhentunut, käynyt lihavaksi ja partaseksi, tukka oli kulunut hienoksi ja kasvoilla oli omituinen harmaja väri. Vaan oudoin oli sittenkin ilme silmissä: niissä oli jokin vieras kiilto, kylmä, levoton ja arka, niistä näytti loistavan jotain salattua intohimoa — niinkuin käärmeen katseista! Ensi silmäyksellä Juuso säikähti tuota katsetta, siinä oli hänestä jotain ilkeää, itsestä, jota ei ollut ennen. Vaan seuraavassa tuokiossa se kiilto oli jo poissa, hän ei sitä muistanutkaan enää, vaan huudahti iloisena:

— Terve mieheen, vanha ystävä, oletpa sinä paisunut ja parrottunut.

— Terve tuloa, Juuso. Ja sinä pysyt yhtä hintelänä miehenä kuin ennenkin. Kuulin sinun matkustaneen Kiannalle suomenkieltä oppimaan, sieltäkö nyt palaat?

— Sieltä, siellä olen oppinut sekä kieltä että mieltä. Vaan miten on nyt sinun laitasi, vanha poika?

— Tuossahan tuota on elettynä yksin päivin. Käydäänpä taloksi ja tarinoidaan sitten.

Juuso tervehti talonväkeä, kohta kutsuttiin päivälliselle ja sen syötyään menivät toverukset puutarhaan, viskausivat mukavasti lepäämään pientareen pehmeälle nurmelle. Oli kaunis ja helteinen syyskesän päivä, niityltä aidan takaa tuoksahti kuivuneen heinän suloinen lemu ja lepposasti loiskahti aalto rannassa törmän hiekkaa vastaan. He makailivat siinä hetkisen ääneti, tarina ei tahtonut oikein lähteä luistamaan, oli kuin jotain vierasta olisi ollut välissä. Vasta vähitellen ja melkein kuin varovaisesti rupesivat he toisilleen kertomaan eroajan havaintoja ja kokemuksia.

Muutosta oli tapahtunut kumpaisessakin sitten viime näkemän. Ijän mukana oli tullut vakavampia tuumia ja käsitteet olivat selventyneet. Mutta molempain kehitys oli käynyt koko joukon eri suuntaan.

Juuso puhui ensin omista tuumistaan ja aikeistaan, kertoi koko ajan toimekkaana touhunneensa mukana ylioppilaselämässä, tosin vähän haitaksi luvuilleen, vaan pitihän sitä elää muassa. Olihan hän kumminkin sekä lukenut että kirjoitellut, mutta kesken olivat vielä työt, niitä piti taas lähteä jatkamaan Helsinkiin.

Heikki pysytteli aluksi harvasanaisena mikäli hänen omiin toimiinsa ja aikeihinsa tuli. Kertoi kumminkin viime aikoina ahkerasti työskennelleensä ja sinne Helsinkiin oli hänenkin aije nyt tulla tuloksia näyttämään. Ensi ajat maalla oli hän ollut hiukan sairaloinen ja verkkasen paranemisensa aikana oli hän tullut tarkemmin ajatelleeksi, kuinka paljon siellä yliopistossa oli kouhoteltu ja tuhlattu aikaa mielettömään touhuamiseen ja turhaan intoilemiseen. Ja vähitellen lämpeni Heikkikin tarkemmin kertomaan noita mietteitään, joita hän aluksi näytti aikovan pitää ominaan.

— Siinä oli vuosi aikaa minun kehityksessäni jonkunlaista aukkoa. Sitä ennen touhusin minäkin, kuten tiedät, ilman suuntaa ja päämäärää, siitä herättyäni mulle selvesi, että ihmisellä pitää olla, kullakin itseään varten ja todellisuuden pohjalla, viitotettu tie, jos mieli saada maailmassa jotakin aikaan. Pelkkä innostus, olipa kuinka isänmaallinen tahansa, se käy sittenkin korukuoreksi, sillä ei ole todellisuudessa pohjaa eikä sillä hyödytetä mitään. Jokaisen on pidettävä huolta etupäässä oman itsensä kehittämistä ja korottamisesta, muu innostus on arvotonta. Ja kun kukin puolestaan valmistauti yhteiskuntaan hyödylliseksi jäseneksi, silloin edistää hän myös paraiten yhteishyvä.

— Sinusta on tainnut tulla täällä maalla suuri egoisti, virkkoi Juuso leikkilisesti, voimatta kumminkaan estää äänessään soimasta puoleksi tottakin.

— Niin, miksi sen katsot, se voi olla avu sekin, ja varsinkin nykyään.

Heikki viskausi melkein halveksivasti selälleen ja jäi siihen äänettömänä ja liikkumattomana makaamaan. Juuso lepäili vieressä ryntäillään, oli ääneti hänkin hetkisen ja pureskeli miettivänä heinänkortta, joka hänellä oli hyppysissään; hän tunnusteli tuossa Heikin äänessäkin jotain outoa ilmettä, — vai muistikko hän vanhastaan hänen äänensä väärin? Sitten oikasi hänkin jäsenensä suoriksi, pisti kädet pään alle ja tarinoi siitä ylöspäin katsellen verkalleen ja melkein kuin itsekseen:

— Tavallaan olen minä tänä kesänä tullut tekemään melkein samansuuntaisia havaintoja kuin sinä, vaikka johtopäätökset aivan eroavat. Olihan se meidän, monenkin, intoileminen siellä ylioppilaspiireissä enimmäkseen hyvin ponnetonta. On puhuttu asioista, joita ei ole ymmärretty, sokeina on saarnailtu ihanteista ja elämäntöistä, joilla ei ole todellisessa tajunnassa ollut riittävää perustusta. Me olemme huutaneet eläköötä isänmaalle ja vannoneet ikuista palvelusta suomalaisen kansamme hyväksi. Mutta me emme ole käsittäneet oikein tuota rakkautemme esinettä eikä sen tarpeita. Ei se tarvitse kuulla julkihuudettavan innostustamme, se tarvitsee työtämme, työtä puhtaasti kansallisten periaatteiden pohjalla, mutta myöskin vilpittömpää ja itsekkyydestä vapaata työtä. Minunkin tunteeni tätä kansaa kohtaan olivat ennen, joskin tulisia, kumminkin hyvin epämääräisiä; nyt olen saanut tunteitteni esineeksi elävät ihmiset, selvää lihaa ja verta, siis jotakin suoranaista, jonka eteen kannattaa työskennellä...

Hän kuuli Heikin vieressään hiljaa myhähtävän ja katkasten lauseensa pyörähti hän hämmästyneenä kohti katsomaan. Heikkikin nosti päänsä nurmikosta ja matki hiukan ivallisesti:

— »Jonka eteen kannattaa työskennellä» — Kuule, vieläkö siellä Helsingissä haaveksitaan noita vanhoja korulauseita?

— Haaveksitaan?

— Niin, mitä se tuo puhe on muuta kuin haaveksimista, tuulen pieksämistä, jos mennään ytimeen asti. Työtä kansan ja maan hyväksi! — höpsistä, itsensä hyväksi se sittenkin jokainen pohjimmalta tekee mitä tekee ja niin pitääkin. Maan ja kansan hyväksi vain puhutaan — sekä tehdään työtä välillisesti.

— Kuule Heikki, noin et ajatellut ennen?

— Siitä yksinkertaisesta syystä, että minä, yhtä vähän kuin muutkaan, silloin ylipäätään en ajatellut, mentiin vain mukana räyhäävässä joukossa, huudettiin ja äänestettiin. Se oli sitä edellisiltä polvilta perittyä, arvostelua kaipaavaa innostusta, seurattiin sokeasti noita vanhoja epäjumalia. Nyt en ole ollut pariin vuoteen Helsingissä, mutta minusta tuntuu ikäänkuin luissani, että sen suunnan pitäisi olla muuttumaisillaan. Eikö olekin?

— En tiedä, mahdollisesti. Onhan noita tuollaisia mietteitä kuultu siellä lausuttavan. Mutta minä en usko että se muutos tulisi olemaan parempaan päin. Se veisi sellaiseen omaan puoleensa vetämiseen, sellaiseen leipäinnostukseen, joka hajottaisi kaikki yhteiset, ylevämmät riennot ja riistäisi aatteellisuuden nuorisosta. Tosin olen minäkin, kuten sanoin, sitä mieltä, että on oltu sokeita, on huudettu päättömästi...

— Siinäpä se. Mutta eihän tuollainen huumaus, tuollainen henkinen humala, voi ijänkaiken kestää, täytyyhän siitä selviytyä. Ja mihinkäpä silloin selväpäisinä päästään siitä, että jokainen huomaa oikeudekseen ja velvollisuudekseen pitää omasta menestymisestään etupäässä huolta. Syntyy kilpailu, ei auta, kilpailu yksilöjen kesken, mutta se onkin tarpeellista. Ja samalla huomataan, että se kokonaisuudellekin on onnellisinta.

— Kaunis onni! Kaikki yhteistoiminta laimenee, kukin vahtii vain omaa kannikastaan.

— No niin, ennen kuunneltiin vain kuohuvia tunteita, nyt tarvitaan jo järkeäkin, — onpa aika tarvitakin.

Heikki viskasi lastun, jota hän siinä jutellessaan oli vuolesskellut, kauas aidan yli ja hypähti istumaan. Juusokin ojentihe pystöön, sytytti tupakan ja virkkoi naurahdellen.

— Sinähän olet täällä pitkällisessä yksinäisyydessäsi rakentanut kokonaisen, oman filosofisen opin itsellesi, hyvin aineellisen ja siksi juuri pessimistisen. Mutta nähdä saamme kauanko se kestää itselläsikään, kunhan taas ryömit esiin piilostasi ja puutut osalliseksi elävään elämään.

— Saamme nähdä. Eikä se ole uusi oppi, se on hyvin vanha, vaikka se nyt meillä vähän aikaa on ollut unhotettuna, — taikka on luuloteltu sen niin olleen.

— Niin no, elkäämme riidelkö. Meillä nyt on tuosta kerran erilainen katsantokanta. — Katsoppas, tuolla soutaa venekunta nuotalle. Tule, kävellään rannalle katsomaan apajan vetoa.

He olivat nousseet ja kävelleet puutarhan rantapäähän ja laskeusivat siitä hiekkaiselle ahteelle, jota myöten yhä tarinoiden astelivat niemen kärkeen, jonka kohdalle nuottamiehet laskivat apajansa.

Juuso vilkasi kävellessään monta kertaa sivulta päin toveriinsa ihmetellen, kuinka suuressa määrin tämä näinä vuosina oli muuttunut, — eihän hän tahtonut tuntea miestä ollenkaan samaksi. Mistä sillä nyt on tuo varmuus ja tuo päättäväisyys? Ja mistä on kotosin tuo kylmä, laskeva itsekkäisyys, joka ilmeni hänen puheistaan, hänen äänestään, hänen katseestaan, jos kohta hän koettikin sitä peitellä? Vaikuttaako maaseudun yksinäisyys tuohonkin tapaan, sitä ei Juuso itse ollut kokenut? »Oma itse, arvosteleva järki...», nuo sanat ilmenivät niin usein Heikin pakinoissa, että niitä melkein täytyi käsittää hänen jonkinlaisiksi määrääviksi ohjeikseen ja niitä avujahan hän sanoikin ihmiselämän ainoiksi, oikeiksi oppaiksi... Tunnetta hän pilkkasi, — mikä vastakohta entisyydelle! Se on outo oppi tuo, jonka hän on rakentanut itselleen ja se näyttää hänessä jo kasvaneen vakuutukseksi. Aikooko ... aikooko hän todellakin noiden itsekkäiden ohjeiden mukaan ruveta suunnittelemaan vastaista elämätään ja vastaisia töitään? Sitä oli Heikistä vaikea uskoa. Vaan sittenkin ... hän sanoo itse kehityksessään olleen jonkun aukon, jonka yli päästyään hänelle oli maailmankatsantonsa selvinnyt... Olisiko, olisiko mies hyljännyt entiset ihanteensa ja tunteensa tuohon ammottavaan aukkoon ja ainoastaan pelastanut sieltä kylmän järjen vastaiseksi seuraajakseen...?

— Ajan oloon se kai nähtänee, arveli Juuso, joka ei kumminkaan vielä voinut luottaa hetkellisiin havaintoihinsa, eikä tohtinut tehdä niistä varmaa johtopäätöstä.

Keskustellen yhteisistä tuttavistaan ja vanhoista muistoistaan kävelivät he tuntikausia siellä hiekkasella rannalla illan vilpastuessa. Ja vielä yön maattuaan toverinsa kodissa hankkiusi Juuso aamulla matkaa jatkamaan. Hän lyöttäysi taas muutamaan alas kulkevaan tervaveneeseen siinä matkustaakseen Oulunjärven poikki ja jokea ja koskia alas merta kohden. Hänen täytyi joutua, asiat kiirehtivät. Matkallaan Helsinkiin oli hänen näet vielä viivyttävä kotikaupungissaan hankkimassa lukurahoja. Ne rahat, rahat, ne tekivät aina vastusta, aina ne olivat lopussa ja aina täytyi hankkia uusia lainoja, — tiesi miten niitä taas saaneekaan. Sitten Helsinkiin.

Kuukauden perästä aikoi Heikkikin ilmestyä Helsinkiin. — Sielläpä sitten taas tavataan, virkkoi hän Juusolle kun aamulla saatteli tätä rantaan, jossa odotti lähdössä oleva tervavene.

— Ja sielläkö sinä aijot ruveta toteuttamaan uutta viisaustieteellistä oppiasi, virkkoi Juuso naurahdellen nostaessaan tavaroitaan veneeseen.

— Varo vain, ettei se sulta jää noudattamatta, sillä se on ainoa oikea ja jokaiselle tarpeellinen, vastasi Heikki, hänkin hymyillen, mutta samalla melkein isällisellä varmuudella.

— Kiitos neuvosta, — saa kai sitä sentähden tutkia.

— Tutki vain. Ja onnea matkalle!

Raskas paltamo lähti verkalleen lipumaan saarettomalle ja aavalle, mutta tällä kertaa melkein tyyneelle selälle, jonka takaa tuskin rannikko kuumotti. Keula kääntyi länteen päin, Niskan korvia kohden ja vauhtiinsa päästyään loittoni alus selälle päin tasasesti ja varmasti; hiljenemistään hiljeni

rannalla kuuntelijalle airojen tahdikas loiske.

Heikki se seisoj siinä rannalla kuunnellen ja seuraten silmillään venosen kulkua. Mutta sitä hän ei kumminkaan ajatellut, hän oli vaipunut muihin mietteisiin. Hän seisoj siinä ikäänkuin muistossaan tarkastellen jotakin kaukaista unelmaa, jotain innostuttavaa kuvaa, joka paljo, paljo aikaa sitten oli häntä lämmittänyt, vaan sitten kylmennyt ja jäänyt unohduksiin. Nyt se oli Juuson puheitten kautta taas palannut mieleen, vaikka entiseen verraten kelmeänä ja himmeänä, ikäänkuin vainajana... Oli se ollut aikaa sekin, ja onnellista se oli ollutkin, sitä oli silloin tuntenut itsensä niin lämpimäksi, niin voimakkaaksi, niin rautarohkeaksi... Mutta se oli sittenkin ollut haaveilua kaikki, turhuutta...

Venhe souj jo palkosen kokoisena kaukana selällä, airot vain soutaessa välkähtelivät kullalta päiväpaisteessa, ja Heikki seisoj yhä törmällä mietteissään. Mutta silloin hän yhtäkkiä havahtuikin ja lähti nopein askelin kulkemaan taloa kohden. Työhön, lukuihin! — hän olikin siinä vieraan takia laiminlyönyt melkein kokonaisen vuorokauden.

II.

Ikkuna oli auki kadulle päin ja sieltä kuului ylös toisen kerroksen huoneeseen pääkaupunkiliikkeen herkeämättömiä ääniä, rattaiden räminää, ajurien huutoja, astuntaa ja puhelua. Huoneessa puuhasi Juuso paitahiasillaan ja palavissaan suuren arkkunsa ääressä, järjesteli kirjojaan ja tavaroitaan, jotka olivat olleet kesäisessä säilössä ja asetteli paikoilleen niitä, joita oli tuonut mukanaan kesämatkaltaan. Pöydän ääressä sohvalle istua retkotti huolettomasti toinen nuori mies, päässä kallellaan ylioppilaslakki, kädessä siro luupää keppi ja hampaissa mustaksi poltettu piipunnysä, — Juuson kesäpiippu, jolla tämä oli tyydyttänyt tupakantarpeensa siellä salolla, jossa paperossien saanti oli hankalaa. Siitä koetteli sohvalle istuja kaupunginlapsi nyt huvikseen vedellä haikuja, imi, sylki ja ryki, haukkui kapinetta huonoksi ja tarinoi lakkaamatta kaikenmoista kepeää leikkipuhetta puuhissaan ahertavalle Juusolle.

Se oli Otto, Otto Alm, hilpeä, huoleton veitikka, parin vuoden vanha ylioppilas, tuumiltaan ja käytökseltään oikea »ehta medisiinari.« Hän oli Juuson ruokarouvan poika. Tässä Almin rouvan perheessä se oli näet Juuso asunut jo monta vuotta, oli nuorena ylioppilaskokelaana siihen alkujaan tullut sukulaisten suosituksilla ja oli siihen edelleen jäänyt asumaan kotiutuen aivan perheeseen kuuluvaksi. Almin rouva ei näet juuri ansionkaan vuoksi pitänyt vuokralaisia luonaan, hän ei ollut varaton — sanottiin rikkaaksikin —, Juuso olikin ollut ainoa ja häntä oli siellä aina pidetty ja kohdeltakin talonväkenä. Varsinkin Otto, joka koulupojasta asti oli tottunut hänen seuraansa, piti häntä aivan perheeseen kuuluvana ja nyt vasta, kun Juusokin oli palannut maalta, oli hänestä perhe taas täysilukuisena koossa.

Kesken toverinsa pakinan hypähti Juuso äkkiä istuimeltaan, sulki ikkunan ja virkkoi:

— Tuo räiske ja räminä on taas oudoksestaan niin hermostuttavaa, siitä sitä toki ei tarvinnut siellä sydänmaalla kärsiä.

— Eikö siellä karhut toisinaan pitäneet pahaa meteliä ikkunan alla?

— Ei ne sydänmaan karhut ole niin isoäänisiä, täällä kaupunkipaikoilla ne ovat pahempiakin.

— Vaikka ovat vain kaksijalkaisia. — Entä mikä sulla tuossa käärössä on, ka, revolveri totta tosiaankin. Ketä sinä sillä olet pelotellut?

— Otin hulluudessaani sen mukaan mustalaisten ja muitten maankulkijain ja ilkeiden ihmisten varaksi, — ei sitä vain siellä tarvittu.

— Ja mitä sillä nyt aijot?

— Olkoon siinä laatikossa vastaseksi muitten ilkeiden ihmisten varalle.

Juuso nosteli esiin huolellisesti käärittyjä ja sidottuja paperimyttyjä arkustaan. Keskentekoisia töitä ne ovat, ilmoitti hän utevalle Otolle, mikä mitäkin, suunnitelmia ja mietteitä. Niistä pitäisi vielä ajan oloon tulla jotakin, niissä on laajojen aatteiden alkuja.

— Tuollaiset mytyt aatteita, runoja ja kaikkia, huu! Minua oikein puistattaa noita nähdessänikin, ennen minä kuuhun nousisin kuin rupeaisin tuollaista kirjoittamaan. Mutta onneksi ei medisiinariilta

kysytäkään aatteita, hän elää vain iloisena ja antaa muitten aatella.

Otto nousi ja teki lähtöä ulos.

— Niin, nythän on tiistai-ilta, virkkoi Juuso. — Menetkö osakuntasi puoluekokoukseen?

— En. Liekö koko kokoustakaan, ainakaan niissä ei enää paljo käydä. Ja mitäpä varten niissä ahertaisikaan, ainahan puolue puolensa pitää.

Ei, muuten vain lähti Otto ulos avaraan maailmaan, lähti kaupungille, siellä on elämä kevyttä ja hilpeätä. On se tämä Helsinki sentähden vähän toista kuin sydänmaa. Ja varsinkin näin syksyisten hämäräin aikana, — se on ihanata!

— Tuleppas mukaan niin verestän sinun maalaistuneita muistojasi, puhui hän Juusolle lähtöä tehdessään. — Niinkuin ystävällisiä aaveita retkeilee siellä hempeitä olentoja, mikä iskee silmää, mikä nykäsee käsipuolesta, mikä korvaan kuiskahtaa. Jo ilmakin huokuu siellä hekkumaa ja nautintoa, puistojen siimekset ovat niin syvät ja käytävät varjokkaat...

— Ja kapakat niin valoisat.

— Ne sitäpaitsi. Eikö viehätä, tule mukaan.

— En tule, tuon kehitysasteen olen minä jo läpikäynyt — onpa jo aikakin.

— Hyviä päätöksiä ja periaatteita, ensi iltaa mies Helsingissä! Heitä ne jo ajoissa, jäävät ne kumminkin. Ja hyvästi nyt.

Juuso jäi yksikseen naureskelemaan tuon hulivilin tuumille. Sitä se ei maailma paina, painaneeko koskaan. Pöytälaatikkoonsa asetteli ja järjesteli Juuso papereitaan ja kirjoituksiaan. Olihan niitä, — tuossakin oli paksu käsikirjoitusvihko, se oli käännös muutamasta saksalaisesta klassikosta, sille aikoi hän hommata kustantajan saadakseen sen jouluksi ulos ja ansaitakseen kipeneen rahan jatkoa. Ja tässä toinen mytty, vielä paksumpi, — siinähan se nyt juuri oli tuo hänen suuri näytelmänsä, »Sisarukset». Olihan se nyt jo pääsuunnilleen valmis, viisinäytöksinen, runomitalla kirjoitettu kansallinen näytelmä kotimaan historian alalta; siinä oli komeita sotakuvauksia, kauniita aatteita ja pohjasäveleenä harras, isänmaallinen henki. Mutta ei se vielä häntä kaikin puolin tyydyttänyt, täytyi vielä uusia ja muutella, — no, sen hän tekisi lomahetkinä, lepotyökseen... Omituisen rakas se oli Juusolle tuo vihkonen: hän olikin sitä tehdessään niin monasti iloinnut voiton toiveista ja yhtä monasti lannistunut ujoudesta ja pelosta... Juuso muisti niin selvästi kuinka ajatus sen kirjoittamisesta hänessä kerran oli syntynyt: hän oli ollut teatterissa erästä suurta kappaletta katsomassa ja innostunut ja heltynyt siitä aivan haltioihinsa ja silloin hän teatterista palatessaan oli itsekseen vannonut, että hänkin tahtoi koettaa, eikö hän voisi saada aikaan jotain suurenmoista ja kelvollista. Ja hän oli ryhtynyt työhön salaisesti, oli kirjoitellut kellekään puhumatta, innostunut ja langennut epätoivoon, alkanut alusta ja innostunut taas. Ja nyt oli pohjatyo vihdoin valmis; ja olihan se paikatellen kelvollistakin ja kaunista, niinkuin esim. tämä kolmannen näytöksen loppu...

Juuso haki esiin sen paikan, luki sitä ensin puoliääneen, innostui ja luki jo aivan ääneensä muutamia säkeitä jotta melkein itkusilleen heltyi... Oli siinä sydäntä, oli elävää tunnetta. Kun olisi sellaista läpeensä! Mutta hänen täytyi saada se sellaiseksi, täytyi tehdä työtä, työtä kaikessa hiljaisuudessa...

— Mitä se maisteri täällä itsekseen saarnailee? Joudatko tulla syömäänkään, Juuso?

Se oli Hilda, Almin rouvan tytär, Oton vanhempi sisar, joka näinikään ovea raottaen kutsui Juusoa iltaselle.

— Kiitos, tulen. Vaan odotappas Hilda, tuleppas sisälle niin näytän mitä olen sulle tuonut tuliaisiksi erämaasta.

— En tule jos et pane takkia päällesi.

— No nyt se on jo päällä. Katsoppas tässä, noin näppärän tuohikontin olen tuonut, — entäpä sitten virsut.

— Herran terttu kuinka sievät. Puenko ne heti jalkaani?

— Pue!

— Enpä uskalla. Minun täytyy näetkös nyt ruveta tasaseksi, vakavaksi ja viisaaksi, minun täytyy olla esikuvana ja hyvänä esimerkkinä. Meille on näet tullut muitakin vieraita asumaan.

— Ketä, Hilda?

Hilda astui aivan ääneti Juuson eteen, pui sormeja varottavasti ja katsoi terävästi, veitikkamaisesti, mutta samalla omituisen kiihkeästi Juusoa silmiin. Hän oli ketterä, mustaverinen, hyvin vilkas tyttö, ei juuri kaunis kasvoiltaan mutta terävän ja pirteän näköinen. Saattoi huomata, että hän jo oli ijältään siinä ohi viidenkolmatta, mutta hän oli siltä hyvin nuortea ja sulavaliikkeinen ja soudatti nytkin ketterästi ja notkeasti ruumistaan puhuessaan Juusolle sormi pystössä:

— Varo itseäsi Juuso, oletko palovakuutettu, nyt sitä kysytään! Mutta ei se auttaisi sekään. Voinpa jo ennakolta vakuuttaa, että sinä olet hukassa heti kun hänet olet nähnyt.

— Hukassa? Mikä peto se sitten on?

— Vaarallinen peto — sireeni! Tule ja katso. Ja koeta pitää varasi!

Hilda puikahti ennakolta ulos ja Juuso sukasi tukkansa ja lähti perästä. Hänestä oli Hildan äänessä ollut jotain omituisen terävää, — mitähän metkua se tämä taas mahtaa olla. Se on Hilda hyvä ja hauska tyttö, vaan toisinaan niin aiheettoman intohimoinen ja luuleva, — ka olkoon, mitäpä Juuso hänen juonistaan.

Astuessaan ruokasaliin, jossa jo tulet olivat sytytetyt, huikenisivat Juuson silmät ensi aluksi. Hän näki vain rouvan istuvan leveänä ja pyylevänä pöydän päässä hoitamassa teekeittiötä kuten tavallisesti. Oton paikka oli tyhjä, hän ei siis ollut vielä palannut kotiin... Mutta tuossa selin oveen istui pieni olento, josta ei Juuso aluksi voinut erottaa muuta kuin tuuhean, vaalean tukan ja pitkän, paksun palmikon. Samassa se kumminkin nousi tervehtimään, — nuori tyttö se oli, hoikkaset, hienosti punehtivat posket, suuret, ihmettelevän näköiset siniset silmät, kapeat olkapäät ja hento, vielä tuskin täydelleen kehittynyt vartalo.

— Tässä on sisarentyttäreni, maisteri Tuominen, esitteli rouva tyyneellä, välinpitämättömällä äänellä, ja jatkoi kohta teetä kuppeihin kaataessaan: — Elna on tullut tänne käsityökouluun ja vähän maailmaa näkemään ja te tulette nyt siitä syystä tämän talvea olemaan pöytätovereita.

Juuso tunsu, että Hilda koko ajan sivulta tarkkasi häntä nähdäkseen minkälaisen vaikutuksen tuo uusi ilmiö nyt häneen teki, vaan hän ei voinut sittenkään täydelleen salata ihailunsekaista hämmästystään. Niin luonnollisesti viaton, niin itsetiedottomasti suloinen ja viehkeä oli tuo hänen edessään seisova tyttö, lapsen ja naisen iän vaiheilla, sen suuret silmät näyttivät aivan kuin pyytävän anteeksi, ettei hän itse osannut kauneuttaan kyllin arvostella. Juuso katseli häntä, käänsi pois silmänsä, mutta hänen täytyi katsoa taas. Ja koko ajan pälyilivät Hildan silmät pöydän takaa jonkunlaisella katkeralla vahingonilolla.

Se kävi jo melkein rasittavaksi eikä ruokapöytäkeskusteluakaan saanut meneilleen. Juuso olisi tahtonut lähempiä tietoja mistä tämä uusi ilmiö nyt oli heille lennähtänyt, vaan ei hän kumminkaan kehdannut kyselläkään. Sen verran kävi rouvan pakinasta kumminkin selville, että Elna oli kotosin pienestä, — ja Juuso ymmärsi sen, köyhästä, — maaseutupappilasta, jossa vielä oli paljon lapsia jäljellä ja hänellä oli nyt tarkoitus valmistautua elämän taisteluun. Jotakin keskustelua koetti Hilda vihdoin panna alulle, teki Elnallekin jonkun kysymyksen; tämä vastasi, ujosti ja arastellen, kuului puhuvan länsisuomalaista murretta, joka Juusosta aina oli tuntunut niin rumalta, mutta nyt sekin hänestä soi viehättävältä ja kauniilta.

Silloin narahti eteisen ovi ja sisään hyökkäsi Otto lämpimissään, lakki päässä ja takki auki. Hän oli ollut Kappelissa, oli tavannut siellä Vilhon ja Helmen ja kertonut heille että Juusokin on jo tullut kaupunkiin. Ja ne olivat lähettäneet hänet käskemään Juusoa sinne, tervehtimään ja kuuluisi olevan asiaakin.

— Vilhoko, häntä olisi todella hauska tavata.

— Luulisinpä sen. Siis ei muuta kuin jalkeille heti.

Juusosta oli kumminkin toisakseen vähän säälikin kotiväestään näin jo ensi iltana erota ja hän ehdotti Hildalle, että he kaikin lähtisivät hiukan kävelemään. Hilda oli kohta valmis, vaan Elna seisoi epävarmana ikäänkuin epäillen koskiko kehoitus häntäkin. Siksi virkahti Juuso hänelle:

— Lähtekää pois tekin katsomaan Helsingin iltavalaistusta, olettehan täällä ensi iltaa.

— Vaan hän kun ei tunne niitä siellä, ehätti Hilda vastaamaan.

— Tutustuuhan hän kumminkin, virkkoi Juuso ja jatkoi hiukan leikillisesti Hildalle: Vai joko sinun uusi tehtäväsi nyt alkaa?

— Ei, tule pois Elna, jos tahdot, tule vain seuraan kävelemään.

Elna katseli epäilevänsä, hän ei tuota oikein ymmärtänyt. Vaan kun Juuso jo tarjosi hänelle

päällystakkia, niin Elna ikäänkuin turvautui hänen ja lähti mukaan.

Ilta oli hiottavan lämmin, taivas paksussa pilvessä, joka kiersi kaupungin vielä tavallistakin syysiltaa syvempään pimeään; kaasulyhdyt nurkissa valaisivat kuin harson läpi sumuista ympäristöään. Mutta Kappeli loisti kirkaassa valossa, soittolavaa ympäröitsi tiheä muuri kuuntelevaa yleisöä ja ahdingossa istui väkeä parvekkeen pöytien ympärillä ja alas hiedikolle asti. Otto opasti seuraajansa siihen pöytään, jossa tuttavat heitä odottivat.

Kahden he istuivat siellä Vilho ja Helmi. Vilho Hartikka oli viime vuodet ollut Juuson alinomainen työtoveri ja tuumatoveri ja Juuso piti äärettömän paljo tuosta lämminsydämmisestä, puhdasluonteisesta nuorukaisesta. Hän oli lahjakas, aaterikas mies; ulkomuotokin jo osoitti luonteen lujuuatta, silmät olivat syvämietteiset ja ikäänkuin läpätunkevat ja leveät, avonaiset kasvot todistivat rehellistä ja suoraa miestä. Vilho oli sekoittumatonta talonpoikaista alkuperää, köyhästä kodista lähtösin. Sitkeytensä ja palavan lukuhalunsa avulla oli hän raivannut itselleen tien yliopistoon, jossa hän opintojensa ohessa sivutöillä ansaitsi toimeentulonsa. Mutta hän ei ollut terveen näköinen, vartalo oli heikko ja rinta sisäänpainunut. Eihän se ollutkaan enää salaisuus hänelle itselleen eikä muillekaan, että keuhkotauti vähitellen hivutti hänen voimiaan. Mutta siltä hän oli aina iloinen, aina täynnä uusia tuumia ja suunnitelmia, aina rohkaiseva ja elinvoimainen. Nytkin hän leikkipuheillaan hauskuutti rinnallaan istuvaa tyttöä, joka oli, päinvastoin kuin hän itse, terveen ja reippaan näkönen. Ihmiset olivat jo vuosikauden arvailleet, mahtoivatkohan nuo, Vilho ja Helmi, olla kihloissa, vaan he antoivat ihmisten vapaasti huolehtia, olivat vain hyvinä ystävinä paljo yksissä, usein kahdenkin. Helmikin oli näet riippumaton tyttö, palveli pankissa ja elätti itsensä.

— Miten on rintasi laita? kysyi Juuso ensi tervehdysten jälkeen huolestuneena ystävältään, sillä tämä näytti todellakin paljo kuihtuneemmalta kuin viime näkemällä.

— Ei ole parempi, mutta en osaa sanoa huonommaksikaan. Tässähän tuota on taas kesäkauden retuutettu, tehty työtä ja huviteltu ja mukanahan tuo on tullut.

Luonnollisesti oli Juusolla ja Vilholla kesäisen eron jälkeen taas paljo toisilleen kerrottavaa ja kun soiton pauhina esti yleistä keskustelua kuulemasta, juttelivat he kahden syrjässä. Mutta hetken kuluttua virkahti Vilho korkeammalla äänellä:

— Meillä on tässä Helmen kanssa ollut puheissa eräs uusi tuuma, suurenmoinen.

— Sinullahan on aina suuria tuumia, virkkoi Hilda. Annas kuulua viimeinen uutelosi.

— Niin, me aijomme perustaa uuden aikakauskirjan.

— Se on tietysti Vilho, joka aikoo, en minä, kiirehti Helmi selittämään.

— Niin aijonkin. Eikä tuuma ole aivan uusikaan, sinä muistat Juuso, että me olemme usein ennenkin keskustelleet sellaisesta pienestä nuorisolehdestä. Nyt se minusta on tarpeellisempi kuin koskaan ja aika on otollinen; miks'ei lyötäisi tuumia lukkoon.

Juuri tästä asiasta se Vilho olikin tahtonut Juusolle puhua kohta kun kuuli tämän tulleen kaupunkiin. Ja hän selitti Juusolle laajemmalti suunnitelmaansa puhuen vilkkaasti ja lämpimästi.

— Aika rupee käymään vähän uniseksi, sanoi hän. Se suuri, mahtava innostus, joka meitä kaikkia on ylläpitänyt ja kannustanut, se rupee vähitellen laukeamaan. Sitä kestää tosin vielä, ja muutamilla tahoilla se nyt on vasta ehtinytkin oikein elämään. Mutta toisissa piireissä se on jo sivuuttanut huippunsa ja ylioppilaiden joukossa esim. näkee jo selviä väsymyksen ja välinpitämättömyyden oireita. Onhan se ymmärrettäväkin, onhan pääasiassa nyt lainsäädännön kautta saavutettu se, jota vuosikymmeniä kestäneen kuuman taistelun aikana kiihkeimmin on toivottu; pelkkä entinen taisteluinnostus ei enää riitä, taikka käypi se, mikä olisi vielä ikävämpää, keinotekoiseksi, väkinäisesti lietsotuksi. Mutta itse niitä aatteita, jotka olivat tämän taistelun jalostuttajina ja sen ytimenä, pitäisi yhä edelleen varsinkin nuorisossa pitää lämpiminä ja vireillä. Kansallisuusaatteet, kansanvalistusaatteet ja kansanvaltaisuusaatteet, nehän ne ovat olleet suomalaisuuden liikkeessä mahtavimpia säveleitä ja niiden perilleajamiseksi pitäisi vielä tehdä paljo ja innokasta työtä. Mutta nyt on peljättävää, ja merkitkin sitä osottavat, että taistelijat voittonsa saavutettuaan väsyneinä jättäytyvät itse näitä aatteitakin kohtaan kylmiksi. Nuorison ei kumminkaan pitäisi saada kylmetä, sen pitäisi nyt itsensä ruveta vähitellen käytännössä toteuttamaan sitä, jota se taisteluinnon aikana on ihannoinut. Minä puhun tässä ainoastaan nuorisosta, sillä ainoastaan sen puoleen sopisi meidän tällä pienellä yrityksellämme kääntyä, mitäpä me, itse vielä nuoria miehiä, varsinaiseen politiikkaan puuttuisimme. Pääasia olisi, että voisimme estää mieliä välinpitämättömyyteen vaipumasta, voisimme siellä täällä iskeä joitakuita tienviittoja, joiden avulla päästäisiin taipaleelle, ja kyntää auki jonkun vaon, josta sitten voitaisiin laajentaa viljelystä ja tehdä se hedelmälliseksi. Sitä minä olen tarkottanut; me koettaisimme pitää vireillä työtä suomalaisuuden vanhojen aatteiden puolesta ja tehdä sen tuollaisen pienen nuorison

»kyntäjän» kautta, — mitä arvelet?

Vilho puhui aivan lämpimiinsä, ääni sortui, yskän kohtausta tavotti ja hänen täytyi pyyhkiä hikeä otsaltaan. Hän näkyi olevan tuumaansa hyvin kiintynyt eikä epäillyt sen menestymistä. Juuso istui vieressä ääneti ja kuunteli hänen sanatulvaansa. Hän tunsi sen jo vanhastaan, että kun Vilholla oli jokin tuollainen uusi tuuma, niin hän sai hänet kohta innostumaan mukaansa; nytkin löysi jokainen hänen sanansa vastakaikua Juuson herkässä mielessä ja tästä tuntui aivan kuin Vilho olisi selvin sanoin tulkinnut hänen omia hämäreitä mietteitään. Hän ei kumminkaan vielä puhunut mitään ja Vilho jatkoi tuokion kuluttua:

— Kansallisella vainiolla on vielä niin paljon työalaa, niin paljon perkkamatonta pienellekin perkkajalle. Ja jos voisimme saavuttaa nuorisossa kannatusta, niin meille kyllä karttuisi työmiehiä ja siten olisimme estäneet sen vaipumasta uneliaisuuteen ja yksinomaisiin itsekkäisiin harrastuksiin, jotka nyt näyttävät voittavan alaa.

— Tuumasi viehättää minua, lausui Juuso lyhyesti. — Kun vain uskaltaisi, kun siinä ei iskisi kiveen...

Soitto oli kappelissa tauonnut ja loppuosaa Vilhon innokkaasta esityksestä olivat toisetkin seurassa kääntyneet kuuntelemaan. Hilda ja Otto kuuntelivat sitä vähän epäillen, heistä oli Vilhossa ja hänen uusissa tuumissa aina vähän liian korkealle tähtäävän runoilijan vikaa; Helmi taas katseli voitonriemulla ympärilleen, että eikö olekin kaunis tämä hänen Vilhonsa tuuma, vaan Elna, tuo puolilapsi maalaistyttö, oli avannut suuret silmänsä sepposen selälleen ja näytti hämmästyksellä ja ihailulla ahmivan noita hänelle aivan uusia mietteitä ja suunnitelmia.

— Entä mistä rahat? kysyi Otto puoleksi pilkoillaan..

— Me emme tarvitse mitään rahoja, väitti Vilho. — Itse meidän kyllä täytyy tehdä palkatonta työtä, mutta sen teemme loma-aikoinamme. Ja muuten saa »Kyntäjä» kannattaa itsensä; aletaan vaatimattomasta alusta: pieni vihkonen kerran kuussa. Ja onhan meitä miehiä; saamme kai esimerkiksi vanhan toverimme Eemeli Holmin liittymään tuumaan.

— Varatuomari Holm tuskin tätänykyä ryhtyy puuhiinne, ilmoitti Hilda. — Hän vetäytyy varmaan kaikista vanhoista piireistään pois, on näet menneet kihloihin esittelijä N:n tyttären kanssa.

— Ohoo, sepä korkealle kiipee.

— Ja sille kuuluu jo olevan virkakin varattu, lisäsi Otto.

— No, onnekseen olkoon, lohdutteli Vilho, onhan meitä muita. Eikö se Heikkikin jo tänä syksynä tule Helsinkiin, hänhän oli ennen aina hyvissä tuumissa mukana.

Juuso hymähti:

— Niin ennen, nyt en luule hänestä meille paljoa apua olevan. Tapasin hänet kesällä, hän hautoili siellä mielessään hyvin vähän uhraavia tuumia, hänen uuden oppinsa mukaan ei ihmisen tarvis välittää paljo mistään muusta kuin itsestään.

Vilhon kasvot synkistyivät ja hän katseli hetkisen ääneti yhteen kohti. Ja matalalla äänellä hän virkahti melkein kuin itseksensä:

— Olenpa arvannut, että monetkin nyt kiihkeimmän innostuksen jälkeen vetäytyvät sinnepäin, — se on reaktioonia. Vaan enpä olisi sitä luullut sellaisista miehistä... No, sitä tärkeämpi tehtävä juuri meillä. Otappas Juuso asia mietittäväksesi.

Hetken neuvottelivat vielä Vilho ja Juuso. Edellinen kertoi jo pääpiirteissään minkälaiseksi hän tuon nuorisolehden oli ajatellut. Siinä olisi runsaasti kaunokirjallista puolta, olisi myös vakavampia kirjoituksia, joissa nuorison tajuttavassa muodossa käsiteltäisiin sekä kotimaisia edistyspuuhia että ulkomaisia virtauksia. Vielä katsauksia, arvosteluja, huvittavaa ja hyödyllistä lukemista. Kokouksen, jossa puuhasta tarkemmin sovittaisiin, päättivät he pitää muutamain samanmielisten kanssa. Ja heidän erotessaan oli jo Juuso tuumasta yhtä innostunut kuin hänen ystävänsä äsken.

Yön sumu oli äskeistä vielä sakeampi, kun he kävelivät kotiinsa päin Kappelista, ja niin hiljaistakin oli, että omain askelten kaiku melkein pelotti. Elna, joka oli ensikertalainen suuressa kaupungissa, vetäytyi arkana niin lähelle toisia kuin mahdollista ja osui kävelemään Juuson rinnalla, sisarusten astuessa edellä. Siinä joutui Juuso nyt ensi kerran juttelemaan kahdenkesken tytön kanssa.

Hän kyseli Elnalta minkä vaikutuksen Helsinki nyt ensi näkemällä oli tehnyt ja käski säilyttää sen ensi vaikutuksen, sillä se on aina varmin ja luotettavin, minkä uusista tuttavuuksista saa. — Sumuista sanoi Elna vielä kaiken olevan, eikä ainoastaan ulkonäön. Juuso naurahti ja kertoi, kuinka sumuista se alussa

oli ollut hänellekin ja miten vieläkin usein huomaa sumupilven häviävän siitä, mihin jo oli luullut selvästi näkevänsä, ja todellisuuden esiintyvän aivan toisennäköisenä.

Heidän keskustelunsa katkasi Hilda juuri siinä, missä Vuorikatu lähtee nousemaan ylängölle. Hän astui Juuson viereen, tarttui hänen käsivarteensa ja virkahti hymyillen:

— Talutat kai Juuso vanhan ystäväsi mäen päälle, koska kerran mukaasi houkuttelit.

Mutta kun he olivat päässeet pari askelta toisista edelle, katsoi hän ilkkuen Juusoa silmiin:

— No, varoitukseni ei tepsinyt, sinä olet kuin oletkin hukassa.

— Ja ilahduttaisiko se sinua, jos niin olisin?

Hilda säpsähti vähän, käveli hetkisen ääneti, vaan lausui sitten äänellä, joka soi aivan rauhalliselta:

— Tunsin niin hyvin makusi, — ilahduttaahan se aina kun huomaa olevansa oikeassa. Ja onneksesi olkoon! lopetti hän ilkamoiden heretessään kotiportilla Juuson käsivarresta.

Kun Juuso tuli huoneeseensa, avasi hän vielä ikkunan ja istui ikkunalaudalle katsellen ulos pimeään yöhön. Tämä ensi päivä Helsingissä oli taas tuonut mukanaan uusia aikeita ja uusia tunteita. Se oli niin houkutteleva tuo Vilhon ehdotus, se tarjosi tien juuri sellaiseen suoranaiseen työhön kansallisten aatteiden puolesta, jonka tarpeellisuudesta Juuso näinä viime aikoina oli tullut niin vakuutetuksi. Hiljaista, vilpítőntä työtä, sitä tarvitaan. Ja siitä voitaisiin saada liesi, jonka ympärille samantuumaiset keräytyisivät ja joka laajemmallekin sekä valaiseisi että lämmittäisi. Mutta samalla se tuuma häntä pelottikin, hän epäili omasta puolestaan voimiaan ja kykyään ja epäili sitäkin, oliko oikein näin hyvän tarkoituksenkaan vuoksi viivyttää lukujaan ja valmistumistaan turvallisempaan asemaan, johon kaikki muut tätä nykyä niin hartaasti näyttivät pyrkivän. Tuossa olisi nyt tilaisuus jotain vaikuttaa; pitikö omain etujensa vuoksi jättää se tekemättä, vai pitikö taas lykätä oma etu yleisemmän tieltä toiseen sijaan?

Innostuksella ja nautinnolla ajatteli hän tuota Vilhon kaunista tuumaa, mutta siihen sekaan tunkeusi kumminkin samalla epäilystä ja huoltakin, eikä hän päässyt oikein selvilleen kumpi tunne noista oli voimakkaampi.

Mutta noiden mielteiden rinnalla liiteli Juuson sielussa vielä muita uusia mielikuvia, paljo kepeämpiä, paljo arempia ja autereellisempia. Tuijottaessaan ulos sinne syysyön sumuiseen pimeään hän ikäänkuin näki edessään suuret, kysyvät, siniset silmät ja vaaleat kutrit, jotka kiersivät pienoista päätä. Hän itsekin hämmästyti ensiksi, kun tapasi itsensä tuota kuvaa katselemassa ja se karkasikin kohta kun hän sitä rupesi ajattelemaan. Mutta taas tuokion kuluttua leijaili sama mielikuva himmeänä ja arkana hänen edessään, se ikäänkuin lähennellen häntä kierteli ja ilmestyi myötään yhä tuttavallisempana ja tarkkapiirteisempänä. Ja yhtäkkiä hän sen pysäytti, otti sen ikäänkuin kiini ja piteli kämmentensä välissä tutkien ja tarkastellen sitä aivan läheltä. Ja hymyillen kyseli hän itseltään: »Mikä olet sinä uusi unelma, oletko todellakin se syvyyteen houkutteleva sireeni, jona sinua käskettiin varoa, vai oletko ehkä hyvä hengettäreni, joka tuotat iloa ja onnea...?»

Se oli niin suloinen tuo unelma, hän ei raskinut sitä enää karkottaa luotaan, vaan salli sen vapaasti soudella edestakaisin vilkkaasti vaihtuvassa mielikuvituksessaan. Ja hän nojasi päänsä ikkunanpieltä vastaan, sulki silmänsä ja antoi sielunsa valloillaan kylpeä tuon ihanan mielikuvan lepposissa laineissa...

Kello kuului lyövän seinän takana, se ilmoitti puolta yötä. Juuso hypähti istuimeltaan, sulki ikkunan ja hankkiusi levolle ravistellen illan mielteitä mielestään.

— Ensi ilta taas Helsingissä, — sillä on aina uusia tuumiaan ja uusia tunteitaan, puhui hän itsekseen maata pannessaan. — Miksikähän lapseksi ne vielä kehittyvät, mikä niistä jää pysyväiseksi ja mitä ne kantavat helmassaan?

III.

Teeskennetyllä vaatimattomuudella, josta kumminkin loisti läpi kehahtelevaa mielihyvää, näytteli nimituomari Eemeli Holm vieraalleen uutta, juurikaan valmiiksi kalustettua huoneustoaan. Se oli kaikin puolin muhkea ja moitteeton: kolmannessa kerroksessa se oli, hienoimmassa kerroksessa, neljä huonetta paitsi kyökkiä ja kylpyhuoneita. Paksut uutimet verhosivat korkeita kaksoisovia, askeleet

tuskin kuuluivat pehmosilla laattiamatoilla ja jokaisen huoneen kalustossa oli oma värilajinsa sovitettu sopusointuun huoneen seinä- ja kattomaalausten mukaan. Suuret kattolamput ja jyrkät kukkaisjalustat tekivät täytelämmän näköisiksi huoneet, joista kaiken komeuden ohessa kumminkin vielä lehahti vastaan asumattomuuden kylmyys.

— Kaikki on vasta näinä päivinä sisällemuutettu eikä aivan paikoillaankaan vielä, puhui Holm itse noin puolittain anteeksipyytävästi, siirtyessään taas näyttelemään toista huonetta. — Täytyy täydentää sitten vähitellen.

— Täällähän on jo kaikki hyvinkin täydellistä, vallan muhkeata, virkkoi ihailunsekaisella ihmetyksellä Heikki, sillä hän siellä nyt oli vieraana. — Tällaisen kodin perustaminen mahtaa tulla hyvinkin kalliiksi.

— No niin, tuleehan se, mihinkäpä siitä pääsee, — arvaamattoman paljo se tulee maksamaan. Mutta kun kerran perheen mieli perustaa, ottaa eukon, niin täytyyhän myöskin katsoa että sillä on missä elää. Oikein päätä huimaa, kun ajattelee miten paljo kaikkiin pienimpiinkin kapineihin menee, mutta ei auta, täytyy sitten myöskin koettaa korvata ne menot.

He pistäysivät makuuhuoneen ovelle, jonka tummat ikkunaverhot tekivät salaperäisen hämäräksi, ja vetäysivät siitä taas takasin päin Eemelin omaan huoneeseen, jossa isäntä istahti mukavaan kirjoitustuoliinsa, vieras vastapäätä sohvannurkkaan. Eemeli nautti ilmeisesti siitä vaikutuksesta, minkä hänen muhkea kotinsa oli tehnyt tuohon hiljaiseen maaseutuylioppilaaseen.

— Tämmöinen pesähän tämä nyt on, jutteli hän hetken kuluttua tupruutellen sikaarista haikuja kattoa kohden. — Eilen juuri oli Ester täällä katsomassa ja määräilemässä järjestyksestä. No, hänkin oli varsin tyytyväinen, vaikka hän kyllä on tottunut isoisempiinkin oloihin.

— Teillä on aikomus jo joulun alla viettää hääne?

— Niin, kuukauden perästä. Heti häitten jälkeen emme kuitenkaan vielä aijo tähän asettua, meillä on hankkeessa tehdä pieni häämatka, pieni vain, viiden, kuuden viikon retki. Minun täytyy näet vuoden vaihteissa taas olla täällä, tulen, kuten ehkä olet kuullut, hoitamaan täällä erästä virkaa.

— Niin, siitähän sulle taitaa paisua paikka pitemmäksikin ajaksi.

— No, saa nyt nähdä, onhan niitä toiveita. Mutta silloin uudelta vuodelta alkaa kova työ, ja sitävarten olen jo ennakolta tahtonut järjestää kodissani kaikki valmiiksi.

Heikin silmissä ja kasvoissa värähteli omituisia ihmettelyn ja ihailun, mutta samalla selvän kateuden väreitä. Näin varmalle ja mukavalle kannalle oli tuo hänen lapsuutensa tuttava ja toveri jo ehtinyt järjestää elämänsä. Ei se ollut kuin kolmisen vuotta häntä itseään vanhempi, mutta se olikin ymmärtänyt käyttää aikansa ja pitää huolen tilaisuuksista. Sillaikaa kuin toiset juoksivat puoluekokouksissa ja intoilivat, luki hän lainopillisia tutkintojaan, suoritti ne harvinaisen lyhyessä ajassa ja antautui heti palvelemaan senaatissa, jossa hän pian sai siaisuuksia. No, hänellä olikin hyviä suosijoita, mutta sittenkin... Eemelillä oli nyt jo varmat tulot, lupaava tulevaisuus, oli tämmöinen komea koti ja hän oli menossa naimisiin korkean esimiehensä tyttären kanssa. Niin sitä pitää...! Voi jos hänkin, Heikki, olisi alkujaan ymmärtänyt käyttää oikein aikansa, hän olisi paljo lähempänä sitä päämäärää, jonka Eemeli jo noin nuorena oli saavuttanut. Mutta nyt hän aikoikin ponnistella, ei oikeaan, ei vasempaan ... hän tahtoi myöskin hankkia itselleen tällaisen kodin ja tällaisen aseman yhteiskunnassa.

Näitä mietiskeli Heikki kun siinä hetkinen ääneti istuttiin. Ja aivan kuin olisi Eemeli voinut seurata Heikin ajatusten kulkua, kysäsi hän äkkiä:

— Sinä suoritat kai pian kandidaattitutkintosi?

— Valmistun jouluksi...

— Hyvä. Ja sitten alat paahdamaan lakitiedettä. Se on oikein. Yhteen pohteeseen sitä täytyykin painaa eteenpäin, puuttumatta syrjätoimiin ja harrastuksiin, sitten sitä johonkin ehtii.

Jutun jatkuessa livahdettiin ikäänkuin sattumalta keskustelemaan siitä uudesta aikakauskirjasta, »Kyntäjämästä», jota muutamat nuoret miehet olivat ruvenneet: puuhaamaan ja josta nyt todellakin näytti tolkkua tulevan. Heikki johti tahallaankin keskustelun tähän aineeseen; Juuso oli näet käynyt pyytämässä häntäkin mukaan avustajaksi tuohon hommaan, vaan Heikki oli vielä vähän epävarma. Hän oli siksi kauan ollut Helsingistä poissa, ei luottanut vielä oikein omiin havaintoihinsa ja hänen arvostelukykynsä häilyi tässä kohden osottamatta suoraan, mikä oli viisasta, mikä ei. Ja siksi tahtoi hän hiukan kuulla vanhemman miehen arvelua, sitä varten hän oli oikeastaan lähtenytkin Holmin luo.

— Uutisia on siitä jo näkynyt lehdissä, se alkaa vuoden alussa.

— Hm. Onko sulla sen homman kanssa mitään tekemistä?

— Eipä juuri... Eli minuakin on pyydetty siihen avunantajaksi, mutt'en tiedä varmaan olisiko tuohon syytä yhtyä. Olisikohan tuosta mitään hyötyä vai voisiko olla vahinkoa?

Eemeli souteli edestakaisin kirjoitustuolissaan ja hänen kasvonsa vetäytyivät hienoseen hymyyn. Saakelin viisas mies, arveli hän itsekseen Heikin tuumia tunnustellessaan, tarkka ja varova. Hiukan naiivi vielä epäilyksiään esittäessään, mutta hyvät oireet... Olisiko hyötyä vai vahinkoa? siitä tahtoo hän ensiksi päästä selville, kun on uusi homma kysymyksessä, ei anna mieliteoilleen eikä tunteilleen määräävää valtaa eikä laske innostusta itseään sokaisemaan. Juuri sille kannalle täytyy nuoren miehen asettuakin, jos mieli kauas päästä; kun vain se kysymys aina on ensimmäisenä, niin kyllä sitten maailma aukiaa. — Eemeliä miellytti erityisesti tuo järkevä katsantotapa, joka Heikin kysymyksestä oli kuulunut, siinä oli jotain hauskaa vastakohtaa hänen aikansa nuorison sokealle rientoilemiselle, siitä sitä voipi vielä jotain tulla.

— Vahinkoa, — tuskin, vastasi hän verkalleen kääntyen Heikkiin päin ja karkottaen pois kasvoillaan leikkineen hymyn. — Jos ei sitoudu mihinkään ahtaaseen ohjelmaan eikä aikaa vievään työhön, niin mitäpä vahinkoa siitä juuri voisi olla. Onhan tässä kysymyksessä vain nuorisolehti, joka harrastaa kaikkia hyviä asioita.

— Kunhan ei olisi koko homma liian lapsellinen?

— Alku on ehkä vähän sitä, vaan voisihan siihen yhtyä jonkunlaisella välipuheella, että kukin vastaa vaan omista sanoistaan. Kuten olen kuullut, on puuhalla koko joukko suosijoita ja luvassa apua, — voisihan siinä olla mukana eikä sitä tiedä, vaikka sillä tulisi olemaan vähän merkitystäkin. Onhan nyt tapahtumassa jokin käänne ajassa, pelkkä entinen hurjastelu ei enää tyydytä, nuorisokin tarvitsee jo jotain enemmän sormiintuntuvaa, suoranaista vaikutusala. On vaikea sanoa, mihin päin se tulee kääntymään, varmaa vain on, että ylioppilaspolitiikan loistoajat ovat lopussa ja pian raivautuu toisia teitä, jotka hakeutuvat julkisuuteen. Onhan silloin sen, joka tahtoa pyrkiä eteenpäin, hyvä olla mukana ja pitää itseään esillä, vaikka tällaisissa oloissa onkin tarpeellista olla varovainen ja tunnustella eteensä.

— Tuota olen itsekin ajatellut, virkkoi Heikki, kun huomasi Eemelin katsovan asiaa aivan samalta kannalta kuin hän itse omista hiljaisissa tuumissaan. — Ja Vilho ja Juuso ovat siksi taipuvia miehiä, että heihin kyllä voi vaikuttaa, jos se kävisi tarpeelliseksi.

— Aivan niin, voihan jos tahtoo käydä itsekin määräämään suuntaa. Mutta nuo miehet — miten heidän lukujensa käy?

— Aikovat jatkaa siinä sivussa.

— Ai, ai, ai! Mutta koetelkoot!

Eemeli mainitsi vielä, että jos ei hän olisi niin monissa hommissa kiini, niin hänkin ehkä antautuisi vähän lähemmältä noita oloja seuraamaan. Sillä hän oli todellakin utelias näkemään, mitä suuntaa se tämä nyt nouseva polvi rupeaa seuraamaan ja mitä etupäässä harrastamaan. Muutamat merkit osottavat tosin jo, että useat vetäyvät syrjään kaikista harrastuksista, lukevat ja ajattelevat pääasiallisesti omia asioitaan. Vaan hän epäili, tokko tuo suuri räyhäävä joukko jo olisi niin viisastunut... No, sitä ei tiedä, kun suunta kerran muuttuu, niin silloin ovat kyllä useimmat mukana ja se käy aivan huomaamatta.

Hetken vielä keskusteltua nousi Heikki lähteäkseen, mutta seisattui vielä vähän puhumaan, ikäänkuin hänellä vieläkin olisi ollut joku asia sydämmellään. Hän sanoi illalla menevänsä taas kerran osakunnan kokoukseen, siellä oli esillä se vanha riita-asia 19:nestä pykälästä.

— Vai tuo vanha juttu, todellakinko ne sitä vielä jauhavat? arveli Holm. — Minä jo luulin, että noihin vanhoihin kiistajuttuihin olisi väsyttävä jo kyllästyttävä.

— Väsyttähän siihen jo onkin. Useat vanhemmista miehistä ovatkin arvelleet tehdä lopun koko jupakasta peruuttamalla tuon riidanalaisen pykälän.

— Entä toiset, nuoremmat? Vieläkö ne ovat vanhalla äkäsellä kannalla?

— Tavallaan, eivät tahdo olla entistä sukupolvea huonommat...

— Eivätkä huomaa, että aika on muuttunut. No, sen ne tulevat pian huomaamaan. Tuo on vain jälkimuistoa kuluneilta taistelua ajoilta; kunhan hiukan pääsevät tolalle, niin on sekin poissa. — Onhan muuten makuasia miten tässä kysymyksessä esiintyy, mutta minään vanhojen voittojen loukkaamisena ei voi pitää sitä, jos tässä asettuukin itsenäiselle kannalle.

— Kukapa sitä taistelua enää jaksaisi pitää vireillä. Ja kun pykälä nyt kumminkin on tuomittu, niin olen minäkin arvellut...

— Liittyä vanhempiin miehiin, niin minäkin tekisin. Sillä osottaa ainakin ymmärtävänsä aikaansa.

Juuri tuota lausuntoa se oli Heikki halunnutkin kuulla ikäänkuin vahvistukseksi omille arveluilleen ja hän lähti sangen tyytyväisenä itseensä pois Holmin luota. Hän oli ollutkin vähän epävarmana kun aamulla oli saanut sen agitatsioonilipun, että olisi »välttämättä saavuttava kokoukseen puolustamaan osakunnan vanhaa mainetta.» Nyt oli epäily poissa, — sekös hitto tässä rupesi tappelamaan tuulimyllyjä vastaan...! Ja Heikki oli yleensäkin tyytyväinen käyntiinsä Holmin luona. Olihan se osottanut, että hän aivan täsmälleen oikein oli osannut arvostella tätä nykyhetken käännettä ja sen tapahtumia. Olot olivat juuri sillä kannalla, kuin hän siellä maalla, yksinäisyydessään oli arvioinut niiden olevan. Mutta hänestä se oli tuntunutkin aivan luonnolliselta, — peijakas soi! tässähän voi jo ruveta varmemmin luottamaan vainuunsa, haistelee vain ja tunnustelee sormenpäällään ja kulkee turvallisesti eteenpäin!

Ja hän laskeusi iloisena saavuttamastaan itseluottamuksesta alas Holmin kolmannesta kerroksesta kadulle ja yhtyi siellä valtaväylää pitkin valuvaan ihmisvirtaan. Vaan Eemeli Holm puolestaan sulki yhtä hyväntuulisena eteisen oven lähteneen vieraan jälestä ja käveli sitten muutamia kierroksia huoneensa mattopeittoista laattiaa edestakaisin hykerellen käsiään ja hymyillen itsekseen: Saakelin hyviä oireita, tuntosarvet tarkat ja makua peukalon päissä, — siinä on mies joka nousee nopeasti ja nousee korkealle!

Heikki käveli kotiinsa, aikoi lukea vielä tunnin ajan ennen kokoukseen menoaan. Siinä hänellä oli edessään pöydällä kirjojen lomissa joukko papereita ja vihkosia, joista hän nytkin valitsi muutaman ruveten sitä tutkimaan. Hän oli järjestänyt lukunsa varsin viisaalla ja järkipäisellä tavalla. Sekös hitto rupesi taivaltamaan läpi kaikkia monen tuhannen sivun pituisia kirjoja, joita muka tutkintoja varten vaadittiin, siihenhän menisi vuosia, uhratkoot tuhmemmat aikaansa sellaiseen; hänellä ei ollut siihen halua, kun kerta vähemmällä pääsi ja saavutti saman tarkoituksen. Olipa onneksi olemassa näitä luentovihkoja, kokoonvetoja ja papereita, joissa ei ollut sivumäärää kahdettakymmenettä osaa, mutta joihin siltä tärkein sisältö mahtui. Kuivempiahan ne olivat lukea eikä niistä niin perinpohjaista käsitystä saanut, mutta saipa tietoonsa tärkeimmät tosiasiat, — muusta viisi. Tutkikoot muut tarkemmin tieteitä, Heikillä oli kiire valmistumaan.

Mutta eipä nyt tänä iltana oikein työnteko vedelty, ajatukset eivät pysyneet koossa. No, eipä tässä enää juuri ole aikaakaan, olkoot paperit siinä aamuun asti, Heikki lähti ulos kävelemään. Hän päätti ennen kokousta käydä Juuson luona, hänelle ilmoittamassa päättäneensä sittenkin ruveta »Kyntäjän» avustajaksi. Ja olihan tuo muutenkin taas hauska tutkiskella mitä se mies taas kouhottelee, — se se ei ainakaan ole kovin tarkka tunnustelemaan eteensä eikä punnitsemaan puuhiaan.

Hilda tuli Almissa avaamaan hänelle ovea; Heikki oli perheessä vanhastaan Juuson kautta tuttu ja Hilda tervehti häntä nytkin tuttavallisesti. Mutta Juuso ei ollut kotona... Eihän se nyt enää pysyttele kotosalla kuten ennen vanhaan, valitti Hilda, sillä on jos joitakin juoksuja ja puuhia.

— Nythän meillä on niitä lintuja kaksikin, eräs serkkuni, nuori tyttö asuu näet myöskin täällä, ja ne lentelevät siellä avarassa maailmassa päivät pitkät, mene tiedä heidän tiensä! Ja kun Ottokin on koko päivät työpaikoillaan niin saan minä olla enimmäkseen aivan yksin kotona.

— Yksissäkö ne lentelevät?

— Enimmäkseen yksissä. Tietääpä sen: nuoruutta ja elämäniloa!

Tuo Hildan puhe oli nyt puoleksi leikillistä panettelua, sillä eihän Juuso toki niin aivan paljo lennossa ollut, päinvastoin teki hän ahkerasti työtä, istui kotona uskollisesti kaiket aamupäivät. Ja päivällisen jälkeenkin hän aina vielä oli pari tuntia työssä, mutta silloin tuli aina vastustamaton halu mennä ulos kävelemään. Eikä hän tavallisesti kävellyt kuin pikkuisen aikaa, niin jo tuli häntä vastaan valkotukkanen tyttö, jonka rinnalle hän lyöttäytyi. Se oli Elna, joka silloin palasi käsityökoulustaan. Tämäkin oli jo niin tottunut näkemään Juuson tulevan vastaansa jossakin kadunkolkassa, että tuntui vallan kummalliselta, jos häntä joskus ei näkynyt. Ei heistä kumpanenkaan ajatellut miksi se tuo oli niin luonnollista, he nyt yhtyivät siinä vain ja tekivät yhdessä milloin kävelymatkan Kaisaniemeen katsomaan polkupyöräijöitä ja pallonheittäjiä, milloin alas satamaan, milloin pistäisivät leivoksia syömään, milloin mitähän hauskuutta keksivät. Ja muutaman tunnin kuluttua palasivat he yhdessä kotiin.

Sellaisella iltakävelyllä oli Juuso nytkin, oli taas tavannut Elnan ja he olivat lähteneet tekemään tavallista kiertokulkuaan. Matkan kulussa he tavallisesti rupattelivat minkä mitäkin kevyttä leikkipuhetta, mutta tänä iltana he puhelivat Juuson suuresta, salasesta tuumasta, hänen näytelmästään. Juuso oli tänään ensi kerran uskonut Elnalle mitä hän siellä huoneessaan illoilla ja öillä

niin ahkerasti kirjoitteli ja kuvaili nyt juuri kuinka hän tuosta tekisi ehyen, suuren, kelvollisen teoksen, jolla hän hämmästyttäisi maailman. Ja Juuso lupasi joskus vasta, sittenkuin hän olisi saanut näytelmänsä aivan valmiiksi, lukea siitä Elnalle kappaleita, vaikkapa kokonaankin. Ja Elna otti Juusolta lupauksen, että tämä ei lukisi sitä kellekään muulle ennenkuin hänelle.

Heidän tuosta juuri innokkaasti keskustellessaan tuli Heikki, joka Almilta palasi, heitä vastaan. Hän huomasi heidät jo etempää ja katseli pitkään ja tutkivasti Juusoa ja hänen toveriaan. Kohdalle tultuaan tervehti hän Juusoa ja kysyi:

— Tuletko kokoukseen illalla?

— Tulen toki äänestämään isänmaan puolesta. Kävitkö meillä?

— Kävin, mutta kokouksessapa tavataan.

Heikin ohimentyä nojautui Elna melkein peljästyneenä Juuson puoleen ja kysyi kuiskaten:

— Kuka se oli, Juuso, hänellä oli tuolta etempää meitä tarkastaessaan niin omituinen katse, sellainen kylmä kiilto kuin käärmeellä?

— Todellakin?

— Niin, huomaitko sen sinäkin?

— En nyt, mutta on se minustakin joskus siltä tuntunut. Kumma miten samanlainen mielikuva meillä on syntynyt tuosta... Vaan hän on vallan vaaraton, on minun vanha toverini ja ystäväni...

— Ystäväsi, ei, Juuso, ei hän sillä tavalla katsellut. Ei kukaan ole hänen ystävänsä.

— Sinä hupakko, hänellä on tietysti paljokin ystäviä. Eivät kaikki huomaa säikähtää hänen katsettaan niinkuin sinä.

Juuso saattoi tytön kotiportille ja palasi itse siitä takasin kokoukseen rientääkseen.

Ylioppilastalon eteinen ja kokoushuone olivat täpösen täydet nuorta väkeä. Sen näki selvästi, että miehet olivat tarkoin koolla ja että tärkeä asia oli ratkaistavana, tavallisissa oloissa näihin aikoihin ei juuri enää käynyt monta miestä kokouksissa. Ja näiden koossaolevain kasvoista jo saattoi melkein lukea, mitä mieltä mikin oli ja mihin ryhmään hän kuului. Nuo, jotka voitonvarmoina ja uhkamielisinä tuossa kävelivät ääneensä puhellen ja melkein kuin vahingonilolla vilhuen ympärilleen, ne olivat ruotsinmielisiä. He olivat pitäneet tarkat laskut, lukeneet miehet yksin päin ja tiesivät, että nyt vihdoinkin monivuotisen taistelun jälkeen oli voitto heidän. Nuo toiset taas, jotka nurkissa keskenään supattelivat, joiden silmät noin vihasina kiiluivat ja jotka puheittensa sekaan purasivat hammasta, ne olivat niitä suomenmielisiä, jotka viimeisiin asti olivat vannoneet puolustavansa tuota edesmenneiltä polvilta perittyä, kunniaakasta pykälää. Mutta heidän oli syytä peljätä, että heidän ponnistuksensa nyt menisivät turhaan — »oli pettureita joukossa» —, ja siksi eivät he vastustajiaan tervehtineetkään, »Efiälteita» eivät tahtoneet nähdäkään. Näitä viimeainittuja ne olivat juuri nuo, jotka rauhallisina, välinpitämättöminä ja varmoina kävelivät toisten joukossa, puhuttelivat milloin toisen, milloin toisen puolen miehiä ja toisilleen laskivat leikkiä näistä vanhoista »pykäläriidoista» varmassa tiedossa, että he nyt esiintyivät itsenäisinä ja kypsesti arvostelevina miehinä.

Nämä samat ne juuri nyt olivat aikeessa omalla esiintymisellään ja edesvastuullaan halkaista koko tuon vanhan riitaomenan ja tehdä lopun tästä kuluneilta taistelua ajoilta peritystä ja mieliä kiihoittavasta jupakasta. He aikoivat haudata koko 19:nen pykälän päästääkseen rauhan maahan.

Tuon kuuluisan pykälän historia ulottui kymmenkunnan vuotta ajassa taaksepäin. Sen syntyminen oli niiden ensimmäisten, loistavimpain voittojen seurauksia, joita saavutettiin siihen aikaan, jolloin suomalaisuuden innostus ylioppilaspiireissä taisteli nuoruuden kauniimpia, voimakkaimpia taisteluitaan. Suomenkieli piti saada isännöiväksi tässä maassa; alkuperäinen, esimerkiksi näytettävän, nuorison omissa piireissä, ylioppilasosakunnissa. Suomi piti julistaa ainoaksi viralliseksi, hallitsevaksi kieleksi. Ja kiivaan kamppailun jälkeen se tulos tässä osakunnassa saavutettiinkin; suomenkieli määrättiin ainoaksi viralliseksi kieleksi ja sen määräsi juuri sääntöjen 19:s pykälä.

Mutta vastapuoluekaan ei ollut masentunut tappiosta. Se oli säännöllisesti kerran vuodessa tehnyt ryntäyksen tuota 19:tä pykälää vastaan, aluksi voittaakseen ruotsinkielelle tämän menettämän ylivallan takasin, sittemmin saadakseen tämän kielen edes tunnustetuksi yhtäarvoiseksi suomenkielen rinnalla. Puolueet olivat melkein tasaväkiset. Vaan tarmokkaasti, hievahtamatta ja uinahtamatta olivat suomenmieliset vartioineet voittamaansa aarretta, keränneet joka kerta miehensä kokoon ja lyöneet ryynnäkön takasin yhtä säännöllisesti kuin se tehtiin.

Ja tätä taistelua oli leppymättömällä kiivaudella jatkunut ohi senkin ajan, jolloin kuumimmat puoluetistelut ylioppilaspireissä jo olivat tauonneet ja jolloin suomenkielen oikeuksien tunnustamisen jälkeen taistelujen tärkein aihekin oli poistunut. Yhä oltiin haarniskassa. Mutta nyt oli kumminkin jo ruvennut tuntumaan toisia tuulia, tuo yleinen väsähdys oli vallannut mieliä ja mies sieltä, toinen täältä rupesi tuumimaan, että olisi ehkä parasta peräytyä ja rakentaa rauha. Jo vuosi sitten oli näitä tuumia kuulunut, mutta silloin niiden edustajat olivat joutuneet surkeasti häpeälle. Vaan nyt oli vuoden kuluessa yhä useampia ruvennut tuota rauhan politiikkaa kannattamaan. Heitä kyllä toiset halveksivat, heitä haukuttiin peppureiksi ja Efiälteiksi, vaan he eivät siitä välittäneet; heillä nyt oli se vakaantunut mielipide, he eivät antaneet joukon johtaa itseään, he olivat itsenäisiä...

Ja näitä itsenäisiä oli nyt siksi monta, että he saattoivat ratkaista koko riidan. Ja siksi ilkkuivat ruotsinmieliset ja siksi puivat vanhan innostuksen suomenmieliset housuntaskussa nyrkkiään.

Kaikki olivat jo koolla, kun Juuso saapui »taloon», mutta kokous ei ollut vielä alkanut. Heikki tuli kohta siellä häntä puhuttelemaan, kertoi »Kyntäjää» koskevasta päätöksestään ja rupesi sitten puhumaan illan merkkiasiasta:

— Jokohan se haudattiin nyt 19:s pykälä?

— Niin, huolestuneen näköisinä täällä ovat miehet. Mutta en usko toki omain miesten valmistavan puolueelle sellaista häpeää.

— Sinä vanhan ajan intoilija! Mutta kyllä se nyt taitaa mennä.

— Kuule, ethän sinäkin vain...? Sinäkinkö Brutukseni?

Samassa soitetiin kokous alkavaksi. Tiheänä joukkona peittivät ruotsinmieliset niinkuin tavallisesti kokoushuoneen oikean sivustan. Mutta vielä tiheimmässä oli miehiä vasemmalla seinustalla, suomenmielisten puolella, aina keskilaattialle asti. Siellä oli voima — mutta saattoiko siihen luottaa?

Väleen suoritettiin muut juoksevat asiat ohi ja pääkysymys otettiin esiin. Oikealta sivustalta tehtiin vaatimus lyhyesti, vasemmalta vastattiin yhtä lyhyesti, — asia oli jo ennen monituisiin kertoihin pohdittu. Nuo keskustassa istuvat itsenäiset vain pitivät velvollisuutenaan itsekukin perustella kantansa. On jo aika tauota tämän pitkän taistelun, sanoivat he, eihän maksa vaivaa tällaisen asian vuoksi yhä uudelleen ärsyttää mieliä. Tällaisesta leikkisodasta ei ole vastaavaa hyötyä, on jo totisemman toiminnan aika. Onhan vastapuolueella sitäpäitse puolta vaatimuksilleen, eikä saa se puolue, joka on taistellut sortoa vastaan, itse sortaa. — Heikki puhui viimeiseksi. Hän otti esimerkin Viron kansan vaiheista, viittasi mihin joudutaan kun pikkuasiain vuoksi takerrutaan keskenäisiin riitoihin niin ettei metsää nähdä puitten vuoksi...

Kuta useampia noita esiintyi, sitä lannistuneemmaksi kävi mieliala vasemmaisella sivustalla. Jo huudettiin äänestystä. Vaan vielä vaadittiin puheenvuoroa ja Juuso nousi puhumaan:

»Vastapuolueeseen en aijo koettaakaan vaikuttaa», lausui hän aluksi matalalla, mutta vähitellen vilkastuvalla äänellä, »enkä paljo niihin suomenmielisiinkään, jotka nyt ovat asettuneet vastapuolueen riveihin. Mutta tämä on tavallaan historiallinen hetki osakunnassamme enkä soisi, että tässä tilaisuudessa tulisi ilman vakavatta vastalauseetta tehdyksi päätös, jota aina tullaan merkitsemään taantumissuunnan voitoksi. Mitä kaikkia vaikuttimia tässä lieneekin lueteltu syiksi siihen, että nyt muka olisi aika peruuttaa se suomenkielen voitto, jonka meitä edelläkäynyt sukupolvi saavutti, yksi seikka mulle ainakin on selvillä, nimittäin se, että tässä on kasvamassa taantumissuunnan uupumustila. Siinä koko syy ja sitä valitan. Totta on, että niin kansojen kuin pienempäinkin yhdyskuntain kehitystaisteluissa seuraa jokaista edistyskautta aina seisahdus ja vastaisku. Mutta silloin on aina edistytty liian nopeasti, riennetty liian pitkälle. Tässä meidän yhdyskuntataistelussa en voi nähdä sellaista tapahtuneen ja tämä taantuminen on minusta siitä syystä keinotekoista ja raukkamaista, koska se johtuu puuttuvasta innosta jatkuviin ponnistuksiin. Reaktiooni on aina uninen aika ja nuorukaispireissä on uneliaisuus vielä sitäkin onnettomampaa, koska se kuolettaa nuorisolta kaiken halun toimia aatteiden palveluksessa. Sanotaan, että nämä jatkuvat taistelut ovat joutavia. Se ei ole totta, sillä taistelulla jonkun aatteen puolesta jo itsessään on merkityksensä: se jalostuttaa mieliä. Ja tällaisessa asiassa, jolloin on taisteltava oman äidinkielen oikeutetun arvon ja aseman puolesta, on häpeällistä sanoa taistelua turhaksi, se on päinvastoin kunniakas ja pyhä taistelu, se on sitä kunniakkaampi, kuin me sen puolesta taistelleesamme sodimme kasvavaa taantumista ja vetelää velttoutta vastaan, joka ennustaa unteluuutta ja henkistä kuolemaa...»

— Hyvä! hyvä! huudettiin vasemmistolta, vaan keskustasta vaadittiin »äänestystä!» Siellä ei välitetty vastasyistä, mielipiteet olivat vakavat ja varmat.

Juusokin istahti paikalleen ja äänestys alkoi. Hiiskahtamattomassa hiljaisuudessa istui koko parisatainen joukko odottamassa äänten laskemista. Se oli niin rajoilla, vanha kaarti oli vahvempi kuin

oli luultukaan, kaikki riippui parista äänestä... Jo kolahtaa vasara, puheenjohtaja julistaa: 94 ääntä puolustaa 19:ttä pykälää, 98 vaatii sen kumoamista...

Niinpä siis!

Kunniakas pykälä oli haudattu. Taantumissuunta oli päässyt voitolle. Keskuspöydän äärestä kuului muuan pilkallinen »aamen», muuten vallitsi huoneessa vielä tuokion ajan syvä hiljaisuus, kunnes yhtäkkiä äänekäs riemu remahti oikealta seinämältä päättyen voittoisaan »hurraan». Vaan vasemman seinän miesten mielissä liikkui katkeruuden ja häpeän tunteita, joku karkeampi sana »pettureista» kuultiin siellä lausuttavan, ja noloina lähtivät nuoret miehet yksitellen kokouksesta pois. Heiltä oli särkynyt niin rohkaiseva unelma: se, että hekin vielä, kuten edelliset polvet, taisteleisivat yhtenä miehenä voittoisaa taistelua. Näistä puolin oli taistelemisen todellakin turhaa.

Kokouksen päätyttyä jäi vielä tavallisuuden mukaan muutamia istumaan ylioppilastalon ravintolan puolelle juttelemaan illan tapahtumista. Alakuloinen ja masentunut mieliala vallitsi siinä pöydässä, jossa Vilho ja Juuso istuivat. Olihan tämän illan tulos yleisemmältä kannalta katsoen verrattain vähäpätöinen tapaus, vaan Juuson mielestä se oli huono enne erittäinkin siksi, että se oli niin kylmentävä, niin omiaan viemään nuorilta miehiltä kaiken halun taistella aatteidensa puolesta ja yleensä särkemään kaikki yhteiset harrastukset. Välinpitämättömyys tarttuu kuin rutto, nuorisokin jäähtyy, laimenee jalompia pyrintöjä kohtaan, tulee jo nuorena vanhaksi...

Vilho istui Juuson näitä kuvaillessa kauan ääneti mietteissään ja hämmenteli lusikalla tuutinkia, joka hänellä oli edessään. Sitten lausui hän verkalleen:

— Tämä ei vielä niin vaarallista ole, suuren innostuksen aika nyt on kumminkin lopussa ja hyvä on, että tulee todenperäisemmänkin työn aika. Taantumistahan tämä on, mutta eihän sitä voida välttää. Vaan on tässä muuan mutka jota en ymmärrä: Kun vanha innostus näin revitään alas, niin mitä annetaan sijaan, — sillä jotain nuoriso tarvitsee innostuakseen. Kunhan se ei vain tulisi olemaan jotakin keinotekoista, innostusta politiikan palveluksessa... Voi jospa me »Kyntäjällämme» voisimme hiihtää hienosenkaan uran opastaaksemme nousevan polven innostumaan vilpittömään ja rehelliseen työhön...

Hän puhui matalalla äänellä, melkein kuin itsekseen. Juuso hänet hyvin ymmärsi, ymmärsi hänen epäilyksensä ja toiveensa, vaan oli siksi masennuksissaan hänkin, ettei voinut rohkasta häntä eikä itseäänkään.

Viereisessä pöydässä oli Heikki istunut ja juonut lasin olutta ja nousi sen juotuaan kotiin lähteäkseen. Juuson pöydän ohi mennessään hän pysähtyi ja päästi naurun:

— Mitä, noin syvästikö te surette vainajata — ei se kannata, se oli jo ikäloppu. Tämähän oli jo aikoja edesmenneen ritariajan viimeinen ponnahtus — kukas hullu nyt enää viitsisi taistella osakuntapykäläin puolesta. Ei, nyt menee jokainen kotiinsa lukemaan läksyjään, ja se on oikea suunta se.

Hän meni ja hetkisen kuluttua lähtivät Vilho ja Juusokin. He kävelivät kauan ääneti, vaan vihdoin virkahti Juuso:

— Mitähän jos mekin ruvettaisiin lukemaan läksyjämme ja jätettäisiin kaikki muut.

— Mitä, jänestäkö sinua? Nythän sitä meidän vaikutusta vasta tarvitaankin, saatpa nähdä kuinka me keräämme joukkoa ympärillemme. Ja me luemme läksyjämme siltä.

IV.

Jouluun asti oli Helsingissä taas tavallisuuden mukaan vallinnut märkä ja vetelä syksy ja vasta uudelta vuodelta oli talvi ruvennut näyttämään tapojaan. Mutta kun se silloin tuli, niin se tulikin täydessä totuudessa. Viikkokausien ajan vuorottain pyrysi ja tuiskusi, niin että taivas ja maa oli yhtenä lumivihurina, vuorottain pinnistihe pakkanen niin tiukaksi, että näytti ihmisille hätää pääkaupungin hataratekoisissa huoneustoissa ja pakotti kadulla liikkujan kiirehtimään askeleitaan, joutuakseen määräraikkaansa, suojaan ja lämpimään.

Joulujuhlain ajaksi Helsingin elämä tavallisestikin ikäänkuin seisahtuu pariiksi, kolmeksi viikoksi ja sulkeutuu perheiden ja lähimpäin tuttavain ahtaampaan piiriin. Mutta vaikka nyt jo tammikuu oli loppuun kulunut ja helmikuu alkanut, ei elämä ollut vielä täysin vironnut tuosta juhlaunteluudestaan. Siihen oli juuri ollut ilmojenkin syytä, sillä kenempä teki erittäin mieli juosta sellaisen pyryn ja

pakkasen aikana huveissa taikka kokouksissa, harva mies uskalsi talvisia urheiluja ajatellakaan ja jokapäiväiset kävelyt esplanaatillakin olivat tyyten tyrehtyneet. Itsekukin oli kiittänyt onneaan, kun kiireen kautta pääsi suorinta tietä virastoonsa tai työpaikkaansa ja sieltä taas takasin kodin lämpöön.

Nyt oli talven ensimmäinen oikea kaunis päivä. Ei ollut sen kylmempi, kuin että tavalliset palttoomiehet, joilla ei ollut turkkeihin turvautumista, varsin hyvin tarkenivat huvikseenkin katuja mitellä. Keskipäivän aikaan tuli aurinkokin pitkästä ajasta esiin ja valaisi kirkkaaksi lumisen maan ja esplanaatin paksussa huurteessa seisovat puut ja pani sen partaalla olevat, korkeat, lumireunaiset kivialot helottamaan punertavassa hohteessa. Luonto näytti ikäänkuin pitkän pahantuulen jälkeen vihdoin vironneen iloista, kirkasta talvipäivää viettämään.

Ja ihmiset, jotka viikkokausia olivat asuskelleet seinien sisällä, riensivät kilvan ottamaan osaa tähän sen juhlaan. Koko aamupäivän kestäessä virtasi yhtenä mustana juovana kävelevää yleisöä pitkin pääkatuja ja varsinkin esplanaatin pohjoista kuvetta. Siinä tapasivat ja tervehtivät toisiaan tuttavat, jotka monetkaan eivät olleet yhtyneet koko uutena vuotena, siinä taas keskusteltiin päivän tapahtumista ja sovittiin uusista tuumista, huvituksista ja harrastuksista. Mutta vasta lähempänä päivällistä, jolloin virastot ja liikkeet laskivat laumansa kaduille, kävi täällä liike vilkkaammaksi kuin parailla markkinoilla. Siellä retkeilivät ryhmittäin salkkuniekat sihteirit, siellä parittain korkeat virkamiehet, siellä opettajia ja konttoriväkeä. Ja kaupungin naiset, nuoret ja vanhat, laittoivat nekin tietysti siksi tunniksi itsensä kadulle punaamaan poskia talvituulen viimassa ja paistattamaan päivällä pulskia talvipukujaan.

Virastoväen joukossa ilmestyi Heikkikin esplanaatille. Kadulle tullessaan yritti hän tavallisuuden mukaan vääntämään turkin kaulustan pystyön korvilleen, vaan huomasi samassa että se oli tarpeetonta ja lähti niin pää taappäin kenossa, selkä suorana kävelemään tavallista, varmaa kävelyään, jossa yläruumis pysyi aivan tönkkönä ja ainoastaan jalat liikkuvat.

Heikkikin näet oli jo virastoväkeä, siksi hän oli tullut melkein kohta tutkinnon suoritettuaan. Häntä oli pelottanut se pitkä taipale, mikä hänellä oli edessään uuteen lainopilliseen tutkintoonsa, siinä velkautuisi kovin paljo ja pitäisi taas paeta maaseudun yksinäisyyteen. Hän oli puhunut ja valitellut sitä muutamille vanhemmille tuttavilleen, lääkärikin oli kieltänyt häntä yhteen mittaan kovin rutosti painamasta ... piti melkein keskeyttää luvut... Nämä olivat silloin säälineet tuota toivorikasta nuorukaista ja hankkineet hänelle pienen toimen muutamassa vakuutuskonttorissa, työtä kolme, neljä tuntia aamupäivillä ja palkkaa lähes parisataa kuussa, — siksi että toimeen tuli ja aikaa jäi kumminkin runsaasti lukuihin. Niin oli juuri Heikki sen toivonutkin, ei liikaa velkalastia, mutta siltä tilaisuus olla Helsingissä, jatkaa lukuja ja seurata elämätä.

Ja hän tunsu itsensä sangen tyytyväiseksi kun taas päivän tehtävän suoritettuaan asteli päivälliskävelyllään ja tiesi että päivän loppuosa on hänen omansa. Lähimmässä nurkassa näkyi Juuso seisovan, niin se odotteli juuri häntä maksaakseen määräpäivänä takaisin saamansa käsilainan, — hyväpä kun koettaa mies olla säntillinen. Juuso toimitti asiansa ja yritti kääntymään omille teilleen. Vaan Heikki oli nyt hyvin puhetuulella, tarttui häntä napinlävestä ja otti hänet mukaansa kävelemään. Hän tahtoi kertoa Juusolle, että yleinen mielipide oli hyvin ystävällisesti ottanut vastaan heidän »Kyntäjensä», jota nyt ensi vihko oli ilmestynyt. Olihan se ollutkin aika onnistunut, vähän enemmän vain ehkä saisi olla vakavaa lukemista, sitä aika vaatii. Ja nyt pitäisi takoa kuin rauta kuumana on: hänelläkin, Heikillä, oli tekeillä kirjoitus ja kamreeri Holmkin oli luvannut joskus joutoaikana jotain kyhätä.

— Hyvällä hoidolla me voimme »Kyntäjämästä» vielä saada kelpo kapineen, sanoi hän.

— Vahinko vain että suuri osa siitä ikäluokasta, jolle se on ajottu, on niin kylmänä ja laimeana, tuumaili Juuso.

— No niin, ne lukevat tutkintojaan nykyjään kaikki. Vaan vielä niitä sopivilla keinoilla saadaan vireille, annahan ajan kulua.

Heikki oli nyt niin ystävällisellä tuulella, että rupesi kyselemään Juuson omiakin aikeita ja tuumia. Hän pelkäsi että he, Juuso ja Vilho, liian paljo käyttävät muuhun aikaansa, joten luvut kärsivät. Se ei ole edullista, nyt heidän juuri pitäisi käyttää hyväkseen suosiollista mielialaa ja itsekin valmistua, eihän sitä tiedä kauanko yleinen mielipide pysyy näin suosiollisena.

— Joko sinä tuumaat kevääksi valmistua? kysyi hän.

— Varmaan en tiedä, lueskelen verkemmin ja ainahan näihin puuhiinkin menee aikaa.

— Ai, ai, se ei ole hyvä, ei saa laiminlyödä omaa etuaan. Ilman asemaa yhteiskunnassa on hyvin vaikea vaikuttaa...

Joku Heikin tuttava tuli juuri vastaan ja Heikki kääntyi sen kanssa kävelemään nyökyttäen hyvin

ymmärtävästi päätään Juusolle hyvästiksi. Juuso jatkoi yksin matkaansa. Omituista, mikä siinä Heikissä oli, joka häneen vaikutti melkein kuin ilettävästi, vaikka toinen näytti olevan ystävällinenkin ja puhui »Kyntäjästäkin» nyt monikon ensi persoonassa. Oliko siihen syynä tuo hänen ylen varma ja opettava esiintymisensä, josta tuntui niin paljo sitä »yleistä mielipidettä», josta hän aina puhui? Vai suututtiko Juusoa se, että Heikki kosketteli juuri niitä kohtia, jotka Juusoa itseään salaisesti huolettivat ja joista omatunto aina hienosittain häntä soimaili? Se lukujen verkkanen edistymisen, se oli hänellä kipeä kohta...

No, olihan Juuso nyt sentähden lukenutkin, oli lukenutkin oikein perusteellisesti, ei paljaita »papereita» niinkuin Heikki. Mutta sekaan hän oli koettanut ansaita vähän rahaa käännöstöillä, — tuo rahahan se myötänsä teki kiusaa ja vastusta — ja siihen meni aikaa. Ja sitäpaitsä ... niin, se oli juuri tuo arka kohta, joka huoletti yhtä paljo kuin se innosti ... olihan aikaa mennyt vähän liiaksikin viimeistellessä ja valmistellessa tuota pitkäaikaista suurtyötä, »Sisaruksia». Paljo hän oli pannut siihen työtä, eikä ainoastaan sivutyötä, mutta hän ei ollut malttanut pysyä poissa tuon lempilapsensa äärestä vaikka kuin olisi tehnyt lujia päätöksiä. Hän oli niin moneen kertaan ajatellut sen kaikki ajatukset, kärsinyt kuvattavainsa henkilöjen kaihoista ja iloinnut heidän iloistaan, että siinä tuntui melkein olevan kuin kappale häntä itseään. Ja hän oli sen salannut kaikelta maailmalta omana aarteenaan, — Elnalle vain oli hän siitä puhunut, ei kellekään muulle... Mutta nyt se olikin valmis, juuri eilen illalla oli hän lopettanut sen uudelleen kirjoittamisen. Ja nyt hän antaakin sen olla piilossa ja rupeaa taas tarmokkaasti lukujaan jatkamaan, tässä pitää joutua valmiiksi, olihan Heikki siinä oikeassa...

— Mutta nyt sinä kuljet ja uneksit, kuului äkkiä ääni hänen rinnallaan ja Juuso käännähti katsomaan. Hilda ja Elnahan siinä naureskelivat hänelle, kun hän ei ollut huomannutkaan heidän tulevan vastaan siinä taajassa väkijoukossa.

— Todellakin, taisinpa olla liian syvissä mietteissä. No, tekin olette kauniista ilmasta nauttimassa?

— Tietysti. Ja me olemme tässä jo rakentaneet erään hauskan suunnitelman. Elna, joka on sellainen reipas maalaistyttö, hän tahtoisii hiihtää. Ja me olemme päättäneet huomenna panna toimeen hiihtoretken. Tuletko mukaan?

— Mielelläni, se onkin toista kuin tämä katukävely, jossa on pääasiana näyttäytyä ja katsella.

— Elä moiti sitäkään, oletpa itsekin ollut siihen ihastunut.

Juuso ymmärsi, että Hilda tällä tahtoi viitata noihin hänen syksyllisiin iltapäiväkävelyihinsä, jolloin hän aina odotteli Elnan tuloa koulusta. Nyt ne kävelyt olivat jääneet vähemmälle. Juuso oli muutamia kertoja tavannut Hildan jo edellään Elnaa odottelemassa ja silloin oli tämä niin ilkkuen häneen katsonut, että Juuso oli päättänyt välttää niitä yhtymisiä. Hänestä oli Hildan käytös muutenkin ollut vähän omituinen, oli aivan kuin hän olisi vihannut Juusoa siksi, että tämä viihtyi Elnan seurassa, ja Juuso huomasi, että hän oli ruvennut melkein tuskallisella tarkkuudella vartioimaan nuorta serkkuaan.

Juuson ja Elnan väli oli kumminkin pysynyt aivan entisellään; se oli sellaista lapsellista, avomielistä ystävyyttä vailla kaikkea joutavaa liehakoimista. He eivät puhuneet koskaan rakkaudesta, vielä vähemmän kihlautumisesta, eivät sitä ajatelleetkaan. Vaan kumminkin oli heidän välillään ikäänkuin jokin itsetiedoton salainen sopimus, joka veti heitä toisiinsa ja vaikutti, että he toistensa kanssa seurustelivat suuremmalla luottamuksella ja avomielisyydellä kuin muitten ihmisten kanssa. Se lähenteleminen oli tapahtunut aivan huomaamatta ja vasta joulun aikana, jolloin Elna oli ollut kotonaan maalla, oli Juuso tullut havaitsemaan, että tuo pieni valkotukka olikin hänelle kallisarvoisempi ja rakkaampi kuin kaikki muut ihmiset. Tyttö pysyi eroajallakin tuhkatihään hänen ajatuksissaan ja hän tunsii selvää kaipausta mielessään. Hän oli jouluksi lähettänyt Elnalle pienen, lämpösen joulutervehdyksen ja itse oli hän saanut samanlaisen, arvaamatta sitä odottaakaan. Vaan kun tyttö juhlain jälestä taas tuli kaupunkiin ja he ensi kerran tapasivat toisensa, silloin oli Juuso silmän lämpöisestä liekinnästä ja käden ystävällisestä puristuksesta tuntenut, että tyttökkin oli muistellut häntä ja kaivannut häntä. Ja uusi, ihana lemmenvirta oli silloin syöksähtänyt hänen suoniinsa ja ajanut uusia aatteita hänen aivoihinsa.

Vaan heidän suhteessaan ei ollut mitään sen näkyvämpää muutosta tapahtunut ja siksi juuri Juuso ihmetteli, mistä Hilda oli saanut aiheita tuohon ilmeiseen epäilykseensä. Ja mitä hän sillä tarkoitti? Miksi tahtoi hän tulla väliin, jos he Elnan kanssa toisistaan pitivätkin?

Sitä hän mietti nytkin, kun he kävelyltään palasivat kotiin päivällisille, ja hänen päähänsä pälkähti, että olisipa soma tietää, onko Elna tuota huomannut. Hän halusi taas kerran jutella kahden tytön kanssa. Ja juuri päivällispöydässä hän huomasi, että nyt olikin tilaisuus tarjona.

Hilda kysyi häneltä silloin, menikö hän ulos mihinkään iltapäivällä. Juuso mietti kotvasen mitähän tuo tuolla tarkottanee ja sanoa paukautti, että hänen oli mentävä erääseen kokoukseen. Ja aivan oikein,

hetken perästä hän tulikin huomaamaan, että Hildan oli äitinsä seurassa mentävä kaupungille, — hän oli siis tahtonut tutkia, jäisivätkö he Elnan kanssa kahden kotiin!

Ja Juuso menikin ulos, mutta palasi tunnin kuluttua takasin. Elna oli yksin kotona ja tuli häntä vastaan eteisessä.

— Tiedätkö, minä olin aivan varma siitä, että sinä heti palaisit.

— Sinäkö — oletko sinäkin siis huomannut?

— Niin, miksi hän minua vartioipi...? Kuule, tämä on hirveän hullua!

Niin se olikin. Nyt eivät he kumpanenkaan osanneet selittää omaa menettelyään, eivät tienneet miksi he sen olivat aavistaneet ja mitä he olivat aikoneet. Ja he kävivät siitä molemmat vähän hämilleen, — ensi kerran nyt ujostelivat toisiaan. Vaan Juuso rupesi silloin kertomaan, että hän oli eilen illalla saanut suuren näytelmänsä vihdoinkin valmiiksi ja lukisi nyt lupauksensa mukaan siitä palasia Elnalle, jos tämä tahtois kuulla. Sitä varten hän oli tahtonut tavata Elnan yksin.

Ja Juuso meni huoneeseensa, avasi lukitun laatikon ja otti siitä esiin paperikäärön.

— Tässä se on. Monta kertaa olen aikonut viskata sen uuniin ja vapautua koko hommasta, vaan en ole raskinut.

— Miksi uuniin?

— Siksi, että se on syönyt aikaani ja siksi, että sitä pelkään.

Hän selaili sieltä täältä sivuja, luki itsekseen rivin ja pari ja selaili taas. Ja hän innostui taas noita tuttuja säkeitä katsellessaan, rupesi ääneen lukemaan muutamaa kohtausta, koko ajan tähystellen paperiin, vaikka hän sen melkein ulkoakin osasi. Ensiksi hän luki ujolla, matalalla äänellä, pysähteli toisinaan, hyppäsi muutaman sivun ohi. Mutta pian hän lämpeni, laski tulemaan täydellä vauhdilla ja syvällä äänenpainolla. Hänellä rupesivat silmät hehkumaan ja poskille kohosi veri ja hän teki sekaan liikkeitä käsillään kuvatakseen tarkoittamaansa vaikutusta. Hän luki edelleen, luki aivan kuin itsekseen, muisti kyllä toisinaan, että oli toinenkin kuulemassa, mutta muisti samalla, että se oli vaaraton, lempeä arvostelija, jolta hän saattoi kahleitta olla, tuntea ja innostua niinkuin yksin.

Elna oli hiipinyt ovelle, seisonut siinä hetken, mutta sitten istahtanut tuolille viistossa olevan sohvan taa. Sieltä selustan takaa katveesta näkyivät ainoastaan hänen suuret, kysyvät, siniset silmänsä, jotka tarkkuudella seurasivat Juuson jokaista liikettä, jokaista äänen värähdystä. Eikä hän hievahtanut paikaltaan, ei tuiskahtanut, kuunteli vain. Hän seurasi tarkoin jokaista vuoropuhetta, jokaista sanaa. Mutta sittenkin hänestä tuntui, ettei hän kuullut muuta kuin pelkän tuon lukevan, innostuneen äänen; hän ymmärsi kyllä kaikki, tarkkasi esiintyviä ajatuksia ja tapauksia ja eri henkilöiden puheita, mutta sittenkään ei hän saanut mieleensä kiintymään paljo muuta kuin tuon kauniin, polvekkaan muodon, sointuvat säkeet ja rikkaan kielen. Ja hän vaipui ikäänkuin haaveiluihin siinä Juuson lukiessa, ajatukset liitelivät sinne tänne, kauas utuisten unelmain maille, milloin seuraten Juuson lukemisen jälkiä, milloin ominvalloin vapaina ja hillittöminä.

Juuso luki loppuun sen näytöksen, jonka oli alottanut, istui vielä hetkisen vihkoonsa tuijottaen ja katsoi sitten kuuntelijaansa. Lampun valo häikäsi hänen silmänsä, vasta kotvasen kuluttua erotti hän sieltä pimeästä siimeksestä nuo kirkkaat katseet. Hänestä niissäkin paloi samaa innostusta, joka hänet itsensä täytti, ja siitä hän riemastui.

— No, arvostelijani, kuinka kuuluu tuomio? kysyi hän. Onko armoa ollenkaan?

— Kaunista, — lue lisää Juuso! En ole tuommoista kuullut enkä tuntenut koskaan.

— Tottako, se ei siis sinusta ole mitätöntä?

— Voi, sitä en tiedä, en tiedä ollenkaan onko se hyvää vai huonoa, se voi olla kumpastakin. Mutta noin kun sinä luet, on se minusta kaunista.

— Vaan jos jokainen sanoisi niin?

— Kenties eivät muut sano, elä luota minuun. Mutta jatka, jatka!

Juuso jatkoi. Tunti kului aivan huomaamatta, he istuivat yhä paikoillaan. Eivät kuulleet kun ulkoovessa käytiin eikä joutanut kumpanenkaan huomaamaan, että uusi kuuntelija oli hiljaa ilmestynyt ovelle ja jäänyt siihen seisomaan. Juuso luki vain, käänsi lehtiä ja luki, ja Elna ei liikahtanutkaan piilossaan. Vasta näytöksen lopussa kohautti Juuso katseensa.

Hilda astui esiin ovelta.

— Todellakin, täällähän onkin tärkeä kokous ja hauska, virkkoi hän naurahdellen.

Juuso hypähti pystöön ja Elna kääntyi kummissaan katsomaan. Vaan Hilda jatkoi leppeästi, harmistumattomalla ja ihastuneella äänellä.

— Kutsumatonakin vieraana sain toki vähän kuulla. Sinä Juuso, milloin olet kirjoittanut tuon suuren näytelmän? Vaikka vain kipeneen kuulin, niin siihen jo minäkin vallan innostuin. Sinä poika, joka et meille ole puhunut sanaakaan!

— En ole uskaltanut puhua kellekään, salaisuutenani olen sen kirjoittanut ja kätkenyt. Ensi kerran sitä nyt on kukaan kuullut.

— Ja se ensimmäinen oli Elna!

— Niin, hän oli minusta arvostelijaksi vaarattomin...

Hildan silmä yritti liekitsemään, vaan hän sammutti tahtonsa voimalla sen tulen ja virkkoi ystävällisesti:

— Vaan nyt kun kerran olet vähän lukenut, nyt sinun täytyy se lukea meille kokonaan. Sinä aijot tarjota sen teatteriin?

— En ole aikonut mitään. Pelkään, ettei se onnistuisi.

— Se onnistuu! Vaan meille ensin.

— No, te saatte sen kuulla, tuomitkaa sitten! Kutsutaan joskus tänne Vilho ja Helmi...

— Heidät tapasin juuri äsken kadulla ja me sovittiin siitä huomisesta hiihtomatkestasta... Ah, kuule, nyt keksin ohjelman, sinä otat huomenna vihkosi mukaan hiihtoretkelle, me hiihdämme Vanhaankaupunkiin erääseen taloon jonka tunnen ja siellä sinä hämmästyttät heidät lukemalla teoksesi. Hei, siitä tulee hauskaa!

Hän heilautti Elnaa vyötäreistä ympäri ja oli niin iloinen ja ystävällinen, että Juuso sitä ihmeellä katseli ja turhaan mietti tuon mielialan lähteitä. Toipa Hilda sinne Juuson huoneeseen heille makeisiakin ja innostui kerran toisensa perästä ennustelevaan, kuinka suuren voiton Juuso tällä näytelmällään tulisi voittamaan. Ja hän tempasi vähitellen Juusonkin mukaansa siihen innostukseen, tämän itseluottamus ja toiveet kasvoivat ja pian hän jo härnäsi lempeästi Elnan arkuutta, kysyen miksei hän suoraan uskaltanut sanoa mielipidettään. Se ilta oli hänelle oikea riemuilta, ja hän uneksi yölläkin voitoista ja laakereista. —

Seuraava päivä oli sunnuntai. Talvinen sää oli yhtä kirkas ja leppoisa kuin edellisenäkin päivänä, ihanimmillaan oli puitten huurteinen kukoistus ja lakea lumikenttä kimalteli tuhansista kiteistä. Pääkaupungin asukkaat, niin nuoret kuin vanhat, olivat tänään liikkeellä lumisessa luonnossa, mikä jalkasin, mikä hevosella, monet, nuoremmat varsinkin, suksilla. Heitä hiihti pieniä ryhmiä ulos kaupungin joka laidasta ja joka tullista, toiset haarausivat selälle saaria kohden, toiset metsiin ja mäkilöille. Muiden ryhmäin joukossa hiihti siinä rannikkoa pitkin Pitkältä sillalta Vanhaakaupunkia kohden myöskin Vuorikadun puulaaki, Otto edellä, levotonna hioen suksiaan, joille hän olisi tahtonut antaa vinhemmän vauhdin, muut yhdessä ryhmässä jälempänä.

Parin tunnin hiihdon perästä saavuttiin siihen mökkiin, josta Hilda oli puhunut ja jossa muori kahvia tarjoili. Levätessä siinä luki Juuso seuralaisilleen teoksensa. Hän ei lukenut nyt sillä varmuudella eikä innostuksella, kuin eilen, sillä nyt hän luki arvostelua varten, ei yksin Elnalle. Ja lukiessaan hän varsinkin koetti Vilhon silmistä tarkata minkä vaikutuksen se teki, kävi levottomaksi, kun tuli paikkoja, jotka eivät häntä itseäänkään vielä oikein tyydyttäneet ja kohotti äänensä, kun saapui ehyemmille kohdille. Oli sovittu, että muistutukset tehtäisiin vasta lopussa. Mutta kun oli loppuun tultu, tunsivat Juuso selvästi, että vaikutus ei ollut se eilinen, hänen oma rohkea vakuutuksensa oli poissa ja melkein katumoiden katseli hän toisia. Nämä olivat aluksi hetkisen ääneti, — kappale ei siis ollut temmannut heitä täydelleen mukaansa.

Mutta se oli heihin kuitenkin vaikuttanut, vakuuttivat he kaikki. Siinä oli lämpöä, siinä oli sydäntä; sanoivat he. Ja Vilho virkkoi hetkisen ääneti istuttuaan:

— Onneksesi olkoon, Juuso! Se on kaunis teos, sinä olet luonut jotain kelvollista. Vie teatteriin! Sanottanee ehkä, että se on näytelmäksi liian runollinen, liian subjektiivinen, liian tunteellinen — en tiedä sitä, — vaan minua se miellytti.

Tytöt kehottivat kaikki Juuso viipymättä tarjoamaan »Sisaruksensa» näyteltäväksi. Se kävi sydämmeen, se ei voinut olla näyttämöltä syvästi vaikuttamatta. Ja yksimielisesti he onnittelivat Juuso.

Juuso kuunteli heitä ääneti ja riitaiset tunteet hänessä risteilivät. Teos ei ollut hänestä itsestään enää sama kuin ennen. Hän oli kyllä kirjoittaessaankin monasti empinyt ja epäillyt juuri samaa, josta Vilho oli huomauttanut ja nyt se puoli oli juuri hänelle itselleenkin selvennyt. Hänestä oli aina tuntunut, samalla kuin houkuttelevalta, myöskin vastenmieliseltä laskea tuota hiljaisten mietteidensä luomaa, noita nuoruuden haaveilujaan ja tunteitaan, kylmän yleisön arvosteltaviksi ja nyt se hänestä vielä enemmän siltä tuntui, tuntuipa aivan kuin tuo julkisuuden vaatimus olisi ollut melkein loukkaus hänen sisempiä tunteitaan kohtaan.

He hiihtivät takaisin. Keskipäivän paiste kuumentti ja raukasi, kelikin oli pehmentynyt, verkalleen he eri ryhmissä ponnistelivat selkää pitkin kaupunkiin päin. Elna hiihti Juuson rinnalle, erottausi muista aivan kuin jotain sanoakseen, vaan pitkään aikaan he eivät kumpanenkaan puhuneet mitään, — puhuttavaa kyllä tuntui olevan, vaan se ei lähtenyt tulemaan esille. Vihdoin kysäsi Juuso:

— Sanoppas nyt Elna, miltä tuntuisi sinusta nähdä näyttämöltä tuo sepustus?

— En uskaltaisi kuolemakseni tulla sitä katsomaan.

— Miks'et uskaltaisi?

— Sitäpä en voi selittää. Eihän se minuun kuulu, mutta minua hirvittäisi jo ajatuskin, että kaikki nuo kauniit tuokiokuvat, nuo hennot tunnelmat, viskattaisiin kaikenmoisten hyvien ja pahojen ihmisten eteen. He eivät kenties ymmärtäisi niitä, eivät tahtoisi ymmärtää, ehkä ivaisivatkin niitä. Ja kaikki riippuisi tuon satunnaisen yleisön hetkellisestä mieltymyksestä tai vastenmielisyydestä. Ei, minä en antaisi sitä teatteriin, panisin laatikkoon ja lukisin joskus vain hyvälle ystäväilleni.

— Tiedätkös, noin juuri, juuri noin tuntuu minustakin. Ja niin minä teenkin. Siksi ei »Sisaruksiani» koskaan näytelläkään.

Taas hiihtivät he hetkisen ääneti rinnakkain. He olivat molemmat ikäänkuin vähän alakuloisina, masennettuina. Mutta yhtäkkiä pysähtyi Elna ja virkkoi:

— Mutta...

— Mutta mitä?

— Mutta *jos* se onnistuisi — olisihan silloin sääli kätkeä valmis teos laatikkoon...

— Niin, *jos* se onnistuisi. Jos yleisö ymmärtäisi sen, mieltäisi siihen niinkuin sinä.

— Ja huutaisi sinut esille ja taputtaisi käsiään ja myrskynä kaikuksi: »hyvä!»

— Ja silloin olisin minä voinut tehdä palveluksen kotimaiselle kirjallisuudelle ja taiteelle. Silloin tulisit sinäkin ja onnittelisit minua.

— En, minä olisin piilossa, en näyttäytyisi ollenkaan kun sinua kunnioitettaisiin. Vasta myöhemmin, kun kaikki olisi ohi, tulisin minä ja puristaisin sinun kättäsi.

— Ja sepä olisikin suurin palkintoni! — Vaan se »jos!» oi, ei se onnistuisi, minä tunnen sen selvästi, siitä tulisi surkea tappio, minä saisin hävetä koko maailmaa, itseäni ja sinuakin.

Hiihdedettiin edelleen, keskustelu tuntui jo lakanneen. Vaan vielä jatkoi Elna hiljaisella äänellä:

— Minua et. Silloin minä...

— Silloin sinä...?

— Silloin toisin sulle kukkasen — kiitokseksi omasta puolestani.

Se pelottava »jos!» Viekottelevaa se oli, viehättävää ja makeaa kuin Eevalle kielletty omena, vaan myöskin niinkuin tämä vaarallinen ja nöyryytystä uhkaava.

Vaan loppumatkalla Juusosta tuo ristiriita vähitellen selveni ja hän teki varman päätöksen. He olivat Elnan kanssa ensimmäisinä ehtineet kaupungin rantaan ja odottelivat siinä toisia. Ja kun kaikki olivat koolla, sanoi Juuso äkkiä:

— Minä en vie »Sisaruksia» teatteriin?

— Mikset, olethan hullu, sinun täytyy, kehottelivat toiset. Vaan Juuso vastasi vain:

— En vie, se on päätetty.

Ja hänestä näytti, että siinä katseessa, jonka Elna silloin häneen loi, oli paljon kiitollisuutta, paljon osanottoa ja paljon palkitsevaa lempeää.

Kotiin tultuaan viskasi Juuso käsikirjoituksen laatikkoon. Virukoon siellä, hän tahtoi vapautua siitä, vapautua noista turhista unelmista. Hän tahtoi ruveta tekemään työtä, oikeata todellista, näkyvää työtä, josta tulosta syntyisi, jospa vähemminkin loistavaa niin sitä varmempaa ja turvallisempaa. Mitäpä joutavista suuruuden aikeista, ei niissä ole kumminkaan suurinta onnea. Ja onnea hän nyt kaipasi, haaveksi hiljaista rauhallista kodin onnea ja lämpöä, — se se on kumminkin elämän korkein maali.

Tuo tunne oli niin äkkiä, mutta niin merkillisen voimakkaasti vallannut hänet äsken tuolla jäällä Elnan rinnalla hiihtäessään. Olipa tuntunut kuin olisi kuulunut jokin lempeä, ujo kehoitus: Pois, Juuso nuo uhkakorkeat unelmat, nuo vaaralliset yritykset, mitä me niistä, ei ne meidän onnea lisää, ne vain häiritsevät sitä, viivyttävät sitä. Säilytetään onnemme ja unelmamme itseämme varten ja me tunnemme itsemme kaksinkerroin tyytyväisiksi. Ja Juuso oli ymmärtänyt sen äänettömän kuiskauksen ja päättänyt totella sitä. Juuso istahti keinutuoliinsa, heitti päänsä taaksepäin; raukasi niin suloisesti hiihdon jälkeen, tuntui niin lämpöseltä ja hyvältä. Ja ajatuksetkin kulkivat niin miellyttäviä, niin toivehikkaita ja kauniita teitä.

Olihan se omituista: Koti ja Elna, nuo kaksi mielikuvaa, olivat hänen ajatuksissaan aivan kuin itsestään sulautuneet yhteen eikä hän niitä voinut eikä tahtonutkaan toisistaan erottaa. Mistä oli nyt tuo kodin kaipuu yhtäkkiä tullut? Sieltäkö jäältä, noista muutamista lämpöistä lauseista? Niin, juuri sieltä; puhuihan Elna siellä hänen kohtalostaan, hänen toiveistaan ja peloistaan juurikuin omistaan, — se siunattu lapsi! Ja se oli tuntunut niin kodikkaalta ja suloiselta, tuo pehmoinen kiharapää oli ikäänkuin omin ehdoin painautunut hänen sydämmelleen. Levätköön siinä! Tämä oli hänen näytelmänsä ansio, siitä hän sitä kiitti, jos sen merkitys muuten jo olikin mennyt...

Niin, »Sisarukset», ne maatkoot laatikossa. Teos oli hänen salaisten unelmainsa tulos, jääköön kätköönsä, mitäpä hän siitä vetäisi tuonne turhuuden tuskalliseen taisteluun. Nyt Juusoa innosti paljon ihanampi unelma ja samalla kuitenkin todellisuuden unelma. Kodin onni, se oli nyt hänen haaveilunsa uusi esine ja sen hän päätti tarmokkaalla työllä itselleen hankkia. Ei se koti tarvitse olla suuri eikä komea, pieni pesä vain niinkuin törmäpääskysellä, vaan oma pesä, yhteinen sen kanssa, jonka silmistä tuo ihanan onnen lupaus säteili. Sepä onni heille olisikin yltäkyläinen, sillä ei olisi rajaa eikä määrää, se olisi joka hetki uusi ja joka hetki nuori. Tapelkoot muut maailman kunniasta ja maailman herruudesta, he eivät Elnan kanssa tarvinneet onneaan varten muuta kuin kipeneen kotimaan kamaraa nauttiakseen siellä syrjässä maailman touhusta ijäti uudistuvan lempensä elähyttäviä pisaroita ja sitä tehden ansaitakseen vaikka karkeankin leipänsä utteralla työllä...

Ja Juuso innostui ääneensä Fritiofin sanoilla lausumaan:

Och när de andra kämpar rida
Ur silfverportarna tili strid,
Jag skulle sitta vid din sida
En trogen vän, — och se på dig...

Niin, noihin silmiin hän katsoisi ja niistä hän imisi voittonsa ja laakerinsa ja palkkionsa eikä himottaisi maailman kunnia...

Päivälliskutsu katkaisi äkkiä hänen ihanan haavekuvansa. Taaskin oli mielikuvitus liidättänyt hänet unelmain maille. Mutta nyt ne unelmat olivat todellisuuden pohjalla, ne olivat mahdolliset toteuttaa ja niiden täytyi toteutua.

Siirtyessään pöytänsä luota katsahti Juuso vielä laatikkoon, joka oli jäänyt raolleen ja jonne hän oli heittänyt tuon pitkän työnsä hedelmän. Hän pysähtyi silmänräpäykseksi sen viereen:

— Säälä sinua on, mutta täytyyhän kerrankin viisastua. Näistä puolin käydäänkin todelliseen työhön!

V.

Hyvät päätökset eivät ole tekojen vertaiset. Juuso soti viikon mielitekoaan vastaan, vaan sen ajan

kuluttua ei hän enää malttanutkaan antaa »Sisarustensa» maata pöytälaatikossa. Hän otti ne sieltä esille, katseli niitä vielä ja näytti muillekin. Ja seuraus oli, että hänen piti välttämättä jättää teoksensa teatterille, ei auttanut enää mikään.

Ja hän jätti sen. Se luettiin, punnittiin ja mitattiin ja loppupäätös oli, että siinä oli paljo kaunista ja kelvollista, vaan näyttämöä varten sitä täytyi paljo muuttaa. Mutta se ansaitsi kyllä korjaamista, olisi vahinko jos ei sitä saataisi kotimaiselle näyttämölle.

Silloin sitä alettiin muuttamaan. Yksi kohtaus karsittiin pois, toinen oli lisättävä, yksi henkilö poistettiin, pari kolme lisää. Pitkiä keskusteluja, joihin Juuso mielestään oli valanut mitä kauniimpia tunteitaan ja sisällisimpiä ajatuksiaan, pyyhittiin, silvottiin ja lyhennettiin, uusia oli kirjotettava sijaan. Ja sinne tänne sekaan oli laitettava näyttämöltä mahtavasti vaikuttava tapaus.

Oli siinä Juusolla juoksua! Hän leikkeli, pyyhki, kirjoitti ja kiroili sekaan. Viskasi monasti nurkkaan koko tekeleen, vaan otti sen jälleen armoihinsa ja juoksi taas.

Siinä kului viikkoja ja kuukausia. Juuso oli tuskissaan: aika tärveltyi ja teos meni hänestä myötään yhä enemmän pilalle. Eihän hän voinut tilauksesta eikä tilapäisesti luoda mitään ehyttä eikä kaunista, siitä tuli paikattua ja tyhjää. Ja se ei ollut enää hänen omaansa, siinä ei ollut enää häntä itseään, siinä oli jotain vierasta, jotain keinotekoista ja lainattua. Koko juoni muuttui, ajatukset muuttuivat ja tarkoitukset ja kappaleesta tuli aivan toinen, kuin alkuperäinen oli ollut.

Vaan tottapa sen niin pitää olla, arveli Juuso, muutteli ja laittoi. Ja niin se vihdoon maaliskuussa valmistui, Juusolle ilmoitettiin että osat olivat jaetut, harjoitukset alkoivat ja muutamain viikkojen perästä tulisivat hänen »Sisaruksensa» esiteltäviksi. Hän oli silloin jo melkein väsynyt ja kyllästynyt koko hommaan, omatunto soimasi, luvut olivat sillaikaa kokonaan jääneet syrjään ja kaikki muut hyvät päätökset rauenneet. Välinpitämättömästi, melkein katumusmiehellä luki Juuso eräänä päivänä sanomalehdissä uutisen, että »... ensi viikolla tulee näyteltäväksi hra J. Tuomisen 5-näytöksinen historiallinen näytelmä Sisarukset...»

Vaan yleisössä se uutinen herätti huomiota ja puheenaihetta. Vai uusi näytelmäkirjoittaja, mistä sellainen tähti on noussut? kyselivät oudot. Ja tuttavat taas ihmettelivät: kas sitä poikaa, jotakin se koettelee, miltä vain jälki näyttäne!

Ja yleinen mielipide, tuo mahtava ja vaarallinen herra ja tuomari, sai nyt Juuson näytelmän edelläkäyvän käsittelynsä alaiseksi. Se on vaarallinen herra siksi, että se on niin mielivaltainen ja niin armoton sille, joka ei ole sen suosioon päässyt. Näihin aikoihin tuo yleinen mielipide Suomen pääkaupungissa käsitteli ja ratkaisi enimmäkseen valtiollisia ja puolueasioita ja hallitsi tyrannina Helsinkiä niinkuin se aina hallitsee kaikkia, ja varsinkin pienempiä yhteiskuntia. Mikäli valtiollisiin virtauksiin tuli, oli yleisen mielipiteen alku tavallisesti yläilmoista lähtösin. Siellä oli lausuttu varma sana, parolli, joka irti päästyään heti lähti liikkeelle. Ja nopsa se oli kulussaan. Illalla kerrottiin siitä klubeissa, kerrottiin jo parissa kapakassakin, mutta kerrottiin aivan yksityisesti, miehestä mieheen. Aamulla se leveni kuin virta vahva virastoissa ja työpaikoissa, kävelytunnilla päivällisen alla se oli jo monen tiedossa, oli silloin jo melkein »yleinen mielipide». Kaikki tiesivät, miten asia oli ja miten sen piti olla ja olivat siitä vakuutetut. Mutta kun kävelijät menivät kotiinsa päivälliselle ja kertoivat siellä asian omaisilleen ja pöytätovereilleen, niin saattoi iltapäivällä jo sanoa, että se oli »kansan tahto». —

Se oli yleisen mielipiteen tavallinen kulku. Mutta toisinaan, pienemmissä asioissa, se sentään retkeili päinvastaiseen suuntaan, ja silloin sitä ei koskaan tiennyt missä se oli syntynyt ja mistä se oli tullut, se liiteli ikäänkuin ilmassa, se oli synnyltään jo yleinen. Tämä lentävä mielipide se oli tempaissut Juusonkin näytelmän kouriinsa ja puisteli sitä nyt säälistä ja armotta.

Samana päivänä, jolloin uutinen oli ollut lehdissä, istuskeli Heikin luona muutamia tovereita. Heikin luona istui usein tuossa iltapäivällä joitakuuta tovereita, se oli ikäänkuin tullut tavaksi, siellä oli totuttu käsittelemään päivän tapahtumia, oli totuttu kuulemaan terveitä ja järkeviä mielipiteitä, siellä oli ikäänkuin jokin politiikan koulu. Nytkin oli puhuttu erästä äsken tapahtuneesta nimityksestä. Se oli ollutkin hyvin omituinen nimitys, se mies oli harpannut pitkän harppauksen, mutta niin olikin hän, peijakas soi, osannut pitää itseään esillä ja aika oli ollut otollinen. Siinä se on salaisuus, niin sitä pitää tässä maailmassa vuovata.

Hänestä livahti keskustelu Juusoon, — se mies näyttää myöskin aikovan harpata pitkän hypyn ja tuotapikaa viskautua maineen selkään; se kai aikoo ajaa kauas.

— Siltä se näyttää. Perustaa täällä ensin oman äänenkannattajan, esiintyy johtavana miehenä ja päällepäätteeksi kirjoittaa suuren, kansallisen näytelmän. Sehän on ennen pitkää suuri mies.

— Ja kuka olisi uskonut sitä tuosta hiukan hullahtavasta Juusosta. Pää sillä kyllä on hyvä ja intoa on myös, mutta mistä tuo tarmo?

— Hm! Kohta kai se ylpistyy niin, ettei meitä pientä väkeä näekään, — nytkin tahtoo jo pysytteleitä erillään.

— Jos vain tämä hänen näytelmänsä onnistuu, niin tokko tuo enää mahtunee omiin housuihinsaakaan.

— Niinpä niin — jos se onnistuu. Mutta ei se kuulu vielä olevan niin varsin vaarallista.

Heikki se tiesi tämän ilmoittaa ja ilmoitti sen semmoisella äänellä, että saattoi uskoa hänen tietävän vähän enemmänkin. Hän hymähti, viskasi jalatkin sohvalle, jossa hän istui ja vihelsi.

— Kuule, oletko kuullut mitään lähemmin tuosta kappaleesta? kysyivät toiset uteliaina.

— Enpä juuri paljoa. Mutta senverran tietävät kaikki, että siinä on ollut hirmunen työ saada se näyttämölliseen kuntoon. Juuso on saanut neuvojen mukaan kirjoittaa sen melkein aivan uudelleen ja sittenkään hän ei ole totellut kaikkia neuvoja, joten tulos lienee hyvin epävarma. Ja sitäpaitse kuuluu se olevan tuollainen runollinen, tunteellinen, yleensä siirappia...

— Hoo, jo minä ajattelin että niinkö se lentäisi.

— Kappale ei siis tule onnistumaan?

— Mene tiedä, en minä vaan usko. Ja siinä se nyt on Juuso talvikauden juossut ja tärvellyt aikansa ja menettänyt rahansa — ei sitten jaksu velkojaan maksaa eikä valmistu miksiäkään. Se kouhottelee, minä olen sanonut sille, että nykyaika vaatii muutakin kuin pelkkää tuollaista intoilemista...

Pian Juuson näytelmästä puhuttiin useammissakin piireissä ja, merkillistä kyllä, aina samaan suuntaan: irti laskettu mielipide oli liikkeellä ja levisi piiristä piiriin. Näyttelypäivän lähetessä oli se jo tunnettu ympäri kaupungin ja saattoi sanoa »yleisen mielipiteen» olleen sen, että kappale ei tule onnistumaan.

Mutta sillävälän kuin Juuson pitkäaikaisen, hartaan työn hedelmää näin edeltäpäin mestaroittiin ja murenneltiin hänen haaveksimiaan laakereita, pysytteli hän itse syrjässä puuhaten ja ponnistellen omissa mietteissään ja huolissaan. Olihan hän levoton näytelmänsäkin vuoksi, vuoroin pelkäsi ja vuoroin toivoi ja viskelehti kiduttavassa epävarmuudessa. Yhtenä hetkenä hän katkerasti katui, että oli päästänyt »lapsensa» sinne maailman markkinoille, toisena hetkenä oli jo siitä iloissaan. Mutta hänellä oli juuri tähän aikaan vielä muitakin huolia ja ajattelemisia.

Omatunto soimasi, aika oli mennyt hukkaan, olisi pitänyt kevääksi valmistua, vaan nyt se oli kaikki lykkäytynyt. Ja lukuvarat tekivät tiukkaa. Ne vähät rahat, jotka hän syksyllä kotipuolellaan oli saanut hankituksi, olivat menneet vanhoihin reikiin kuin kuumille kiville, hänen oli täytynyt elää talvi pikkuvippuilla koettaen kotipuolestaan tiedustella yhä uutta lainaa. Vaan sieltä ei lähtenytäkään enää. Juuso oli vitkastellut luvuissaan, oli jo ennestään kovin paljo velkaa, tulevaisuudesta ei ollut tietoa eikä niiden alituisten tarpeiden loppumisesta. Niin kirjoittivat sukulaiset, joiden puoleen hän taas oli kääntynyt, ja tottahan se oli. Eläminen tuli tällä tavoin kovin kalliiksi, tarpeen aika pitkistyi eikä tuloja mistään päin... »Kyntäjäkään» ei palkinnut työtä ensinkään, veti vain taaksepäin. Ja kaikki oli se hänen omaa syytään, hän oli kevytmielisesti vitkastellut.

Nyt oli hän taas kovassa rahapulassa, maksuja joka suunnalle, kassalainoja lankeili ja räätärit juoksivat laskujen kanssa, eikä tietoa mistä ottaa. Ne huolet masentelivat miehen mieltä ja hän kulki näihin aikoihin sameissa mietteissä harkiten mihin päin pitäisi kääntyä. Jos nyt kaikki yritykset onnistuisivat, niin kyllähän ne siitä taas toiveet paraneisivat, saisi takuita ja lainaa. Mutta tähän hätään, mistä nyt...?

Näissä huolissa istuskeli Juuso eräänä aamupäivänä muutamassa ravintolassa odottelemassa taas yhtä tuttavaa, jolle hän tänään oli luvannut maksaa, vaan jolle ei olisi voinut maksaa. Silloin tuli siihen eräs hänen vanhimpia tovereitaan, jota hän ei ollut tavannut pitkiin aikoihin. »Kippis», — sillä nimellä tämä yleensä kulki toverien seurassa, — oli myöskin jo niitä Juuson aikuisia innostusajan tovereita ja hänellekin olivat ne ajat jääneet kiinteäksi perinnöksi niinkuin Juusolle, vaikka vähän toisella tavalla. Hänelle oli noista aaterikkaista ajoista jääneet sitkeimmin muistoon ne intoa ja rohkeutta antavat maljat, joilla tiheissä juhlatilaisuuksissa höystettiin koreita puheita ja terästettiin uhkuvia mieliä. Hän oli usein uudistellut niitä muistojaan ja vähitellen joutunut niiden palvelijaksi. Nytkin hän oli jo hyvin rohkaisevalla ja repäisevällä tuulella, tarjosi lasin ja joi itse kaksi.

— Ota vekseli! kehotti hän, kun Juuso hänellekin valitteli ahdinkotilaansa, ihmetellen mistä mahtaisi saada rahaa irti.

— Minä, ylioppilas!

— On niitä vekseleitä ylioppilailta muillakin ja sullahan on jo nimi.

Peijakas, rahaa lohkee varmasti ja vaikka paljokin.

— Mutta se olisi kovin vaarallinen yritys.

— Ka, vaarallinen, velka on aina vaarallinen, eihän siitä koskaan pääse maksamatta eikä vedestä kastumatta. Mutta täytyyhän sinun puolesta vuodessa kumminkin saada rahoja.

— No täytyy, täytyy... Kun uskaltaisi.

— Mitäs hittoja, oletko sinä vielä mamman poika! Mies syö ja mies saa ja mies asiansa vastaa. Vaan jos olet kovin ensikertalainen, niin otetaan osille, minä hommaan nimet ja kaikki, et muuta kuin kirjoitat poikkipuolin.

— Niin, poikkipuolin... Kuule, mietitään nyt vielä, en tahtoisi siihen ryhtyä.

— Mietitään, mietitään, en minä usuta. Mutta pankista saat jos tarvitset.

Juuso kammoksutti se puuha, hän ei olisi millään ilveellä tahtonut sekaantua tuollaisiin asioihin, hän tiesi sen, niistä koituu vain huolta ja harmia ja kärsimyksiä. Eikä ollut hän luullut koskaan tarvitsevansa sitä tehdä. Isän eläessä tuli rahoja kotoa riittämään asti, hänen ei ollut tarvis niistä koskaan huolehtia. Vaan kun isä kuoli hänen toisena ylioppilasvuotenaan, huomattiin että pesä meni melkein kuitiksi. Silloin oli tullut lainaileminen, ja saikinhan niitä lukurahoja aluksi sukulaisten avulla, mutta nyt näytti tulleen sulkua kerrassaan... Jokohan, jokohan piti antautua tuolle luisuvalle pinnalle ... ei, vielä täytyy koettaa muuten.

Ja Juuso koetti vielä parin ystävän kautta saada pahimmat reijät tukkoon, vaan hän ponnisteli turhaan. Ei auttanut vihdoin muu kuin kirjoittaa poikkipäin, saishan tuota edes koettaa, lähtisikö. »Kippis» sai paperin ja meni asioimaan. Ja parin tunnin perästä hän tuli takasin.

— Hei vain, rahaa kuin roskaa! Nyt jaetaan, minä otan toisen ja sinä otat toisen...

Tulihan sitä nyt, vaan huolet eivät siitä huvenneet. Se oli Juuson ensimmäinen vekseli tuo, se ahdisti häntä, painajaisen tavalla, hän näki siitä pahoja unia ja mietiskeli nyt jo puolta vuotta aikusemmin, miten hän mahtaisi saada sen lunastetuksi. Hän kuvitteli, että jos se »Kippis» taas ei osaansa maksa — siitä tulee ijankaikkista rettelöä...

Vaan hetkeksi kumminkin helpotti, saihan edes nuo nakertavat pikkuhuolet vaikenemaan ja pääsi ajattelemaan muita asioitaan: lukujaan, joita olisi pitänyt ajatella ja näytelmänsä, joka nyt tahtoi riistää kaikki ajatukset.

Se oli juuri päivää ennen kuin »Sisarukset» piti näyteltävän. Juuso ihmetteli itse, että hän oli sentään siksikin rauhallisella mielellä; hän oli hyvillään, että nyt vihdoinkin oli päässyt noista kiusoittaviksi käyneistä juoksuista, — menköön sitten puuhun tai petäjään! Ja olihan Juusolla toiveita että kappale menestyisikin. Hän oli ollut katsomassa harjoituksia ja näyttihän tuo luistavan niinkuin näytelmä ainakin. Olisihan hänellä tosin ollut paljokin muistutettavaa esitystä vastaan, sillä ei se semmoista ollut, joksi hän sen kirjoittaessaan oli ajatellut ja jommoisena hän silloin oli nähnyt tapaukset mielikuvituksessaan; mutta kappale olikin siitä niin paljon muuttunut. Vaan arvelivathan sentään muutkin sen menestyvän, — ei kukaan hennonut hänelle ilmoittaa, minkä tuomion »yleinen mielipide» jo ennakoita oli siitä langettanut.

Näistä syistä oli Juuso tänään kotonaankin hilpeämmällä mielellä kuin pitkään aikaan. Hilda, joka jo kaupungilla oli kuullut mitä »Sisaruksista» yleensä arveltiin, katseli häntä kummissaan ja kysyi:

— No nytkö et enää huolehdi ollenkaan menestymisestääsi?

— En; olen tehnyt työn, tuomitkoot nyt muut.

— Huomennapa sitten onnitellaan, sanoi Hilda kaksimielisesti ja läksi keskustelua enemmän jatkamatta ulos. Hän ei tahtonut Juusolle ilmoittaa kuulemiaan kulkupuheita, mutta ne estivät häntä kumminkin enää Juuson toiveita rohkasemasta.

Elna ei ollut kuullut mitään varmaa arvelua Juuson kappaleesta, ainoastaan joitakuuta viittauksia, mutta niiden johdosta hän juuri olikin peloissaan eikä voinut olla arasti Juusolle kuiskaamatta:

— Jospa olisit sittenkin jättänyt sen laatikkoon!

— Niinkö arvelet vieläkin, sinä pieni visapää, vastasi Juuso leikillisesti, mutta vaipui samassa taas raskaampiin mietteisiin. — Ehkä olisi se ollut parempi, jatkoi hän kotvasen kuluttua, mutta pitäähän sitä koettaa pyrkiä eteenpäin, eihän ihminen voi muuta kuin koettaa. Ja miksi huolehdimme ennakoita, ollaan tänään iloisia. Tule, lähdemme mekin ulos, siellä on ilma kaunis ja maailma ystävällisen näkönen,

elä kuvaa sinäkään nyt eteemme mustia värejäsi.

Ilma oli raitis, taivas selkeä. Oli juuri ruvennut hämärtämään, myymälät olivat sytyttäneet kirkkaiksi suuret ikkunansa, iltapäivän liike oli pääkaduilla vilkkaimmillaan. Siihen vierivän joukon sekaan heittäisivät Juuso ja Elnakin kulkemaan. Juuso oli taas laskenut hilpeän tuulensa valloilleen, tarinoi sekasin järkeä ja järjetöntä tehden kaikenmoisia havaintoja ja huomautuksia...

Siinä he kävelivät kirkkaasti valaistun kalustokaupan ohi, Juuso pysäytti Elnan sitä katsomaan, ja virkkoi:

— Kas tuossa, kuinka on rakastettavan mukava keinutuoli, siinähän voisi koska tahansa uneksia pois kaikki maailman huolet ja harmit. Annahan kun mulla kaikki aikeeni onnistuvat ja se oma pieni koti perustetaan, niin tuo sinne varmasti ostetaan. Tiedätkös, se on juuri mieleinen keinutuoli, joka kodin kodiksi tekee, — eikö olekin?

— Ehkä. — He kävelivät edelleen, tulivat lamppumakasiinin kohdalle ja pysähtyivät siihenkin. Ja silloin virkkoi Elna:

— Vaan katsoppas tuossa, lamppu...

— Niin, todellakin lamppu, huudahti Juusokin. — Suuri, tukeva lamppu niinkuin tuo tuossa, se valaisee ja lämmittää, — senkin me ostamme.

— Ja siihen tuollaisen vaaleanpunaisen, laajan varjostimen, joka tekee koko huoneen iloisen, punertavan näköiseksi.

— Juuri niin. Ja kun silloin takassa hehkuu lämmittävä hiilos...

Semmoisia he juttelivat ja haaveksivat, miten mikin sopisi ja miten koti kodikkaaksi kävisi. Ei ollut heillä vielä koskaan tosin ollut puhetta, että se koti heillä tulisi olemaan yhteinen, yhteenmenosta ei oltu koskaan sanaakaan virketty. Mutta he olivat molemmat sitä ajatelleet ja ne ajatukset tulivat aivan huomaamatta itsestään siinä ilmi, se oli heistä ikäänkuin luonnollista. Elna taisi kumminkin samassa huomata tuon ajatusten vallattomuuden, koska punastui hiukan, kätki kasvonsa muhviinsa ja herkesi äänettömäksi; mutta Juuso ei nähnyt siinä mitään merkillistä, hän rakenteli vain vapaasti suunnitelmiaan tulevaisuutta varten.

Mutta muitten tuumain lomaan palasi aina väkisinkin mieleen se huomisilta, vaikka Juuso koettikin sitä pitää loitommalla. Elna väitti, ettei hän aikonut ensinkään tulla teatteriin ... ei, hän ei tule, hänestä olisi niin kiduttavaa istua siellä ja vahtia miten mikin kohta vaikuttaisi yleisöön ja miten sen suosio milloinkin kääntyisi. Hän kärsisi siellä, hän häpeisi ... niin juuri, hän nyt oli kerran niin hupakko. No, tehköön kuinka tahtoo, myönsi Juuso, hupakko hän oli, siitä ei päästä. Mutta jos kaikki hyvin käy, niin tulee Juuso teatterista suoraan kotiin ja sitten he, Elnan, Oton ja Hildan kanssa, menevät syömään juhlaillan, eikä siinä pidä oleman surua eikä apeata mieltä. Kunhan se huomisilta nyt vain jo olisikin ohi...!

Tältä kävelymatkalta palattuaan eivät Elna ja Juuso toisiaan tavanneetkaan muuta kuin pikimmältään päivällisaikana. Elna oli koulussaan ja Juuso tuli iltapäivällä asioiltaan kotiin paraiksi ehtiäkseen viskata teatteripuvun päälleen ja rientääkseen Oton ja Hildan jälkeen, jotka olivat lähteneet jo edeltäpäin.

Elna oli kotona ja kuuli Juuson tekevän lähtöä. Hän ajatteli mennä eteiseen, kun Juuso tulisi huoneestaan, häntä vielä puhuttelemaan, toivottamaan onnea ja kehottamaan olemaan rauhallisena. Hän astui jo askeleen, kun kuuli oven narahtavan, vaan pysähtyi. Ei, parempi on ettei hän mene, hän oli itse niin levoton ja tuntui omituisen heikolta. Tuntui aivan siltä, että jos hän nyt menisi Juuson näkyville, niin purskahtaisi itku esiin eikä hän voisi olla kiepsahtamatta pojan kaulaan ja painamatta päätään hänen rintaansa vastaan; ja sitä hän ei kumminkaan saanut tehdä. Elna kuunteli: nyt se ottaa takin ylleen, jo avaa ulko-oven, jo laskeutuu alas portaita. Teki vielä silloinkin mieli juosta jälestä, kutsua Juuso takasin ja kuiskata: elä mene Juuso, elä mene ollenkaan...

Vaan miksi? Ehkäpä meneekin kaikki hyvin, hän tulee kolmen tunnin perästä voittajana takasin. Voi jospa hän, Elna, voisi jotakin tehdä että kappale menestyisi ja ilta olisi onnellinen; hän tekisi vaikka mitä, hän antaisi: puolen elämästään, antaisi nuoruutensa, kauneutensa — kaikki! Jos hän koettaisi rukoilla, rukoileisi niin syvästi, niin nöyrästi ja kiihkeästi, että täytyisi hyvän Jumalan heltyä ja kääntää suosiolliseksi ihmisten mielet...

Ei, kovin hän oli hupakko, miksikä hän oikeastaan tässä hätäili ja mitä se hänen hätäilemisestään parani.

Elna meni huoneeseensa, avasi kirjan ja rupesi lukemaan. Luki sivun ja kaksi, mutt'ei hänellä ollut

aavistustakaan mitä hän luki, ajatukset lensivät valloilleen kaiken maailman teitä, puikkelehtivat lakkaamatta edestakasin, milloin teatterin näyttämölle, milloin kauas tulevaisuuteen. Hän hypähti toisinaan ylös tuoliltaan, käveli pari askelta, meni vuoteensa luo ja nojautui siihen, painoi päänsä patjoihin ja lepäsi niin hetken liikkumattomana. Ja taas hän nousi ja istui kirjansa ääreen.

Hänen tätinsä, Almin rouva, kuuli viereiseen huoneeseen hänen siellä liikkuvan ja virkkoi:

— Mitä hypit siellä yksin, tyttöni? Tule tänne tekemään käsitöitäsi, istutaan nyt yhdessä, koska et mennyt teatteriinkaan.

Elna järjesti tukkansa, kuivasi silmänsä, johon huomaamatta kyynele oli pusertunut, tuli tätinsä luo ja istui työnsä ääreen. Aina kun täti häntä puhutteli, nosti hän päänsä ja näytti kuuntelevan sekä vastailikin väliin. Mutta ei hän tiennyt kuolemakseen mitä se täti puhui eikä mitä hän itse vastasi, ajatukset liitelivät muualla kaukana ja niitä oli mahdoton koota ja hillitä.

* * * * *

Juuso riensi pitkin askelin Henrikinkatua pitkin ja pujahti eteisessä tunneksivan yleisön lomitse sisään teatteriin, rientäen suoraan paikalleen johtokunnan loosiin. Hänen ohi rientäessä nykäsivät ihmiset, jotka hänet sattuiivat tuntemaan, toisiaan käsivarresta ja osottivat että tuossa se nyt meni tekijä. He lausuiivat sen puoleksi surkuttelevalla äänellä, tietäen että yleinen käsitys kappaleesta oli hyvin epäilevä. Mutta samassa jo helähtikin tiuku, yleisö lappausi teatteriin sisälle, asetui paikoilleen, kahisi ja kääntelihe siinä vielä hetkisen sillaikaa kuin kaasua pienennettiin ja vasta samassa kuin esirippu nousi, vallitsi salissa täysi äänettömyys.

Juuson silmät seurasivat koneellisesti noita näyttämöllä esiintyviä henkilöitä. Hän muisti joka vuoropuheen, mutta ei niitä nyt oikein tuntenut, ne kuulostivat hänestä tuolta näyttämöltä niin elottomilta ja laimeilta. Puhuivatko nuo ihmiset noin unisesti ja nukkemaisesti, vai oliko tuo juuri itse kappaleen vikaa? — No, vilkastuihan se sentään vähän, tuossa oli jo pari aivan reipasta kohtaa ja kestihän sitä eloa nyt näyttämöllä yhtä mittaa. Ensi näytöksen loppu vaikutti varsin edullisesti ja Juuson vetäytyessä siimekseen, kuului aika vilkas käsien räpytys ja esivaate sai nousta pari kertaa.

Kapakan puolella, johon yleisö väliajaksi vetäysi, oli sihinää ja porinaa. Kappaleesta keskusteltiin pienissä piireissä.

— Jaa-ah, eihän tuo sentään niin tuhmalta kuulunut. Hiukan pitkäveteistä tosin, mutta muuten väki somaa.

— Jos se vain tämmöiseltään jatkaa...

Vaan jatko ei tyydyttänyt saman verran, ei pitänyt mitä alku lupasi. Toisen näytöksen otti yleisö hyvin kylmästi vastaan. Olihan siinä muutamia kauniita kohtauksia, mutta ne eivät tulleet oikein johdonmukaisesti esiin eikä tarpeeksi lujassa yhteydessä ja välipaikat olivat heikkoja ja onttoja — näytelmää olikin näiltä paikoin niin paljo katkottu ja muutettu. Yleisö ei saanut mitään varmaa, ehyttä vaikutusta.

— Jopa meni alakärsäksi, eihän se ollut sitä eikä tätä, puhuivat porisijat kapakan puolella.

— Arvasihan sen jo, ettei Juuso ollut jaksanut yhteen otteeseen samalla ponnella painaa.

Eikä yleisön suosio tämän laskeumisen jälkeen enää paljo kohonnutkaan. Kolmas näytös oli tosin vähän reippaampi ja ehyempi ja herätti jonkun verran myötätuntoisuutta, vaan neljäs veti taas alaspäin, se oli aivan liian pitkäkin, väsytti, ja teatterissa tuli kuuma. Ja kun viides alkoi ja tapausten suoritus kehittyi, oli yleisö jo kyllästynyt, jännitys oli lauennut, joten loppuosan elävämmät ja kauniimmat paikat eivät enää jaksaneet tempasta katsojia mukaansa. Muutamassa paikassa sotkeutuivat vielä repliikitkin, joten yleisö ei saanut selvää mitä se olikaan. Ja kun esirippu laskeusi, kuului vain se tavanmukainen, lyhyt ja virallinen, käsientaputus ja yleisö nousi kylmänä paikoiltaan. Muutamat nuoret miehet jatkoivat käsientaputusta vähän pitemmälle ja sieltä täältä kuului yksityisiä huutoja, jotka vaativat tekijää esille. Vaan niillä huudoilla ei ollut pontta eikä voimaa, esirippu nousi kerran, tekijää ei näkynyt ja samassa vaikenä vaatijain äänikin ja kuoli pois kuin nukkuneen rukous.

Kävellessään pois teatterista arvosteli yleisö kappaleen kokonaisvaikutusta. Siinä tuntuivat liiaksi vasaran jäljet, sanottiin yleisesti, olihan siinä kauniitakin paikkoja, vaan eipä jaksaneet ne iltakautta pitää mielialaa vireillä.

Arvostelua jatkettiin ravintoloissa, joihin suuri osa partterriyleisöstä tavan mukaan meni syömään ja viettämään teatteri-illan haus Kempaa puolta. Siellä istuskeli muutamassakin pöydässä Heikki ja eräitä hänen tovereitaan, niitä samoja, jotka olivat olleet mukana yleistä mielipidettä ennakolla luomassa. —

No, nyt se Juuson kappale oli haudattu niinkuin he olivat ennustaneetkin, sanottiin siellä.

— Olisin voinut ennakoita lyödä vedon, että näin tulisi käymään, vaikk'en olisi mitään kuullutkaan, vakuutti Heikki. — Mutta en olisi toki luullut, että hän laski näin lapsellista lorua teatteriyhteisön eteen.

— Kovin keskosien tekasi, toistivat toiset. — Olisi saanut sitä kypsyttyä vielä kymmenen vuotta. Vaan hätäili mies.

— Hätäili. Eipä taida hän nyt tänä iltana ilojuhlaa viettää.

— Nyt hän on tietysti äärettömän onneton ja syyttää koko maailmaa. »Häntä ei ymmärretä», sehän se on epäonnistuneen taiteilijan ainainen valitusvirsi.

— »Taiteilijan» todellakin, virkkoi Heikki taas naurahdellen. — Kunpa nyt mies tästä edes vähän viisastuisi ja rupeaisi todenteolla työntekoon, järkevämpään, tukevampaan työhön. Ei sitä sillä elä, että kiduttaa ihmisiä ikävillä näytelmäkappaleilla.

Tähän suuntaan kävi arvostelu muissakin pöydissä. Ne, jotka sanomalehtiin kirjoittivat arvostelujaan, käyttivät vähän siloisempia sanoja ja antoivat runsaammin tunnustusta. Olipa seassa joku keuhakin lause ja tekijää kehoitettiin ystävällisesti jatkamaan, mutta silmälläpitäen niitä ja niitä ja niitä ehtoja ja vaatimuksia. Ja koko tuon hyväntahtoisuuden altakin kuultivat pääväreinä tuomion sanat.

Tappio siis, murhaava tappio! Sen oli Juuso käsittänyt jo kappaleen alussa, hän oli sen nähnyt näyttämöltä, nähnyt yleisöstä ja hän ihmetteli vain sitä, kuinka hän ei sitä ennen ollut selvästi käsittänyt. Mutta hän istui siltä paikallaan tyyneen ja kylmän näköisenä, vastasi rauhallisesti, kun joku tuli häntä puhuttelemaan ja lohduttamaan. Viimeisen näytöksen keskipaikoilla hän kumminkin hiipi ulos, viskasi takin ylleen, käänsi kaulustan pystyyn, painoi lakin syvälle päähänsä ja lähti yksikseen kävelemään kadulle.

Katkesi kaunis unelma, pitkä, rakas unelma, siinä se nyt nousi savuna ilmaan ja hävveni pois, — sellainen oli tunne Juuson mielessä. Sen unelman seurassa oli hän viettänyt niin suloisia hetkiä, nauttinut sen kangastamista toiveista, vaalinut sitä kuin lasta, — nyt se lapsi oli kuollut ja hän oli itse sen tappanut. Hän ei ollut raskinut kätkeä sitä nuoruuden muistokseen, hän oli tahtonut lentää... No, nyt olivat ainakin siivet leikatut. Parasta kai niin olikin, muuten hän ei olisi tainnutkaan viisastua koskaan.

Rangaistus oli tullut, hän sai nyt kävellä siinä yksin, katua ja hävetä. Ei ollut hänellä rohkeutta kotiinsa mennä, — siellä odotti se valkotukka tyttö, jota hän ei ollut totellut, — ei, Juuso ei voinut mennä hänen näkyviinsä, ei voinut mennä koskaan... Hän tahtoi paeta pois, pois koko kaupungista. Sepä onkin viisainta, pois, maalle työtä tekemään, oikeata järkevää työtä, nyt ovat toki unelmat haudatut.

Maalle, piiloon, yksinäisyyteen! Jo huomisaamuna, — se on päätetty!

Oli jo puolen yön aika, vaan vielä meni Juuso ystävänsä Vilhon luo, hän tahtoi näet tänäyönä laittaa kaikki valmiiksi, että aamulla pääsi lähtemään. — Vilholla oli vielä tuli, hän luki makuullaan vuoteessa. Hänkin oli ollut teatterissa, oli taas vähän rasittunut siellä ja uni karttoi silmää. Oudoksuen nousi hän avaamaan tähän aikaan koputtavalle, vaan tyyntyi kohta kun tunsu Juuson.

— No, veljeni, sinä et ole oikein tyytyväinen. Tulos oli minullekin odottamaton. Lukiessa vaikutti kappale toisella tavalla, siinä oli silloin sydäntä, lämpöä, runoa, nyt oli tuo tuoksahdus kuin poissa.

— Ei puhuta siitä enää. Olen jo haudannut unelmani, nyt täytyy vain koettaa unhottaa vainaja. Riensin vain sinulle ilmoittamaan, että lähdän aamulla maalle, erääseen talonpoikaistaloon Hämeessä, jossa toivon saavani rauhallisen lukupaikan.

— Se ei olekaan tuhma tuuma.

— Olisi vain pitänyt keksiä se ennen. Mutta nyt jäävät yksin niskoillesi »Kyntäjän» hommat, minä en aikoi siellä maalla tehdä muuta kuin lukea.

— Lue sinä vain, tottahan täällä toimeen tullaan. Eläkö tämän illan tapausta mielessäsi haudo, eihän se nyt mikään häpeä ollut, olithan sentään tehnyt kelpo työtä.

— Kirveleehän se, vaan koetan unhottaa; ja onni on, että muut unhottavat välemmin.

Vilhon luota käveli Juuso suoraan kotiinsa, veti esiin matka-arkkunsaa ja rupesi sitä täyttämään. Valikoi tarpeelliset kirjat, latoi ne pohjalle ja vaatetta päälle. Mutta aina toisinaan jäi hän kädet hervottomina istumaan arkkunsa laidalle ja koetti turhaan tyyntä mieltään, jonka katkeruus kokonaan valtasi. Aamuyö oli pitkälle kulunut, kun hän väsyneenä retkahti vuoteelleen ja nukkui.

Aamalla ilmoitti Juuso päätöksensä lyhyesti emännälleen, käski sanoa terveiset toisille asuntovereilleen, jotka vielä nukkuivat ja ajoi asemalle, vaikka olikin vielä tarpeettoman aikaista. Osti piletin ja kiirehti vaunuun istumaan, — mitäpä hän siellä asemasillallakaan komeili.

Mutta kun hän siinä istui ja alakuloisesti katseli ulos vaunun ikkunasta, näki hän siellä väkitungoksessa tytön, joka levottomasti kierteli edestakasin ja kysyvin katsein pälyi ympärilleen. Se oli Elna, — Juuso tiesi että se haki häntä. Hetkisen ajatteli hän sittenkin pysyä piilossa paikoillaan, vaan seuraavassa tuokiossa hän jo hyppäsi ylös, juoksi asemasillalle ja tarttui lämmöllä tytön molempiin käsiin.

— Tulitko todellakin?

— Niin, Juuso, miksi noin ajoit paeta; vaan ymmärränhän sinut...
Mutta olinhan luvannut sulle tämän kukan.

— Kiitos, niin sinä lupasit. Minä lähden nyt alottamaan uutta taivalta ja aijon siellä hiljaisuudessa ponnistella kovasti. Näin siipivikaisena ollessani ajattelin sanattomasti kadota ja palata vasta, jos haavat menevät umpeen ja siivet taas vähän kannattavat.

— Mutta Juuso, etkö ollut siinä vähän itsekäs?

— Olinko, — kiitos, ett'et sinä ollut, vaikka olisi ollut syytäkin.

Säälillä katseli Elna poikaa, joka siinä seisoj niin masentuneen näköisenä. Ja hän puhui rohkaisevasti:

— Usko minua, mielesi rohkenee taas pian. Ja kun siivet ovat kasvaneet, tulethan silloin kohta takasin?

— Tulen, haen sinut käsiini ja sanon: tässä olen nyt taas.

— Terve tuloa!

Juna vihelsi, matkustajain oli kiirehdittävä vaunuihin. Viimeisen kerran heilautti Juuso hattuaan junan jo liikkeellä ollessa ja näki vielä kerran tyttänsä rohkaisevasti ja kirkkain katsein nyökyttävän päätään jäähyväisiksi.

VI.

Kevät kasvoi, voitti talven ja heitti herättämänsä luonnon kehittymään ja kukoistamaan kesän lämpimässä, hellässä hoidossa.

Juuson näytelmäjuttu oli jo aikoja sitten Helsingin hyörinässä unehtunut ja hän oli itsekkin jo joutunut vallan unhotuksiin, kun ei hänestä ollut mitään sen koommin kuulunut eikä häntä ollut näkynytkään vuosipuoliskoon. Sellaisia pikkuseikkokako olisi pääkaupungissa joudettu monta päivää muistamaan aikana, jolloin kaikkien, yksin yhteiskunnan pienimpäinkin, huomio oli kiintynyt niihin yleisiin tärkeihin tapauksiin, muutoksiin ja käänteisiin, jotka tähän aikaan juuri olivat tekeillä ja jotka edistyivät vilkkaalla vauhdilla. Tapaus seurasi toistansa valtiollisessa elämässä, niistä puhuttiin ja väiteltiin tähän aikaan kaikissa seuroissa ja piireissä; yksi oli vielä kesken, kun jo ilmestyi toinen ja tämä oli tuskin pääkaupungista ehtinyt levitä maaseudulle, kun se jo syntymäpaikallaan sai väistyä kolmannen, uusimman tieltä.

Ja syy oli selvä. Oli vihdoinkin tullut puolueoloissa suorituksen aika pitkällisen taistelun jälkeen. Suomalainen puolue oli ruvennut asettumaan ja vakaantumaan siihen asemaan, jonka se tuon vuosikymmeniä kestäneen sitkeän kamppailun kautta oli itselleen hankkinut ja jota viimeiset asiaa koskevat lainsäädännölliset asetukset edellyttivät ja sille myönsivät. Kansan enemmistön kielen oikeudet olivat viimeinkin pääasiassa tulleet tunnustetuiksi ... nyt se kieli rupesi yhdessä vartiopaikassa toisensa jälkeen ottamaan haltuunsa nuo oikeutensa. Ja se vaikutti oloissa muutoksia ja uudistuksia.

Olihan tosin jo edellisinä vuosina tapahtunut huomattavia olojenkäänteitä, vaan tätä nykyä ne olivat ratkaisevaa laatua ja siksi ne synnyttivät niin virkeää eloisuutta ja vilkkaita keskusteluja. Suomenmielisyydellä oli tähän asti ollut enimmäkseen aatteellinen merkitys, sen tarkoitusperän saavuttaminen oli ollut alituisessa taistelemisessa ja vähimmätkin edistysaskeleet vaikeat astua; olihan suomenmielisyys viime aikoihin saakka leimannut miehensä melkein epäsuosittavaksi, olihan

»fennomaani» aikoinaan ollut suorastaan marttyyrinimitys. Nyt saivat suomenmieliset vähitellen ruveta hengittämään täysillä keuhkoilla, nyt oli koittanut aika, jolloin taistelu rupesi näyttämään tuloksiaan ja taistelijat saattoivat toivoa palkkioita kestetyn päivän helteestä. Asian voitto oli myöskin miesten voitto. Samalla kuin yksityiset suomalaiset koulut vihdoin alkoivat päästä vakinaisiksi ja suomalaiset asiakirjat virastoissa päteviksi, nousivat suomenmieliset miehetkin viroissa ja arvoissa.

Hallitushan se etupäässä veti huomiota puoleensa. Uusia senaattorin paikkoja oli täytettävänä ja niiden harvojen suomenmielisten lisäksi, jotka viime aikoina olivat raivanneet itselleen tien aina neuvostopöydän ääreen, odotettiin jännityksellä uusia nimityksiä tapahtuvan. Niinpä tapahtuikin, suomalaiset miehet voittivat yhä enemmän sananvaltaa hallituksessa. Ja toisten kiivetessä ylös senaatin portaita istuivat toiset, puolueen huomattavassa asemassa olevat pylväät, rauhallisesti paikoillaan odotellen turvallisessa äänettömyydessä oman vuoronsa tuloa. Sillä että se tuli, siitä olivat he itse yhtä varmat kuin yleinen mielipide.

Vielä toiset, alempana olevat, odottivat ylempäin ylenemistä ja paikkojen aukenemista edessään ja seuraava kerros seurasi yhtä valppaasti ajan nopsia käänteitä. Sama hyvien toiveiden virta kulki yhä syvempiin kerroksiin, yhteiskunnan nuorimmatkin haaveksivat jo ilosesti valkenevaa tulevaisuutta ja tavallista varmempaa retkeä ylöspäin. Se meni miehestä mieheen tuo tunne, mieliala oli rohkaiseva ja elähtävä ja sepä juuri vaikutti, että kaikissa kerroksissa ja piireissä noita uusia kuulumisia tavallista tarkemmin seurattiin. Uusia enteitä, uusia suunnitelmia syntyi myötään, mielipiteitä leivottiin ja pantiin liikkeelle, ne raivasivat nopeasti itselleen teitä yksityisten seurapiirien, klubien ja ravintoloiden kautta virastoihin ja kävelypaikoille, niistä kasvoi tuota pikaa »yleisiä mielipiteitä», joilla oli määrätty tarkoitus ja määrätty tahto ja jotka tavallisesti veivätkin tahtonsa perille.

Samalla olivat ihmiset tilaisuudessa tarkkaamaan puolueolojen myötään vaihtelevia vivahduksia, edistystä ja karttuvaa rohkeutta yhdellä puolen ja peräytymistä ja masentuvaa mieltä toisella. Ruotsinmielinenkin puolue, tuo raskas, jäykkä ja järkähtämätön, joka taistelun aikana ei ollut vallan paikaltaan hievahtanut, ei ollut tahtonut nähdä mitään eikä oppia mitään, vaan oli pysynyt aivan värähtämättömänä kansallisen liikkeen maassa puhallellessa, sekin oli nyt vihdoin muutamia vuosia sitten ruvennut vähän liikuskelemaan ja käänteilemään, oli käynyt hieman levottomaksi ja hermostuneeksi, — oli tuntunut rupeavan »jalkoja kylmämään.» Pöyhkeänä se vielä mahtaili entisellä isännyydellään, vaan eipä voinut se olla huomaamatta, että sen valtaan suureni lovi siellä, toinen täällä ja että vartiopaikka toisensa perästä joutui vastapuolueen käsiin. Puolue ei ollut enää yhtä tönkkönä eikä yhtenäisenä, siihen oli lohennut useampia ryhmiä, jotka edustivat eri ajatussuuntien vivahduksia ja olivat eri mieltä menettelytavoista. Nämä suunnat esiintyivät puolueen äänenkannattajissa, jotka ahkerasti kiistelivät keskenään. Vanha, hievahtamaton Dagbladi oli halennut kahtia, puolueen jyrkät olivat perustelleet uusia äänenkannattajia yhden toisensa perästä, äkäsiä ja punasia, toiset, maltillisemmat, »liberaalit», jotka eivät koskaan saavuttaneet täyttä luottamusta millään taholla, kiistelivät taas he keskenään siitä, kuinka pitkälle oli mentävä perääntymisessä ja »vapaamielisyydessä.» Dagbladi oli itse vielä mahtava herra, mutta niitä oli jo, jotka uskalsivat puhua sen kuolemasta. Sillä tuo liberaalisuus oli huonossa huudossa niin puolella kuin toisellakin, sen miehet näkivät vähitellen itsekkin, että heidän hyvät aikomuksensa menivät vettä keittämään, suuri yleisö varsinkin maaseudulla oli nyt sillä kannalla, että se vaati ehyeltään yhtä tai toista, toisen surmaa toisen voittoa, ja mielellään kuultiin näihin aikoihin lainailtavan Ibsenin Brandin sanoja: »Intet eller alt!»

Tuota heikennystilaa käyttivät hyväkseen suomalaisen puolueen köyhemmät ja köykäsemmät äänenkannattajat, pääkaupungin sekä suomen- että ruotsinkielinen; ne rupesivat rohkasemaan karkeammaksi ja varmemmaksi äänensä, opettelivat puhumaan isäntämiehinä. Rauta oli kuumaa, siksi oli taottava. Ja ne takoivat ja lietsoivat ja innostuivat itse yhä enemmän palkeiden painantaan ja siitä hehkahtelevaan hiilokseen.

Ajan virkeät muutokset vaikuttivat luonnollisesti ylioppilaspiireihinkin, joskin hieman omituisella tavalla. Ne eivät nostaneet siellä mieliä uuteen innostukseen eikä tulistuttaneet ylioppilaspolitiikkaa, ne ajoivat päinvastoin ylioppilaat kamareihinsa lukemaan ja suorittamaan tutkintojansa puolta lyhyemmässä ajassa kuin ennen. Mielet olivat vielä väsyksissä vanhojen taistelujen ajoilta, vilkkaimmat politikoisijat olivat jo poissa yliopistosta eikä nouseva polvi tuntenut mitään intoilemisen halua eikä tarvetta. Tunnus-sanana oli, että ylioppilaat eivät enää politikoitse, ne lukevat. Vastaleivotut kävivät kohta käsiksi kurssikirjoihin niinkuin jatkoksi koulun läksyihin ja vanhemmat, jotka olivat intoilleet vuosiaan hukkaan, koettivat hekin nyt korvata laiminlyömiään. Osakunnissa oli hiljaista ja elotonta; jos vielä joskus tapahtui jokin kiivaampi keskustelu tai tiukempi äänestys, niin oli se enemmän entisajan muistojen matkimista kuin varsinaista taisteluintoa.

Oli kuin ilmassa jotain kilpailun henkeä ja se voitti myötään yhä enemmän alaa. Nuoret opistolaisetkin jo rupesivat tuntemaan, toiset selvemmin, toiset hämärämmin, että tuo muuttuva suunta saattoi vaikuttaa heihinkin, kunhan he vain ajoissa laittaisivat itsensä esille. Olihan kullakin mielestään oikeus toivoa jotain hyötyä ajan edullisesta käänteestä ja siksi kiintyi huomio niin yleisesti siihen ja pois

vanhoista aatteellisista harrastuksista ja riennoista. Se muistutti tuo mielen suunta tavallaan jotakin saaliin jaon aikaa, — pitäisi joutua osille, joutua pelastamaan oman kappaleensa! Ja sen kiireen rinnalla joutuivat yhä enemmän unhotuksiin ne aatteet, joita varten oikeastaan oli oltu haarniskassa, unhotettiin kuinka korkealla päämäärät alkujaan olivat olleet.

Oli tullut tavaksi, että vähän vanhemmat ylioppilaat eivät enää ottaneet osaa ylioppilaselämään vaan vetäysivät toisiin piireihin, vähän vanhempiin seuroihin; joissa ei enää viitsitty välittää noista vähäpätöisistä ylioppilasriidoista, vaan harjoitettiin jo, milloin politiikkaan koskettiin, suurpolitiikkaa ja suunniteltiin mitä mahdollisuuksia ja toiveita kukin olojen muutos oli tuottava mukanaan. Niinpä esimerkiksi Heikin aikuiset miehet ja hänen lähimmät toverinsa seurustelivat enimmäkseen suljetuissa piireissä toistensa luona taikka jonkun vanhemman toverin kotona, pohtien tarkkuudella ja asiantuntevuudella päivän merkkitapauksia ja arvostelivat asioita ja esiintyviä henkilöitä, — arvostelu varsinkin oli vankka puoli. Usein oli heitä muutamia, ja Heikki varsinkin, kamreeri Holmin luona, joka nyt, kuherrusaikansa vietettyään ja uuteen asemaansa vakaannuttuaan mielellään näki heitä luonaan nauttien siitä, kuinka he hänen onneaan ihailivat.

Eräänä lokakuun iltana istui heitä siellä taas muutamia arvostellen ja ruoskien joitakin viime päivän tapahtumia. He ruoskivat usein ja kovasti, olivat harvoin oikein tyytyväisiä. Heitä ei tyydyttänyt tapa, jolla asiaa oli ajettu ja tuloskin oli heistä monasti niin puolinainen. Milloin oli mikin tehnyt tuhmouden. Ja julkisuudessa näkyneet asiain käsittelyt ja arvostelut olivat heistä niin kovin epäpoliittisia; ei ollut olemassa mitään hienompaa politiikkaa. Ja siitä he tällä kertaa taas johtuivat haukkumaan tuota pientä nuorisolehteä »Kyntäjää.»

Se oli pysynyt jotenkin huomaamattomana ja vähäpätöisenä ja tänä aikana, jolloin asema, virka ja valta ja niihin pyrkiminen oli useimpain ajatuksissa, ei tuota pientä kuukauslehteä, joka yhä koetti pitää vireillä kansallisiikettä elähyttäneitä aatteita nuorisossa, ja joka kirjoitti kansanvallasta, kansanvalistuksesta ja uhraavasta työstä näiden aatteiden hyväksi, ehditty muistaa olevaksikaan. Itse nuorisokin, jonka senkin ajan kilpailuhenki oli kierassut pyörteeseensä, pysyi sitä kohtaan verrattain kylmänä; muutamia innokkaita harrastajia sillä oli, vaan suurin osa ei joutanut noita tuollaisia asioita ajattelemaankaan.

Ja se on lehden oma syy; Heikki ja Eemeli, jotka viime aikoina varsinkin hyväntahtoisesti olivat ottaneet »Kyntäjää» vähän valvoakseen, olivat siihen läpeensä tyytymättömät. Se oli taas laiminlyönyt puhua eräästä tärkeästä nimityksestä, se pysyi niin syrjässä ajan riennoista ja suunnista ja oli niin surkean heikko politiikassa. Taas oli uusi numero ilmestynyt ja he olivat taas tyytymättömät Vilhoon.

— Onko tämäkin nyt laitaa? puhui Heikki. — Kun maassa on tällaisia muutoksia tekeillä, kun tapahtuu asioita, joilla on vuosisatain merkitys, silloin tämä kirjoittaa uskonvapaudesta, Englannin parlamenttarismista ja rakkaudesta.

— Ja jos joskus kosketteleekin päivän kysymyksiä, tekee hän sen niin lapsellisen naiviin tapaan. Enemmän tarmoa, enemmän ruutia!

— Se on kivuloinen mies, ei se jaksa, puhui Holm ikäänkuin Vilhoa puolustaakseen. — Mihin hiiteen se Juusokin lie hävinnyt, se katosi tuon näytelmänsä jälkeen kuin tina tuhkaan.

— Häpesi ja meni. Mutta on häntä tänä syksynä taas nähty täällä, kuuluu jo käyneen tentteeraamassa pari ainetta, mutta pistäytymällä vain maalta, esiintymättä missään.

— Niin, hän kuuluu saavan kielissä hyvät arvosanat. Mutta ei hänestäkään politiikkaan ole.

— Ei, Jumala paratkoon, vakuutti Heikki naurahdellen. Hän on nyt kerta höyhenkenkä ja aikansa ymmärtäminen, se ei ole hänen vankin puolensa. — Heikki oli hetkisen ääneti ja jatkoi sitten ikäänkuin hiukan varoskellen: — Jos mieli sellaisella lehdellä olla jotakin merkitystä, niin pitäisi sen joutua toisiin käsiin, ymmärtävämpään hoitoon, se on minun »ceterum censeoni.»

Siitä oli heillä Holmin kanssa jo useasti ennenkin ollut puhetta ja he olivat keskustellessaan tulleet huomaamaan, että voisi olla edullista jos he saisivat sen omiin käsiinsä. Paljo merkitystähän sillä tosin ei ollut koko »Kyntäjällä», mutta sitä voisivat ehkä sentään käyttää jonkunlaisena välikappaleena sellaiset miehet kuin he, jotka olivat selvillä ajan virtausten tärkeydestä ja tunsivat miten asiat ovat otettavat. Nyt on hetki, jolloin on hyvä pitää itseään esillä ja tehdä itsensä huomatuksi, kun vain osaa tehdä sen ymmärtävällä tavalla. Kunhan »Kyntäjääkin» hoitaisi niin, että se aina kävisi yleisen mielipiteen etupäässä ja aina lausuisi ilmi sen, mitä kulloinkin tahdotaan lausuttavaksi, silloin voisi silläkin olla merkitystä ja sen hoitajilla siitä etua. Tätänykyäkin on mieliala varsinkin maaseudulla semmoinen, että se vaatii kuulla äkäsiä sanoja, jyrkkiä, punasia mielipiteitä, jotka säkenöivät ja räiskivät.

He olivat, Heikki ja Eemeli, keskenään näistä seikoista usein jutelleet, olivat järjestäneet omat

mielipiteensä ja kantansa noiden havaintojensa mukaan, vaan eivät he toki useampain läsnäollessa niitä kaikkia paljastaneet. Näille muille he vain osottivat, kuinka tarpeellista olisi että lehti joko elpyisi taikka muuttuisi toisiin käsiin. Ja toiset olivat aivan samaa mieltä, kehottivat Heikkiä vielä käymään Vilhon luona siitä puhumassa. Heikki sanoi puhuneensa siitä jo ennen, mutta lupasi käydä vieläkin.

Hän kävi jo seuraavana päivänä Vilhon luona, kuvasi asiansa hyvin räikeillä väreillä ja selitti mitä yleinen mielipide toivoo. Vilho istui ääneti ja kuunteli, myhähteli vain joskus ilmasematta tarkemmin mielipidettään. Vaan kun Heikki oli mennyt, nousi hän kävelemään, mitteli edestakaisin kammarinsa lattiaa ensin rauhallisemmin, sitten rajummin. Hänen silmänsä saivat omituisen, kaihomielisen kiillon ja nuo epäluotettavat punapilkut hänen poskillaan laajenivat helakaksi ruskoksi.

Hetken käveltyään mietteihinsä vaipuneena istahti hän kirjoituspöytänsä ääreen ja rupesi kirjoittamaan kirjettä. Se oli Juusolle:

»— — Ei näy tässä minusta enää olevan miestä toteuttamaan sitä, mitä olin ajatellut ja toivonut. En jaksa tehdä työtä enää miehen voimalla, ei riitä tarmo eikä kykykään. Huomaan sen itse, ja jos en huomaisikaan, niin kyllä sitä mulle muut huomauttavat.

»'Kyntäjään' on yleinen mielipide tyytymätön, niin on minulle monasti vakuutettu ja nyt juuri äsken kävi Heikki sitä mulle taas julistamassa. Sanoi puhuvansa useiden puolesta. Lehti ei vastaa tarkoitustaan; sen pitäisi sanoa sanan paikalleen kaikista yleisistä päivän asioista ja johtaa yleisöään ja se pitäisi tehdä se kaikki viisaalla, poliittisella tavalla. Nytkin on laiminlyöty ottaa puhe erinäisistä nimityksistä ja hakemuksista...

»Minä olen ruvennut tuskautumaan näihin muistutuksiin. Ja totta on, että tätä nykyajan suuntaa en voi oikein ymmärtää enkä hyväksyä, siinä tapahtuu käänteitä, joiden tarpeellisuutta en käsitä, siinä ovat mielestäni henkilöt tärkeämmät kuin asia, siinä on juonia ja vehkeitä ja vaikuttimissakin on vikaa. Ja tuon kaiken seassa sitä nyt pitäisi ajaa politiikkaa ja pitäisi olla ruutia... Todellakin, hyvin epäkiitollinen aika sellaiselle tuumalle kuin meidän alkuperäinen oli, me kun ajattelimme tulla toimeen ilman vehkeitä ja ilman ruutia ja pitää vain pääpyrintönämme pitää nuorisossa vireillä rakkautta aatteisiin, niihin samoihin, jotka olivat suomalaisuuden paraan innostuksen kohottimina, sen sieluna ja ytimenä. Nykyjään on hyvin kiittämätöntä koettaa opastaa nuorisoa vilpittömään, puhtaaseen, uhraavaan työhön kansallisen työalamme vainiolla, jossa kyllä työmiehiä tarvittaisiin; sillä onpa jo melkein tullut tunnussanaksi, että oma suu on lähempänä kuin kontin suu. Ehkä olen minä liiaksi kiini tuossa takavuosien katsantokannassa, mutta mulla ei ole voimia eikä halua puuttua noihin kilvotteluihin miehistä, leivästä, viroista ja arvoista, joita tätä nykyä yksinomaan tunnutaan harrastettavan.

»Enkä minä tahtois ylyyttää intohimoja, tähtösin mielummin opettaa rakastamaan kuin vihaamaan.

»Heikki viittasi luonani käydessään siihen suuntaan, että jos luopuisimme, sinä ja minä, niin he ehkä saisivat 'Kyntäjän' toiselle kannalle järjestetyksi. Tuo oli minusta vähän hävitön ehdotus. Miksikä jättäisimme, vaikka huomaisimmekin voimamme riittämättömiksi, sen sellaisten aikeiden ja ajatussuuntain palvelukseen, joita emme voi hyväksyä taikka ymmärtää. Totta on, että minä olen sairas ja väsynyt mies, jonka on aika heretä osallisuudesta taisteluihin. Vaan sinähän olet terve ja työkykyinen, saat pian tutkintosi, etkö voi sinä nyt astua aisoihin. Ehkä voit sinä myöskin paremmin seurata aikaa ja sen vivahtuksia, mutta samalla pitää nuorisossa vanhaa henkeä vireillä ja harrastusta sellaistaikin kohtaan, jossa ei ole paljasta valtaa ja virkaa.

»Minä olen, kuten jo sanoin, sairas, sairaampi kuin ihmiset luulevatkaan ja kenties kuin itsekään luulen. Helmi on koettanut kehottaa minua lähtemään ulkomaille, saamaan, jos mahdollista, parannusta keuhkoilleni. Hän on jo suuressa ystävällisyydessään tiedustellut rahojakin. Keuhkotautiset eivät tavallisesti lakkaa toivomasta enkä ole lakannut minäkään, mutta arveluttaa minua sentään kuluttaa rahoja noin heikkoihin toiveisiin...»

Kun Juuso sai tämän kirjeen sinne yksinäiseen maaseutuasuuntoonsa, johon hän oli hautautunut lukemaan, herätti se hänessä taas virtaamaan paljo vanhoja, nukahtaneita mietteitä ja synnytti tuumia ja ajatuksia. Hän oli sinne maalle kuullut verrattain vähän pääkaupungin uusista, virkeistä virtauksista, ainoastaan sanomalehdistä oli hän niitä seurannut eikä ollut kaikille tapauksille osannut oikeata arvoaan antaa. Vaan Vilhon kirjeestä hän kohta arvasi, että siellä ovatkin olot nopeasti kehittyneet. Hän tunsu tuon suunnan, josta Vilho kirjoitti. Se oli se sama suunta, joka opetti — tai noudatti enemmänkin kuin opetti — että jokaisen on pidettävä oma etunsa aina ensi sijassa, yleisemmille harrastuksille on vain välillinen merkitys myönnettävä. Hän tunsu nuo samat »aikansa ymmärtäjät» jotka käänteliväthe olojen mukaan; nyt ne tahtovat esiintyä voimalla ja ruutilla, nyt huomaavat *sen* edulliseksi, — hän tunsu

suunnan miehistä ja miehet suunnasta. Ja tämä dekadenssisuuntako siellä nyt isäntänä herrastaa, sekö tahtoo nyt »Kyntäjääkin» itsekkäiden aikeittensa äänitorveksi? — Oho! ei niin väleen!

Juuso tunsi siellä yksinäisyydessään melkosesti kehittyneensä, hän ei ollut enää sokea uinailija, hän oli oppinut epäilemään ja sen avulla oli hänelle moni seikka selvennyt. Mutta vanhat ihanteensa oli hän puhtaina säilyttänyt ja niiden puolesta tahtoi hän taas astua taisteluun. Hänen teki itsensä mieli taas koettaa voimiaan; siivet olivat kasvaneet ja nyt hän aikoi uudelleen lentää, mutta lentää varovammin, ei liian rutosti tulen luo niinkuin viimein. Hän tahtoi toimia heidän, Vilhon ja hänen, yhteisten aatteiden puolesta, vaan toimia järkimiehenä. Ja sepä merkillistä, ellei siinä taistelussa toden ja hyvän puolesta saisi jotakin aikaan...

Lyhyesti ilmoitti hän Vilholle muuttavansa muutaman viikon perästä Helsinkiin lopettamaan tutkintonsa. Silloin saadaan tuumia asioista.

Nyt takasin! Juuso oli käyttänyt »maanpakolaisuusaikansa» hyvin, pääaineet olivat jo suoritettut ja suoritettut loistolla, hän tuli saamaan hyvän tutkinnon. Ja ensi työkseen aikoi hän nyt koettaa hommata itselleen jonkun pienen viran, pitää saada ankkuripaikka, jossa on tuulilta turva ja josta voi vaikuttaa. Ja hän tahtoi vaikuttaa, ei aikonut raukkana kätkeytyä kuoreensa. Oman yksityisen onnensakin vuoksi tahtoi hän nyt hankkia itselleen tuon ankkuripaikan, hän kaipasi niin haikeasti kodin lämpöä ja aikoi valmistaa sen itselleen.

»Tule takasin», nuo jäähyväissanat Helsingin asemalta olivat koko ajan yllyttävinä ja rohkaisevina soineet Juuson korvissa ja hän oli päättänyt niin pian kuin mahdollista täyttää lupauksensa ja mennä sanomaan sille lempeälle tytölle: »nyt olen tullut». Juuso oli työnsä lomitse niin monasti nostanut silmänsä katsomaan sitä kuivunutta kukkaisvihkoa, jonka hän oli kiinnittänyt lukupöytänsä viereen uutimen reunaan ja ikävinä hetkinä, jolloin työ väsytti ja tahto tuntui lamautuneelta, oli hän mielikuvituksessaan aina paennut Elnan seuraan, noiden heidän yhteisten unelmahetkiensä muistoihin, ja levännyt niissä. Monasti oli hän aikonut kirjoittaa tytölleen, mutta oli voittanut halunsa: ei vielä, vasta sitten kun aika on tullut...

Nyt lähenei aika. Hänen vapaaehtoinen maanpakolaisuutensa oli lopussa ja mielihyvissään ilmoitti hän Helsinkiin vanhaan kortteliinsa tulostaan.

Otto oli asemalla vastassa.

— Kadotettu ja jälleen löytyt! huudahti tämä tervehtiessään. — Terve tuloa uudelleen elävien ilmoille!

— Niin, tuntuuhan tämä vähän ylösnousemukselta. No, miten sinä elät?

— Ka, niinkuin medisiinari elää. Toinen päivä toistaan hauskempi.

— Entä muut siellä teillä?

— Äiti ja Hilda odottavat terveinä tuloasi; muita siellä meillä ei nyt olekaan.

— Elna ei tule enää Helsinkiin?

— Ei, hänestä ei ole kuulunut mitään.

Vanhassa huoneessaan järjestellessään kirjojaan ja tavaroitaan oli Juusosta taas niin kodikasta ja tuttavallista — tuntuipa melkein kuin olisi tuo ensi vaikutus tahdottu tehdä entistään kodikkaammaksi. Uusi matto oli ilmestynyt hänen keinutuoliinsa, seinälle, tuohon hänen Ahlqvistin ja Snellmanin kuviensa yläpuolelle, oli ripustettu pieni maisemataulu — sen kuului Hilda voittaneen taiteilijain arpajaisista — ja hänen kirjoituspöydällään oli tuores kukkavihko. Se oli kai kaikki Hildan käsialaa, hän on sentään hyvin ystävällinen tyttö, tuo Hilda... Vähän ajan perästä tulikin hän itse juttelemaan Juuson kanssa, ollen hilpeä ja avomielinen kuten aina ennenkin. Ja kun Juuso kertoi iltapäivällä menevänsä sairasta Vilhoa tervehtimään, tarjoutui Hilda tulemaan mukaan, — olihan hänkin Vilhon vanha ystävä, vaikei nyt ollut nähnyt häntä koko syksynä.

Yhdessä he menivätkin Vilhon luo. Huoneeseen astuessaan tulivat he molemmat vaistomaisesti katsahaneeksi toisiinsa: tuo mies heidän edessään oli jo niin kuihtuneen näköinen, sen kasvot niin kellertävät ja ruumis niin heikko, etteivät he olisi voineet häntä sellaiseksi kuvitellakaan. Hänen ennen niin ripeät liikkeensäkin olivat jo käyneet verkkasiksi ja väsyneiksi. Mutta silmissä oli hänellä vanha elonsa ja valppautensa jällellä ja vanhaa herttaisuutta ja iloisuutta oli vielä koko hänen käytöksessään kun hän tervehti vieraitaan.

— Hyväpä oli, että nyt jo tulit, virkkoi hän Juusolle. — Mulle tulikin äkimpi lähtö tästä maasta kuin olin luullutkaan.

— Siis lähdet todellakin ulkomaille, kysyi Hilda osanotolla.

— Jo tänä iltana menen laivaan. Kosteat syyssääät täällä eivät ole rinnalleni terveydeksi ja parastahan on joutua apua hakemaan niin kohta kuin mahdollista, — jos avun toiveita vielä lie.

— Tottahan toki, ovathan monet muutkin siellä paranneet.

— Toivotaan, minä ainakin toivon.

Juuso oli istunut ääneti syrjemmässä salaa tarkastellen ystäväänsä. Ville toivoi vielä, onni hänelle se, mutta siltä tuo melkein näytti, kuin olisi kalma jo painanut omistusleimansa noihin lempeihin, rehellisiin kasvoihin. Ja juuri sen miehen pitäisi kumminkin saada elää, sillä puhtaita luonteita kuten hänen, niitä on harvassa, ja niitä juuri nykyjään tarvittaisiin...

Vilho rupesi puhumaan »Kyntäjästä», joka nyt vuorostaan tuli jäämään yksin Juuson hoteille. Hän kehotti Juusoa hoitelemaan lapsukaista niin hyvin kuin taisi, helppo tehtävä se nykyoloissa ei ole, sillä vaikea on saada nykyistä polvea temmatuksi mukaan. Mikäli voimat riittävät lupasi Vilho auttaa ulkomailta.

— Matkusta rauhassa, kehotti Juuso, ryhdynhän työhön taas vereksenä miehenä. Ja minä arvelen, että on parasta työskennellä sen vanhan suunnitelmamme mukaan: hiljaisesti, rähisemättä.

— Vaikka valtioviisaat olisivatkin tyytymättömät, niin minustakin. Eihän ole meikälaisten luonteiden mukaista temmeltää tuossa hetken vivahdusten virrassa, vaan on siltä tärkeää, tärkeämpää kuin koskaan, koettaa pitää vanhaa »kartuksia vireillä».

He keskustelivat kauan niistä asioista Hildan istuessa äänettömänä kuuntelijana. Se heidän vanha ystäväyhtensä tuntui nyt olevan entistään lämpimämpi; merkillisen samaan tapaan olivat viime aikain tapahtumat ja ajanmerkit heihin vaikuttaneet ja ikäänkuin sulattaneet heidän luonteitaan vielä täydellisempään sopusointuun. Hildakin oikein lämpeni heidän puheitaan kuullessaan ja hän lausui melkein surunvoittoisesti, että olisi niin hauska olla mukana jotakin vaikuttamassa, jos johonkin kykeneisi...

— Ehkäpä sinä vielä ennen pitkää tulet olemaankin mukana näissä Juuson ja minun harrastuksissa, virkkoi Vilho veitikkamaisesti hymähdellen.

Hilda punastui ja Juuso käänsi puheen toisille tahoille. Vähän ajan perästä saapui Vilhon luo uusi vieras, Helmi, joka riensi sinne suoraan pankista päästyään. Hän tervehti sulhoaan äidillisen hellästi ja huolekkaasta, kyseli hänen voinnistaan, oliko tänään rykinyt pahasti ja oliko nauttinut lääkettä. Ja Vilhon matka-arkkia, joka oli puoleksi täytettynä laattialla, hän tarkasteli ja järjesti, kyseli mitä oli pantu mukaan ja mitä panematta, neuvoi, torui lempeästi, aivan kuin äiti maailmalle lähtevää poijuttaan. Olipa liikuttavaa nähdä heidän siinä yhdessä puuhailevan: tyttö terve, roteva, elinvoimainen ja hänen rinnallaan kuihtunut, kalvakas mies, — oli kuin elämä ja kuolema olisivat tuossa liittoutuneet ystäviksi. Ja elämästä ja kuolemasta siinä olikin kysymys. Helmi koetti olla rohkealla mielellä, vaan toisinaan lähti siltä kyynele väkisinkin kiertymään esiin luomen alta. Ja Vilhokin tekeytyi niin reippaaksi ja terveeksi kuin suinkin, mutta turhaa oli hänen koettaakaan tytöltä salata, kuinka sairas hän siltä oli.

Hetkisen katselivat Juuso ja Hilda tuota liikuttavaa suhdetta. Mutta he tajusivat samalla, että noiden on varmaankin tarve olla tänä iltana kahden, heidän täytyy saada nauttia häiritsemättä näitä yhdessäolonsa viimeisiä tunteja. Ja siksi he heittivät hellät jäähyväiset Vilholle toivottaen hänelle paljo hyötyä matkastaan.

— Ja tule tervenä takasin, virkkoi Juuso lähtiessään.

— Toivotaan, toivotaan. Ja sinä, pitele sinä täällä »kartuksia vireillä».

VII.

Vilhon lähdettyä ulkomaille tunsu Juuso itsensä omituisen orvoksi ja yksinäiseksi. Ei ollut hänellä nyt ketään lähempää ystävää, jolle hän avonaisesti ja vapaasti olisi voinut kertoa tuumistaan ja tunteistaan ja jonka hän olisi luullut ymmärtävän itseään. Useista aikuisistaan ja vanhemmista tovereista oli hän viime aikoina vieraantunut, ei ollut voinut heitä seurata eikä ymmärtää heidän muuttumistaan, ajan vaiheiden mukaan. Hänen suhteensa Heikkiinkin oli viime vuosina pysynyt aivan kylmänä; he

seurustelivat kyllä toisinaan ja vanha tuttavuus jatkui ennallaan, mutta siinä ei ollut enää sitä sydämmellisyyttä eikä avomielisyyttä, jota oli ollut ennen takavuosina. Juusokin oli luonteeltaan käynyt yhä enemmän suljetuksi ja epäileväksi, eikä hän voinut sietää sitä laskevaa, itsestä ja itsekylläistä luonteen piirrettä, jota hän nykyään alinomaan huomasi Heikin puheessa ja käytöksessä. Useat seikat saattoivat heidät kumminkin tekemisiin toistensa kanssa. Jo kesällä oli Juuson maalta pitäin täytynyt pyytää ja käyttää Heikinkin nimeä vekselissä ja myöskin Heikin halu puuttua »Kyntäjän» asioihin vaikutti, että he useimmin olivat tekemisissä toistensa kanssa; Heikki oli nyt vihdoin kirjoittanut siihen muutaman kirjoituksen taloudelliselta alalta. Vaan vanha luottamus ei enää kasvanut ennalleen.

Tutkintonsa suorittuaan toimitti Juuso nyt »Kyntäjätä» vereksillä voimilla ja saavuttikin sille vähän vilkkaampaa kannatusta. Mutta samoihin aikoihin hän herkeämättä ja huolella tähtäili ja neuvotteli mistä hän saisi jotain tointa ja tuloa. Sillä sitä hän kaipasi ja tarvitsi.

Tavallisin kysymys, johon Juuso näihin aikoihin sai vastata missä hän vain liikkui, oli tämä; »No, mitä sinä nyt teet ja mitä aiot?» Usein se kysymys tehtiin välinpitämättömästi, muun puheen puutteessa, usein myös pelkästä kohteliaisuudesta ja vielä useammin vaarattomasta uteliaisuudesta. Ja silloin oli Juuson helppo vastata:

— Ei ole vielä varmaa tietoa, otan sopivan toimen ja tulon mistä saan. Onhan myöskin hieman tuumaa ruveta lukujakin jatkamaan ja vähin olen jo alkutöihin ryhtynytkin.

Tutkintojensa aikana oli näet Juuso osoittautunut erittäin tarkaksi ja tunnolliseksi kieliopillisissa tutkimuksissa ja useat yliopiston opettajat olivat vilkkaasti kehottaneet häntä jatkamaan opintojaan erittäinkin äidinkielen tutkimisen alalla. Siinä tarvittiin työmiehiä, olisi vahinko, ellei Juuso tässä muodossa voisi käyttää kykyään äidinkieltä hyväksi. Itsellään teki Juusolla hyvin mieli: tuokin oli aikoinaan ollut eräs hänen kauniimpia unelmiaan silloin kuin hän rohkeimmillaan haaveksi, miten hän tulisi tekemään työtä kotimaisen kansallisuutensa ja äidinkieltä kypsyttämiseksi. Sittemmin oli hän jo luopunut tästä unelmasta niinkuin useimmista muistakin, oli katsonut sen olevan toteutumattomissa, eihän hänellä riittänyt kykyä, aikaa eikä varoja. Vaan nyt se palasi taas uudella voimalla: voi, jospa hän saisikin ruveta työskentelemään tällä mielialallaan, työskentelemään hiljaisesti, uutterasti ja esteettömästi...!

Mutta hän ei kumminkaan nyt vajonnut varsin syvälle näihin toiveisiin. Häntä rasittivat raha-asiat, painoi velka ja vekselit huolettivat; ei hän uskaltanut sen liikkuvan painolastin kanssa lähteä uudelle taipaleelle. Kun saisi vakinaisen lainan! Mutta se ei ollut enää niin helppoa sekään, kuin entisinä hyvinä aikoina. Oli näet ajan merkkiä sekin, että lukumiehillä ja yleensä henkisten rientojen edustajilla ei enää ollut sitä luottoa, kuin takavuosina, — henkisellä ja aatteellisella työllä ei ollut enää entistä merkitystään. Ennen sai lukumies isommitta vaikeuksista suurenlaisiakin lainoja eikä takuumiehistä ollut puutetta; piti hän auttaa eteenpäin pyrkiviä nuorukaisia, auttaa etenkin jos mies oli lupaava ja työkykyinen. Nyt oli yleinen harrastus kääntynyt pääasiallisesti taloudellisia hankkeita kohden; ylioppilailta olivat rahat tiukemmassa, ihmiset olivat tarkempia takuistaan ja lukumiehillä vähän luottoa. Kysyttiin nyt jo enemmän millä se maksaa, kuin mitä se mahdollisesti tulee isänmaan hyväksi tekemään.

Juuso tarvitsi virkaa, tuloja ennen kaikkia. Sen hän tiesi itse ja sen tiesivät useat hänen tovereistaankin, jotka hänen kanssaan olivat raha-asioissa. Miten aikoi hän antautua tieteellisiin toimiin kun kaikki aika uhkasi mennä rahahuoliin? Hän oli pian, pikemmin kuin oli aavistanutkaan, joutunut moniin ja sekaviin vekseliasioihin: kun itse tarvitsi muitten nimiä, oli hänen täytynyt kirjoittaa muille nimensä, ja pankit antoivat tähän aikaan kernaasti rahoja. Ja siksi hän älysi, kun toiset toverit hänen aikeitaan kyselivät, että siinä oli muutakin kuin pelkkää uteliaisuutta.

— Oletko jo ruvennut auskulteeraamaan koulussa? kysyttiin häneltä usein ja Juuso käsitti siinä kysymyksessä aina pienen syytöksen. Hän näet ei ollut ruvennut auskulteeraamaan ja empi ruvetessaan. Hänellä oli aina ollut hiljaisena toivomuksena, ettei hänen tarvitseisi antautua opettajan uralle. Mielestään hänellä ei ollut siihen taipumusta, ei sitä malttia eikä esityskykyä, jota siihen tarvitaan. Ja oli muitakin syitä. Hän olisi toivonut saavansa oleskella pääkaupungissa, voidakseen kirjastopalkalla tehdä sitä mielityötään, jota hän jo oli alotellut. Tuo nyt on taas sitä vanhaa suuruudenhulluutta, oli hän kuullut toveriensa kuiskailevan ja oli hänellä siitä itselläänkin ollut paha omatunto, mutta hän ei ollut silti vielä voinut voittaa vastahakoisuuttaan. Ja siksi hän vastasi näille kysyville vältellen:

— En ole vielä ruvennut, kesken oli lukukausikin, lähenehän jo joululupa. Ja olisin tässä vähin katsellut muunlaista työtä.

— Sinä tähtäät ylemmäs?

— En sitäkään, vaan kun mulla on vähän näitä tieteellisiäkin aikeita, niin olisin tahtonut pysyä

Helsingissä.

— Niin, kenen kannattaa...

— Eihän se kyllä kannattaisikaan...

Mutta juuri siinä joulun lähetessä Juusolle aukenikin toive saada »muunlaista työtä». Haettavaksi julistettiin senaatissa uusi ylimääräinen kielenkääntäjän paikka, siitä huomautettiin Juusolle ja hän kiinnittikin suurella innolla huomionsa siihen. Olihan se paikka ikäänkuin häntä varten, pienipalkkainen, vaatimaton toimi tosin, mutta saisi kumminkin olla pääkaupungissa, jatkaa töitään ja...

Niin, siinä se juuri olikin se suurin houkutus ja hartaimman halun viehättävä syy. Se syy, joka hänen mielikuvitustaan vilkkaimmin lennätti ja kannusti hänen toiveitaan: saisi vihdoinkin perustaa tuon oman, pienen pesänsä, jossa kotoinen onni lämmittäisi ja virkistäisi. Tuo kapsäkki-elämä vierasten hoidossa oli viime aikoina varsinkin ruvennut yhä enemmän tympäsemään miestä, joka jo oli siinä ijässä, että olisi pitänyt päästä oman katon alle asumaan. Ja se onni viittoi häntä nyt niin viehättävänä tuon pienen viran muodossa ja hän kiintyi kohta koko vilkkaan mielikuvituksensa innolla tuota mahdollisuutta ajattelemaan.

Juuso kävi asiantuntijoilta tiedustelemassa mahdollisista toiveistaan. Voisihan olla toiveitakin, sanoivat nämä, vanhempia ei hae, joten pyrkijät lienevät melkein yhdenarvoisia. Saavat kilpailla, sitten arvostellaan. Arvelivatpa toiset Juusolle avuksi olevan senkin, että hän jo oli kielentaitajana tunnettu.

Hänen toiveensa kasvoivat ja hänen omaa kotia haaveksiva mielikuvituksensa sai vielä uutta, verestä virikettä. Se tuli pienen kirjeen muodossa kaukaa syrjäisestä maaseutupappilasta. Kirje tuli aivan odottamatta; Juuso itse ei näet ollut vielääkään kirjoittanut Elnalle. Monasti oli hänet kyllä nyt syksyinkin kuluessa temmannut vastustamaton halu kirjoittaa ja hän oli valanut pitkät paperit täyteen tunteitaan ja ajatuksiaan, mutta ei ollut niitä lähettänyt. Ei vielä, oli hän päätellyt, ei vielä ole aika mennä sanomaan: »tässä olen nyt, nyt olen tullut!» Vielä on varrottava.

Vaan nyt kirjoitti Elna hänelle. Hän sanoi vain tahtovansa onnitella Juusoa tutkinnon johdosta. Lapsellisella tavallaan hän sitten kertoi, miten hänellä oli ollut ikävä ja mielipaha silloin keväillä, kun Juuso niin katkerana matkusti pois ja kuinka hänestä koko Helsinki sen jälkeen oli menettänyt makunsa. Kesällä ja syksyllä oli hän odotellut Juusosta jotain kuulumisia; ei kirjettä, hän tuns selvästi, että Juuso ei kirjoittaisi, vaan hän oli, vaikka turhaan, toivonut Hildan kautta saavansa jonkun tervehdyksen. Mutta sitten oli hän käynyt niin iloiseksi kun näki Juuson suorittaneen tutkintonsa, — onneksi olkoon ja hyvää jatkoa! Itsestään Elna ei kertonut muuta, kuin että siellä kotona hän siskoparven seurassa viettää päivänsä, ei ole erittäin hauskaa mutta eipä mitään hätääkään.

Nyt olivat Juusoltakin telkeet poissa, hän istui kirjoittamaan, kirjoitti Elnalle kirjeen, kirjoitti pitkästi ja lämpimästi. Kuvasi siinä oman mielialansa vaiheita, ikäviään ja yksinäisyytensä mietteitä. Kertoi myös uusista toiveistaan, kuinka vihdoinkin näköala rupesi valkenemaan ja toteutumistaan läheni tuo hänen harras unelmansa saada pieni toimi ja pieni koti. Se oli tosin vasta pelkkä toive, mutta saattoihan se toteutuakin. Ja miks'ei se toteutuisi, tuottaisihan tuo pieni virka hänelle niin suuren onnen, ettei kohtalo voinut olla hänelle sitä antamatta.

Innostuneesti hän kirjoitti. Ja rivien välistä saattoi lukea hänen lupauksensa kohta viran saatuaan tulla noutamaan hyvän haltijan uuteen kotiinsa.

Juuso vei virastoon hakemuksensa. Oli hakijoita muitakin, kuuli hän, muttei vaarallisia. Hakijain oli suoritettava kielinäyte kääntämistaidostaan ja se juuri olikin Juusosta edullista. Hän kirjoitti oikein huolellisesti ja hyvästi, kaunista, täsmällistä kieltä. Ja sitten hän odotti turvallisesti päätöstä ja jatkoi sillä välin tieteellisiä töitään.

Niin istui hän eräänä päivänä työpöytänsä ääressä kun Heikki tuli hänen luokseen. Tulija näytti olevan ärtyksellä tuulella ja rupesi jo kohta torumaan:

— No, nythän sinä et ole taas valvonut etuasi, mitä sinä oikeastaan mietit?

— Miten niin?

— Päästät suotta sievosen viran hyppyistesä lomitse.

— Minäkö?

— Niin. Voit pitää melkein varmana, ettei sulle mitään kielenkääntäjänvirkaa anneta — ja oma syy.

— En ymmärrä.

— Oletko käynyt kenenkään luona kumartamassa?

— Kumartamassa? Mutta minähän olen kirjoittanut näyttenei, sen mukaanhan ne arvostelevat, miten tässä nyt enää mikään kumarrus voisi tulla kysymykseen?

— Hm, siinä se nyt on. Tahdotko todellakin tekeytyä niin viattomaksi, että et käsittäisi velvollisuutesi olevan käydä asianomaisilta suullisesti pyytämässä, että sinua pidettäisiin suosiollisessa huomiossa. Sehän on ensimmäinen tehtävä, hakipa virkaa mitä tahansa. — »Kirjoittanut kielinäytteesi», sanot, — vaikka se olisi kuin enkelin kirjoittama...

— Onko siinä sitten vikoja?

— Hm, vikoja! Luota siihen! Voipi se olla hyvääkin kieltä, vaan voi siinä siltä olla vikoja; siinä esim. ei voi olla sitä virallista väritystä, joka täytyy olla kaikissa virallisissa asiakirjoissa.

— Onko siitä joku huomauttanut?

— Kamreeri Holm on, kuten tiedät, yksi lausunnon antaja. Mutta se sinään, vaikka näyte meniskin mukiin, eikähän se huono kuulu olevankaan, niin on persoonallinen huomionosoitus aina välttämätön.

Juuso kävi alakuloiseksi, katseli maahan ja oli onnettoman näköinen; Sitten kysyi hän epäillen:

— Pitäisiköhän nyt vielä pukeutua frakkiin?

— Aika se nyt, nyt on myöhää. Asia ratkaistaan tänään tai huomenna, nyt ei enää voi mennä.

— Ei tietysti. Mutta vaikuttaakohan tuo nyt niin ratkaisevasti?

— Saathan nähdä.

— Sehän olisi hirveän ikävää.

— Ikävää, ikävää, — kenen syy? Ikävää itsellesi, ikävää toisillekin, joilla on... Miten luulet jaksavasi hoitaa asioitasikaan, kun noin laiminlyöt hyvät tilaisuudet? Sinähän olet parantumaton uneksija.

Juusolla masentui kerrassaan iloinen, toiveikas luonto. Hän ei ollut sitä kuolemakseen tullut ajatelleeksikaan, mutta hänestä tuota oli vieläkin vaikea ymmärtää. Lähteä nyt tällaisessa asiassa suosiota rukoilemaan, — sehän olisi sama kuin mennä pyytämään, että toinen syrjäytettäisiin siinäkin tapauksessa, että hänellä näytteensä puolesta olisi etusija. Vaaditaanko todellakin tuollaista luikertelevaisuutta, — ei hän sitä vielääkään voinut uskoa ja häntä melkein kiukutti, että Heikki häntä turhanpäiten tuli pelottelemaan.

Vaan kuta enemmän hän asiaa mietti, sitä tuskallisemmalta se hänestä tuntui. Saattoihan nykyisenä kilpailun aikana mikä tahansa olla mahdollista, matelevaisuus ja nöyräselkäisyshän se todellakin tätänykyä merkitsee enemmän kuin kunto ja ansio. Mutta pitääkö todellakin hänen kauniin unelmansa siitä syystä joutua karille, tuon rauhallisen työn, kodin ja oman unelman? Ei toki, ei niin voi vääryys voittaa...

Yön unen riisti häneltä kumminkin Heikin huolettava uutinen eikä hän voinut tehdä työtäkään. Hänellä oli siellä pöydällä aloitettu kirje Elnalle, toinen kirje jo, muttei hän voinut nyt sitäkään lopettaa. Vaan huomenna, kunhan tuo paha pelko on ohi, silloin hän sen lopettaa ja silloin hän ehkä jo voi kertoa tarpeettomasta säikähdyksestään ja asian hyvästä päätymisestä...

Aamiaispöydässä Juuso tavallisesti silmäili läpi päivän lehdet ja niin hän teki nytkin osaamatta aavistaakaan, että siinä vielä olisi mitään hänen virastaan. Vaan jo ensi silmäyksellä tarttui hänen katseensa muutamaan uutiseen: »Uuteen ylimääräiseen senaatin kielenkääntäjänvirkaan on neljästä hakijasta otettu hov. ausk...» — Mitä tämä on, eikö se ole juuri hänen virkansa? Sehän se on — siis sivuutettu. Tieto tuli pikemmin kuin hän osasi arvatakkaan.

Kaatui siis sekin toivo. Ja yleinen mielipide sanoo, että se on oikein, miksi lähtee asettumaan yläpuolelle yleisiä tapoja. — No niin, mennyt kuin mennyt! Tottahan mies sellaisen vahingon korjaa, tapahtuuhan tällaista, ensi kerralla täytyy olla viisaampi... Vaan lähettämättä se nyt saa jäädä Elnan kirje. Siihen hän oli aikonut liittää uutisen, että nyt ovat oman tuvan perustukset lasketut...; sellaista uutista, joka siihen nyt olisi ollut liitettävä, ei hän hennonut kertoa. Olkoon ennallaan, kaikki, onpa pakko jäädä odottavalle kannalle.

Juuso istui nolona ikkunan ääressä ja katseli tylsästi keskipäivän vilkasta katuliikettä: Ei hän juuri ajatellut mitään, ei punonut katkeroita säikeitä eikä kiivastellut maailmaa vastaan, ajatuskin tuntui juoksevan niin raskaasti ja sakeasti, tahto ja tarmo tuntui tyyten lauenneelta. Mutta sielunvoimat

toimivat kumminkin salassa ja kun hän havautui siitä istumasta, olivat jäntereet kuin tuskasta kiinteälle pingoittuneet ja otsasta puhkesi esiin hikikarpaloita...

Juuso nousi, ravisti ruumistaan ja istui työnsä ääreen. Mutta sekin, jonka seurassa hän eilen vielä niin innolla viihtyi, sekin tuntui nyt äitelältä, olivathan nuo paperiliput niin turhanpäiväisiä eikä hän päässyt päästä kiini. Hän työnsi paperit pois edestään ja istui taas joutilaana. »Ihminen on oman onnensa seppä, sanotaan, vaan minä olen kai hyvin huono seppä. Miksi lienenkin juuri minä joutunut näin epäonnistuneeksi?»

Mutta äkkiä hän taas havahtui mietteistään, otti esiin annakan ja rupesi sitä selailemaan.

— Niin, ensi viikolla se lankee, lankee taas. En muistanut puhua Heikille eilen, mutta ei tuo ollut sillä tuulellakaan. Liekö tänäänkään, vaan käytävähän siellä on.

Se oli nyt uudistettava se Heikin nimellä kesällä otettu paperi. Muista vekseleistään oli Juuso säästellyt siksi verran uudistusrahoja, että tästä pälkähästä tällä kertaa suorjaa, — kun vain tunnustaja suostunee. Ja Heikki suostui. Mutta hän sanoi myöskin, että se oli nyt viimeinen kerta kun tämä uudistetaan, ensi lankeamalla se on maksettava. Sillä eihän tästä tällä tavalla tule mitään, pian ne vekselit paisuvat lumivyöryksi, joka hautaa alleen miehen, jos ei useampiakin, kun ei niille ole minkäänlaisia vastaavia tuloja.

— Tiedänhän minä, ett'et sinä raha-asioissa kevytmielinen ole, mutta koeta nyt veli hyvä hankkia tuloja, eläkä uneksi pois aikaasi.

— Koettaa täytyy, kunhan tästä nyt taas pääsisi vähän henkilomalle.

— Hm. Tuossa on nimeni. Mutta onko sulla aavistustakaan, millä kolmen kuukauden perästä lunastat tuon paperin?

Sehän se juuri oli, jota Juuso itse lakkaamatta, yöt, päivät, hauteli mielessään, se joka painoi hänen mielialansa maahan, tarveli hänen työkykynsä, hämmensi ajatukset, kaikki. Millä maksaa hän tämän paperin ja millä muut, kun tuloja ei ole? Niitä papereitahan hän järjesteli ja suunnitteli mielessään myötään ja kärsi sitä tehdessään suurempaa tuskaa kuin kukaan saattoi aavistaakaan. Ja kun nyt toinen vielä tuli sääliä repimään ja ärsyttämään niitä samoja haavoja, niin valtasi hänet melkein toivottomuus.

— Sinä panet puukon kurkulleni, toivosinpa että painaisit sen päätä myöten. Käsitäthän, etten ilokseni juokse armoa kerjäämässä, mutta minkä minä Herran nimessä tässä teen?

— Mitä, kiivastutko sinä? Minä koetan sinua ystävänä neuvoa...

— Koetanhan minä hoitaa asiani ja hoidanhan minä tämänkin kolmen kuukauden perästä.

— Kunhan hoidat, hyvä on.

Juuso läksi. Heikki jäi seisomaan ikkunansa ääreen, katseli hänen menoaan ja puhui itsekseen niinkuin hänen tapansa usein yksinäisyydessään oli:

— Saamaton haaveksija, ei vähintäkään sujuvuutta, eikä mukautuvaisuutta, korskeutta vain... Ehkä maailman ranta opettaa, mutta lujalle se ottaa; hän ei ymmärrä vähintäkään aikansa vaatimuksia. Ei hänellä olisi edellytykset huonot; toinen mies olisi hänen päällään ja hänen tiedoillaan jo ollut sievonen palkannauttaja hyvällä tulevaisuudella, — Juuso se vain ei ymmärrä olla oikeassa paikassa esillä. Siinä se on temppu ja se tulee hänelle vielä kalliiksi...

Heikki siirtyi työnsä ääreen, avasi lainopillisen luentovihkonsa ja rupesi lukemaan. Hän puolestaan kyllä tulisi näyttämään mistä mies milloinkin on löydettävissä, kunhan hänen aikansa ehtii tulla.

VIII.

Kolme kuukautta kului. Taas oli kevään alku koreimmillaan. Päivä paistoi kirkkainta hohdettaan lumisille maisemille muuttaen koko luonnon yhdeksi suureksi valomereksi. Se valoi ihmismieliinkin valoaan ja iloaan, sulatti raskaat luonteet keveämmiksi ja sovinnollisemmiksi ja herätti talvisissa arkitouhuissa uupuneisiin mieliin uusia tuumia ja uusia toiveita.

Illoina tervehtivät toisiaan ihmiset, jotka pääkaupungin katuja rientelivät toimissaan ja kiireissään. Aamupäivillä se oli liikemiesten paras työaika; kauppiaat, isännöitsijät ja kaikenmoiset asioitsijat ja toimimiehet kulkivat pankeissa ja pistäysivät liiketuttavainsa luona ja nyökyttivät ymmärtäväisesti päätä toisilleen kadulla ohimennessään. Afäärit luistivat enimmäkseen hyvin, aika oli liikemaailmalle yleensä suotuisa; rahasta ei ollut puutetta, luottosuhteet varmat ja yrittäjillä oli ilo nähdä puuhistaan tolkkua syntyvän ja korvausta juoksevan. Taloudellisessa suhteessa oli koko maassa näinä vuosina verrattain onnelliset olot; vuodentulo oli useina vuosina perättäin ollut edullinen, työväellä oli työtä riittämään asti ja yleinen varallisuus pysyi kohtalaisena.

Siitä oli syntynyt tavallista virkeämpi yritteliäisyys. Pääkaupungissa oli varsinkin rakennusinto päässyt suureen vauhtiin, suuria kivitaloja kohosi sekä sen keskusta että laiduille; nuorilla, puuhakkailta arkkitehdeillä ja rakennusmestareilla oli kyllin tilaisuutta käyttää työkykyään ja osottaa makuaan ja kekseliäisyyttään ja heillä oli hyviä toiveita, että heidän toisinaan rohkeistakin hankkeista kasvaisi runsaita satoja. Työ palkitsi tekijänsä ja siksi nousi taloudellisella alalla vanhoille liikkeille yhä uusia kilpailijoita, joiden johtajina esiintyi nuoria ja usein varattomia, vaan hartaasti eteenpäin pyrkiviä miehiä. Ja yrittelemisinto tarttui laajemmallekin. Se oli näihin aikoihin kuin esim. köyhemmässä suomalaisessa ja kansallisessa puolueessa myöskin heräsivät ensi ajatukset perustaa erityisiä suurempia, kansallisia liikkeitä ja rahalaitoksia vastapainoksi vanhoille, jotka kaikki olivat vastapuolueen käsissä, ja estämään varallisuutta yksin tälle kertymästä.

Joka taholla uhkui toimeliaisuutta, uusia tuumia luotiin ja uusia toiveita syntyi. Ja siksi saattoi jo ulkopinnalta nähdä kiireissään ahertavain ihmisten olevan hyvällä tuulella ja toimivan hyvillä toiveilla.

Sen mielialan leimaa näkyi nytkin Helsingin kaduilla liikkuvain kasvoissa. Mutta siksi vetikin juuri enemmän huomiota puoleensa, kun näki joukossa jotkut erittäin huolestuneet kasvot, joista selvästi kuvastui masentunut mieli ja helposti huomattava epätoivo. Tänäkin aamupäivänä kääntyivät monet vaistomaisesti katsomaan erästä hermostuneesti kiirehtivää nuorta miestä, jonka katseet niin levottomina pälyilivät ympärilleen, ikäänkuin keksiäkseen jotakin pelastuksen mutkaa.

Se oli Juuso, joka rahahuolissaan siellä puikkelehti tungoksen keskessä, kiirehti ja hätäili, mutta tietämättään itsekään minne kiirehti. Häneltä vain eivät afäärit onneksi vedelleet.

Kolme kuukautta oli kulunut. Ne olivat olleet hänelle melkein yhtämittaista juoksua ja tuskallista huolta. Hän oli koko ajan ikäänkuin soutanut karilla käyneessä ruuhessa, jonka laitalaudat ovat halenneet ja liitteet ratkenneet ja joka joka hetki uhkaa täytyä ja vajota. Kun yhden halkeaman sai yhdeltä puolen täytetyksi ja tukituksi, niin jo virtasi vesi torvena toisesta saumasta ja kolmannesta tirsisi yhtämittaa uhkaava suihku. Näihin asti oli hänen, joskin ainoastaan suurimmilla ponnistuksilla, onnistunut tukkia lävet ja pitää vene kulkukunnossa, vaikka se toisinaan jo täytyikin puolilleen. Mutta raskasta työtä se oli ollut. Milloin lankesi mikin pikkulaina, käsilaina tai kassalaina, milloin joutuivat korot maksettaviksi, milloin yritti henkivakuutus luiskahtamaan ohi. Piti riistää riepua yhdestä reijästä ja tukkia toinen pahemmin vuotava, vipata yhdeltä tuttavalta ja maksaa toiselle kireämmin vaativalle, luvata määräaikoja, juosta, haalia kokoon ja sittenkin sivuuttaa määräajat. Ja koko ajan syöksyivät vekselit uhkaavina surma-aaltona sälöttyneitä laitoja vastaan uhaten joka hetki hyökätä täyttämään venheen, ellei niitä väistellyt sillä äärettömällä varovaisuudella, jota ne vaativat. Ja elää piti silläkin välin, piti soutaa sitä raskasta ja yhä karttuvaa vesilastia voimain myötä vähetessä. Eikä rantaa näkynyt missään.

Vähilleen pari vuotta se oli Juuso jo sillä tavalla soudellut ja pitänyt alustaan veden pinnalla, mutta arvaa sen, minkä verran se sillä ajalla jo oli vuotanut. Viime aikoina ei enää työnteosta tullut mitään, aika kului tarkoin rahapuuhiin. Ja sittenkin oli nyt vihdoinkin tullut se hetki, jolloin ei vuotoja enää jaksanut tukkia eikä vältellä hyökkäviä laineita, jolloin oli edessä selvä uppoaminen. Ja siksi se oli niin levoton katse Juuson silmässä, kun hän hätäillen kulki siellä väkijoukossa ja koetti hapuilla viimeistä pelastuksen korttia, jota ei näkynyt koko äärettömällä ulapalla.

Kolme kuukautta oli kulunut, Heikin hyväksymä vekseli oli tänään maksettava. Koko ajan, kolme kuukautta, oli Juuso siitä huolta kantanut, miettinyt kaikki mahdolliset keinot miten hankkisi rahoja sen maksamiseen. Mutta jos jostakin oli vähän saanutkin kokoon, oli se kohta mennyt hetkellisiin vuotoihin, toisiin vekseleihin ja toisiin velkoihin. Ja viikot oli kuluneet ja kuukaudet. Vihdoinkin oli Juuso nöyryntynyt, mennyt Heikin luo ja pyytännyt, että se paperi vielä siirrettäisiin tai uudistettaisiin.

Ei. Heikki kielsi jyrkästi periaatteen kannalta. Hän oli tehnyt sen jo kolme kuukautta sitten, Juusolla oli ollut kyllin aikaa järjestää asiansa. Hän ei aikonut ijankaiken jatkaa sitä leikkiä eikä panna omaakin tulevaisuuttaan vaaranalaiseksi. Jos et sitä nyt maksa, oli hän sanonut, niin en usko sinun maksavan sitä koskaan. Koeta jo muualta saada nimiä, maksettava se nyt on.

Juuso oli mennyt, koetellut vielä, vaan se oli toivotonta työtä. Hänellä oli yleensä sangen vähän ystäviä, useimmat hänen paraimmat tuttavansa olivat jo hänen asioissaan kiini, toiset eivät ruvenneet,

kolmansien nimet eivät auttaneet. Kyllä hän juossut oli, tänäkin päivänä aamusta aikusesta syömättä ja lepäämättä. Ja hän juoksi vielä. Kenties vielä viime hetkessä tapaisi jonkun armollisen ihmisen... Hän suuntasi kulkunsa senaatintorille päin, ei tiennyt oikeastaan miksi, vaan arveli että ehkä tulisi sieltä joku vastaan... Silloin lyödä paukautti kello Nikolain tornissa kaksi.

Juuso hypähti, säpsähti: pankkiaika oli siis kohta ohi. Mitä nyt tehdään, mihin mennään? Menisikö kotiin, panisi maata ja jättäisi kaikki. Vai pakeneisiko kapakkaan, joi päihinsä unhottaakseen, vapautuakseen...? Ei. Nyt täyttää aalto venheen, vaan haudatkoon se alleen edes rehellisen miehen... Juuso istui issikan rekeen, ajoi Heikin konttoriin ja pyysi tavata häntä.

— En ole voinut maksaa paperia, puhui hän läähättäen. Olen koettanut viimeiseni, mutta turhaan. Nyt on kaikki lopussa, minä olen hukassa.

— Arvasinhan, että siihen se kehittyisi. Ja mitä aijot nyt?

— En mitään, en voi mitään.

— Siinä miehen tarmo! Nyt olet mestannut nimesi, mitä sulla on jälellä? — Niin se käy kun uinailee pois paraat vuotensa. Jos sulle vielä olisin nimeni antanut, olisit varmaankin vienyt sen prosenttariin.

— Olisin hoitanut asian — ainakin tällä kertaa.

— Mutta ensi kerralla! Onko sulla nyt minkään vertaa rahoja?

Juuso veti esiin kukkaronsa. Siinä oli muutamia seteleitä ja hopearahoja, toistasataa markkaa; ne hän kopisti Heikin eteen pöydälle.

— Minä en menetä nimeäni, puhui Heikki kooten pois rahat. — Mutta tämä oli meidän viimeinen afääri.

Kuin unissaankävelijä asteli Juuso siitä kotiinsa päin. Nyt oli siis alus vajonnut. Sehän siitä lopuksi oli tulevakin, eihän hän enää pitkiin aikoihin ollut muuta odottanutkaan, ranta oli myötään väistynyt yhä kauemmas saavuttamattomiin. Ja mitä nyt?

Juuson tieteellinen työ ei viime aikoina ollut edistynyt ollenkaan, harvoin hänellä oli sitä aikaa ajatellakaan. Oli hän nyt toisinaan käynyt auskulteeraamassa, toisinaan hankkinut käännöstitä, mutta se oli kaikki rahahuolien vuoksi jäänyt niin katkonaiseksi. »Kyntäjää» hän yhä oli ollut toimittavanaan, se oli ollut ikäänkuin lohdutusta muun surkeuden keskessä, mutta hän oli ruvennut huomaamaan, ettei hän yksin, ainakaan näissä oloissa, voinut sitäkään halunsa mukaan hoitaa, hän oli ruvennut epäilemään omaa kykyään, omia aatteitaankin. Eihän hänestä ollut niiden edustajaksi, menkööt hautaan nekin, hänhän oli itsekin jo henkisesti ja siveellisesti haudattu, — mennyttä miestä!

Mitä nyt? Kaikki ympärillä oli toivotonta ja pimeää.

Kotiväkikin näki selvästi päivällispöydässä että Juuso oli tavallista masentuneemmalla mielellä. Hän oli kyllä viime ajat lakkaamatta ollut alakuloinen ja huolestunut, vaan näin synkkänä kasvoiltaan, näin surumielisenä, näin sanattomana ei hän ollut koskaan vielä istunut. Otto tiesi kyllä mistä kenkä puristi, vaikkei Juuso ollutkaan hänelle viimeisestä huolestaan lähemmin kertonut, ja arvailivat ne sen muutkin, Hilda varsinkin. Ja häneen juuri tuo Juuson synkkämielisyys syvimmin vaikutti. Naisellisella vaistollaan huomasi hän heti, että jotain ratkaisevaa oli nyt miehelle tapahtunut ja sama naisellinen herkkyyds kehoitti häntä samassa tarjoamaan lohdutusta ja lievitystä.

He olivat, Juuso ja Hilda, Juuson ensimmäisinä ylioppilasvuosina olleet hyvinkin hyvät ja avomieliset ystävät, ja Juuso oli silloin lapsellisen luonteensa herkkyyden mukaisesti kertonut Hildalle kuin vanhemmalle sisarelle kaikista pikkuhuolistaan ja toiveistaan. Silloin olivat he olleet alinomaa yksissä, olivat kotona ärsytelleet toisiaan tammipelissä, yhdessä käyneet ylioppilastansseissa, huvitelleet talvisin luistinradalla ja suvisin purjehdusmatkoilla. Tuttavat olivat heitä silloin nimitelleet »Almin herrasväeksi» ja ennustelleet heille yhteistä tulevaisuutta. Sittemmin olivat he vieraantuneet, Juuso oli saanut muita harrastuksia ja hänen lemmensuhteensa Elnaan oli aivan kylmentänyt vanhat välit. Hildakin oli vetäytynyt vieraammaksi. Vaan hänessä kyti vielä vanhaa ystävyyttä, joka toisinaan oli ollut ystävyyttäkin lämpimämpi, ja viime aikoina oli se taas ilmeisemmäksi vironnut. Sääli on lemмен sukua, Juuso tarvitsi lohdutusta ja Hilda tahtoi niin mielellään hänen huoliaan keventää.

— No kuules Juuso, sinä olet taas kovin synkkämielinen, painavatko niin raskaasti maailman huolet? kysyi hän Juusolta kun tämä päivällisen jälkeen ikäänkuin turvattomana oli jäänyt ruokahuoneeseen istumaan.

— Voi Hilda, raskaammin kuin luuletkaan. Ne lutistavat kerrassaan miehen alleen.

— Lapsi parka! Mutta miksi hautelet myötään pelkkiä huolia mielessäsi, heittäydy kerran iloiseksi niin et muistakaan niitä.

— Iloiseksi! Keksippäs siihen taikakeino niin oletkin noita.

— Keksin kyllä. Ennen ei siihen paljoa tarvittu, mentiin vain ulos huvittelemaan, sinä puit pitkän takin yllesi ja sen mukana suruttoman tuulen. Tee niin nytkin.

Juuso hymähti surumielisesti, otti taskustaan kukkaronsa, käänsi sen nurin ja ojensi Hildalle. Tämä nauroi:

— Sekö vain?

— Se ei ole vain. Minussa ei ole enää miestä sitä täyttämään koskaan.

— Mutta kuulehan, vuoroin vieraisa käydään. Minä olin usein vieraasi silloin vanhaan hyvään aikaan, »ennenkuin ryssä tuli maahan». Nyt saat sinä kerran olla minun vieraanani, se on päätetty. Minä kutsun sinut juhlallisesti esimerkiksi konserttiin tänä iltana.

Juuso ei kielletty, tekihän Hilda tuon niin hyvässä tarkoituksessa. Ei ollut hän tosin huvituulella, mutta hän pelkäsi toiselta puolen yksinäisyyttäkin ja sen synkkiä mietteitä, jotka eivät hetkeksikään helpottaneet. Ei hän voinut niitä nukkuttaa, vaan olihan sama missä ne häntä kiduttivat.

He menivät konserttiin. Ja tuntuihan Juusosta melkein siltä kuin soiton räminä, ihmistungos ja kirjava seura, joka hajotti huomion useammalle taholle, olisi hiukan viihdyttänyt hermoja ja asettanut ajatuksia. He istuivat siellä nyt kahden Hildan kanssa, istuivat hyvinä ystävinä kuten ennenkin vanhaan ja Juuson teki mieli nyt niinkuin silloinkin kertoa tälle huolistaan, keventääkseen raskasta sydäntään. Ei hän sitä olisi kumminkaan nyt kehdannut tehdä, vaan Hilda päästi hänet hyvälle alulle ruveten kyselemään hänen surunsa syytä. Juuso kertoi silloin suoraan kaikki, kertoi ponnistuksistaan, pettymyksestään ja sortumisestaan. Tällä hetkellä hän ei keksinyt toivoa mistään päin, sanoi hän.

— Se on ohimenevää, vakuutti Hilda. — Minä luulin jo surun olevan syvemmällä, sydämessä.

— Ne surut olisivat sentään helpompia kantaa.

— Niin elä sano. Mitä nyt olet menettänyt, sen voit voittaa takasin, vaan voitpa menettää semmoistakin, jota et voita koskaan takaisin.

Hilda lausui sen äänellä, joka melkein juurusi, että hän tiesi jotain enemmänkin, jotain uutta pettymystä Juusolle. Tämä katsahti kysyvästi hänen silmiinsä, mutta arveli samassa, että se kai sattui vain noin lausumaan tarkoittamatta mitään. Ja jos Hilda jotain tarkoitti, jos tiesi jotakin Elnasta, niin ei hän sitä sanoisi eikä Juuson oma mieliala tällä hetkellä muuten sallinut hänen Elnaa ajatellakaan. Hän vastasi sen vuoksi rauhallisesti Hildalle:

— En tiedä mitä tarkoitat. Mutta puhutaan jo iloisemmista asioista, eihän nämä minun huoleni voi sinua huvittaa.

— Tavallaanpa huvittavatkin siksi, että olet niistä mulle kertonut ja ollut avomielinen, — taas pitkästä ajasta. — Vaan minähän olen huono isäntä, nyt sinun täytyy saada punssia, siitähän ennen pidit...

Myöhemmin saapui Ottokin populaariin. Hän tuli jostakin ilosesta medisiinarikekkeristä, oli paennut sieltä kesken tänne, kun nyt Juusokin kerran oli matkassa. Kevyellä ja repäseväällä tuulella hän oli kuten ainakin, houkutteli soittajaisten jälkeen toiset vielä syömään ja kehui Juusoa, ettei tämä enää ollut toki saman näköinen kuin päivällä, »surkea niinkuin hautajaispäivänsä aattona.» Juuso olikin melkein kuin huumautuneena, saattoi väliin remahtaa aivan iloiseen nauruun, kun siinä muistettiin kaikkia niitä koirankujeita, joita ennen yhdessä oli pidetty, ja tunsu kiitollisuutta Hildaa kohtaan, että tämä juuri tänään oli kutsunut hänet vieraakseen.

Vaan kotona yksinäisyydessä palasi mieleen kaiho ja toivottomuus taas uudella voimalla ja hän tunsu itsensä maata syvemmälle masentuneeksi. Hän pani maata, mutta uni vältti silmää ja mielikuvitus loihti hänen eteensä tulevaisuudesta kuvan toistaan synkemmän. Hän arvasi, että Heikki kyllä ei pitäisi omana tietonaan tuota eilistä asiaa, vaan antaisi puheen kulkea; hän tunsu siksi sen nykyisen Heikin, — jo tänään on hänen kohtalonsa yleisen mielipiteen hampaissa. Ja hän saattoi niin hyvin kuvailla, kuinka tuo yleinen mielipide kulkee: »Oletko kuullut», kysyy yksi toiselta ja toinen vastaa: »Niin, sen päivä se on laskenut, eikä taida noustakaan enää.» Jo parin päivän perästä tietävät sekä tuttavat että oudot minkäläinen mies hän oikeastaan on ja hän melkein kuuli humisevissa korvissaan miten nuoret ylioppilaat jo kadulla näyttäisivät häntä toisilleen ja sanoisivat: »Tuossa se on se mies, joka tahtoi nuorisossa ylläpitää ihanteita. Itse hän maksattaa muilla vekselinsä ja elää toisten kustannuksella...»

Ja tämä oli kumminkin vasta ensimmäinen vekseli. Miten nyt, kun nimi on pilassa ja se vähäinen luotto on mennyt, miten käy nyt seuraavain? Ja miten käy hänen itsensä lopuksi? Velkavankilako parempi vai...?

Aamupuolella yötä vaipui hän rauhattomaan uneen herätäkseen siitä muutamain tuntien perästä eilisiin mustiin mietteihinsä.

Oikein Juuso olikin arvannut, miten nopeasti tieto hänen lankeemuksestaan oli levinnyt ympäriinsä ja kuulumiset siitä, miten häntä arvosteltiin, saapuivat pian hänen omiin korviinsakin. Hän oli merkitty mies, sanottiin, ja niin hän tunsikin olevansa. Ja siksi olikin ymmärrettävää kun hän taas jonkun viikon perästä huonoilla toiveilla kulki koettamassa kerätä rahoja uuteen lankeavaan vekseliin, että kylmä kielto tuli vastaan joka taholta, sieltäkin, missä ennen oli ollut myötätuntoisuutta ja hyvää tahtoa. Ihmiset eivät enää luottaneet häneen senkään vertaa kuin ennen, eikähän niillä ollut syytäkään sitä tehdä.

Se oli nyt lankeamaisillaan se sama Juuson ensimmäinen vekseli, jonka hän noina näytelmänsä toivorikkaina aikoina oli Kippiksen kanssa tehnyt ja jonka kautta hän ensiksi oli livahtanut tälle pettäväälle, luisuvalle pinnalle. Sitä oli tällä välin siirretty pankista toiseen, uudistettu ja siirretty, vaan hoidettu se tähän asti oli. Mutta nyt? Turhaan ponnisti Juuso jo loppuun käytettyä kekseliäisyyttään saadakseen oman osansa kokoon. Ja hänestä oli nyt kahta vertaa vaikeampi liikkua ihmisten parissa, hän lymyi kernaimmin yksin kotona, kaikkein mieluummin olisi hän paennut kauas vieraisiin maihin taikka tahtonut vaikka vaipua maan poveen. Vihdoin meni hän Kippiksen luo, käski tämän, joka ei ollut vielä ollenkaan osaansa lyhentänyt, hankkia edes uudistusrahat ja hoitaa asia, — itse hän ei voinut. Paperi laitettiin ja Kippis lupasi hommata. Mutta paljo ei Juuso siihen lupaukseen luottanut ja väsyneempänä, kyllästyneempänä kuin koskaan tuli hän taas tältä retkeltä kotiinsa.

Eteisen ovella seisoi Otto ottamassa kirjeitä kirjelaatikosta.

— Täällä on kirje sullekin Juuso, ja — ahaa! — arvaas keltä? Elnalta, ellen tunne väärin käsialaa.

— Väärin taidat tuntea. Näytä tänne.

Juuso meni huoneeseensa ja katseli melkein häveten tuota kirjettä, — niin, Elnaltahan se oli. Hän ei ollut mielestään enää sen arvoinen, että Elna hänelle kirjoittaisi taikka häntä muistaisikaan. Olihan hän nyt mestatessaan itsensä mestannut myöskin nuo heidän yhteiset ihanat tulevaisuuden toiveensa. Tuohon hänen suureen haaksirikkoonsa olivat hautautuneet kaikki hänen unelmansakin, kodin, onnen ja lemmen ihanat unelmat, kaikki pirstaleina, hän oli ne särkenyt ja hänestä tuntui että hän siten oli pettänyt tyttönsäkin, tuon hellän, lempeän lapsen. Ja siksi hän ei ollut viime aikoina uskaltanut Elnaa ajatellakaan... Mitähän se tyttöparka siellä nyt taas on tuuminut hänen pitkästä äänettömyydestään, rakenteleeko se siellä yhä tuulentupia vanhoille perustuksille, jotka hänen tietämättään jo ovatkin suistuneet? Paremmen kohtalon hän olisi ansainnut, lapsi parka...

— Vaan mitä on tämä...?

Juuso oli verkalleen avannut kirjeen ja ruvennut sitä lukemaan. Luki muutamia rivejä ja alotti alusta. Oli niin merkittävä tuo sisältö, Elnako tätä kirjoitti...? Niin, Elna se oli. Juuso luki kirjeen loppuun, luki verkalleen tarkoin, joka sanan... Niin, niin se oli, hän ymmärsi sen nyt. Siis ei ollutkaan pelkkä sattumus se, mihin Hilda viittasi!

Kirje putosi pöydälle. Juuson pää vaipui raskaana käsivarren varaan ja jäi siihen lepäämään kauaksi aikaa. Syrjäinen olisi luullut, että siinä itki miehinen mies, sillä todellakin, kimaltelihan kyynele hänen silmänsä kulmassa samentaen raukean katseen.

IX.

Elnan kirje oli, niinkuin entisetkin, kirjoitettu viattoman yksinkertaisesti, mutta tuon lapsellisen koruttomuuden alla oli siinä kumminkin puheena vakava elämänkysymys, ratkaiseva elämänkysymys niille, joita se koski. Tyttö kirjoitti:

»Olen tätä nykyä, Juuso hyvä, tärkeässä elämänkäanteessä, etkä voine siis panna pahaksesi jos sinulta, hyvältä ystävältä, kysyn neuvoasi ja mielipidettäsi. Ja minusta tuntuu melkein

kuin minulla olisi velvollisuuskkin kysyä sinun neuvoasi ennenkuin teen ratkaisevan päätökseni.

»Nyt aivan äsken on minua pyytännyt vaimokseen eräs isäni hyvä tuttava. Hän on pappi. En tunne häntä vielä varsin paljo, vaan luulen että hän on hyvä ja kelpo mies. Minua kohtaan on hän ollut hyvin ystävällinen, aivan hellä, ja tiedän että hän minusta pitää paljo ja tahtoo parastani. Hän on keski-ikäinen mies, hiljainen ja vaatimaton. Perheen tuttavana olen häntä jo kauan tuntenut, mutta en ole koskaan häntä enemmän ajatellut enkä muistellut, enkä ole siis voinut hänestä koskaan pitääkään, hän on ollut mulle vieras. Vaan nyt minun täytyy häntä ajatella ja kun ajattelen, niin minusta tuntuu, että miksi en voisi hänen kanssaan elää, miksi en hänestä pitääkin? Mitä arvelet sinä? Ei se tulisi olemaan mitään sellaista suurta onnea, jota nuorena joskus haaveksii, hiljaista arkielämää vain, semmoista kuin elämä on. Sitä sellaista elämätä minä tosin olen joskus kammoksunut, olen verrannut sitä kuoleutumiseksi ja ikäväksi haudaksi, mutta ehkä se on sittenkin sitä oikeata elämää, juhlahetkethän ovat elämässä niin harvat.

»Ethän ymmärrä väärin, miksi nyt siitä sulle kirjoitan. Onhan meillä ollut, vaikkemme ole siitä puhuneet toisillemme emmekä muille, yhteinen pieni unelmamme. En tiedä, minkä verran sitä sinä enää muistat, mulle se on ollut ja on hauska muisto. Mutta en siihen viittaa muuten, kuin vedoten hyvään, toverilliseen ystävään, joka lausuu mielipiteensä suoraan. Ja siksi kysyn: luuletko onnen voivan seurata mukana semmoisissa suhteissa, joita ei ennen ole onneksi ajatellut ja luuletko minun oppivan rakastamaan nykyistä kosijaani? Sinä tiedät kotioloni, pieni pappila, paljo lapsia, aika olisi asettua elämäntyölleen. Aivan vapaasti saan kumminkin päättää ja ... valita, — mutta vaikeaa se on.

»Et suutu, Juuso, tunnenhan sinut. Ja kun nyt olen kertonut sulle asiani, odotan vastaustasi; *hän* odottaa minun vastaustani. Elna.»

Semmoinen oli kirje, ei sen mutkallisempi, mutta paljo uusia katkeroita tunteita se herätti Juuson jo rikki repalehtaneessa sydämessä. Senkin onnensa hän oli menettänyt, hän oli mestannut kaikki... Tuo rakas lapsi — »yhteinen unelmamme», niin, se oli todellakin ollut niin herttainen ja kaunis, siinä oli niin paljo lämpöä ja niin paljo onnea, rajatonta, määrätöntä onnea. Mutta se oli unelma ja se on mennyt. — Minussa ei ollut miestä sitä toteuttamaan, se oli jo rauennut ennenkuin sinussa syntyikään epäily, puhui Juuso puoliääneen kaihoisesti itsekseen. — Ja epäilyksesi oli oikeutettu, yhteinen unelmamme on mahdoton; minä käsitan, että tuo päätös oli sinulle vaikea, se repi minunkin sydäntä, se vie onnen multa, ehkä sultakin, vaan ei auta. Unelman viimeiset säikeet ovat leikattavat poikki, vaikka se leikkaus vihloo, vihloo...

Ei hetkeäkään ollut Juuso näet epätietoisena vastauksestaan. Hän rakasti tyttöä ja tahtoi hänen parastaan. Ja häneen, Juusoon, ei tyttö saanut luottaa, hän ei ansainnut luottamista, hän ei voinut tehdä onnelliseksi itseään eikä toistakaan. Elnan täytyi ottaa pappinsa, — nyt vain viimeiset jäähyväiset.

Ja Juuso istahti pöytänsä ääreen kirjoittamaan. Hän kiitti luottamuksesta. Kuvaili, kuinka tuo yhteinen unelma hänellekin oli ollut rakas ja kuinka elävästi hän oli ajatellut sen toteuttamista ja kuinka ne heidän sanattomat kihlat olivat tuntuneet viehättäviltä. Mutta se oli ollut unelmaa ja siksi sen täytyi haihtua. Hän, Juuso, oli tullut huomaamaan, että hänen oma tulevaisuutensa, johon hän oli toiveensa perustanut, onkin vielä aivan utuisessa hämärässä; sen selveytymisestä ei ole vähintäkään tietoa. Sellaisille haaveiluille ei saa elämätä rakentaa, sillä elämä on todellisuutta. Ja siksi hän vilpittömästi kehotti Elnaa, antamatta valtaa muille vanhoille taipumuksille, kääntymään sille uudelle elämäntaipaleelle, joka nyt oli avautunut hänen eteensä, — ei ole epäilystäkään siitä, mikä on parasta. Ja hän lopetti näin:

»Meidän tiemme, jotka kerran tietämättämme yrittivät yhtä suuntaa kulkemaan, ovat jo eronneet, nyt ovat vain jäähyväiset sanomatta. Sinä käyt hiljaista, rauhallista kotielämää viettämään, olkoon arkielämää, mutta myrskyltä suojattua, pettymyksistä ja huolista vapaata elämätä. — Ja minä luulen yhtä varmasti kuin toivon, että sinä tulet löytämään siitä tyydytystä ja tuntemaan itsesi onnelliseksi. Minä taas kuljen tuntematonta tulevaisuuttani kohden, taivallan tietä, jonka suuntaa en tunne enkä päämäärää, josta en tiedä muuta, kuin että se luisuu alaspäin; kenties se päättyy piankin. Mutta sinä suot, että tuo jo hälvennyt yhteinen unelmamme saa seurata minua muistona ilottomalle taipaleelleni; hoitelen sitä hellävaroen ja kätken pyhimpääni, sillä se on mulle niin rakas, niin kaunis ja niin autereisen hieno. Jää hyvästi! Seuratkoon sinua onni, jota niin runsaasti ansaitset. Juuso».

Hän sulki kirjeen, kirjoitti päällekirjoituksen ja pani siihen postimerkin. Aamujuna oli sen huomenna vievä määräraipakkaansa ja silloin oli koko unilinna kumossa. Siinä se erottaja lepäsi vielä iltapäivällä hänen edessään pöydällä ja Juuso katseli siihen kaihomielellä ajatellen että tuossa menee nyt hänen purtensa viimeinen säälö, johon hän toivottomuudessaan vielä oli luullut joskus saavansa iskeytyä kiini

pysyäkseen sen toiveen varassa pinnalla. Mutta sen oli mentävä. —

Etehisen kellon kilahdus hyppäytti Juuson näistä mietteistä. Hänelle tulikin vieras, niin, se oli Kippis, joka sieltä työntyi sisään lämpimissään ja tuskautuneen näköisenä. Eihän hän mistään ollut saanut niitä rahoja kokoon, puhua porisi hän jo ovelta tullessaan, eihän niitä ihmisiä tapaa eikä niillä ole.

— No mitenkä nyt? Vekseli on langennut.

— Langennut kai se on, olihan jo toinen päivä.

— Ja vieras nimi protestiin — paitsi omaa!

— Niin, en suinkaan silmästäni voinut ottaa rahoja. Juossut olen kyllä niin, että hiki valuu yhtenä virtana ja nälkäkin on kuin kyläkoiralla. Nuo viisikymmentä markkaa sain muutamalta siepatuksi, enempiä en, eikähän tämä mihinkään riittänyt. Parasta kun syödään ja juodaan sekin kipene, — tuletko mukaan?

Juuson teki mieli pieksää tuo mies, mutta samalla hän muisti, että yhtä syyllinenhän se on hänkin. Ja hänen kiivautensa laimenikin pian, hänen siveellinen arvostelukykynsä oli ikäänkuin heikentynyt, tämä tapaus ei tuntunut häneen enää kovinkaan syvälle uppoavan — eihän se voinut suurentaa hänen alentumistaan eikä nöyryytystä. Niinkuin säveleitten laineet, kun ne kerran ovat määrättyyn rajaansa ehtineet, eivät siitä sanottavasti enää kohoa, vaikka äänen pauhua vielä monin kerroin lisättäisiin, niin eivät mielenkään laineet enää sen valtavammin läiky, kun ne kerran ovat laitojaan myöten kuohumassa. Juusolla tuntuivat hermotkin tylsyneen, ne eivät enää uusista iskuista ottaneet sen tuntuvammin hytkyäkseen.

Kippis veteli tupakkaa, käveli edestakaisin ja puhui siitä syömään menostaan.

— Vai et tule. Mutta tuossahan sulla on kirje, viekö sen mennessäni postilaatikkoon?

— Elä koske, — tulen itse viemään.

Kapakkaan he joutuivat ja istuivat siellä syrjäisessä nurkassa supatellen ja juoden. Juusokin oli juonut jo pari lasia ja tilasi kolmannen; ihmeellisesti se tuntui helpottavan hänen täpösen täyttä sydäntään. Teki niin hyvää kuvailla toisellekin mielensä mustaa katkeruutta ja epätoivoa, siitä siirtyi ikäänkuin osa pois ja taakka tuntui tasautuvan. Hänelle oli iskeytynytkin niinkuin tulppa sydämeen, se oli pidättänyt veren kulkemasta, ajatuksen juoksemasta ja hyydyttänyt tunteen siihen katkeraan jähmyteensä. Nyt se tuntui sulavan pois, hellittävän ahtamasta. Joka lasilta, jonka he joivat, tuntui Juusosta taas veri lämpiävän ja koko kangistunut olemus vetreytyvän; hermotkin asettuivat ja tuo kirvelevä tuska siirtyi ikäänkuin etemmäs, kävi heikommaksi, niin että sitä jo saattoi yksityiskohtia myöten tarkastaa ja kertoa toisellekin, miltä se tuntui. Sitä tehdessä suli luonto toisinaan niin pehmeäksi, että teki mieli itkeä ja antaa tuskan tulvata kynnelten mukana esiin, toisen vuoron taas tuntui tahto saaneen uuden, oudon voiman ja tarmon ja luonto tuntui kyllin karaistuneelta voittamaan vaikka mitä tulkkoonkin eteen.

Mielialat vaihtelivat sitä nopeammin, kuta kauemmin he istuivat siellä kapakan syrjäisessä nurkassa. Kippis koetti aluksi seurata Juuson eri mielialoja, vaan sittemmin löi hän ne jo leikiksi, väitti että Juuso lioittelee rappiotilaansa kuvatessaan ja toiveitaan mustiksi maalatessaan.

— Eihän tässä nyt vielä olla lähelläkään mestauslavaa, vaikka pari vekseliä romahtaisikin ja vaikka tyttö antaisikin rukkaset. Hui, hai! Maailma seisoo yhä paikoillaan ja jatkaa säikkymättä kiertokulkuaan, pyörii yhtä tasasesti kuin ennenkin ja pyörittää meitäkin. Hei, juo sinä veli!

— Ei, katsos, syy onkin syvemmillä, puhui Juuso jatkaen äskeistä kuvaustaan. — Minä olen uskonut liian hyvää maailmasta, ihmisistä ja itsestäni ja siksi se tuntuu niin karvaalta kun näkee esiripun syrjään vedettyä kaikki mustana ja ilkeästi ilkkuvana. Itseluottamus on kadonnut, vanhat ihanteet ovat vaipuneet valheiksi enkä kumminkaan tahtoisi taipua tunnustamaan, että elämä ilman uskoa hyvään ja totuuteen on elämätä.

Kippis ei ymmärtänyt oikein mitä hän tuolla tarkotti, käsitti vain sen, että siinä oli jotain ylenpalttista tunteellisuutta. Ja siitä hän käski Juuson repiä itsensä irti.

— Mitä sinä niistä kaikista mietit ja märehdit, ole kuin muutkin ihmiset. Ja kun katsot elämää aivan tyyneesti, niin eihän tämä nyt ole niin varsin vaarallista. Nykyseen maailman aikaan ei enää kukaan kuole nälkään ainakaan Helsingissä ja mitä muihin suruihin tulee, niin ole huoleti, ei ne tapa.

Niinkuin muut ihmiset, matki Juuso itseksensä kuulematta mitä toveri siinä vielä muuta porisi. Mutta hän halveksi muita, niinkuin itseäänkin. Nuo viheliäiset narrit, jotka itsekkäässä innossaan ahertavat, reuhtovat ja raatavat tuota kallista arkihenkeään pystössä pysyttääkseen, jotka konttaavat ja matelevat päästäkseen vehkeillään aina kynnen verran eteenpäin ja polkeakseen muita saman verran alleen, —

niitäkin hän halveksi ja sääli. Mitä he sillä kaikella voittavat: tyydytystäkö vai tyytyväisyyttä? Samaa viheliäisyyttä päivä päivältä, vuosi vuodelta, aina vain karttunutta himokkaisuutta, joka petomaisen, alituisen nälkensä ensi hätään tarvitsee myötään yhä suurempia syöttipaloja, yhä verisempiä viipaleita. He kiipeävät kuin kuoleman tuskassa, hyökkäävät ja tappelevat, toisiaan koettavat vetää alas ja viskata alleen. Ja mikä heistä sitten lopuksi tulee? Siihen aineelliseen tappeluunsa kerran kaatuvat ja kupertuvat, jällelääneet hyppäävät kilvan kaatuneen raadolle ja tappelevat he taas siinä, kunnes on heidän vuoronsa kellahtaa alle ja maata muitten astuinportaana...

Juuso ryyppäsi pitkän ryyppyn, vaikka sekin häntä jo inhotti. Mutta Kippis, joka oli hetkisen istunut ääneti, rupesi häntä taas lohduttelemaan:

— Se on oikein, purase pitemmältä, niin jo karkaavat synkät ajatukset. Saatpa nähdä, että sulle on maailma näistä puolin vielä yhtä avonainen kuin kelle tahansa. Ja mitä tyttöön tulee, niin ... miten se olikaan:
»Vill du så hemtar jag dig af det kram...»

— Herkeä jo.

— Mitä hittoja, sulla on satoja valita, ota toinen ja rikas. Niin, poika sinä, mikset ota rikasta tyttöä, — onhan sulla kotitalossasikin yksi, miks'et ota tuota Almin Hildaa. Vanhanpuoleinen jo tosin, mutta rahaa on, sitä on, minä satun sen tietämään, Otto kertoi mulle kerran päissään ollessaan. On kolmekymmentä tuhatta heillä lapsilla jo kummallakin ja äidin jälkeen tulee vielä toinen mokoma — olet sinäkin sokea, kun et ymmärrä vierestäsi vihlasta, vaikk'et tarvitse muuta kuin ojennat kätesi.

Juuso kuunteli kummissaan tuota uutta käännettä toverinsa puheessa. Mistä ihmeestä hänessä syntyi tuo ajatus, sehän oli aivan kuin siirtynyt Juusosta itsestään, sillä totta tosiaan, tuo mielle oli jo kerran hänessäkin välähtänyt, äsken juuri oli se vilahtanut, vaikka hän sen halpamaisena kohta ajoi pois. Ja niin hän sen ajoi nytkin.

— En ole sentään niin kelvoton, että myön itseni muutamista hopeapenningeistä.

— Sinä et myö mitään, sinä ostat, ostat ilmaseksi puhdasta rahaa. Malja sen päälle! Ota tyttö ja ota pian ja kaikki huolesi ovat samalla hiiden hinkalossa. Ajatteleppas, kuinka sitten nostat pääsi pystyyn ja viheltelet vain pikkukerroille semmoisille kuin Heikille ja halveksit pankkeja.

— Mene pois saatana! Tahdotko vajottaa minut elävältä suohon?

— En, vaan kiskoa ylös.

Vaan Juuso viskasi vihasesti sen ajatuksen luotaan. Hän kammoksui sitä ja ajatteli taas minkälaisessa alennuksen tilassa hän jo sentään olikin, kun täytyi tuommoista mielenjuohtumaa vastaan oikein taistella. Tämöisissä tuumissako istui nyt kapakan sakeimmassa savussa se puhdas poika, joka vielä muutamia vuosia sitten elämän taisteluun käydessään oli uhkunut elinvoimaa ja halua käyttääkseen sitä vilpittömästi jalojen aatteidensa ja ihanteidensa hyväksi? Hänkö se oli, joka aina oli väittänyt, että elämä ilman vilpittömiä periaatteita ja tunteita ei ollutkaan elämätä? Hänkö tässä juuri oli halveksinut niitä, jotka eivät ajatelleet muuta kuin itsekästä voittoaan ja käyttivät siihen koko heille myönnetyn leiviskän...? Hänkö siinä nyt istui lamaan lyötynä heittäjänä ilman uskoa totuuden voimaan, ilman halua taistella sen puolesta, mitä piti oikeana, kauniina ja hyvänä...?

Kippis oli turhaan koettanut saada Juusoa innostumaan uusiin ehdotuksiinsa, vaipunut istumaan nojalleen seinää vastaan ja siihen puoleksi torkahtanut. Juusollakin lähti ajatus jo juoksemaan kankeasti; nuo mietteet, joita hän alituisesti oli hautonut, nuo tunteet, joita hän uudelleen ja uudelleen oli tuntenut, ne tunkivat nytkin kuin panoraamassa esiin, vaan katkonaisina, raskasliikkeisinä. Ja hänen silmänsä tarttuivat katselemaan vastapäätään istuvaa, torkahtelevaa toveriaan.

Olikohan tuokin — niin ajatteli Juuso — kerran unelmoinut, kuten hän, olikohan haaveksinut sitä työtä maan ja kansan hyväksi, joka häntä oli niin innostanut? Olikohan tuoltakin sitten katkenneet kaikki unelmat, olikohan hänkin kamppailut hengessään kiivaan taistelun olemisensa puolesta ennenkuin heittäytyi tuohon hervottomaan, välinpitämättömään, tahdottomaan asemaan, jossa ei enää juuri paljoa kärsi eikä toivo? Olikohan tuokin kerran rakentanut linnaa, joka sitten oli lyttyyn romahtanut hänen päälleen ja sullonut hänet vielä hengissä raunioittensa alle...?

Ei, Juuso ei tahtonut hautautua elävänä, ei seurata toverinsa kehitystä tuolle asteelle asti. Vielähän hänellä oli voimaa ja tahtoa jälellä, vielähän hän kykeni nousemaan... Vieläkö? Siivet ovat leikatut, höyhenet kynityt ja pölyytetyt kaikkiin ilman tuuliin ja nyt oli jo lentämisen halukin poissa. Miten voisi siitä alkaa elämistä alusta, mistä saisi rohkeutta laskemaan uusia perustuksia kun ei mitään vanhaa enää ollut jälellä, ei muuta kuin epäily ja epätoivo. Ja mikä olisi ilo tuosta uudesta riehunnasta narrien parissa; siinä piekselehtään heidän poljettavanaan ja potkittavanaan, onnellisimmassa tapauksessa

joutuisi mahdollisesti itse potkimaan jotakin raukkaa... Ei, nyt hän mieluummin eroisi pois koko näyttämöltä, nyt olisi sopivin aika, ei kaipaisi kukaan... Kyyneleen vuodattaisi kenties ymmärtämättömyydessään vanha äitimuori, kun sinne kauas kotipuoleen kuulisi poikansa polosen poistuneen. — Itkisit kenties vanhus, mutta äiti, jos itkeä aijot, itke poikasi elämää enemmän kuin kuolemaa, sillä elämä on kestävä kurjuutta, kuolema kertaista. Kiireinen aamen kaikuisi hylkiön haudalla ja maailma olisi tyytyväinen.

Juuson mieli oli taas sulanut pehmeäksi ja hän kylpi kauan tuon uuden mielialansa hivelevässä kuvassa. Vihdoin hän siitä havahtui ja katseli ympärilleen: yö oli kulunut pitkälle, ravintolassa, jossa jo enimmät tulet olivat sammutetut, ei ollut enää vieraita muita kuin toisessa päässä huonetta joku yhtä myöhästynyt pari. Kippis torkahteli seinään nojaten ja uninen viinuri seisoi sivummalla odottaen että saisi maksunsa ja pääsisi pois nukkumaan.

Juuso herätti toverinsa maksamaan. Tämä hypähti, tarttui lasiinsa ja katseli mielihaikealla pöydällä olevaa tyhjää pulloa.

— Ti-tilataan uutta.

Hetki oli kumminkin liian myöhänen tilausajaksi ja viinuri tuli nyt esiin ilmottamaan, että ravintola oli suljettava. Miehet nousivat, hakivat vaatteensa ja kompuroivat kankeina kadulle. Sieltä tulvahti vastaan puhdas, viileä yöilma ja mereltä tuleva viima hiveli raittiisti kuumentavia kasvoja ja virkisti ummehtuneessa ilmassa sakeiksi käyneitä hengittämiä. Kippiskin toipui unteluudesta ja huudahti:

— Hei, puolet jo meni niistä uudistusrahoista, vaan onpa toinen puoli vielä jälellä.

* * * * *

Yö kului. Juuso ei muistanut tarkalleen sen yksityiskohtia eikä tahtonutkaan muistaa, — hän oli nyt ensi kertaa eläissään viipynyt ummelleen koko yön juomareissulla. Aamupäivällä tapasi hän itsensä istumassa taas kapakan pöydän ääressä, mutta nyt yksin; oluthaarikko oli hänellä edessään ja sen maksoksi olivat viimeiset lantit lasketut siihen viereen pöydälle. Sanomalehti oli hänellä kädessään ja sitä hän oli muka lukevinaan, vaan ei hän sitä lukenut. Ajatus retkeili toisilla teillä; se oli taas öisen unhotuksen usvaisesta hämärästä ruvennut palauttamaan muistiin viime päivän tapahtumia, lateli niitä esiin yksin erin ja käsitteli toista toisensa perästä. Ei ollut hänelle vielä kaikki aivan selvillä, mikä oli unta ja mikä totta, mutta kuta selvemmiksi palaava muisti niitä kehitti, sitä synkemmäksi painui mieli. Ravintolassa tuli ja meni ihmisiä, mutta ei hän niitä viitsinyt katsella, samahan se hänelle oli, ketä siellä kulki. Hän juo tuosta oluensa ja sitten lähtee ... minne? Kotiin? Samahan tuo minne meni...

Silloin läimähti takaapäin käsi hänen olalleen. Juuso kääntyi: Otto seisoi siinä iloisena ja hymyilevänä kuten ainakin.

— Ahaa! jopahan velimieskin kerran joutui rämäviftille — gratulor! Mutta niin olin minäkin, melkein silmäkulmillaan sitä aamulla kotiin tultiin. Ja nyt, — »kuparisepä Aleksander on minulle paljo pahaa tehnyt, jumala maksakoon hänelle hänen ansionsa mukaan.»

Ja Otto kertoi ryyppyä ja voileipää odotellessaan kuinka he olivat illalla olleet varieteessa ja miten saamarin hauska nachspieli siitä oli tullut, lopulta oli hurahdellut silkkaa samppanjaa myöten.

— Nyt se ryyppy maistaa — terve! Mutta sinähän olet taas surullisen näköinen kuin nyletty koira. Ole sinä iloinen, hiiteen surut; »surevaiselle sydämmelle on paloviina paras lääke» — niinhän se laulukin sanoo... No niin, tiedänhän minä sinun asiasi, — siellä kävivät mustat miehet illalla kotona —, mutta elähän sinä sen vuoksi mieltäsi menetä. Voitaneehan asiat jollain tavoin järjestää. Olisit puhunut mulle ajoissa.

— Sullekin olen jo ennestään velkaa niinkuin koko maailmalle.

— Ole nyt jo! — Otto otti toisen ryyppyn, haukkasi voileipää ja joi olutta päälle. — Pitäähän auttaa miestä mäessä. Minä jo ajattelin siitä itse puhua, vaan tässä eilen juuri mainitsi Hilda mulle, että voisimmehan mekin sulle vähän lainata kun nyt satut olemaan pulassa.

— Hilda?

— Niin, näetkös, meidän rahoja hoidetaan yksissä, Hildan ja minun. Mutta kuten tiedät on äitimuori tarkka ja visu ja tahtoo vielä olla yksin isäntänä, vaikka me jo ollaan aikoja sitten täysikäisiä. Ja hyväähän se muori tarkoittaa. Mutta kyllä minä osaan muorinkin pehmittää:

— Eihän se käy päinsä, miksikä pitäisi teidän uhrata rahojanne tämmöisen heittiön hyväksi, kuin minä.

— Heittiöitä me ollaan kaikki Herran edessä. Eikähän tässä olisi kysymystä muusta kuin pienestä lainasta, — lainassahan ne meidän rahat muutenkin ovat.

— Kuule, sinä avaat mulle uuden toivon. Vaan sittenkin, eihän se ole mahdollista.

— Annahan olla, ei hätäillä. Koska sisarkin näkyy suostuvan, ja hänellähän niitä rahoja enemmän on, niin sepäs merkillistä olisi, ellei se olisi mahdollista. Siksi vain, että pääset vähän jaloillesi ja työhön, ei mitään armopaloja, ymmärräthän. Hilda tahtoo tietysti pysyä aivan syrjässä, ei luvannut minun itsestään mainitakaan, vaikken tässä sitä muistanut.

Hilda? Juuso mietti ja koetti selventää kankeasti juoksevia ajatuksiaan, mutt'ei voinut käsittää miten se oli mahdollista ja mitä se merkitsi. Ja siitä lähti syntymään hänen aivoissaan taasen joukko uusia ja uudistuvia arveluita, jotka karkottivat toisiaan ja taas palasivat loppumattomassa jonossa. Millä oli hän sellaista ystävyyttä ansainnut Hildan puolelta, josta hän viime aikoina oli ollut niin vieraantuneena? Voisiko hän ja minkälaisilla edellytyksillä ottaa vastaan sellaista apua ja voisiko toiselta puolen taas kieltää...?

Ei, hän ei nyt ymmärtänyt mitään, hänellä menivät ajatukset sekasin, hän oli ehkä käsittänyt Oton sanat hullusti. Vai oliko tässä todellakin uuden toivon, uuden elämänkäänteiden alku?

Kapakka rupesi tuntumaan hänestä tukahduttavalta, hän ei voinut siellä sisässä enää istua. Otto siirtyi keskustelemaan parin uuden toverin kanssa ja Juuso pujahti sillävälän ulos. Hän käveli rantaan, laskeusi jäälle ja retkeili kauas selälle, jossa päivä kimallutti kirkkaaksi lumista tannerta ja raitis merituuli vapaasti puhalteli. Siellä hän koetti koota ja järjestellä ajatuksiaan. Hän muisti mitä Kippis illalla oli puhunut ja kuinka hänen puheensa oli löytänyt salaisen polun hänen omissa ajatuksissaan, polun, jonka hän kaikilla keinoin oli tahtonut salvata ja tukkia. Ja hän sovitti nämä mietteensä yhteen Oton lausuman lupauksen kanssa ja niistä syntyi kohta uusia tuumia ja arveluita. Hän karkoitti ne luvattomina luotaan, vaan ne tekeysivät sitkeästi yhä tuttavallisemmiksi.

Olihan hän haaksirikkoutunut raukka, miksei hän iskeytyisi kiini siihen viimeiseen toivon sirpaleeseen, joka hänellä oli tarjona? Mitäpä hänellä oli muutakaan neuvoa? Ja olihan hän juuri äsken leikannut poikki vanhain unelmainsa viimeisetkin säikeet, ne olivat menneet ijäksi, niistä oli vain muistoja jällellä, niinkuin lapsuuden kodin lämpösistä, ihanoista ajoista. Vieras vihuri oli hänet viskannut uudelle, oudolle rannalle, mitäpä hänellä oli muuta, vaalia, kuin nousta sinne ja koettaa uusissa oloissa rakentaa uutta elämistä.

Ne mietteet olivat hänellä vielä hämäriä, eikä hän tiennyt missä määrin ne perustuivat todellisiin otaksumisiin. Mutta niissä oli kumminkin mahdollisuutta ja siksi ne jännittivät mieltä, pelottivat ja sytyttivät sammuneita toiveita. — Mutta antaa ajan kulua, arveli Juuso, kääntyessään vihdoin päivällisen aikana takasin kaupunkiinpäin. Olihan hän nyt kerran siinä asemassa, että hänen täytyi jättää kohtalonsa salliman varaan, — olipa mieluinen tai ei.

X.

Oven täydeltä lappoi ulos ihmistä Helsingin seurahuoneelta. Siellä oli oltu kuuntelemassa jotakin ruotsinmaalaista luennonpitäjää, joka oli puhunut kotimaansa viimeaikaisesta kirjallisuudesta, sen hajanaisista suunnista ja rappiotilasta. Osa kuuntelijoista oli vielä jäänyt sisälle, siellä piti pantaman toimeen vieraan kunniaksi juhlaillan maljoilla ja puheilla, toinen, kylmempi osa, lähti luennon loputtua pois.

Ulos tulijoille lehahti vastaan kevätillan vieno, lauhkea tuulahdus. Se toi merta mukanaan torin yli läheiseltä ulapalta ja läheisestä puistosta, jossa lehtipuut seisoivat hiirenkorvalla ja nurmi nosti ensimmäisen vihannan nukkansa, toi se mukanaan heränneen luonnon viestin. Päivä teki laskuaan, sen säteet kuvastuivat sataman hienosti väreilevään kalvoon ja valoivat helakan ruskon etempänä olevain Kaivopuiston huvilain seinille, pannen niiden ikkunat tulelta punottamaan. Luentoyleisöstä pysähtyi yksi ja toinen seurahuoneen edustalle huokasemaan merta ja katsomaan luontoa. He viittasivat kädellään ulapan yli ja huomauttivat toisilleen kaunista iltavalaistusta.

Niin oli siihen muitten joukkoon pysähtynyt eräs kolmihenkinen ryhmä. Siinä oli kamreeri Holm rouvineen sekä Heikki Grönberg; he neuvottelivat parhaillaan, mennäkö kotiin suoraan vai pistäytyäkö Kappeliin soittoa kuulemaan. Äkkiä työkkäsi Heikki kamreeria kylkeen ja kuiskasi:

— Katsoppas tuossa!

— Mitä näen, eikö se ole Juuso Tuominen ja neiti Alm — käsikoukussa. Milloin se on tapahtunut?

— Nyt äsken, pari viikkoa sitten.

He lähtivät verkalleen kävelemään vastakihlatun pariskunnan jälkeen, siksi loitolta kumminkin, ett'ei ääni puhuessa kuulunut.

— Juuso aikoo perustaa itselleen tulevaisuutta, huomautti Holm vähän ihmeissään.

— Ja korvata menneisyyttänsä, lisäsi Heikki. — Jotain semmoista aavistin tässä jo viime kuussa. Olin lentää selälleni, kun Juuso eräänä iltana tuli luokseni ja laski eteeni sen vekselin hinnan, jonka olin hänen puolestaan maksanut. Niitä rahoja en ollut koskaan odottanut takasin. Vaan samaan aikaan kuulin, että hän oli tehnyt samat temput muille saamamiehilleen.

— Ja mitä se sanoi rahalähteekseen?

— Oli muka saanut lainan, — sehän siinä olikin merkillistä, sillä kuka hullu sille antaisi ja takaisi. Sitten, vapunpäivän jälkeen kuulin tämän ja ymmärsin.

— Kummapa kun Almin rouva on hellittänyt rahojaan, se on kitsas akka.

— Näkyypä hellittäneen. Tyttö kuuluu olleen Juusoon kauan pikeytynyt ja Juuso taas, mitäpä osasi hän sen viisaampaa tehdä, kuin tarttua kiini tarjona olevaan onnen sakaraan, — sillä se oli hänelle todellakin samalla ainoa pelastuksen sakara.

Rouva Holm huomautti, että Juuso ei ollut sittenkään oikein onnellisen eikä iloisen näköinen, oli päinvastoin kalpean ja kituvan näköinen. Siihen selitykseksi kertoi Heikki, että Juusolla oli tainnut olla tekeillä toiset lemmenvehkeet, mutta on kai uhrannut ne. Ja hän on sellainen mies, joka halusta tuollaisia pikkuseikkoja hautelee mielessään.

— Niin, hän on uneksijaluonne ja hän elää vielä liiaksi mukana noissa takavuosien intoiluajoissa; tervejärkistä todellisuutta hän ei jaksata tarpeeksi pitää arvossaan. — Näin kuvasi Holm vielä rouvalleen Juuson luonnetta.

— Hän ei ymmärrä aikaansa, muuten hän olisikin jo toinen mies, toisti Heikkikin.

— Ehkä häneen nyt vaimonsa voi vaikuttaa? arveli rouva.

— Niin, Hilda on kyllä järkevä nainen, mutta intohimoinen ja kiivas on laillaan hänkin. Ja jos siellä joskus räjähtää...

He olivat saapuneet Mikonkadun kulmaan ja Juuso morsiamineen lähti siitä kävelemään alaspäin. Silloin katkasi Heikki äkkiä lauseensa, erosi seurastaan virkahtaen:

— Tulen hetken perästä Kappeliin, käyn ensin toivottamassa onnea nuorelle parille — kuuluuhan se asiaan.

Ja hän lähti pistämään puolijuoksua kihloissa olevain jälkeen.

Juuso käännähti yhtäkkiä ympäri. Hän oli tuntenut ikäänkuin ruumiissaan jotain vastenmielistä tunnetta, oli melkein kuin aavistanut, että siellä heidän takanaan tuli joku, joka tahtoi heitä puhutella. Sen vuoksi hän ei ihmetellytkään, kun kääntyessään näki Heikin kiirehtivän jälessään. Vaan Hilda katsoi kummissaan, että mistä Juuso sen arvasi.

Niin, Heikki tahtoi vain toivottaa onnea vastakihlatuille, ei ollut ennen sattunut heitä tapaamaan. Oli hauskaa nähdä, että se vanha ystävyys nyt oli kehittynyt varsinaiseksi liitoksi. — Hilda vastaili ja kiitteli toivotuksista, Juuso pysyttelihe enimmäkseen ääneti. Hän oli äsken kääntyessään taas ollut näkevinään tuon omituisen, kylmän ja ilkeän kiillon Heikin silmässä ja se häneen aina vaikutti samalla tavalla, kuin hän poikana ennen muisti käärmeen näkemisen ja koskettamisen vaikuttaneen. Elna oli kerran huomauttanut samaa asiaa, — olikohan Hildakin sen nähnyt...? Ja Heikin äänessäkin kaikui Juusosta tällä kertaa jotakin ilkeätä, hännäväää, hän aina hermostui sitä kuullessaan.

Keskustelun jatkoksi rupesi Heikki puhumaan luennosta, jota he juuri olivat olleet kuulemassa. Hänen mielestään nuo ruotsalaiset sentään olivat sangen sukkeloita, kun keksivät tulla meren yli tuommoiselle asialle rahanansiolle. Ei se meillä suomalaisilla pälkähtäisi päähän.

Nyt puuttui Juusokin puheeseen.

— Mutta yksi vertaus hänen luennossaan oli minusta sangen sattuva. Se, kun hän kuvaili miten tuon rikkaan, aatteista ja luomista uhkuvan loistoajan jälkeen seurasi väsynyt taantumisen aika, jolloin koetettiin matkia vanhaa suuntaa, mutta ilman innostusta ja neroa, jolloin entisiä aatteita koetettiin selittää ja tulkita milloin milläkin tavalla ja kynnettiin itselleen uusia peltomaita vanhoilla vasikoilla, mutta jolloin koko kirjallisuus oli jonkunlaista käsiteollisuutta, elinkeinoa. Kirjailijat kilpailivat julaistessaan nidosten lukumäärää ja ansaitakseen noilla vanhoilla aatteilla, — se oli leipäkirjallisuutta. Samanlaisen vertauksen voisi mielestäni sovittaa meidän nykyisiin oloihin.

— Kirjallisuuteen?

— Eipä juuri. Vaan politiikkaan ja yleiseen elämään. — Niin, mahdollista, reaktioonihan se; on meilläkin nykyaika.

— Ei yksin senkään vuoksi. Vaan siksi, että meilläkin on vanhojen aatteiden alla niin paljon keinotekoista ja leipäinnostusta.

— Ka, voihan sekin olla paikallaan. Joka ajalla oma leimansa, tärkeätä on vain oikein käsittää aikaansa.

— Ja juosta mukana huutaen sutten kanssa.

Juuso oli, tietämättä oikein itsekään syytä, kärtynen ja pisteliäs; hän oli kyllä viime aikoina muutenkin ollut äärettömän hermostunut, vaan nyt Heikin seurassa tunsikin hän itsensä tavallista hermostuneemmaksi. Ei hän mahtanut olla muutenkaan oikein terve, mieli oli kuin alituisessa pingoitustilassa ja aina toisinaan karahti kylmä väristys ruumiin läpi. Onneksi Heikki, kun juuri kadunkulmaan tultiin, sanoi hyvästit ja kääntyi takasin ennenkuin Juuso ennätti käydä epäkohteliaaksi.

Hilda oli huomannut hänet hermostuneeksi ja kysyi kummissaan, miksi hän oli niin levoton. Ja kun Juuso ei vastannut, ehdotti Hilda, että he vielä ennen kotiin menoa tekisivät pienen kävelyretken Kaisaniemeen, olihan ilta niin kaunis ja luonto niin rauhoittava. He astelivat sinne melkein äänettöminä, katselivat hetkisen verkkopallon heittäjiä hiekkakentällä ja jatkoivat siitä kävelyään rannalle, johon laskeva päivä juuri heitti viime säteitään. Istahtivat penkille ja katselivat laskua.

Täällä Kaisaniemessä hän se oli heidän kihlautumisensäkin tapahtunut. Se oli mennyt niin äkkiä, ei Juuso itsekään tarkoin muistanut miten se oli kehittynyt. Ensikerran oli hänessä todenperään herännyt se ajatus Oton kanssa kapakassa tapahtuneen keskustelun jälkeen. Hän oli ensin vihannut sitä ja halveksinut sitä ja karkottanut sen luotaan, vaan se oli kytenyt salassa ja kypsytynyt vähitellen. Siinä oli ollut kiitollisuutta Hilda kohtaan, — Oton hommasta hän oli saanut tuon lainan, — oli ollut vanhaa ystävyyttä, ja olihan siinä ollut vielä muutakin, joka ratkaisi asian. Olihan Juuso niin hyljättyssä tilassa, niin vailla vähintäkään toivoa ja itseluottamusta, eikä hän nähnyt muuta keinoa päästäkseen taas pystyyn ja saavuttaakseen yhteiskunnallisen aseman. Kovalle se oli ottanut, — Elnan muisto eli vielä liian tuoreena, — vaan hän oli joka päivä yhä selvemmin tullut käsittämään, että hänen oli mahdoton peräytyä. He olivat Hildan kanssa näihin aikoihin paljon yksissä, se oli heistä melkein kuin luonnollista, ja he viihtyivätkin toistensa seurassa hyvin.

Vappuna he olivat niinkään olleet yhdessä Alppilassa kuulemassa ylioppilaslaulua ja palanneet sieltä takasin kahden kävellen Kaisaniemen kautta. Kuumana porotti keskipäivän helle, he olivat istahtaneet näinikään siimeiselle penkille lämpimissään levähtämään. Ja miten lie sattunutkin, sanaa puhumatta osuivat heidän kätensä yhteen, pieni puserrus, — he olivat ymmärtäneet toisensa. Ja vielä samana päivänä olivat he kotona ilmoittaneet kihlauksensa; Otto oli iloinnut siitä, hän tiesi että Hilda sitä toivoi ja Juuso tarvitsi, äiti oli ollut vähän kylmempänä, vaan antoi tyttärensä vapaasti päättää.

Niin oli käynyt. Ja olihan olo nyt niin turvallista, niin rauhallista, tulevaisuuskin huoleton ja lupaava. Juusolle tarjoutui tilaisuus tehdä rauhassa työtä kunnes valmistuisi asemaan yhteiskunnassa. Ja olihan tyttö hänen rinnallaan niin hyvä, se osotti myötänsä sellaista vilpittömyyttä, sydämmellistä hellyyttä, että Juuso ei mitenkään tuntenut sitä ansainneensa.

Vaan sittenkin, miksi tunsikin hän ikäänkuin salaista syytöstä mielessään, mistä oli tuo puistattava, pelottava tunne, joka ikäänkuin hiljaa jäyti sitä turvallista mielialaa, johon hän koetti tuudittautua? Siinä oli katumusta ja siinä oli pelkoa... Ne olivat kai nuo vanhat unelmat, mutta niistä täytyi irtautua, todellisuus oli alkanut, vanhat toiveet haudatut. Kunhan nyt lauhtuisi tuo mielen tarpeeton jännitys ja hermostus, — se oli äskenkin Heikin tullessa hänet vallannut, tavannut hänet ikäänkuin pahasta teosta.

— Kuule Hilda, huomasi sinä Heikin silmässä tuota kylmää välkettä, se vaikuttaa minuun aina kuin astuisin matelijan selkään?

— En minä huomannut, en tainnut niin silmiin katsoakaan. Vaan en ole huomannut ennenkään, oletko sinä?

— Olen. Entä hänen äänessään, etkö siinäkään kuullut tuota ilkkuvaa, pirullista kajannetta?

— Niin, hän puhuu tankkaamalla ja hänen puheessaan on epämiellyttäviä väliääniä.

— Ei se ole sitä, siinä on jotain muuta, — huu!

Juuso puistatti taas, koko ruumis värähti ja hän nousi ylös ravistellen itseään niinkuin pahasta painajaisesta.

— Onko sulla kylmä? kysyi Hilda,

— On vähän, ilta käy viileäksi. Tule, kävellään kotiin.

Juuso tunsu itsensä väsyneeksi, paneutui aikusin maata ja koetti nukkua. Tunnin aikaa hän nukkuikin taikka oli puolihorroksissaan, vaan heräsi siitä äkkiä vilun väreilyjen risteillessä ruumiissaan ja aivan likomärkinä hiestä. Kylmän henki tuntui tunkeutuvan läpi koko ruumiin, se karmasi selkäpiitä myöten ja pitkin koko vartaloa ja pani jäsenet rajusti tutisemaan, niin että koko ruumis hytkähteli. Mitäs tämä on, onko hän nähnyt pahaa unta vai painajainenko ahdistanut? Juuso nousi ylös; huoneessa oli vielä hämärä ja kadulta kuului liikettä. Hän joi lasin vettä ja paneusi uudelleen vuoteelleen, peittäen itsensä huolellisesti. Vaan nyt taas tuntui niin kuumalta, oli kuin veri kaikki olisi keräytynyt ihoon. Hän kuunteli: tuntui aivan kuin ohimojen kohdalla olisi vasaralla taottu, poskia poltti ja patja pään alla tuntui tuliselta. Hän oli kumminkin aivan selvästi valveillaan, ajatus teki herkeämättä työtä, mutta levottomasti, hajanaisesti; mielikuvitus loihti ehtimiseen omituisia, sukkelasti vaihtuvia ja hämärästi häilyviä kuvia hänen eteensä.

Hän näki aivan kuin avonaisten silmäinsä edessä sen kodin, jonka perustamista hän Elnan kanssa niin hartaasti oli haaveksinut. Suuri lamppu paloi pöydällä, liekki pieneksi väännettynä ja punainen verho varjostimena. Hän itse levähti sohvalla, odotti juuri Elnaa, jonka piti tulla ovesta sisälle. Nyt se tulikin, ovi kävi, — vaan eihän se ollutkaan Elna, sillä oli tummat silmät ja niissä tuo ilkeä, kylmä välke. Ja tuo ääni, hyi, noin kylmästi ilkkuva, noin ontelolta kajahtava. Se tuli lähemmäs tuo olento ... hän pelkäsi sitä, se toi mukanaan jäisen viiman...

Taas värisi Juuso vuoteessaan niin että jäsenet hytkyivät ja leuka lokatti. Hän koetti taistella tuota vilustusta vastaan, koetti ponnistella ajaakseen pois tuon ilkeän tunteen ja häijyt mielikuvat. Ja se onnistuikin. Hän makasi hetken rauhallisena, ajatus kulki tyyneesti ja terveesti ja hän vaipui taas horrostilaan.

Mutta seuraavassa tuokiossa takoivat jo ohimot taas, peitto tuntui ahdistavan niinkuin pakkoröijy, hän ei voinut hengittää, hiki valui virtana. Hän oli näkevinään Elnan istuvan siimeksessä tuolla sohvannurkan takana, — suuret siniset silmät ja otsaa kiertävät vaaleat kutrit. Mutta noissa silmissä oli nyt niin sureva katse, sureva ja nuhteleva, syvästi, mutta samalla lempeästi syyttävä... Tyttö seiso pöydän ääressä ja näytti tekevän kauppaa Heikin kanssa, jolla oli toisessa kädessä maksamaton vekseli ja toisessa ne Juuson tuomat rahat. Miksi oli Elna tuossa, miksi tarttuu Heikki häneen kiini ja vetää hänet pois... Ei, Juuson täytyi tempasta Elna luokseen, pois Heikin kourista. Vaan hän ei päässyt, hän oli kuin kahleissa, ei voinut liikahtaa, ei hengittääkään. Ja silmiä sumusi ja päätä pyöräytti, tuntui aivan kuin olisi vaipunut syvänteeseen.

Juuso heräsi vielä kerran. Ei, kyllä hän oli sairas, pitäisi hakea lääkäri. Hän koetteli päätään: se oli polttavan kuuma ja niin raskas, raskas... Ja nuo kummalliset mielikuvat, mistä ne olivat kotosin? Eihän hän ollut tehnyt Elnalle mitään vääryyttä, olihan hän menetellyt aivan rehellisesti, hän ei vain ollut voinut toteuttaa alkuperäistä ajettaan... Ei, Elna, et saa katsoa minua noin kummallisesti, se oli kohtalo, joka meidät erotti, sinuahan ainoata rakastan enkä ketään muuta... Sinua vain, uskotko sen? Etkö? Sinun täytyy uskoa, uskotko sitten, jos minä vielä toteutan sen yhteisen unelmamme? Ole huoletta, minä teen sen, vielä on aikaa. Mutta aika rientää, täytyy kiiruhtaa, kirjoittaa heti Elnalle että hän peruuttaa kaikki lupauksensa, heti paikalla, vielä on aikaa...

Juuso nousi vuoteeltaan, horjui kirjoituspöytänsä luo, värisi ja vapisi, haki paperia laatikosta, otti kynän ja tähtäili sitä mustepulloon. Kevätillan viimeinen rusko loi vielä hienosen valon pimeään huoneeseen, jossa Juuso ylisillään istui kirjoittamaan. Mutta käsivarsi ja koko ruumis tutisi niin, että ainoastaan muutamia koukeroita syntyi paperille; hän ponnisti siltä vielä, tähtäsi ja kirjoitti, siitä täytyi tulla kirje... Vaan jo putosi kynä kädestä, hän horjahti, oli pudota lattialle, piteli pöydästä kiini ja hoiperteli vuoteeseensa. —

Kun palvelija aamulla tuli huoneeseen, makasi Juuso kovassa kuumeessa ja täydessä houriossa. Haettiin lääkäri, tämä tutki, — niin, se oli lavantautia, sitä liikkui kaupungissa. Juuso oli varmaankin

vilustunut tai muuten oli ruumiin vastustusvoima heikentynyt, hänellä oli tauti ankarassa muodossa. Potilas olisi oikeastaan ollut siirrettävä klinikkaan, vaan kun kotona luvattiin huolellinen hoito erillään muista ihmisistä, sai hän jäädä sinne. Hilda tahtoi itse hoitaa häntä ja järjesti pian huoneen tautihuoneeksi, laittoi lääkkeitä ja hankki apuhoitajan. Järjestellessään huonetta huomasi hän pöydällä paperin, johon oli mitä kummallisimpia koukeroita piirretty. Hän tarkasteli sitä, siinä oli tapailtu kirjaimia, oli epäilemättä houriossa tehtyä. Hilda tavasi: »Rakas Elna. Sinua — —»

Muuta ei ollut, vaan siitäkkin kalpeni lukija hetkeksi ja silmät leimahtivat kerran intohimoisesti. Vaan ainoastaan hetken hän niin seiso, hän rutisti paperin rutosti kouransa, mutta kehitti sen seuraavassa tuokiossa auki, kääri sen ja pisti taskuunsa, ja riensi taas sairasta hoitamaan. Hän oli uskollinen, huolellinen hoitaja, niinkuin voi olla ainoastaan rakastava, vastakihlattu morsian.

Juuso poti viikon verran aikaa hyvinkin huonona, houraili vuoroin, vuoroin makasi heikkona kuumeessa. Houreessa hän puhui paljon kummallisia asioita, kiivasteli väliin jotakin muka vihamielistä mahtia vastaan, joka tahtoi tempasta hänet mukaansa, väliin heltyi pehmeäksi ja alakuloiseksi, itkikin toisinaan. Selvempinä hetkinä, kun hän valvoi yön hiljaisuudessa, ajatteli hän, tuntiessaan kuinka heikko hän oli, että hän nyt kenties kuolee. Tuo ajatus tuli hänelle niin tuttavallisena ja helpottavana eikä se ollut ensinkään vastenmielinen. Silloinhan loppusivat kaikki kärsimykset ja vastukset ja elämän uudet pettymykset. Eikä hänellä tuntunut olevan mitään erityistä elämänhalua, hän oli niin väsynyt, nyt olisi hän valmiimmillaan eroamaan ilman kaipausta ja ilman katkeruutta.

Vaan taudin selkä taittui, hän rupesi kostumaan; voimain kanssa virkosi elinhalukin ja tuo verkkasen parantumisen aika oli hänelle yleensä suloista levon ja rauhan aikaa. Hän kuvitteli, että hän oli sinne tautinsa taakse haudannut kaikki kovat ja katkerat taistelunsa, pettymyksensä ja nöyryytyksensä. Nuo karvaat ajatukset ja katkerat tunteet olivat lopulta kehittyneet tuoksi tuskalliseksi sielun jännitykseksi, joka vihdoin oli tautina purkautunut esiin, mutta sen avulla myöskin helpottanut ja lauennut. Hänellä oli ennen tautiaan veri ollut ikäänkuin raskaaksi sakeoittuneena, nyt se oli siitään ohentunut ja puhdistunut. Ja nyt hän siitä parantumisensa hetkestä kuvitteli alottavansa henkisesti ja ruumiillisesti uuden elämän ja uuden tapausten, tunteiden ja mielteiden sarjaa ja toivoi nyt varmasti, että se uusi mieliala jäisikin pysyväiseksi.

Hilda oli alituisen hellänä ja rohkaisevana hänen luonaan, milloin luki ääneen, milloin teki käsitöitään, kertoen kaupungin kuulumisia. Hän laittoi häävalmistuksia ja niistä häistään ja tulevaisuudestaan he siinä enimmäkseen keskustelivat ja loivat suunnitelmia. Juuso ei jaksanut niistä tuumista innostua niinkuin Hilda, vaan ei ne puheet häntä myöskään vaivanneet, niinkuin toisinaan ennen tautia; hän makasi enimmäkseen ääneti ja kuunteli, oli tyytyväinen siihen, miten Hilda järjesti kaikki. Kesäkuu oli nyt kulumassa, heinäkuussa he muuttaisivat maalle, että Juuso saisi siellä oikein voimistua ja sitten syksymmällä viettäisivät he häänsä. Ja häitten jälkeen he matkustaisivat ulkomaille ja viettäisivät talven Pariisissa.

— Ajatteleppas kuinka hauska tulee olemaan, kun saamme siellä elää kahden, aivan riippumattomina muista ihmisistä.

— Ja aivan vapaina näistä kotimaan ahtaista oloista, rettelöistä, vehkeistä ja puolueista.

Siinä vuoteellaan rakenteli Juuso itselleen aivan uuden tulevaisuuden kaavan, sopusointuisen hänen nykyisen rauhallisen mielialansa kanssa. Hän jätti siitä pois hyvin paljon semmoista, mitä ennen oli hänen suunnitelmaansa kuulunut. Kaikista ajan kysymyksistä ja suunnista aikoi hän vetäytyä syrjään, antautua hiljaisuudessa valmistelemaan alullepanemiaan tieteellisiä töitään ja sitten täällä kotimaassa hankkia itselleen hyvin vaatimattoman ja syrjäisen aseman yhteiskunnassa. Hän oli ennen erehtynyt siinä, että oli väärin käsittänyt taipumuksensa ja kykynsä, — maailman riennot ja riidat, ne eivät todellakaan olleet häntä varten, ja suuruuden unelmistaan hän toivoi päässeensä.

Eräänä päivänä tuli Heikki häntä katsomaan. Juusosta tuntui, että hän oli voittanut kaiken vanhan vastenmielisyytensä Heikkiäkin kohtaan, — hän olikin silloin taudin tullessa ollut niin tuiki hermostunut. »Kyntäjän» paperit oli hän jo tautinsa alussa lähettänyt parille nuoremmalle toverille, ja nyt tuli Heikki ilmoittamaan, että he Holmin kanssa olivat ottaneet sitä valvoakseen. Juuso ei puhunut siitä mitään, hänestä se kai oli parasta, eihän hänellä itsellään kumminkaan ollut enää toimikykyä eikä tarmoa siihen puuttumaan eikä hän tahtonutkaan sitä tehdä.

Joskus häntä tosin huoletti tuo välinpitämättömyys ja tahdottomuus, jonka valtaan hän huomasi joutuneensa. Oliko se halpamaista heikkoutta, oliko hän raukkana hyljännyt vanhat aatteensa ja tuudittanut itsensä petolliseen unelmaan? Jalkeille jaksettuaan kirjoitti Juuso siitä Vilholle, kuvaili nykyistä mielialaansa ja selitti viime aikain tapahtumiaan ja kärsimyksiään. Ja hän lupaili häämatkallaan pistäytyä Vilhoa katsomassa tämän parannuslaitoksessa, jos ei tämä jo sitä ennen olisi palannut terveenä kotiin.

Vilholta tuli pian vastaus. Juuson lupauksesta tulla häntä katsomaan, oli hän iloissaan, mutta varotti: »Jos tulet, tule matkasi alussa, myöhemmin et ehkä minua enää elossa tapaa. Ja kumminkin olisi vielä niin hauska saada elävin silmin nähdä sinua ja saada mukanaasi tervehdys kotimaasta, jota en itse enää koskaan näe.» Mutta vaikka hän itsestään olikin näin toivottomana, oli Vilholla kumminkin Juuson varalle rohkaisevia sanoja. Hän sanoi tuntevansa kokemuksestaan, miten tauti lamauttaa ja heikentää tahdonkin. Vaan se menee ohi, sielu saa kyllä kimmovaisuutensa takasin, tahto tarmonsä ja toimikykynsä. Ja hän käski Juuson olla rohkealla mielellä ja kantaa päätä pystyssä, — vastuksissa se vain mies karaistuu.

Tuota mietiskeli Juuso itse maaten vuoteellaan. Ei hän tuntenut karaistuneensa. Tuli oli ollut ehkä liian kuumaa, se oli polttanut, tehnyt hapraaksi ja heikoksi. Ja samalla kuin hänestä nyt taudin jälkeen tuntui niin turvalliselta ja levolliselta, tuntui myös siltä, kuin jotain olisi särkynyt, kuin jokin kieli, joka ennen oli soinut kirkkaasti ja soinnukkaasti, olisi katkennut ja jäänyt äänettömäksi. Mikä kieli se oli ollut, sitä hän ei tiennyt, tuntui vain kuin jokin osa häntä itseään olisi jäänyt sinne taudin edelliseen aikaan. Mutta jääköön, ajatteli hän toisakseen, kunhan vain ei repiämän sioja rupea pakottamaan. Onhan nyt hyvä, niinkuin on.

* * * * *

Oli aikuisen elokuun aamu, kun Juuso ja Hilda rinnakkain seisoivat Helsingin rannasta lähtöä tekevän laivan kannella ja heittivät jäähyväisiä kaupungille, joka nyt niin rauhallisena ja intohimottomana näytti nukkuvan aamu-untaan tuossa heidän edessään. Se tuntui nyt niin ystävälliseltä ja sovinnolliselta tuo kaupunki, kuin jos siinä ei asuisikaan ollenkaan sitä katkeraa vihaa, kiivasta kilvoittelua ja alati hehkuvaa himoa, joka sen eläjiä aina armotta kannustaa ja estää heitä tuntemasta tyytyväisyyttä ja onnea.

Juusokin tunsu mielessään pelkkää sovinnollisuutta ja rauhaa. Monasti oli hän hartaasti toivonut sitä hetkeä, jolloin hän saisi joksikin ajaksi pudistaa isänmaan pölyn jaloistaan ja saisi ikäänkuin kiintonaisen pisteen sen ulkopuolella, josta hän syrjäisenä ja intohimottomana voisi tarkastaa sen touhunutta. Vaan nyt, kun laiva lähti poikkenemaan pois rannikolta, tunsu hän melkein kaipausta mielessään. Kuinka se olikin sentään rakas kaikessa pikkumaisuudessaan tuo pienoinen maa! Hän ajatteli mainita siitä Hildallekin, vaan tämä ennätti ennen häntä:

— No, Juuso, nyt on jo aava ulappa Suomen ja meidän välillä. Nyt olemme kahden.

Niin, kahden, se oli Hildalle pääasia. Ja senhän olisi pitänyt olla hänellekin. Ehkäpä se ajan oloon vielä onkin.

Kahden saivatkin he nyt olla, viikkokausiin eivät he tavanneet yhtään tuttavaa eivätkä halunneetkaan tavata. Kahden matkustivat he halki Euroopan mantereeseen, katselivat sen suuruuksia ja ihailivat sen ihanouksia. Pitemmittä viipymisittä matkustivat he kumminkin Pohjoissaksan kautta, kulkivat laivalla Reinin ikikuulujen rantojen lomitse Baijerin lämpimään viinimaahan ja jo pari viikkoa kotoa lähdettyään ajoivat he eräänä päivänä vaunuissa rautatieasemalta vastamaata sille ylängölle, jossa siaitsi pieni potevain yhteiskunta, keuhkotautisten parantala.

Surullinen yhteiskunta! Taistelua elämän puolesta, taistelua riutumista ja elinvoimain loppumista vastaan, oli luettavana kaikkien noiden kuihtuneiden, taudin taittamain olentojen kasvoissa, joita he tapasivat kävelemässä ja istumassa parantalan puistoissa. Mutta useimpain kasvoissa oli kumminkin vielä toivoa jällellä. He hengittivät siellä raikasta vuori-ilmaa, joka tuntui kevyeltä heidänkin sairaissa keuhkoissaan ja toivoivat vielä elinvoimain palaavan. Siinä vaan, jota vierailijat nyt olivat tapaamassa, ei ollut enää toivon merkkiäkään jällellä, hänessä ei näkynyt enää taisteluakaan, hän näytti jo antautuneen kylmän voittajan valtaan.

Vilho makasi lepotuolissa tuulen suojaamassa, päivänpuoleisessa kuistikossa, johon hänet oli päivänajaksi siirretty, ja hänen uinaileva katseensa tarkasteli herkeämättä alempana olevan vihannan laakson metsäistä rinnettä; hänen näkyi tekevän mieli tuonne kävelemään havupuiden varjostamille käytäville, vaan ei jaksanut mies enää. Juuso tuli takaapäin, tarkasteli häntä kotvasen salaa: viime nipukassa he olivat tulleet, se oli tulos tarkastuksesta, päivä myöhemmin olisi jo ehkä ollut liian myöhä.

Vilhon kalpeat kasvot, joissa versoili pitkä, vanukkeinen, vaalea parta, vilkastuivat ja ilostuivat, kun hän samassa huomasi vanhat ystävänsä. Hän käännähti tuolillaan, viittasi heidät lähemmäs ja tervehti sortuneella äänellään:

— Tulittepahan, kiitos siitä! Olenkin viime päivinä niin monasti mielessäni laskenut, milloin voisitte ehtiä ja ehtisittekö ollenkaan. Kotimaan ilmaa se näet mieli vieläkin kaipaa, sinnehän sitä on tämmöisenäkin kuuluvinaan.

Vaikka Vilho jo olikin siksi heikko, että pää toisinaan vaipui tuolin nojaan ja ääni pitempää lausetta

puhuessa sortui kuulumattomaksi, oli hänellä kumminkin täysin hallussaan vilkas ajatus- ja arvostelukykynsä, hilpeä mielensä ja sen lämpöset, puhtaat aatteet. Hän oli kauan odottanut tätä hetkeä, saadakseen ymmärtävälle ystävälle kertoa sielunsa hiljaisista taisteluista ja mietteistä pitkän yksinäisyytensä ajalta ja saadakseen jättää jollekulle ikäänkuin toteutettavaksi niitä tuumia ja tunteita, joita hänen myötään toimiva mielikuvituksensa oli hautonut, vaan joita hän ei ollut jaksanut tuoda julkisuuteen. Ensiksi tahtoi hän kumminkin kuulla kotimaansa asioista, sen nykyisistä riennoista ja uusista suunnista.

Niitä Juuso hänelle kuvailikin, kertoi uusista miehistä, jotka olivat nousseet näyttämölle, uusista virtauksista, uusista vivahduksista. Hän kuvaili niitä siinä värityksessä, jossa hän ne omalta kannaltaan oli nähnyt, kuvaili miten taantumissuunta yhä enemmän siirtyi persoonapolitiikan palvelukseen, jossa aatteet saivat olla koristavina kyltteinä. Kuunneltuaan ja kyselyään istui Vilho kotvasen mietteissään ja puhui sitten hiljaa, matalalla äänellä:

— Niin, siihen suuntaanhan olivat olot kehittymässä jo edellisinä vuosina ja niin päin olen täältä syrjästä seurattessani kuvailutkin niiden kehittyvän. Voinpa nähdä aivan kuin silmäini edessä nuo pikkusielut, jotka siellä nyt kilpailevat etusijasta, koettaen kynsin hampain kiipeillä toistensa yli ja pitäen noita edellisen ajan aatteita ja Snellmanin lausumia tunnussanoja portainaan ja välikappaleinaan. Se on siellä Suomessa sitä keskinkertaisten aikakautta nykyään ja, niinkuin keskinkertaisten aikakaudella ainakin, merkitsevät aatteet ja suunnat vähän, persoonat kaikkea. Vanhat johtavat henget ovat poissa ja heidän mielipiteitään on nyt jokainen edustavinaan, vaan oikeastaan niitä ei edusta kukaan; jokainen koettaa niitä selvittää ja tulkita, — tekee sen omassa värialassaan. Kilpailu on kiihkeä, mies se, joka siinä pikajuoksussa jaksaa työntää toisen alleen ja hänen päällitse rientää maaliaan kohden. Siellä tohistaan jalojen aatteiden ja harrastusten nimessä, vaan tosiasiaassa ovat nuo aatteet niiden edustajille itselleen vain koreita otsakuvia ja kuuntelijoillekin ne jo kajahtavat helisevältä vaskelta...

Yskän kohtaous katkasi Vilhon puheen; hän oli liiaksi kiihoittautunut, oli puhunut liian rutosti, veri oli lähtenyt liian nopeasti kulkemaan ja nyt rinta kosti sen varomattomuuden: verisylyky punasi huulet. Hetken hän levähti ja puheli sitten tyyneemmin, verkemmin:

— No niin, tämä on nyt sitä aikaa, eihän siitä sen enempää ole sanottavaa. Surettavaa on vain se, jos tällaiset suunnat ja mielipiteet lyöpyvät vereen ja kasvavat kansaan kiini, jos nuorisokin, joka nyt nousee siinä ilmassa ja imee sisäänsä noita persoonallisuusaatteita, omistaa ne omikseen ja rupee niiden mukaan menettelemään. Silloin ei se opi koskaan asettamaan pyrintöjään korkealle, ei yhteishyvää omaa etuaan ylemmäs; se tottuu jo alun pitäin matamaan matalaa maata myöten ja — ja sinne se jumala paratkoon kyllä myöhemminkin ehtisi. Ei todella olisi se onni pienelle kansalle meikäläisissä oloissa. Ja onnellisuuteenhan me kaikki kumminkin pyrimme, joskin eri aikoina eri tavoilla.

He keskustelivat kauan näistä asioista siirtyen luonnollisesti etupäässä puhumaan omasta suhteutumisestaan näihin ajan virtauksiin. He muistivat niin hyvin, kuinka he moniaita vuosia sitten, hehkuen vielä siitä suuresta innostuksesta, jossa he olivat olleet mukana, olivat perustaneet »Kyntäjänsä» estääkseen juuri nuorisoa vaipumasta siihen aatteettomaan unteluuteen ja yksinomaiseen omain etujensa ajattelemiseen, joka silloin jo rupesi levenemään ympäriinsä. He olivat työskennelleet jotenkin huonolla menestyksellä; tuo yleinen virta oli vienyt useimmat mukanaan. No, he olivatkin ehkä laskeneet vaikuttamiskykynsä liian suureksi, he olivat olleet liian vähäväkiset ja kokemattomat toteuttamaan sitä vaikeata tehtävää, jonka olivat suoritettavakseen ottaneet. On vaikea potkia tutkainta vastaan, selitti varsinkin Juuso; luonteille semmoisille kuin heidän, on se kahta vaikeampi. Ja siksi olikin Juuso päättänyt vetäytyä syrjään; koetelkoot nyt muut, ja jos he eivät voi toimia siihen suuntaan, johon »Kyntäjä» alkujaan oli aikonut, niin sehän osottaa vain, että se onkin mahdotonta.

— Mitä, noin väsynytkö olet todellakin sinäkin, veljeni? puhui Vilho puoleksi kummissaan, puoleksi nuhdellen. — Olkoon totta, että olemme liiaksi luottaneet itseemme, kaikkea itseluottamustamme emme siltä saa menettää. Lausuttu sana on aina lausuttu, voihan sillä aina jos vähemmässäkään määrässä vaikuttaa. Minut riisti kohtalo pois, mutta sinullahan on vielä elämä edessäsi ja siellä kotona tarvitaan kyllä vastapainoa vallitseville virtauksille, tarvitaan herättää mieliä itsenäiseen ajattelemiseen. Ei, älä hylkää sinä »Kyntäjän» aatetta, etkä sitä teekään, sinuun luotan.

— Elä luota liiaksi. En ole minä mikään luova nero, eikä minusta ole äänen antajaksi. Sinä sen ehkä voisit, minä olinkin aina tahtonut olla vain vähäpätöinen palvelija aatteiden puolesta... Sitäpäitse, minä olen taas ollut liian lähellä tulta...

Mutta Vilho ei hellittänyt hänestä ja pikkusella ystävällisellä riidalla he erosivat, kun Vilhon täytyi mennä levähtämään, — keskustelu oli näet häntä liiaksi rasittanut. Kun taas iltapäivällä tavattiin, kertoi Vilho saaneensa Helmeltä kirjeen, jossa tämä mainitsi aikovansa tulla hänen luokseen. Mutta hän oli vastauksessaan kieltänyt tyttöä tulemasta. Olisihan ollut rakasta kerran vielä puristaa tuon hellän,

kelpo Helmen kättä, vaan hänen tautinsa oli kyllä muutenkin tullut heille kalliiksi, miksi tehdä sitä enää kalliimmaksi. Ja mitäpä hyödytti enää haudan reunalla uudistaa muistoja ja tunteita, jotka kuuluivat vaan eläville.

— Kun teidät näen tässä onnellisina edessäni, puhui hän hiukan surumielisenä, niin eipä paljoa puutu, etten tunne kaihoa mielessäni. Teilläkin on se ystävyys kotosin sieltä nuoruuden ensimmäisten lämpöisten tunteiden ajoilta. Niin oli laita meidänkin, Helmen ja minun. Teidät on tämä ystävyys johtanut sinne, mihin olette pyrkineetkin...

— Elähän nyt noin puhu, virkkoi Juuso katkasten ystävänsä sanat, jotka omituisesti vihlasivat hänen sydäntään ja tuntuivat ikäänkuin soimauksilta, syytöksiltä. — Elähän toki noin katso mustissa omaa kohtaloasi, eihän se ennen ollut tapasi.

— Ei ennen. Mutta miksi nyt enää koettaisin pettää itseäni ja luulotella muuta, kuin mitä selvästi näen ja tunnen. Elinvoimani ovat kuluneet, keuhkoni ovat lopussa. Elä luule Juuso, että minun on ollut aivan helppoa päästä sille kannalle, jolla nyt olen. On raskasta luopua siitä, mitä on aikonut, toivonut ja suunnelmoinut, on raskasta erota näin nuorena. Mullakin oli edessäni suunnattu elämäntyö, minuakin odotti onni hellän ystävän rinnalla. Mutta minä olen huomannut välttämättömäksi irrottautua kaikesta, olen koettanut ja olen voinutkin. Mutta on sekin kysynyt taistelua.

Vilho oli entistään kalpeampi, puhui katkonaisesti ja hengitti vaikeasti. Juuso huomasi, että hän oli liiaksi rasittunut ja tahtoi lopettaa tuon mieltä kiihottavan keskustelun. Hän käsitti, että lohduttaminen tässä on turhaa, mies ymmärtää asemansa ja puhuu kuin mies. Ja hän ei tahtonut pitemmälti vaivata sairasta ystävänsä, vaan nousi ja tarjosi kätensä jäähyväisiksi.

— Joko nyt lähдете? No niin, mitäpä te täällä viipyisitte kuolevain kammioilla, teitä kutsuu elämä. Jää hyvästi Juuso, hyvästi Hilda, onni teitä seuratkoon.

Hän koetti nousta tuolistaan, vaan ei jaksanutkaan, voimat pettivät. Hän viittasi vain lähemmäs palvelijan, käski tämän työntää tuolinsa aidan viereen siihen, mistä tie lähti solumaan pitkin loivaa rinnettä ja kiertämään alangolle. Siinä hän istui ja katsoi, kuinka hänen viimeiset kotimaan vieraansa hankkiusivat lähtemään. Mutta vielä hän viittasi luokseen Juuson, kun tämä jo oli vaunuihin nousemassa, hymähti ystävällisesti ja nosti sormeaan pystyyn:

— Juuso sinä, muista pitää kartuusia vireillä!

Vaunut lähtivät vyörymään rinnettä alas. Ennenkuin ne kääntyivät polvekkeesta siimekseen, pyörähti Juuso vielä ympäri ja tervehti: siellä heilautti Vilho hattuaan ja hänen huulillaan oli se vanha ystävällinen, rohkaiseva hymy...

Sinne jäi mies yksin vieraalle mantereelle, ventojen seuraan potemaan — ja kuolemaan, siitä ei ollut enää epäilystä. Mutta miehellä oli miehen maltti, ajattelijan tyyneys ja viisaan rauha. Hän oli sanonut jäähyväiset elämälle, sonnustanut itsensä ja odotti tuonen tuloa. Eikä värähdelleet hänen silmäripsensä sen lähestyessä.

— Kuule Juuso, lähettäisimmekö sähkösanoman Helmelle, että hän pian lähtisi matkalle, muuten hän myöhästyy, virkkoi Hilda, kun he myötämaata nopeasti ajoivat alaspäin.

— Miksi tekisimme sen, Vilho on itse vastannut, vastannut harkintansa mukaan, tehköön Helmi kuinka tahtoo.

— Niin on, vaan olisihan hänelle niin tarpeeseen ystävän lohdutus ja hellyys...

— Lohdutelkaamme heikompiä, hän eroo varmana, itsetietoisena, eroo miehenä.

He ajoivat ääneti edelleen, eivätkä Vilhosta enää puhelleet koko matkalla.

Vaan kuukautta myöhemmin saapui heille Pariisiin, osotteella, jonka he olivat sairaalaan ilmoittaneet, kirje Helmeltä. Tämä oli tullut sinne paria viikkoa myöhemmin kuin he, mutta tullut liian myöhään. Muutamia päiviä ennen oli Vilho saanut ankaran verensyöksyn, joutunut tainnoksiin ja siitä hän ei enää ollutkaan herännyt. Helmellä ei ollut muuta tehtävää, kuin istuttaa syksyn kuihtuva kukkanen hänen äsken luodulle haudalleen, itkeä siinä päivä ja palata kotiinsa.

Mutta Juusolta ei valahtanut kyyneltäkään, sen sanan saatuaan. Hän oli surrut jo etukäteen, surrut poismenoa sen ainoan miehen, joka elämässään ehkä olisi voinut toteuttaa sen, mitä hän nuorukaisena oli haaveksinut. Hän ajatteli vain kaihoten itseään: Oi jospa hän olisi voinut periä sen tahdon lujouden ja sen miehen voiman, joka tuossa taittui! Mutta hän ei voinut. Ja nyt hän oli yksin, orpo ja heikko kuin nummella hoikkanen näre, jota jokainen vinhempi tuuli koukistaa ja joka koska tahansa voi katketa.

XI.

Valtiopäiväaika Suomessa läheni lähenemistään. Syksyn kuluessa olivat enimmäkseen vaalit toimitetut, ainoastaan joku uusi ja muutamia valituksenalaisia oli siinä jouluneellusviikkoina enää jäljellä. Niinkuin ainakin säätykokousta valmistettaessa oli valtiollinen elämä syksykauden ollut tavallista virkeämpi koko maassa ja pääkaupungissa varsinkin. Esille tulevia asioita pohdittiin ahkerasti sanomalehdissä, kannat ja suunnat selvenivät. Sitä varten olikin klubeissa ja muissa kokouspaikoissa ahkerasti keskusteltu ja rakennettu suunnitelmia, ehdokkaita valtiopäiville oli asetettu ja ehdokkaita hyljätty, oli punnittu ja arvosteltu jokaista uutta ehdotusta ja uutta esiintyjää. Oli sovittu ohjelmista ja menettelytavoista ja ikäänkuin isketty viittoja, miten alkavassa ottelussa milloinkin oli kuljettava.

Pääkaupungin suomalaisessa klubissakin oli tähän aikaan miltei joka ilta ollut tavallista runsaammin väkeä ja tavallista virkeämpi elämä. Milloin pitivät vanhemmat herrat sisähuoneissa yksityisiä kokouksia, joll'aikaa nuoremmat miehet ja muut sellaiset, joita ei laskettu kaikkia salaisimpia tuumia kuulemaan ja joiden tietoon ainoastaan katkelmia saapui, väittelivät etuhuoneessa ja laskettelivat arvelujaan, sen mukaan minne heidän näköpiirinsä ulottui. Milloin taas keskustelivat kaikki yksissä suuren juomapöydän ympärillä, arvokkaimmat ja mahtavimmat äänenantajina pöydän yläpäässä, muut siitä asteettain alaspäin, kunnes pöydän äärimmäinen sivusta, jota voitiin melkein rajattomasti jatkaa, päättyi rakennusmestareihin, kansakoulunopettajiin ja käsityöläisiin. Paljoa nuoremmat miehet, kuten nuoret maisterit ja vastaleivotut lainoppineet, istuivat jo arvossa ylempänä, — sen vaikutti heidän toivorikkautensa.

Heikki oli tänä syksynä ensi kerran tullut suomalaiseen klubiin ja päässyt perehtymään sen elämään ja rientoihin. Nyt oli hän jo sinne hyvin koteutunut ja juurtunut, tunsu enimmäkseen puolueen mahtavimmatkin ja muita hän useimpia jo kutsui veljikseen. Kohta alussa oli hän klubissa saavuttanut verrattain huomattavan sijan, olipa melkein kuin luonnollista, että mies hänen kyvyllään ja hänenlaisella maailmankatsannolla sen tulisi tuohon aikaan tekemään. Häntä esitettäessä oli jo huomautettu, että hän oli tuon pirteän nuorisolehden »Kyntäjän» varsinainen sielu ... luki muuten lakitiedettä, valmistui piakkoin kandidaatiksi; mainittiin erittäinkin eräästä äkäsestä kieliartikkelista, jonka alla oli ollut nimimerkki H.G. Vanhemmatkin miehet supattivat väliin toisilleen, että sillä on ikäisekseen harvinaisen kypset ja terveet mielipiteet ja ihmeellisen tarkat tuntosarvet.

Taas eräänä iltana oli ukkomiehillä tärkeänlainen kokous sisähuoneessa ja saliin keräytyi nytkin illan kuluessa tavallisuuden mukaan kaarti nuorempia politikoitsijoita. »Kyntäjää» oli äsken uusi numero ilmestynyt ja siitä tällä kertaa keskusteltiin. Huomautettiin taas, kuten monasti ennenkin, kuinka sen sisällys nyt uuden hallinnon aikana oli muuttunut. Sen kirjallinen puoli ja kirjoitukset kaikenmoisista yhteiskunnallisista reformikysymyksistä ja kansanvaltaisuuden aatteista olivat jääneet pois ja sen sijaan oli siihen tullut hetken politiikkaa koskevia artikkeleita. Niissä milloin vaikerotiin, että maan kaikki raha- ja liikeolot olivat vielä ruotsikkojen käsissä, terotettiin, kuinka tärkeää olisi, että puolue paisuisi mahtavaksi ei ainoastaan vallan ja hallinnon puolesta, vaan myöskin varallisuudessa, ja kuinka aika jo vaati, että omat miehet kaikkialla astuisivat eturiviin. Siinä oli suurpolitiikkaa! Heikille tuli tuon käänteiden johdosta kehumista vasten silmiä.

— Aika vaatii sitä, sen olen jo kauan huomannut ja koetin terottaa sitä Vilholle ja Juusollekin, vaikka turhaan, selitti Heikki. — Nykyjään täytyy kieli-innostusta pitää vireillä, se on tärkeitä itse kansan vuoksi. Sillä nyt vasta alkaa se herätä käsittämään, minkälaista vääryyttä se on kärsinyt ja nyt on se vihassa.

— Niin juuri, toistivat toiset, nyt on rauta kuumaa, nyt täytyy takoa ja lietsoa ja puhalttaa nuorisoonkin tuhatta vinhemmin tulta. Se on muuten tärkeitä itse miestenkin vuoksi...

— Se on ollut meidänkin mielipide. Mutta Juuso näkyy yhä olevan toista mieltä, ei politiikkaa nuorisolle, sitä vatkuttaa hän.

— Hm, hänestä on tainnut tulla siellä ulkomailla »eurooppalainen» muun hyvän lisäksi.

— Hän kirjoittaa mulle sieltä sekä yksityisesti että lehteen pantavaksi ... niin, täällähän mulla sattumalta onkin hänen kirjeensä mukana. Luen ehkä palasen siitä.

Heikki otti taskustaan Juuson kirjeen ja silmäili sitä ensin, ennenkuin rupesi lukemaan.

— Niin, tässä alussa hän puhuu Vilhon kuolemasta, hänen aatteistaan ja hänen »jättämästään perinnöstä»...

— Vilho, niin, hänhän olikin »Kyntäjän» varsinainen isä, huomautti joku joukosta. — Vahinko miestä, jonka piti kesken töittensä keikahtaa.

— Vahinko kyllä, myönsi Heikkikin. — Vaan kenties se oli hänelle itselleen parasta. Hänkin oli noita haaveksijaluonteita, jotka ajattelevat kauniisti ja aikovat suuria, mutta joille pettymys käytännössä juuri siksi onkin kahta katkerampi. Ja hänkin olisi epäilemättä monasti elämässään tullut pettymään; tarmoa hänellä kyllä oli ja toimintakykyä, mutta ei hän sittenkään ollut se mies, joka todellisuuden kovassa koetuksessa olisi teräksenä pitänyt.

— Sitä ei tiedä; hänessä oli tosin paljo tunnetta, oli ehkä liiaksikin, hänestä melkein voisi sanoa, että hän oli »tähän maailmaan liian hyvä.» — Mutta se Juuson kirje?

— Niin, hän jatkaa sitten: »Meidän, Vilhon ja minun, alkuperäinen ajie oli tehdä siitä — 'Kyntäjistä' nimittäin — vaatimaton rauhan työkalu suomalaisuuden perusaatteiden palveluksessa, ei mitään sota-asetta eikä liekkiä lietsovaa tulisoihtoa.» — Juuso rakastaa, kuten kuulette, vielä tällaista vertauksellista kukkauskientä. — »Kyllä meillä siellä kotoisissa oloissa kiihoitusta on, on niitä, jotka pitävät huolta, että intohimot hehkuvat. Tottuu meidän nuorisoo kyllä muutenkin pienuudesta pitäin katsomaan asioita puoluekannan valossa, tottuu kiihkoilemaan ja vihaamaan, mutta sen pitäisi myöskin oppia tuntemaan itse niitä aatteita, jotka ovat kauniimpia puolueen kilvessä, ja saada halua työskentelemään *niiden* puolesta. Tottahan on, että kun on puolueita, täytyy myös olla taisteluita. Mutta varsinkin tänne etäämmälle tuntuvat ne asiat, jotka siellä kotona nykyään ovat puoluetaitelun esineinä, siksi vähäpätöisiltä ja yksityisluontoisilta, ettei niihin toki kaikkea pitäisi perustaa. Varsinkin nuorten mielet ja harrastukset olisivat ensiksi taivutettavat tähtäämään ylempäs, ymmärtämään ihmisyyden korkeampia, yleisempiä pyrintöjä, kyllä he elämän koulussa vielä ehtivät takertua noihin jokapäiväisiin pikkuriitoihin ja joutua piekselehtämään mieskohtaisten intohimujen laineikossa.

»Minusta tuntuu, syrjästäkatsojana ollen, muutenkin, että noissa meidän nykyisissä puolueoloissa on jotakin epätervettä ja teeskenneltyä. Siinä suomenmielisyydessä, josta te nykyään kirjoitate niin tulisia paloartikkeleita, ei ole enää sitä vilpittöntä, sitä puhdasta aatteellista tuoksua, jota oli ennen. Ne aatteet, jotka ennen jalostivat taisteluita ja olivat sen korkeimpana päämääränä — kansallisuusaatteet, kansanvalistusaatteet ja kansanvaltaisuusaatteet — ovat joko jääneet varjoon päivän pikkutapahtumain tieltä tai näyttää siltä, kuin niistä, ainakin viimeainituista, tahdottaisiin aivan peräytyäkin. Noita merkkejä seurattessani on mulle niin elävästi muistunut mieleen, kuinka minä kolmisen vuotta sitten jouduin sydämmestäni inhoamaan paria raittiutta huutavaa ja raittiusaateen nimessä intoilevaa nuorta miestä. Tulit näet tuntemaan heidät lähemmin ja huomasin, — kahdenkesken he eivät sitä viitsineet niin tarkoin salatakaan —, että he koko ehdottoman raittisuuden hyödystä eivät olleet ensinkään sen syvemmin vakuutetut, oikeastaan välittivät he siitä viis. Vaan he olivat tulleet huomaamaan, että nuoren miehen arvo ja merkitys yleisön silmissä kasvaa, jos hän muiden hyvien avujensa lisäksi vielä on raittiusmies, — ja siitä heidän innostuksensa. Kansallisuusasialla on todellakin korkeampi ja pyhempi tarkoitus, kuin että siitä tuohon tapaan olisi tehtävä jonkinlainen reklaamikyltti taikka sivuelinkeino. Eikä missään tapauksessa ole terveellistä tyrkyttää nuorisoon tuollaisia oppeja, sitä on etupäässä opetettava ajattelemaan rehellisesti ja oikein...»

— Kuule, sehän on Dagbladia tämä, sitä lipilaarisuutta...

— Niin no, hän on nyt sellainen ijankaikkinen uneksija, hän ei ole ennen voinut ymmärtää aikaansa ja nyt tekee hän sen vähemmän kuin koskaan. Hän on siellä ulkomailla yksinäisyydessään rakentanut itselleen tällaisen järjestelmän »ylevämmältä kannalta» ja tahtoo nyt tyrkyttää muillekin haaveilujaan.

— Merkillistä! Nythän hän on jonkunlaisella rauhan kannalla ja ennen hän oli punasempiakin punasempi. Muistatko silloin, kun hän piti puheensa 19:nen pykälän muuttamista vastaan sättien alkavaa reaktioonia?

— Niin, hän tahtoo aina seistä akkana virtaa vastaan.

Heikki yritti siitä sukkelasti kääntämään keskustelun toisille aloille, mutta joku joukosta ennätti kumminkin naureskellen pistämään väliin:

— Mutta miten se olikaan, Heikki, silloinhan sinä taas olit sovinnon miehiä?

— Olin kyllä, silloin oli aika vähän toinen, ylioppilaspolitiikka teki kuitenkin kuolemaansa. Eikä ihmisen ole tarvis koko elämäkseen olla kiintyneenä yhteen ajatustapaan, mielipiteiden ja käsityskantain tulee kehittyä olojen mukaan ja olojen mukaan on kullakin ajalla asetettava kannalleen...

— Ja Juuso taas, hän on kehittynyt ajastaan ja oloista aivan päinvastaiseen suuntaan.

— Niin, nykyään vaatii aika toisenlaista esiintymistä, tätä nykyä eivät tuollaiset mielipiteet vetele. Juuso on nyt noiden tuumainsa mukaan kirjoittanut »Kyntäjään» pitkän kirjoituksen, vaan ei sitä minun mielestäni voida painaa. Vai mitä arvellette?

— Ee-ei, eipä juuri. Se nostaisi hirmuisen metelin, joka ei olisi eduksi »Kyntäjälle» eikä sen miehille.

— Paperikoriin siis. Juuso saarnailee siinä »nuorison aatteellisuudesta», vaan en käsitä miksei nuoriakin jo ajoissa olisi opetettava taistelemaan, taisteltavahan heidän kumminkin on. Vesana vitsa väännettävä.

— Oikein, anna torven soida vain!

Uusia tulokkaita saapui klubiin ja keskustelu livahti toisille aloille. Tyytyväisenä pisti Heikki kirjeen taskuunsa; se ei ollut aivan sattumaltakaan tullut hänelle mukaan, hän oli jo edeltäpäin laskenut, että hänellä ei voi olla muuta kuin hyötyä siitä, että hän sen lukee julkisesti, — hän tunsikin kyllä miehensä ja tiesi miten häntä tämän jyrkkyytensä vuoksi nykyjään arvostellaan. Kohta kun vanhat herrat saapuivat yksityishuoneestaan, kerrottiin heillekin Juuson kirjeestä ja Heikin arveluista sen johdosta ja he nyökäyttivät hyväksyen päätään.

Siitä tuli taas yhteinen illanvietto, jossa uusimmat päivän tapahtumat olivat käsittelyn alaisina ja jossa mielipiteitä pantiin alulle, pantiin leviämään ja kasvamaan yleisiksi mielipiteiksi. Yhteisen illallisen jälkeen jatkoi suuri osa seurasta vielä yhteisistuntoa ja myöhemmin illalla innostuttiin kuten tavallisesti puheita pitämään. Luonnollisesti liikkuvat puheet enimmäkseen alkavain valtiopäiväin asioissa, kysymyksissä, mitä niiltä toivottiin ja miten niiden aikana olisi käyttydyttävä.

Ja Heikkikin piti nyt myöhemmin illalla puheen. Hän ei tavallisesti ollut puhujamiehiä, hänen puhelahjansa oli huono ja kieli kangersi. Vaan tänä iltana oli hänestä hetki sopiva, joten hänkin, kuten sanoi, tahtoi lausua muutamia mietteitä.

Hän puhui siitä asemasta ja tehtävästä, mikä nyt nousevalla ja miehistyvällä polvella on ja on oleva isänmaan nykyisessä ja lähimmän tulevaisuuden kulttuuritaistelussa. Siitä on vieläkin olemassa jonkun verran hämmennystä käsitteissä, muodot ja suunnat eivät ole vielä täydellisesti vakaantuneet tuon suuren innostusajan jälkeen. Se aika vielä monessakin »istuu kiini» — kuten ruotsalainen sanoo —; he eivät ole voineet vapautua kuluneen ajan käsitystavasta, vaan katselevat nykyisiä oloja vielä silloisten silmälasien läpi. Se aika oli aatteellisuuden aika, suurten ja yleväin pyrintöjen aika; nyt on käytännön aika, niin sanoakseni jokapäiväisten pikkutapausten aika, ja sitä eivät kaikki huomaa. He eivät huomaa, että on toista suunnitella piirustukset, toista muurata itse rakennus. Kaikki kunnia suotakoon kuluneelle ajalle ja sen suurille aatteille. Mutta se aika on nyt kumminkin mennyt, toinen on tullut, joka vaatii miehiltään toisenlaista työtä, toisenlaisia edellytyksiä, jolloin nuo suuret aatteet saavat levätä käytännön tieltä. Voisi ehkä kuvata tuota mennyttä aikaa lausumalla: »eläköön isänmaa ja suomenkieli ja kaikki kansallisuus- ja kansanvaltaisuusaatteet, jotka siihen kuuluvat». Se miespolvi, joka nyt on nousemassa jatkamaan vähitellen väistyvän, edellisen työtä, se tarvitsee jo esiintymisensä ohjeeksi toisenlaisen tunnuslauseen, ja minä olisin valmis kirjoittamaan sen kilpeen sanat: — »*valpas, viisas, varova.*» Puolueen nopea kohoaminen ja valtaan pääseminen edellyttää meiltä kaikilta taitavata työtä pitkin rintamaa; jokaisen on tiedettävä, missä hänen rivinsä on ja siinä on hänen oltava. Nyt ei enää auta touhuta ummessa silmin, nyt on rakennettava, ladottava tiilet limittäin toistensa rinnalle, että rakennus siitä vähitellen ja varmasti kohoo, ja rakentajat rakennuksen mukana. — — — Heikki esitti maljan sille muurarintyölle, joka nyt on alkanut ja jota kyllä voitaneen pitää halvempaan kuin edelläkäypää piirustuksen tekoa, mutta joka juuri on sitä todellista työtä, joka kohottaa puolueen mahtavaksi ja suureksi.

Juottiin innolla se malja. Tunnustettiin, että tuossa oli todellakin selvästi lausuttu se, mitä aika vaatii nousevalta polvelta ja joku huomauttikin erityisessä puheessa, että siinä se on syy, miksi nykyinen nuoriso melkein pienuudesta pitäin on kasvatettava ymmärtämään aikaansa ja tehtävänsä siinä.

— Tuo puheesi sinun täytyy kirjoittaa ja painaa »Kyntäjään», kehotti yksi joukon nuoremmista.

— Peijakas, sitäpä voisi miettiä, huudahti Heikki, ikäänkuin jos hän ei sitä olisi tullut ennen ajatelleeksikaan. — Vaan Juuson artikkelin minä työnnän paperikoriin.

Hetkisen puheensa jälkeen hiipi Heikki klubista pois, — myöhään kapakassa istuminen ei kuulunut hänen ohjelmaansa ja hänellä oli se hyvä puoli, että hän raski erota kesken kuumimmankin innostuksen, sillä itse ei hän oikeastaan innostunut koskaan, hänen arvostelukykyensä ei nukahtanut hetkeksikään. Muut jäivät vielä jatkamaan, — jatkakoot!

Ulkona pyrysi, jäinen viima puhalsi katuja pitkin, vinkui telafonilangoissa ja liehutti katulyhtyjen liekkejä vuoroin leimuamaan, vuoroin tupsahtamaan. Heikki nosti turkinkaulustan pystyyn, pisti kädet taskuihin ja purjehti niin laitatuuleen puiston poikki ja kotiaan kohden. Hän oli iltaansa tyytyväinen; olihan hän esiintynyt niin, että saattoi sen tileihinsä merkitä varmaksi »vastaavaksi». Saa nähdä, eikö siitä jo välemminkin rupea näkymään jälkiä. — Heikki hymyili itsekseen kävellessään. Hän ei ollut puhunut mitään siitä, että jokainen koettakoon tiiliä latoessaan pysyä toisia ylempänä, eikä siitä, että se mies on, joka niin taitavasti latoo, että onnistuu pääsemään rakennusmestarien huomioon... Mutta vetäköön sen johtopäätöksen jokainen itse, jolla siihen älyä riittää...

Valtiopäivät joutuivat, edusmiehiä saapui pääkaupunkiin ja siellä heidät jo kohta tutustutettiin niihin suunnitelmiin ja ohjelmiin, joita oli valmiiksi laadittu. Tähän aikaan, valtiopäiväin alkaessa ja alettua, olivat ahkerasti juoksussa ne lukuisat nuoret miehet, varsinkin lakitieteilijät, jotka valtiopäiväin suuresta runsaudensarvesta aina pyrkivät kilvan kahmasemaan itselleen siitä vuotavia pisaroita, mikä valiokunnan sihteerin tai tulkin viran muodossa, mikä muussa toimessa, tilapäisessä tai vakinaisessa. He juoksivat asianomaisten luona kumartelemassa, tiedustelivat toiveitaan ja panettelivat kilpailijoitaan. Mutta se kannatti, palkka oli hyvä sille, joka paikan sitten saamaan sattui.

Heikkikin oli päättänyt hankkia itselleen tuollaisen sihteerin toimen ja hänellä oli varmat toiveet saadakseen sen, — paljo tuttavuuksia ja hyviä puoltajia. Johan yksin tulotkin ansaitsivat vähän ponnistella, vaan Heikki ajatteli vielä etemmäskin. Siitä on meriittiä, tulee huomatuksi ja saa olla kaikkialla mukana. Ja vielä enemmän: sai tilaisuutta rakentaa hyviä tuttavuuksia, ottaa osaa virattomampiinkin kokouksiin ja neuvotteluihin ja päästä siten perehtymään sisimpiin vaikuttimiin, etäisimpiin tuumiin ja tarkoituksiin. Olihan siitä työtä, vaan hyvä puoli oli toki siinä, että saattoi sitä teettää muillakin, maksaa mitä ilkesi ja itse kantaa täyden määrän. Se oli jo esimakua siitä virkamahtisuudesta, jonka omistajaksi sitä kumminkin tuli joutumaan.

Hän sai toimen ja tunsikin olevansa siinä oikealla paikallaan. Tällä valtiopäiväajalla hänen itseluottamuksensa suuressa määrin kasvoi ja hän rupesi tuntemaan itsensä kypseksi ryhtyäkseen suoranaisemmin toteuttamaan omia aikeitaan. Hän juoksi miesten asioita, välitteli eri ryhmäin välillä ja teki sen taitavasti kuten lupaava valtiomiehen alku ainakin. Ja hänen terävä silmänsä ja tarkka henkilöjen tuntemuksensa tuli pian yleisemminkin huomatuksi.

Näiden valtiopäiväin aikana pidettiin suomalaisessa puolueessa useita yksityisiä kokouksia, joissa erityisesti neuvoteltiin, mitä olisi tehtävä sen yhä selvemmin huomatuksen epäkohdan johdosta, että maan kaikki raha- ja liikeolot olivat melkein yksinomaan vastapuolueen käsissä, joka siis näillä taloudellisilla aloilla yksin isännöi, yhä ävertyi ja pysyi mahtavana. Tämä oli Heikin mieliaine, tuo tuuma, että puolueen varallisuusoloja ruvettaisiin parantamaan, oli hänestä koko liikkeen tukevin kohta, sen huippu ja kukka. Se oli jo muuten laajalle levinnyt mielipide maassa, että pitäisi ruveta perustamaan omia liikkeitä ja yhtiöitä ja tämä into voitti myötään yhä enemmän alaa. Noissa kokouksissa tehtiin siitä syystä nyt jo suunnitelmia eri laitoksia varten, neuvoteltiin koottavista pääomista, jopa käytettävistä miehistäkin. Näitä neuvotteluja seurasi Heikki suurella tarkkuudella, korvat höröllään, ne avasivat hänelle aivan uusia näköaloja ja herättivät uusia tuumia ja toiveita. Ne toiveet muodostuivat valtiopäiväin kuluessa yhä selvemmiksi ja tarkkapiirteisemmiksi ja säätykokouksen lopulla oli hänellä suunnitelmansa valmis. Hän ei puhunut siitä kellekään, teki vain hiljaisuudessa valmistuksiaan. Mutta yksinään ollessaan ja suunnitelmiaan rakennellessaan hän joskus itsekseen kuiskaili:

— Nyt täytyy joutua, nyt ehtiä mukaan näille alkaville apajoille! Tässä on tie, jota voi suorimmin ja nopeimmin viskautua yhteiskunnalliseen arvoon ja asemaan, — pitää vain olla ajoissa paikalla!

Ja kohta valtiopäiväin loputtua jätti hän yhtäkkiä kaikki muut hommansa ja ansionsa, luovutti ne muille tarvitseville ja katosi pois pääkaupungista, lähti maalle lukemaan, viimeistelemään tutkintojaan. Hän poistui ajaksi näyttämöltä, mutta mennessään jo riemuitsi hän ajatellessaan, kuinka hän sieltä taas kerran ja piankin pulpahtaisi esiin, ponnahtaisi ohi toisista, jotka jäisivät katsomaan ällistyneinä ja tyhmistyneinä.

XII.

Parvi pientä väkeä, tyttöjä ja poikia, sihisi Juuson ympärillä kun hän eräänä syyspäivänä, kantamus kouluvihkoja kainalossaan, astui ulos kadulle muutamasta Helsingin uudesta yksityisestä yhteiskoulusta, jossa hän nykysin antoi kielitunteja. Juuso katseli mielihyvissään hilpeästi edelle juoksevaa joukkoa. Mutta samassa huomasi hän sen keskestä astuvan vastaansa tanakan miehen, pyylevän ja varmannäköisen, jonka yläruumis ei kävellessä hitustakaan hievahtanut ja joka kantoi päätään liikuttamatta takakenossa.

— Terve pitkästä ajasta! huudahti silloin Juuso, sillä sehän oli Heikki tuo vastaanastuja, sama vanha asento, vartalo ehkä entistään hiukan pyöreämpi, mutta siksi juuri sitä tukevamman näköinen.

— Terve pariisilainen, muistithan jo palata kotimaahankin, vastasi Heikki, pysähtyen tarkastelemaan Juusoa.

— Olenhan ollut kotona jo monta kuukautta, vaikk'en sinua ole sattunut näkemään.

— Niin, minä olenkin ollut vähän piilossa, olisi jo aika päästä näistä lukupuuhista erilleen, puhui Heikki puoleksi syrjään kääntyneenä, ikäänkuin pahalla omallatunnolla, että luvut olivat näin kauan kestäneet, vaikka tavallisten olojen mukaanhan ei Heikillä vielä ollut mikään valmistumisen aika. Sitten hän taas tarkasteli Juusoja ja jatkoi hiukan pilkallisesti: — No, oletko jo kuinka eurooppalaistunut, — niin puku ja parta kyllä, mutta muuten? Sinä kirjoittelit sieltä toisinaan hyvin yleismaailmallisia mietteitä.

Nyt Juuso vilkastui, tultiin näet suoraan asiaan, josta hän oli juuri tahtonutkin Heikin kanssa puhua. Hän lähti seuraamaan Heikkiä kappaleen hänen matkansa suuntaan väittäen innokkaasti:

— Ei yleismaailmallisia, vaan rehellisiä ja rauhallisia. Ne mielipiteet mulla on ollut aina ja tulee olemaan vastakin. Vaan te täällä muutatte kurssia ja minua on tottapuhuen melkosesti suututtanut tuo teidän uusi valtioviisautenne, jonka palvelukseen nyt »Kyntäjäkin» on joutunut.

— Hm, se on nyt erityinen asia, josta kannattaa puhua pitemmältäkin. Näetkös, aika ja olosuhteet vaativat aina omaa menettelyään.

— Vaan minä en ymmärrä sellaisten sotalaulujen tarpeellisuutta...

— Niin, sinä et ymmärrä. Vaan puhutaan siitä joskus erikseen, mulla on nyt juuri vähän kiireitä. Mutta esim. lauantai-iltana toivon jo, että saamme joutilaampina keskustella.

— Hyvä, sillä jonkunlainen suoritus on tässä tarpeellinen.

— On kyllä, selitän sulle sitten kantamme, — sinä olet liian kauan pysynyt meidän politiikastamme poissa, sairaana ensin ja nyt vuoden ulkomailla. Sinä teit pitkän häämatkan; kuinka Hilda sen jälkeen jaksaa? Ja — onneksi! — teillähän kuuluu perhettä lisääntyneenkin.

— Onhan sitä, käy joskus katsomassa poikaa.

— Kiitos, kunhan tästä ehditään. Sitten saan myöskin kuulla lähemmin tuumistasi — sinä annat tunteja koulussa, näen minä. Mutta hyvästi nyt tällä kertaa.

Juuso oli jo kevätkesällä saapunut ulkomailta pitkältä hääretkeltään. Lähes vuoden olikin hän ollut kotimaasta poissa, poissa koko tuon virkeän, valtiollisten kysymysten ja uusien tuumiensa vuoksi niin tärkeän valtiopäivätalven, eikähän ollut siis aivan kummakaan, jos häneltä joissakin yksityiskohdissa joitakuita ajan vaatimia suunnanmuutoksia oli jäänytkin huomaamatta ja käsittämättä. Olihan hän halunnutkin olla syrjässä kaikista hetkellisistä puoluekiistoista, vaihtelevista virtauksista ja mielipiteiden vivahduksista ja hän oli kaukaisena, intohimottomana tarkastajana niitä ainoastaan sanomalehdistä seurannut ja ensi aluksi siitä sanomattomasti nauttinut. Jumalankiitos, etteivät ne enää kuuluneet häneen! Vaan vähitellen oli hän niistä taas vilkastunut ja seurannut niitä suuremmalla kiinnolla. Nuo kotoiset riennot ja suunnat näyttivät yhä enemmän poikkeavan siltä tieltä, jota hän alkujaan oli suunnitelmaksi ajatellut, aatteellisten rientojen alalta jouduttiin yhä enemmän henkilöllisiin harrastuksiin. Ja niinpä oli käynyt kuten Vilho-vainaja oli ennustanut: hän ei malttanut pysyä vieraana noille kotimaan rakkaille riennoille; ennen pitkää voitti hänet vastustamaton halu taas suoranaisesti puuttua niihin ja selittää omat eroavat mielipiteensä.

Se halu tuli varsinkin niiden äkäisten äkkikäänneiden johdosta, joita hänen omassa lempilapsessaan »Kyntäjässä» oli ruvennut näkymään; ne olivat taas nostaneet hänen intonsa lähteä puolustamaan niitä vanhoja näkökantoja ja periaatteita, joita he Vilhon kanssa aluksi olivat yrityksellään koettaneet toteuttaa. Ei noin, oli hän ajatellut, ei tuota toraista ääntä, ei haukkumasanoja eikä tuota keinotekoista politikoitsemista, jonka tarkoitus ei tunnu puhtaalta ja joka vain ärsyttää intohimoja. Enemmän sydäntä, enemmän rakkautta työhön... Ja silloin hän oli kirjoittanut ensimmäisen kirjoituksensa »Kyntäjään» samalla selitellen Heikille yksityisesti vaikuttimensa. Tätä kirjoitusta ei painettu lehteen, jossa vain jatkettiin samaan suuntaan. Juuso se kiukutti: noinkin riistetään nuorisolta sen viimeisetkin ihanteet ja tehdään siitäkin pelkkä kylmä välikappale tuon suuren tekopolitiikan koneistossa. Ja Juuso kirjoitti toisen kirjoituksen, vielä äkäisemmän; sanoi siinä suoraan, että nuorisolehden ei ole tarvis pauhata siitä, ketkä pyrkivät ja ketkä pääsevät valtaan milläkin taholla ja hän uskalsi väittää, että itse tuo valta on vaarallista tavaraa, se sokasee miehensä, tekee tunteettomaksi ja karkottaa kaikki ylevämmät pyrinnot...

Sitäkään ei painettu. Juuso odotti ja kiukustui; toisin ajoin hän hillitsi mielensä, muisti, että hänhän oli päättänyt vetäytyä syrjään noista kaikista puolueriidoista, mutta taas toisin ajoin hän muisti, miten innokkaasti Vilho oli kehottanut häntä vointinsa mukaan taistelemaan heidän alkuperäisten, puhtaiden aatteidensa pohjalla. Ja hän päätti vielä kerran kotiin tultuaan koettaa, päätti lausua suoran sanan, vaikka se sitten olisikin hänen jäähyväissanansa. Vilhon muistokin jo vaati jonkunlaista ainakin

loppusuoritusta, — sitten menkään kaikki, hän antaa mahtajain hallita. Tämä päätös oli hänellä koko ajan kotiin tultuaan ollut mielessään, vaan hän ei ollut tavannut Heikkiä, joka oleskeli maalla ja itseltään oli hänellä mennyt syyskausi kotia perustellessaan ja kuntoon pannaan.

Vaan nyt hän tahtoi pitää asian lämpimänä, hän tahtoi pakottaa Heikin antamaan jonkunlaisen tilityksen menettelystään, jonka pohjimmaiset vaikuttimet hän kyllä aavisti.

Näissä päättävissä mietteissään laskeusi Juuso alas kaupungista satamakadulle, kävelläkseen kotiinsa Kaivopuistoon. Silloin yhytti hän toisen vanhan tuttavan. Ohikulkiessa nykäsi näet muuan mies, jota hän ei ollut huomannutkaan, häntä rutosti käsivarresta ja huudahti:

— Ka, etkö tunne vanhaa puhemiestäsi?

Juuso katsoi, niin, tunsihan hän nyt, Kippishän se oli, vaikka se nyt esiintyi hiukan hullunkurisessa asussa. Hänellä oli yllään pitkäliepeinen takki, joka silminnähtävästi ei ollut häntä varten alkujaan tehty, ja hän kantoi kesäpalttoota käsivarrellaan, vaikka oli sangen viileä syyspäivä. Kippis huomasi, että Juuso sitä tarkasti ja selitti puheen aluksi:

— Niin, näetkös, tämä uskollinen palvelija kävi jo siksi ahtaaksi, että se kerran haleta rapsahti selästä. Semmoisena sitä ei juuri ilkeä päällään pitää, mutta onhan tuo sentään komeampi kun se on mukana.

Juuso käänsi puheen toisaalle ja kyseli miten Kippiksen lukujen ja muiden hommien laita oli. Tämä oli kuten ainakin hyvin repäsevällä tuulella — hengitys haiskahti aamuryypyltä — ja hän selitti varsin suruttomasti:

— Lukujen, tietysti niiden laita on hyvä, ne ovat jo ohi. Kun lukee kahdeksankin vuotta yliopistossa niinkuin minä, niin siinä jo rupeavat kirjatkin happanemaan. Minä heitin ne hiiteen, — taikka, toisin sanoen, ne menivät itse. Ja sen sijaan rupesin afäärimieheksi, — kuule, vakuutappas henkesi minun yhtiössä, se on huokein, varmin ja edullisin maailmassa. — Vaan entä sinä, sinä mahdat nyt elää niinkuin sulassa voissa, onnellasi ei ole rajaa eikä aitaa.

— Niin, eihän mulla nyt ole valittamista.

— Valittamista, — eipä pitäisi olla. Mutta tiukalle siinä piti ottaa, ennenkuin sinut sai tarttumaan kiini siihen onnensakaraasi. Muistatko tuota yötä kuopassa, jolloin minun täytyi panna kaiken supliikkini liikkeelle, voittaakseni sinun uppiniskaisen vastahakoisuutesi ja sinä vain huusit että »mene pois saatana!» ja uhkasit hautautua alimmaksi suoportaaksi. Mutta minä sinut väkisinkin kiskoin suosta. Nyt näet itse kuinka sentään on makeata elää...

— Muistan hyvin sen illan, olin silloin erittäin synkällä mielellä.

— Ja aivan suotta, pari romahtanutta vekseliä ja joku lemmenkuherrus, mitäs sellaiset pikkuseikat painaisivat suuria sieluja. Minä en ole surkeissani koskaan. Tehdään afäärejä ja eletään, surkoot huonommat. — Vaan kuulehan, koska nyt kerran tavattiin, ulottuisiko sinun luottosi puhemiehellesi yhteen pienimpään seteliin asti...?

Juuso antoi viitosen ja Kippis kääntyi takasinpäin iloisesti vihellellä ja heilutellen käsivarrellaan sitä kesätakkia, joka komeuden vuoksi oli mukana. Juuso käveli yksin edelleen sataman vartta. Hänen ajatuksensa olivat taas saaneet toisen aiheen ja suunnan. Tuon puolipäihtyneen huoleton porina oli hänessä taas herättänyt elämään noita vanhoja tunteita ja mietteitä, jotka kuuluivat siihen aikaan, jota hän kerran jo oli pitänyt haudattuna. Niin selvästi muisti hän taas tuon taistelunsa hiipivää houkutusta vastaan, muisti vastenmielisyytensä ja inhonsa perustaa elämistään valheeseen. Ja hänestä tuntui aivan kuin hän yhä vielä olisi kävellyt samassa valheessa, joka silloin oli alulle pantu ja siitä kävivät hänen askeleensa taas ikäänkuin raskaammiksi ja verkkasemmiksi...

Monasti oli hän karkottanut tuollaiset ajatukset, tuollaiset pahat päähänpistot mielestään. Vaan ne olivat aina palanneet, ne olivat jo käyneet tuttavallisiksi. Ja hän oli noihin ajatuksiinsa vähitellen tottunut, oli taipunut ja tyytynyt, oli toivonut ajan oloon voivansa mukautua uuteen elämäänsä, oli odottanut sen vähitellen muuttuvan tasaiseksi ja limiytyvän liitteihinsä.

Ja niinhän se oli tehnytkin: myrskyöntöä ja rauhallista oli ollut elämä. Mutta tuon rauhan keskellä oli sittenkin aina jokin pieni, kalvava tunne, niinkuin hyvin hiljaa, mutta lakkaamatta jäytävä mato, häirinnyt sitä mielen tyyntä tyytyväisyyttä, johon Juuso oli itsensä tuudittanut. Ja nuo aikusemmat unelmat ja tulevaisuuden suunnitelmat, joiden Juuso oli toivonut jääneen sinne tautinsa taakse, ne olivat tuontuostaankin odottamattomina ja kutsumattomina palanneet mieleen ja tuoneet mukanaan kaihoa ja pettymyksen tunnetta. Oli oikein merkillistä, kuinka kiintonaisia ne olivat ja kuinka väkisin ne osasivat varastautua esiin kaikenmoisisissa tilaisuuksissa. Kun he kahden Hildan kanssa matkoillaan

istuivat rautatiejunassa erotettuna koko muusta maailmasta, lennähti mielikuvitus äkkiä vallattomasti irralleen ja Juuso tapasi itsensä ajattelemassa, miten toisenlaista onnea se sentään olisi, jos hän näinäkään Elnan kanssa ajeleisi tuntemattomia maailmoja kohti ja saisi tuolle lempeälle lapselle kertoa mielensä vaihtelevia kuvia, jotka hän nyt salasi itselleen. Ja kun Juuso kotioloissa illan tullen laski kynän tai kirjan kädestään ja näki vaimonsa istuvan siinä vieressään pöytää vastaan nojautuneena ja hänen puoleensa kääntyneenä, ikäänkuin kaihoten lemmityn hellyyttä, niin tuntui kuin olisi kylmä käsi kouristanut hänen sydäntään, hänen jäseniään, yksin hänen ajatuskykyäänkin. Hänen olisi pitänyt olla ystävällinen ja hellä — niin hän silloin ajatteli —, avomielenen ennen kaikkia, vaan se oli merkillistä, oli kuin luonto olisi noussut vastaan. Hän ei voinut kertoa vaimolleen sielunsa sisimpiä tunteita, hän ei voinut antaa lämpöä, kun hänellä ei sitä ollut, hän ei saattanut hellästi lohdutellen painaa vaimoan rintaansa vastaan, sillä hänen mielikuvituksensa loi hänen eteensä pienen valkosen pään, jonka kutreja hän olisi tahtonut rinnallaan silittää ja jonka suuriin, kysyviin, sinisiin silmiin hän olisi tahtonut katsella...

No, ne nyt olivat olleet sellaisia hetkellisiä mielialoja, joutavia, niin oli hän vakuuttanut itselleen, ja hän oli kerran toisensa perästä pakottanut ne väistymään pois. Mutta ne palasivat. Ja ensin Juusoa kumminkin kiusasi se, että hänestä oli aivan kuin Hilda olisi voinut seurata noiden hänen mielikuviansa vaiheita. Hän näki selvästi, että aina kun hän keskustelusta vaipui mietteihinsä, kävi Hilda surumieliseksi, ikäänkuin loukkautui. Tuntui aivan kuin hän olisi ollut mustasukkainen Juuson yksinäisille unelmille, joista tämä ei koskaan kertonut. Hilda oli silloin usein intohimoisen hellä ja altis, tuntui kuin hän olisi väkisin tahtonut tempasta Juuson lähemmäs luokseen, aivan omakseen, pois noiden häijyjen mielteiden vallasta; toisen vuoron hän taas kävi alakuloiseksi, kättyiseksi, pisteliääksikin. Juuso koetti silloin olla ystävällinen, mutta huomasi itse monasti, ettei hän saanut tulta lietsotuksi lieteen, jossa hiilet olivat kylminä.

Se tasaantuu, se unhottuu ajan oloon, nuo pikkunystyrät kuluvat pois, niin lohdutteli hän itseään. Toisinaan ne tuntuivatkin jo aivan kuluneilta; kesällä, jolloin pienokaisen syntyminen ikäänkuin entistä lujemmin liitti hänet ja hänen vaimonsa toisiinsa, oli hän jo tuntenut täydellistä mielen rauhaa. Mutta jonkun kerran ne vanhat mietteet senkin jälkeen palasivat. Niinpä syyspuoleen, jolloin Juuso puuhasi uuden kotinsa perustamista, kalusti huoneet ja hankki talouteen kuuluvia tuhansia pikkutarpeita, olivat nuo nukahtaneet, entiset unelmat taas täydellä vauhdilla esillä, eikä hän näyttänyt voivan niistä vapautua ollenkaan. Hän muisti niin päivän selvästi, miten hän oli ajatellut tuon tulevan, pienen kotinsa yhteiseksi Elnalle ja itselleen, kuinka hän oli mielessään suunnitellut jokaisen yksityiskohdan siinä ja tuuminut missä tuo hänen unelmatoverinsa milloinkin istuisi ja liikkuisi. Muisti myös miten he tytön kanssa yhdessäkin olivat tuota kaikkea suunnitelleet. Nyt hän rakenteli sitä kotia aivan toisilla edellytyksillä eikä voinut päästä painavasta pettymyksen tunteesta, johon aina oli sekaantunut katumusta ja kaihoa.

Ja sen vuoksi hänestä aina, kun hän näinäkään kaupungilta tuli ja lähestyi kotiaan, oli kuin jokin ahdistuksen tunne olisi hänet vallannut. Ja hän tunsu mielessään syvää pettymystä, hän oli tuon kaiken ennen ajatellut niin aivan toisella tavalla. Mutta ehkä se sieltä vielä kuluu; annahan kun nuo vanhat unelmat haihtuvat, ne ovat vielä liian tuoreet ja selvät.

Ja niiden täytyy haihtua, niin hän aina lopuksi ankarasti päätti, ja niin hän ajatteli nytkin, lähestyessään kotiaan Kaivopuistossa. Nytkin nuo mietteet olivat taas lähteneet Kippisraukan mitättömästä porinasta, — kaikkia sitä sitten mieleensä painaa, onhan totisempiakin asioita ajateltavana! Ja haus Kempia. Juuso päätti, portaita ylös noustessaan, olla hyvin ystävällinen Hildalle ja mieleltään iloinen ja reipas ja heittää pois kaikki tuollaiset sairaloiset mietteet. Eihän sitä niin tunteittensa orjana saa olla, — vanha mies!

Hilda tuli iloisena eteisessä vastaan. Hänkin oli ollut kaupungilla, oli tavannut tuttavita ja tehnyt ostoksia. Ja poika oli kotona nukkunut koko ajan niin rauhallisesti, vasta juuri heräsi..., kas nyt kuinka se siinä makaa tyytyväisenä ja suurisilmäisenä ja leikkii helisevällä lelullaan, — pikku Juuso, isän kaima...

— Noin, kun se ojentaa sormensa isän partaa tukistaakseen,

— No revi nyt pikkuinen, mutta elä kovasti revi...

Juuso istui kehdon vieressä ja leikki esikoisensa pienillä kätösillä koettaen kuinka lujasti ne jaksoivat hänen sormiaan puristaa. Niin iloinen, niin tyytyväinen oli hän taas, ikävät mietteet olivat hävinneet ja mielessä vallitsi suloinen onni. Hän oli puhelias ja leikkisä, kertoi Hildalle tavanneensa Heikin ja tämän luvanneen selittää menettelynsä ja uhitteli, että kyllä hän sen miehen vielä pitää lämpimänä. Hilda taas puolestaan näytteli ostamiaan talouskapineita, kertoi mistä hän minkin oli tinkinyt ja kuinka äiti häntä oli torunut, kun hän yritti tekemään tuhmuuden. Hän oli yhtä hilpeällä mielellä kuin miehensäkin ja iloitsi hänen hyvästä tuulestaan.

— Ja katsoppas mitä minä sitten vielä ostin.

Hilda pyörähti toiseen huoneeseen, ja palasi sieltä kohta, kädessään suuri, kaunis, vaaleanpunanen lampunvarjostin.

— Ah, lampunvarjostin!

— Niin, saatpa illalla nähdä, kuinka hauskaksi se valaisee huoneen ja kuinka lepposa sen valo on silmille.

Mutta Hilda huomasi samassa, että Juuson kasvoilta taas äkkiä oli kadonnut iloinen ilme ja että hänen silmänsä omituisen arasti ja surumielisesti tuijottivat lampunvarjostinta. Kotvaseen aikaan ei hän puhunut mitään ja Hilda kysyi ihmetellen, puoleksi loukkautuneena:

— Eikö tämä ole sinusta kaunis?

— On, on kyllä, onhan se erittäin kaunis, vastasi Juuso hajamielisesti. Ja hetken kuluttua hän nousi ja meni omaan huoneeseensa.

Ne muistot! Taas oli eräs niistä niin elävästi vallannut hänen mielensä ja ajanut hänen ajatuksensa takasin menneitten unelmain maille ja se oli hänelle aina vaarallista. Hänelle välähti eteensä niinkuin kirkkaana kangastuksena tuo ilta, jolloin he Elnan kanssa olivat kävelemässä ja antoivat mielikuvituksensa rakennella tuota heidän yhteistä ilmalinnaansa. Silloin se juuri Elna oli virkahtanut: »Ja tuommoisen vaaleanpunaisen varjostimen me ostamme...» Taivas, kuinka ihana se unelma oli ollut, kuinka kevyt ja toivehikas tuokin ilta! Se oli poissa, hän oli sen haudannut. Mutta sittenkään — ja sehän se oli kamalinta —, ei hän voinut siitä koskaan päästä, ei koskaan. — Nytkin se särki sen sovinnollisen, tyyneen mielialan, johon Juuso juuri oli päässyt, — taas häntä melkein pelotti tulla Hildan eteen, hän tunsu aivan selvästi, että tämä taas oli arvannut jonkun vanhan muiston, hänelle tuntemattoman mielikuvan, katkaisseen sen herttaisen mielialan, joka heidän kesken oli vallinnut. Ja se tieto häntä juuri enin rasitti.

Juuso istui huoneessaan, selaili kouluvihkoja ja oli niitä korjailevinaan, vaan oikeastaan hän mietti, mikähän tästä lopuksikin tulee. Hän silmäili arasti oveen päin odotellen millähän hetkellä Hilda mahtoi tulla kutsumaan hänet päivälliselle ja oliko sillä taas se surumielinen, nuhteleva katse silmässään. Se viipyi, viipyi tavallista kauemmin, — voi, kun se edes jo tulisi...!

— Päivällinen on pöydällä.

— Kiitos, tulen heti.

Hilda oli ainoastaan raottanut ovea, vaan Juuso oli kumminkin näkevinään, että hänellä silmät verestivät niinkuin itkun jäleltä ja äänessäkin tuntui soivan joku surunvoittoinen kaiku. Vai oliko tuo ainoastaan oman mielen kuvitusta, oman pahan omantunnon kajahdusta? Ehkä se oli sitä, ja siitä juuri täytyisikin päästä.

Juuso nousi huohtaen. Hän ravisti ruumistaan, ikäänkuin pudistaakseen pois pahan mielikuvan, koetti saada kasvoilleen iloisemman ilmeen ja meni sitten verkkasin askelin ruokahuoneeseen.

* * * * *

Tuli lauantai.

Kun Juuso saapui koulusta kotiinsa, oli hänen pöydällään lippu Heikiltä, joka kutsui hänet seurahuoneelle tutkintopäivällisille. Juuso hämmästyi hyväsesti, hän ei ollut arvannutkaan, kun Heikki oli lauantai-illasta puhunut, että hänellä silloin olisi jokin erityinen syy ja tilaisuus olla joutilaana. Eikä hän ollut tiennyt Heikin vielä niin pitkällä olevan, eikä sitä olleet tienneet muutkaan. Mutta Heikki olikin, ruvettuaan kerran suorittamaan tutkintojaan, valmistunut äärettömän nopeasti, oli näyttänyt erityisesti kiirehtivän.

Vai juhlapäivällisille! no, eipä muuta kuin juhlatakki päälle ja takasin kaupunkiin, seurahuoneelle.

Astuessaan sinne määrähetkellä Juuso melkein säpsähti sitä komeaa seuraa, johon hän huomasi joutuneensa. Siellä rivittäin yliopiston opettajia, virkamiehiä ja muita yhteiskunnan merkittävämpiä henkilöitä ja nuoremmista, Juuson ikäisistä, miehistä oli koolla mitä vain lie ollut olemassa etevimpiä ja huomattavimpia nimiä, — niin sanottu kerma. Oli seassa joku lahjakas taiteilijakin koristuksena silmää hivelemässä, ikäänkuin korea kukkanen hyvin katetulla ruokapöydällä. Jo ensi silmäyksellä saattoi nähdä, että päivän sankari ei ollut niin paljo pitänyt väliä iloita ystävänsä kanssa, vaan oli pannut seuran kokoon ikäänkuin viralliseksi, silmälläpitäen miesten edustavaisuutta kullakin alalla.

Alku olikin hyvin juhlallista ja kankeaa; istuttiin tai seisottiin pitkän seiniä, supatettiin kahdenkesken ja tarkasteltiin saapuvia vieraita. Isosti helpotti, kun käskettiin pöytään istumaan, vaikk'ei sekään aivan väleyn mennyt. Isäntä itse hyöri edestakaisin, talutti käsipuolesta pöydän päähän mahtavimpia vieraitaan, huonosemmat saivat alempaan itse valita paikkansa. Siellä istuttiin sitten hiljaa ja ääneti ja kuunneltiin hartaasti mitä noilla äänenantajilla pöydän päässä, jotka johtivat puhetta, oli sanottavanaan. Yksi ja toinen vain uskalsi sivummalla kuiskasta jonkun kompasen ja sille salakähmässä naurettiin viinilaseja maistellessa.

Vaan jo tuli ensimmäisen puheen aika; se pidettiin sieltä kunniavieraiden päästä, oli virallinen, pitkä ja ylistävä. Mainittiin miehen avut kaikki, häneen kiintyneet toiveet ja hänen lupaava tulevaisuutensa, — niitten kunniaksi huudettiin eläköötä ja juotiin maljat. Puheen loputtua alkoi pitkä vaellus pöydän päähän, sankarin kanssa kilistämään. Tämä tempu uudistui useampaan kertaan ja sillä välin syötiin vankasti. Vähitellen, vaikka hyvin varovasti, vilkastui mieliala maistettujen maljojen nojalla, rämähtipä se jo jonkun kerran kaikuvaan nauruunkin. Vaan vasta kun tuo kolme tuntia kestänyt ateria teki loppuaan ja saatiin siirtyä pikku ryhmiin tupakoimaan kahvikupposten ääreen, tuntuivat kahleet ikäänkuin vapautuvan, päästiin helpommille ja huolettomammille oloille. Ja nyt lähtivät illan myöhemmät tunnit nopeasti kulumaan.

Isännyytensä arvossa, saadessaan maljoja ja vastatessaan maljoihin, oli Heikkikin siksiverran tullut laseja kallistaneeksi, että jo kerran hänkin illan myöhemmäksi käydessä heltyi tavallista avomielisemmäksi ja reippaammaksi. Seuran vanhimmat ja arvokkaimmat vetäytyivät useimmat jo vähitellen pois ja jällelääneistä muutamat jatkoivat vielä puheitten sarjaa siirtyen jo sankarista itsestään hänen vanhempinsa ja sisaruksiinsa ja etäisempiinkin sukulaisiin, vaan oltiin jo yleensä kyllästyneitä puheita kuulemaan. Yritettiin lauluakin, lasketeltiin sukkeluuksia. Isäntä kulki pöydästä pöytään, kilisteli laseja ja kehotti kilistämään, ei tässä nyt oltu köyhiä eikä kipeitä! Niin tuli hän siihenkin pöytään, jossa Juuso istui, läimäytti tätä olalle ja istui viereen ojentaen lasiaan.

— Terve, sinäkin vanha visapää uinailija, joka aina tahdot seistä akkana virtaa vastaan. Niin, sinullehan minun oikeastaan olisi pitänyt pitää pieni luento nykyisen politiikan pääperiaatteista, — mutta eiköhän se ole turha vaiva?

— Periaatteesi tunnen suunnilleen, niistä ei puhetta, vastasi Juuso samassa sävellassa kuin Heikkikin. — Mutta siitähän oli kysymys, että selittäisit, mitkä painavat syyt pakottivat muuttamaan Vilhon ja minun pientä paimenpilliä suureksi sotatorveksi.

— Sotatorveksi, no, miksei. Se on pian selitetty. Nykyseen maailman aikaan tarvitsevat ihmiset jo muuta kuin pelkkää siirappia, — tuolle teidän runolliselle haaveilulle ja aatteellisuudelle nauraa jo nuorisokin. Ei riitä nykyään enään pelkkä tunne, pitää olla jotain kouraan tuntuva, jotain suoranaista. Sinun, Juuso, olisi todellakin pitänyt syntyä kymmenkunnan ja toistakymmentä vuotta aikuisemmin kuin synnyit, sinne sinä kuulut luonteeltasi ja siellä olisit luultavasti menestynyt...

— Sieltäpä me juuri nykyään tarvitseisimme joitakuuta mahtavia henkiä, jotka osaisivat osottaa minne suomalaisuuden liikkeen vanhat puhtaat periaatteet tähtäsivät, — se oli jotain aivan toista, kuin mitä nykyään harrastetaan. Valitettavasti ei minussa ole riittävä tarmo...

— Ole huolelta, me emme tarvitse sieltä enää noita vanhoja epäjumalia. Joka silloin osasi uneksia kauniisti ja pukea tunteensa koreimpiin sanoihin, se niitti laakereita ja pysyi pinnalla; ne laakerit ovat nyt kuihtuneet. Nyt kysytään järkeä, tunteesta ei väliä...

— Järkeä, niin, sitä pikkujärkeä, jonka avulla vanhojen suurten aatteiden nimessä ajetaan yksityisharrastuksia ja sivuvehkeitä...

— Miks'ei sitäkin, jos tarvitaan. Sokeasti vain ei touhuta, se on pääasia. Jokainen katsoo eteensä ja menettelee sen mukaan, — siinä se on sen suunnanmuutoksen ydin, jota sinä et voi käsittää.

Juopottelevia pitovieraita keräytyi yhä useampia näiden väitteleväin ympärille kuuntelemaan ja ottamaan keskusteluun osaa. Heikki saavutti sanansutkauksillaan ja vetoamalla päivän tositapauksiin useimpain kannatusta, jotavastoin toiset pilkalla, toiset säälillä kuuntelivat Juuson ihanteellisempia mielipiteitä. Tämä kiivastui yhä enemmän ja väitti jo, että ne mielipiteet, joita Heikki edusti ja jotka nykyään määräsivät suunnan, olivat suorastaan turmiolliset kansalle ja kasvavalle polvelle, sillä ne olivat lähteneitä itsekkästä katsantokannasta ja olivat omiaan kuolettamaan yhtenäisyystunteet ja kaikki korkeammat pyrinnot. Esimerkki tarttuu, sanoi hän, eikä aikaakaan, ennenkuin oikeuden ja velvollisuuden käsitteet ovat heikentyneet, ovat sekasin...

Sille naurettiin. Kasvatus ja politiikka ovat eri asioita, muistutti Heikki, ja sanoi suoraan, että olipa onni, kun Juuso ajoissa sattui matkustamaan ulkomaille ja jätti kaiken esiintymisen; sillehän olisivat lapsetkin nauraneet. Julkiseen esiintymiseen Juuso todellakaan ei sovi, siihen vaaditaan paljo enemmän

käytännöllisyyttä ja aivan toisenlaista älyä, kuin esim. kaunotieteellisiin mietelmiin, johon Juuson taipumus tähtää. Kiivastuttiin molemmin puolin; Juuso väittää paukautti, että Heikillä ei valtiolliseen eikä muuhun esiintymiseensä ollut mitään muuta ohjenuoraa, kuin oma etunsa, ja semmoista hän halveksi. Heikki taas huomautti ilkkuen, että Juusolla olivat kaikki ohjenuoransa sekasin.

— Mitä sinä oikeastaan tahdot? kysyi hän.

— Ensiksikin minä tahdon päästä vapaaksi sellaisen leipäpolitiikan seurauksista ja edesvastuusta, jota te täällä olette katsoneet sopivaksi minunkin vähäpätöisessä nimessäni harjoittaa. Ja mulla on oikeus ja velvollisuus tehdä se julkisesti.

— Suuret sanat eivät suuta halkase. Sinulle on viisainta, että pysyt kauniisti alallasi ja koetat syrjästä seurata aikaasi, — vaikka tuletkin aina muutamia vuosia ajastasi myöhemmin.

— Syrjään olen vetäytynytkin kaikista näistä riennoista, joita en voi hyväksyä, ja syrjässä aijon pysyäkin, nykyisen suunnan aikana on minun mahdotonta »Kyntäjässäkään» työskennellä. Tehtävätä kyllä olisi, vaan minä olen liian heikko suureen isänmaalliseen työhön...

— Isänmaalliseen! Kuule, elä sinä niin pitkälle ajattele, ajattele vain itseäsi...

— Niinkuin sinä ja muut. Mutta vaikka jäänkin syrjään, niin vielä tahdon minä, hitto soi, kerran merkitä kantani, lausua pari totista sanaa ja näyttää ihmisille teidän politiikkaanne laadun ja tarkoituksen.

— Kuule, sinä et näyttäisi mitään muuta kuin oman ymmärtämättömyytesi, ja sehän olisi tuhmua. »Kyntäjässä» sitä ainakaan et viitsi tehdä, olethan jo jättänyt sen muihin käsiin.

— Teen sen sitten muulla tavoin.

— Ja tiedätkö mikä tuosta olisi seuraus? Joo, että sinulle naurettaisiin, jos ei sinua leimattaisi löylyn lyömäksi.

— Nähdäänpä, ollaanko jo niin syvälle vaipuneita teidän politiikkaanne, ettei totuuden sana enää ollenkaan pysty.

Heikki tuumasi jo jättää koko keskustelun siihen, nousi ja lähti halveksivan näköisenä ja naureskellen pois päin. Vaan vielä pysähtyi hän ja virkkoi pilkallisesti:

— Mikä on totuus? kysyi Pilatus ja jäi turhaan odottamaan vastausta. Ja kumminkin siihen olisi ollut niin helppo vastata: se, mitä yleinen mielipide kullakin ajalla totuutena pitää.

— Niin, se on juuri teidän politiikkaanne totuus, vaikei sitä julkisuudessa näin avomielisesti tunnusteta.

— Ja muuta totuutta, sellaista kaukaista, aatteellista, sitä on ainoastaan runoissa, romaaneissa ja raamatussa..— Vaan se sinään. Sulle antaisin neuvon: elä rupea mitään julkisia protesteja tekemään, sillä vahingoitat vain itseäsi ja sitä olet jo tähän astikin kylliksi tehnyt. Ota järjen päästä kiini, poika!

Juuso oli kiihtyneessä mielentilassa. Nuo mielipiteet, joita hän tässä kuuli hävittömällä avomielisyydellä julkilausuttavan, ne olivat juuri niitä, joita hän kerran oli uneksinut elämäntyöllään vastustavansa ja voittavansa. Ja nyt ne olivat aivan yleisiä koko tässä nuoressa joukossa. Ja enin kiukutti häntä kumminkin se, ettei hän nytkään ollut voinut kylliksi pontevasti, kylliksi nerolla puolustaa kantaansa, joka kumminkin oli ainoa oikea. Oi jospa Vilho nyt olisi ollut täällä! Juuso mietti vielä virkkaa jonkun äkäsen sanan, vaan tunki, ettei hän voisi tulkita tunteitaan eikä saada tuota joukkoa vakuutetuksi. Ja silloin hän nousi lähteäkseen. Ympäriään kuuli hän toisten huutavan: »Heitä hiiteen houreesi, Juuso, juo!» ja Heikki ojensi hänelle lasia virkahtaen:

— Jos järkimieheksi heittäytyisit, niin voisinpä antaa sulle paljo parempaa ajattelemista, josta todella hyötyisit, — sillä muista sinä omaa hyötyäsi ja tulevaisuuttasikin joskus. Mutta sitä varten sinun pitäisi pysyä alallasi.

Vaan Juuso ei kuunnellut enempää, hän kiitti kesteistä ja lähti. Ja jällellejääneet päivittelivät vähän aikaa, miten mies voi olla noin sokea intoilija, ja siirtyivät sitten puhumaan muista, hauskeimmista asioista.

Juuso käveli kotiinsa. Tämän illan seurustelu ja keskustelu oli syvästi häneen vaikuttanut ja siitä oli hänellä kävellessään mieli murheellinen ja pettymystä täysi. Nyt tänään oli hän pitkän poissaolonsa jälkeen ensi kerran tullut selvästi huomaamaan, kuinka päinvastaiseen suuntaan aika oli kehittynyt siitä, mitä hän oli oppinut pitämään oikeana ja minkä puolesta hän oli tahtonut taistella. Ei hän ollut

aivan selvillä, mikä oli ollut vakavasti tarkoitettua, mikä liioiteltua leikkiä noiden miesten puheissa ja mielipiteissä, vaan sen hän käsitti, että niitä jalompia pyrintöjä, sitä totuudenrakkautta, jota hän oli tahtonut puolustaa, oli pilkattu ja että yleinen virta kävi aivan uusilla tahoilla. Ja itse oli hän jo sellainen heikko, mitätön raukka, ettei hän voinut astua pontevasti taistelemaan vanhojen ihanteittensa puolesta, kuten hän alkujaan oli aikonut, hän tunsu tahtonsa taittuneeksi ja voimain puuttuvan. — Nyt oli jo turhaa hänenlaisen miehen yrittääkään...

Turhaa, niin kai, mutta vielä hän kerran tahtoi esiintyä »vanhan kartuusin» puolesta, vielä viimeisen kerran ikäänkuin jäähyväisekseen erotessaan pois siltä vaikutusalalta, jossa hän kerran oli haaveksinut voivansa työskennellä omaksi tyydytykseksensä ja nousevan polven hyväksi. Hän tahtoi ainakin pestä kätensä, se oli hänellä velvollisuuskään tehdä, velvollisuus itseään, omaa omaatuntoaan ja vanhoja ihanteitaan kohtaan. Velvollisuus myöskin Vilho vainajan muistoa kohtaan, Vilhon, joka juuri oli saanut hänetkin innostumaan tuosta »kyntäjänryöstä» ja jonka ne aatteet olivat, joita he olivat tahtoneet toteuttaa. Hän tahtoi selittää nykyisestä suunnastaan eroavan kantansa ja tehdä sen selvästi ja varmasti.

Kotiin tultuaan sytytti Juuso vielä työlampunsa ja istui kirjoittamaan, — oli paras tehdä se tuoreeltaan, tehdä se heti. Hän kirjoitti, pyyhki, korjasi ja kirjoitti ja yön tunnit kuluivat toinen toisensa perästä. Hän ei saanut nytkään mielestään oikein sanotuksi sanottavaansa, ei esitettyksi mielipiteitään niin täsmällisesti ja pontevasti, kuin olisi tahtonut. Siitä tuli liian pitkää, liian juhlallista — hän olisi nyt tahtonut puhua enemmän järjelle, kuin tunteelle. Eikä hän ollut tyytyväinen sepustukseensa, kun hän viimein väsyneenä pani maata.

Mutta aamulla hänellä oli jo selvillään, miten hänen pitäisi kirjoittaa tuo jäähyväiskirjeensä: lyhyesti, varmasti, pitkittä selityksittä. Ja hän istui ja kirjoitti: »Koska en voi hyväksyä sitä alkuperäisestä suunnitelmasta poikkeavaa, intohimoja yllyttävää ja mielestäni tarkoituksiltaan ei aivan vilpittöntä suuntaa, jota 'Kyntäjässä' nyt vuoden ajan on noudatettu, estämällä toisenlaisia katsantokantoja ilmiä pääsemästä, saan täten ilmoittaa, että minä, joka alkujaan olin Vilho Hartikka vainajan kanssa sen perustajana, nyt en yli vuoden aikaan ole sen kantaan vaikuttanut, enkä asetu minkäänlaiseen edesvastaukseen siinä esiintyvistä mielipiteistä.»

Lyhyesti, selvästi, melkein virallisesti, vaan niin onkin parasta. Ihmiset tulevat ehkä ihmettelemään, kaipaavat tarkempia selityksiä ja lähempiä syitä, — no, mieltikööt, tutkikoot itse, siten kirjeen tarkoitus ehkä heihin pystyykin paremmin kuin pitkään selitysten kautta. Lukijat johtuvat itsenäisesti ajattelemaan, kentiespä rupee siitä joku hentonen taimi siellä täällä hiljaisuudessa vesomaan ja kasvamaan vartta tulevaisuuden varalle; kirjoittaja on ainakin täyttänyt tärkeimmän velvollisuutensa ja saa rauhassa vetäytyä syrjään.

Vielä piti Juuso muutaman päivän väliä, ennenkuin lähti viemään Heikille kirjettään, »jäähyväispuhettaan». Hän tahtoi itse tavata Heikin ja vielä puhua hänen kanssaan. Vaan hän ei saanutkaan Heikkiä tavata. Tämän asunnossa näet ilmoitettiin, että hän ei ollut koko kotimaassa: edellisenä yönä oli hän matkustanut ulkomaille parin kuukauden ajaksi.

Tämä oli aivan odottamaton uutinen Juusolle, niinkuin se oli odottamatonta useimmille muillekin. Heikki ei ollut matkapuuhistaan puhunut kellekään, ei kekkereissäänkään virkkanut niistä sanaakaan. Muutamat kyllä olivat kuulleet hoettavan, että Heikillä on erityisiä aikeita, joiden vuoksi hän tutkintoaankin niin kiirehti, vaan nyt se vasta selvästi käsitettiin. Heikki oli katsottu yhdeksi johtavaksi mieheksi erääseen niistä uusista kansallisista yhtiöistä, joita tähän aikaan hommattiin ja joiden piakkoin piti alkaa vaikutuksensa, — hänellä oli onni, että oli tullut lukuajanaan sillä alalla työskennelleeksi. Ja nyt oli hän matkustanut ulkomaille lähemmin tutustuakseen samanlaisten liikkeiden hoitoon siellä ja ollakseen ainoa mahdollinen mies valittavaksi, kun lopullisen vaalin piti tapahtua. Hiljaisuudessa oli asia pantu vireille ja tähän saakka toimitettu ja nyt se oli melkein valmis. Ja siitäkin syystä se oli Heikki tahtonut pitää nuo komeat päivällisensä: hänellä oli kaksi lintua kourassaan ja molemmat varmasti!

Kun ei Juuso saanut Heikkiä puhutella, lähetti hän avonaisen kirjeensä postissa »Kyntäjään», — sen nykyiset päämiehet olivat hänelle verrattain outoja eikä hän tahtonut joutua niiden kanssa lähempiin tekemisiin, kun kumminkin tästä lähin aikoi pysyä siitä syrjässä. Hän pyysi lyhyesti, että kirjoitus otettaisiin ensi numeroon ja odotti sen ilmestymistä. Se tuli, hänen kirjettään ei ollut siinä. Vaan parin päivän perästä sai hän kirjeen, jossa sanottiin, että oli yhteisen tuuman mukaan katsottu parhaaksi jättää kirje julkaisematta. Silloin julkasi Juuso »jäähyväiskirjeensä» parissa muussa lehdessä.

Ja nähtyään sen julkaisuudessa oli hän aluksi rauhallisella ja varmalla mielellä. Hän oli nyt vapaa *siitä* huolesta, oli peräytynyt, mutta mielestään kunnialla, oli täyttänyt velvollisuutensa mikäli sen täyttää voi. Hänessä soivat kyllä melkein niinkuin soimauksina Vilhon viimeiset sanat: »Juuso, muista sinä pitää kartuusia vireillä.» Mutta hänhän oli tullut huomaamaan, että siihen hänestä ei ollut, ei kyennyt hän jatkamaan toivotonta taistelua, ajan suunta oli liiaksi vastaan. Hän oli nyt puhdistanut paluutiensä — muu sai jäädä...

Vaan riittikö se? sellainen kysymys välähti toisinaan tuon tyyneen tunteen väliin. Oliko hän todellakin tehnyt kaikki voitavansa, eikö hän ollut raukkana vetäytynyt taistelutantereelta, tunnustanut itsensä voitetuksi, vaikka vielä olisi voinut taistella? Toisinaan häntä vaivasi kalvava syyllisyyden tunne ja se rikkoi alinomaa sen rauhan, johon hän oli toivonut pääsevänsä, ja saattoi hänen mielensä pois tavallisesta tasapainostaan.

Näissä mietteissään ei Juuso välittänyt paljo ajatellakaan, mitä maailma muuten hänen teostaan mahtoi arvella ja miten sitä tuomittaisiin. Hän eleli syrjäisessä yksinäisyydessään, ei välittänyt ottaa selkoa yleisen mielipiteen mahtisanoista ja toivoi sydämensä hiljaisuudessa, että hänen jäähyväiskirjeensä kenties sentään yhdessä ja toisessa on voinut vaikuttaa itsenäistä miettimistä ja sen kautta suurempaa arvostelua.

Ei olisi hän koskaan uskonut, että tuo hänen pieni protestinsa olisi nostanut varsinaista myrskyä häntä vastaan. Mutta hän sai pian huomata, että Heikki oli ennustanut aivan oikein arvatessaan miten yleinen mielipide tulisi häntä kohtelemaan.

Eräänä päivänä tuli Otto, joka muuten harvoin jouti hänen kotiinsa Kaivopuistoon, lämpimissään ja melkein kauhistuneena Juuson luo ja kysyi jo ovelta tullessaan:

— Kuule, mitä sinä hyvä veli taas olet kirjoittanut kummallista, kun ihmiset eivät puhu muusta mistään kuin sinusta?

— Sehän suurta huomiota. Ja mitä ne sanovat?

— Minä en ole tietysti lukenut mitä sinä olet kirjoittanut, jotain politiikkaa, — hittojako yksi medisiinari politiikasta! Vaan ne sanovat, että sinä olet luopio, ja että sinä olet häväissyt puolueen ja tahdot halkasta puolueen ja...

— Hohhoh! kuinka minä olen paljo tehnyt. Sanovatko ne vielä jotain muutakin?

— Sanovat, sanovat ett'et sinä ymmärrä aikaasi, että sinä elät luulenma sata vuotta jälellä ajastasi ja että sinä olet tappanut »Kyntäjän» ja tahdot esiintyä itsekylläisenä ja itseviisaana, ottamatta ollenkaan huomioon mitä muut järkevämmät ovat neuvoneet.

— Ja ketkä tuota kaikkea sanovat?

— Ketä vain lienen tavannut, eivät puhukaan muusta. Ja se kuuluu olevan aivan yleinen mielipide.

Nuo viimeiset sanat kuultuaan vaipui Juuso, joka tähän asti pieni pilan hymy huulillaan oli kuunnellut lankonsa sanatulvaa, mieltiväksi ja totiseksi. Hän tunsu ne niin hyvin, hän oli ennenkin ollut niiden kanssa tekemisissä. Ja hän vastasi verkalleen, melkein kuin itseksensä:

— Niinpä niin, »yleinen mielipide», sitä vastaan ei maksa niskotella, sehän on — totuus!

Vaan Otto jatkoi yhä vielä lämpimissään puhettaan:

— No, uskonhan minä, että ne liioittelevat, mutta olet kai mahtanut kirjoittaa jotakin varomatonta — ne arvelivat, että tuommoiset teot voivat olla vaaralliset sinun tulevaisuudellesikin. Eiköhän olisi syytä jotenkin selittää...?

— Ei veljeni, ei ole syytä. Minä kirjoitin tarkan harkinnan jälkeen ja tein ainoastaan velvollisuuteni.

— Itse tuon ymmärtänet, minulle on yhdentekevää.

Otto oli kertonut vallan säikähtyneenä noista kuulemistaan arvosteluista ja kumminkaan hän ei ollut kertonut hetikään kaikkia, mitä kaupungilla sanottiin, ei ollut tahtonut sitä tehdä, sillä seassa oli ollut hänestä sulaa panetteluakin. »Sellaiseen se liika ylpeys viepi — niin oli sanottu — eihän tämä ole muuta kuin sitä samaa vanhaa suuruudenhulluutta, josta ennenkin on näkynyt oireita.» Ja muuta samaan suuntaan!

Mutta ne samat arvostelut sai Juuso vielä kuulla monelta muultakin taholta. Pilkallisesti mainittiin hänen protestistaan julkisuudessaakin sen verran kuin mainittiin, koulussa sai hän muiden opettajain puolelta kuulla siitä pistosanoja ja tuttavat, joita hän tapasi, toruivat häntä moisen itsepäisen menettelyn johdosta. Yksin Hildakin tuli kerran kiihoittunein mielin kaupungilta ja valitti, että häntäkin torutaan sen johdosta, ettei hän ole Juusoa paremmin neuvonut.

— Vaan kun sinä et koskaan puhu mulle tuumistasi etkä aikeistasi, valitti hän, pidät minua aivan ulkopuolella ajatusmaailmaasi, niin että minä olen aivan kuin syrjäinen henkilö.

— Olenko minä sinustakin sitten menetellyt niin väärin?

— Se on kaikkien mielipide, enhän minä tunne asiata tarkemmin. Olenhan aivan kuin vieras sinun tuumillesi, ja kumminkin syyttävät ihmiset minuakin.

Se oli totta, Juuso ei ollut avannut ajatusmaailmaansa Hildalle, ei ollut voinut sitä tehdä, sellaista luottamusta ei heidän välillään vallinnut. Hän oli Vilhon kuoltua jäänyt aivan yksin, — oi, kuinka yksin hän sentään olikin, ei yhtään, joka olisi häntä ymmärtänyt, ei yhtään, joka olisi antanut arvoa taikka tunnustusta hänen pyrinnoilleen, jotka kumminkin olivat olleet niin vilpittömät, niin puhdasaikeiset! Kaikki tuomitsivat, yleinen mielipide lausui raskaan, järkähtämättömän aamenensa, hänellä ei ollut vetoamista mihinkään. Ja hänessä ei ollut voimaa jatkaa taistelua, ei tarmoa osottaa omien periaatteittensa puhtautta eikä tuon yleisen mielipiteen kehnoutta, — hän oli yksin ja tuomittu.

Mitä oli hän sitten tehnyt, että häntä sen johdosta niin ankarasti tuomittiin? Hän oli tahtonut nostaa nuoruutensa aatteita ylemmäs tuosta sameasta virrasta, jota vallitseva suunta kulki. Ja kun hän ei sitä jaksanut tehdä, oli hän tahtonut puhdistaa edes omat askeleensa.

Mutta hänen syntinsä olikin ehkä ollut siinä, ettei hän kyllin voimakkaasti ollut sotinut vastaan, että hän liian raukkamaisena oli taittunut, pettäen ihanteensa ja kauniimmat unelmansa...

Näitä mielessään harkitessaan vaipui Juuso usein syviin, surumielisiin mietteisiin, jotka vähitellen muodostuivat hänen toiseksi olennokseensa. Hän vetäytyi erakoksi yksinäisyyteensä, istui huoneessaan pitkät rupeamat ja kaipasi niin syvästi jotakin ystävää, jolle hän olisi voinut kertoa kaihoistaan, pettymyksistään ja katkenneista unelmistaan. Vaan sellaista ei ollut, hän oli yksin.

XIII.

Juuson pienessä kodissa Kaivopuistossa oli elämä aina äärettömän hiljaista; tuskin ääntä kuului päivän pitkään, ei koskaan kajahtanut nauru, ei kuulunut kotielämän tavallista touhuntaa eikä perhe-elämän vilkasta, puuhaavaa liikettä. Naapurit, jotka asuivat ohkasten puuseinäin takana, olisivat voineet luulla vierusta-asuntonsa autioksi taikka sen eläjiä mykiksi tai erakoiksi. Milloin siellä puhuttiin, puhuttiin kuin arkaillen matalalla äänellä, milloin liikuttiin, liikuttiin kuulumattomin askelin; ovetkin, joissa harvoin kuljettiin, kääntyivät äänettömästi saranoillaan ja yksin lapsikin, joka kehdoissaan lepäsi, lepäsi siinä niin hiljaisena ja äänettömänä, ettei sekään kuin joskus ihmeeksi ilmaissut elävään olentojen olemassaoloa.

Siellä hyöri Hilda hiljaa pienissä taloudellisissa askareissaan taikka istui kehdon ääressä sitä verkalleen liekutellen. Hän oli enimmäkseen yksin kaiket päivät; palvelustyttö puuhasi keittiössä, milloin häntä ei tarvittu lapsen ääressä, ja itse isäntä, — niin, hän istuskeli melkein liikkumatta huoneessaan kirjoituspöytänsä edessä työnsä ääressä. Siellä selaili Juuso papereitaan ja käänteli kirjanlehtiä aina kun Hilda tuli huoneeseen, mutta Hilda oli kyllä huomannut, että hän sillävälän usein saattoi istua pitkät ajat, tuntikausia, tekemättä mitään, siirtämättä jäsentäkään, istua vain yhdessä kohden mietteihinsä vaipuneena.

Ja seinän takana istui Hilda yksin yhtä äänettömänä eikä hänenkään mietteensä pysyneet iloisina. Hänen mielessään liikkui tähän aikaan myötään hiljaista, sanatonta taistelua, mutta siltä hyvinkin kiihkeää ja tuskallista. Tämä ura, johon hänen elämänsä nyt oli ohjautunut, oli aivan vasten hänen luontoaan ja synnynnäisiä taipumuksiaan. Hän oli luonteeltaan vilkas, olipa intohimoinenkin; Hilda Almia oli nuorena tyttönä aina pidetty pikaisena ja tuittupäisenä ja naistuttavain piireissä oli tätä hänen luonteensa ilmettä juuri sanottu syyksi, miksi hän, kaikista muista etuuksistaan huolimatta, oli ollut vähällä jäädä vanhaksi. Myöhemmin oli hän tosin talttunut ja kesyttynyt, mutta pohjalla kyti kumminkin vielä tuota vanhaa kiihkoa, intohimoa, joka toisinaan tuntui melkein väkisin tarvitsevan purkautua ilmi ja joka vaivausi toimettomuudessaan, kun ei löytänyt riittävää vastakaikua. Samalla oli Hildalla kumminkin lujuttua ja päättäväisyyttä luonteessaan ja minkä hän kerran oli ottanut tavoittelevan kiihkonsa esineeksi, sen hän myös tavallisesti ajoi läpi.

Tämä se oli ollut syy, miksi hän kaikista epäävistä merkeistä huolimatta niin ilmeisellä innolla oli tavotellut omakseen Juusoa, johon hän kerran, tämän vielä ollessa melkein nuori poika, niin syvästi oli kiintynyt; siinä oli myöskin syy, miksi hänestä oli aivan luonnollista, että Juuso vihdoinkin hänelle joutui, — olihan hän sen tahtonut. Hilda oli kihloihin mennessään kyllä varsin selvästi käsittänyt, ettei hän omistanut Juusoa täydelleen eikä sydäntä myöten. Se tyttö, Elna, jonka hän varomattomuudessaan kerran oli Juuson tuttavuuteen saattanut, oli liian syvälle painunut miehen mieleen, sen hän tiesi, ja se

hätä jo alkujaankin nöyryytti. Mutta hän toivoi tuon muiston kalpenevan ja kuluvan pois, hän tahtoi, että se häviäisi. Ankarasti oli häneen sattunut, kun hän Juuson sairauden aikana huomasi, kuinka syvällä nuo juuret olivat, vaan ei hän silloinkaan hetkeäkään epäillyt toteuttaa pitkää toivoaan, hän päätti koettaa kaikkea, voittaakseen miehensä omakseen. Ja hän oli koettanut; koko intohimoisen sielunsa voimalla oli hän kokenut tunkeutua Juuson sydämeen ja tunkea sieltä kilpailijan pois. Toisinaan se oli näyttänyt onnistuvankin, hän luulotteli monasti pitkät ajat jo täydelleen voittaneensa. Vaan juuri kun hän luuli olevansa varmimmillaan, oli hän aina yhtäkkiä huomannut voittonsa luiskahtavan niinkuin elohopeapisaran sormiensa lomitse; koko hänen vaikutuksensa oli siunaamassa tuokiassa pois puhallettu, koko taistelu osottautui turhaksi. Hän alotti silloin taistelun alusta. Ja semmoista se oli hänellä ollut äänetöntä mutta kiivasta kamppailua omistusoikeutensa puolesta, lakkaamatonta taistelua alusta pitäin, ja kumminkin se oli yhä vieläkin turhaa. Ja hän oli toisinaan tuntenut aivan väsähtävänsä ja masentuvansa siihen puolettomaan taisteluun, siinä oli hänestä jotakin niin sairaloista, niin epätoivoista...

Mutta toivo oli kumminkin aina palannut takasin. Olihan Juuso luonteeltaan niin taipuva, niin mukautuva, niin luonnostaan ystävällinen. Kunhan vain saisi temmastuksi hänet kerran oikein mukaansa, saisi hänet herätetyksi ja vierotetuksi noista unelmista, joita Hilda vihasi ja kadehti. Ulkomailla jäi niin paljon aikaa mietteisiin, vaan kotiin palattua, säännöllisessä työssä ja arkielämän touhussa, siellä uskoi Hilda Juuson vetäytyvän lähemmäs nykyisyyttä; lapsen synnyttyä uskoi hän sitä vielä varmemmin. Vaan sittenkin: hän ei saanut Juusossa vireille sitä lämpöä, jota olisi toivonut, ei sitä luottamusta eikä avomielisyyttä, joka olisi tehnyt heidän välinsä sydämmelliseksi ja eheäksi. Ja nyt taas viime aikoina olivat nuo »Kyntäjää» koskevat tapaukset, jotka olivat siirtäneet Juuson ajatukset entisiin kiertokehiin, tehneet hänet tavallistakin suljetummaksi ja hajamielisemmäksi. Hilda rupesi jo hermostumaan pitkässä taistelussaan, rupesi tuskastumaan, oli toisin ajoin tarpeettoman kärtynen ja pistelijäs ja vaipui taas väleen ylen surumieliseksi ja masentuneeksi.

Tässä oli jotain epätervettä, jotain rikkinäistä, joka sanomattomasti kiusasi ja painosti Hildan vilkasta, vaihtelua hakevaa mieltä. Sen huomasi Hildan äitikin, joka paljon oleskeli siellä heidän luonaan järjestellen heidän kotiaan ja valvoen heidän talouttaan. Hän tarkkasi sitä ensin salaa syrjästä, ollen aivan kuin mistään tietämättä, ja koetti saada selville missä vika oli. Rouva Alm ei ollut tätä liittoa koskaan oikein suosinut; hän oli säälinyt rahojaan, jotka siinä jo kohta alussa joutuivat likoon, eikä ollut hän paljon luottanut Juuson toimeliaisuuteen. Ajan kuluessa olivat hänen epäilyksensä varmistuneet ja hän oli itseksensä nureksinut, ettei vävymies heti hankkinut itselleen vakinaista tointa, — elettiin noin vain Jumalan armolla ja Hildan rahoilla. Ei hän siitä kumminkaan ollut nuorelle parille vielä sanaakaan virkkanut. Vaan kun hän nyt syksyn kuluessa rupesi huomaamaan, ettei heidän välinsäkään ollut aivan ehyt, päätti hän puuttua asiaan kiini. Hän tuli eräänä talvipäivänä nuorten luo ja tapasi siellä Hildan tavallista alakuloisempaan.

— Mitä tämä on, kysyi hän silloin, mitä vehkeitä teillä on välillänne? Jotain siinä on, elä kieltelekään, olenhan nähnyt sen ennen ja näen nytkin sinun kasvoistasi. Mikä teillä on tullut rattaisiin?

Hilda kierteli vastatessaan, väitti ettei ollut tullut rattaisiin mitään, näin on ollut koko ajan ja tulisi kai olemaan vastakin, eihän sitä nyt ole aina syytä olla erittäin iloisenakaan.

— Elä kiertele, jotain on välissä. Oletteko riidelleet vai onko Juuso ollut tyly? Hänen käytöksensä on viime aikoina ollut omituisen juro ja jäykkä, — ennen nuorempaan hän toki osasi pitää ihmisiä hyvällä tuulella, jos ei muuta osannutkaan.

Ei myöntänyt Hilda Juuson olleen tylynkään, tasanen ja hiljainen se oli ollut kuten tavallisesti. Vaan kun äiti vielä uteli ja hieroskeli, sulii Hildakin vihdoin sanakkaammaksi ja rupesi vähin kertomaan huolistaan ja taisteluistaan. Ei hän Juusoa tahtonut moittia, ehkä oli vikaa hänessäkin, hän kuvaili vain minkälaista se heidän elämänsä oli.

— Me pysymme niin vieraina toisillemme, ei ole molemminpuolista luottamusta eikä avomielisyyttä. Hän istuu huoneessaan ja unelmoi puhumatta mulle tuumistaan ja minä istun täällä, — me olemme kuin kaukana toisistamme.

— Sen olen nähnyt. Hän haaveksii, eikä ole hänessä riittävää toimintatarmaa. Vaan sinun pitäisi koettaa häntä ravistaa ja herättää.

— Olenhan koettanutkin, sitä juuri olen tehnytkin, vaan turhaan. Kun puhun hänelle, myöntää hän kaikki, mutta on niin surumielisen näköinen ja vetäypi taas yksinäisyyteensä vaipuakseen mietteihinsä. Ja minä jään aivan ulkopuolelle hänen tuumiaan.

— Hänen tuumiaan! — hän tuumii tyhjää, taikka tuumuksia, niinkuin tässä tuonaankin... Vaan minä otan hänet joskus puheilleni minä, ja veisaan selvän virren. Hänen täytyy ruveta virkeämmäksi, onko tämä muuten laittaa? Miehellä on muuan kymmenkunta opetustuntia viikossa ja niistä hän ansaitsee

pari vaivaista tuhatta, jotka teidän taloudessa eivät riitä mihinkään. Lopusta lioitetaan sinun pientä pääomaasi, — mikä siitä sitten vihdoin tulee?

Oli Hilda sitäkin puolta ajatellut, hänellä oli paljo käytännöllistä älyä ja hän oli monasti huolehtinut, miten tämä meno päättyisi. Vaan täytyy odottaa, sanoi hän, Juuso valmistelee tieteellisiä töitään ja kunhan niistä joskus valmista tulisi, niin kyllähän sitten näköalat paraneisivat.

— Niin »kunhan»! Hänen pitäisi heti hankkia tulokasta työtä, niin on moni muu saanut ja saa hankkia, tehkoon tieteellistään siinä sivussa. Ja kovassa työssä unehtuvat joutavat unelmatkin ja hän pääsee palaamaan arkielämän todellisuuteen, jossa te kyllä ymmärrätte toisenne. Toden totta, minä herätän hänet, minä.

— Jos puhut hänelle, äiti, niin puhu varovasti, hän on niin tunteellinen ja herkkä.

— Varovasti, mutta suoraan.

Muori oli siinä puhuessaan väyvytelyksestään kiihoittanut mielensä aivan vihaseksi ja kun hän lähti tyttärensä luota niin hän kävellessään vielä itseksään hienosittain toraili. Silloin juuri sattui siellä Kaivopuistotiellä Juuso koulusta palatessaan tulemaan häntä vastaan.

— Tuletko Juuso saattamaan minua kappaleen matkaa kaupunkiin päin, minulla on sulle vähän puhuttavaa, virkkoi muori ja alkoi kohta kursailematta kertoa väyvilleen, mitä hänellä nyt tuoreimmiltaan oli sydämmellään. Hän huomautti ensin, miten Hilda on käynyt alakuloiseksi ja, vaikk'ei tämä mitään valitellut, oli hän kyllä nähnyt, että kaikki ei ole aivan ehyttä. Juuson on velvollisuus pitää huolta vaimonsakin hauskuudesta, olla avomielisempi ja reippaampi, ei saa vetäytyä yksin omia tuumiaan hautomaan. Eihän se kelpaa, että välit turhan takia vieraantuvat, siitähän molemmat kärsivät.

— Ja mihin olet menettänyt yritteliäisyytesi, »ruffisi», jota sulla ennen oli? Sinä olet käynyt niin haluttomaksi ja noloksi. Sinun pitää repästä itsesi virkeämpään toimintaan ja elämään, muutenhan uinailet aikasi pois. Tämä teidän nykyinen elämäne on niin puolinaista ja ontuvaa, koeta toki hankkia itsellesi tukevampi pohja. Ajatteles nyt, — Hildan varat hupenevat joka päivä...

Juuso kuunteli ääneti ja myönnytteli kiltisti anoppinsa nuhteet oikeiksi ja kun tämä hänestä erosi, ei hän voinut muuta, kuin itseksään katkerasti hymähtää. Nehän olivat juuri nuo asiat, jotka olivat viime aikoina hänen mieltään niin painaneet ja joita hän hiljaisissa tuumissaan oli alinomaan haudosskellut ja jotka olivat käyneet sitä rasittavammiksi, kuta enemmän aika kului. Varsinkin oli tuo suhde Hildaan melkein tuskana häntä vaivannut ja hän tunsu ja tunnusti, että vika oli juuri hänessä, hän vieroitti myötään vaimonsa luotaan. Miksi olikin hän käynyt sellaiseksi, kylmäksi ja tylyksi...? Mutta anoppi oli oikeassa, tällaisena ei voi heidän välinsä jatkua, siinä täytyy tulla muutos. Voi, jos se muutos voisi kääntyä onnellisuuteen päin, oi jospa heidän väliinsä voisi kasvaa luottamusta ja lämpöä! Vaan miten? — siihen vaadittaisiin, että hän itse kävisi helläksi, lämpimäksi, iloiseksi ja reippaaksi, eikä hänellä siihen ollut voimaa ... ei, hän ei jaksanut ponnistaa tahtoaan, ei voinut syyttää itsessään sitä elinvoiman kipinää, joka jo oli tupsahtanut ja sammunut...

Juuso tuli kotiinsa. Hilda näkyi olevan etuhuoneessa, lapsi sylissä; Juuso yritti ensin menemään sinne, vaan pysähtyi ovella, kääntyi ja meni omaan huoneeseensa. Tässähän se nyt hänellä oli tuo oma koti, jota hän niin kauan oli kaivannut ja haaveksinut, — mutta sitä lämpöä, sitä virkistystä, jota hän siihen aina oli ajatellut, sitä ei siellä lehahtanut häntä vastaan, sielläkin sai hän hiipiä kylmään yksinäisyyteensä, jota hän enin pelkäsi. Olihan hänellä nyt kotinsa, mutta sittenkin hän tunsu itsensä siinä vieraaksi. Miksi? Niin, — oma syy, ainoastaan hänen oma syynsä. Hänen sairaloinen luonteensa ja masentunut mielensä se oli, joka esti häntä nauttimasta siitä kodin onnesta, joka olisi ollut riittävä kelle muulle tahansa, sehän se pani hänet riistämään ansaitun kodin onnen toiseltakin... Hän oli niin läpeensä epäonnistunut, niin tarmoton, niin rikkinäinen...

Juuso oli monasti, varsinkin tuon jäähyväiskirjeensä jälkeen, aivan tahtomattaan tullut verranneeksi itseään metsässä taitettuun näreeseen, joka vielä puolella rungollaan imee mehua ja ravintoa maasta ja sen nojalla kitkuttamalla eläen pysyy kelmeässä, kituvassa vehreässä; mutta toinen puoli potee katkenneita säikeitään, kuivuu ja kuihtuu kuihtumistaan. Häntäkin oli maailman tuuli sujutellut ja retuutellut, hänessä ei ollut kestävyyttä kylliksi seistäkseen tanakkana, hän oli taipunut, notkistunut ja vihdoin raukkana katketa rapsahtanut, — puolella rungollaan saattoi hän vain enää imeä elämän voimaa ja mehua. Katkenneelta oli elämänintokin hervahtanut, tahdon voima oli kuin lamassa ja jälellä oli hänellä ainoastaan kiduttava epäily omasta kyvystään ja kalvava katumuksen tunne siitä, että hän oli kesken taistelua taipunut, pettänyt ihanteensa ja itsensä, kieltänyt elämäntyönsä. Siitä hän oli niin runnistuneena, oli kuin omatunto olisi häntä soimannut ja alinomaan hokenut: näet nyt, elämä ei voi sinua enää tyydyttää etkä sinä hyödyttää itseäsi etkä muita...

Vaan täytyyhän koettaa jos puolellakin voimalla! Juuso istahti taas työpöytänsä ääreen, nosti esiin

papereitaan ruvetakseen jatkamaan kirjoituksiaan. Siellä oli hänellä laatikossa useampiakin Pariisissa alullepantuja suunnitelmia; ulkomailla ollessaan hän sentään vielä oli tuntenut työhaluakin ja vaikutusintoa, sieltä oli kotimaa kajastanut niin rauhalliselta ja rakkaalta, hän oli siellä ajatellut, kuinka hän vielä tulisi työskentelemään sen hyväksi ja ottamaan tarmolla osaa sen erilaisiin rientoihin. Kotiin tultua ne kauniit aikeet taas olivat huvenneet, ja hän oli pettyneen epätoivoisella innolla antautunut yksinomaa noihin tieteellisiin tutkimuksiinsa, jotka hän jo kohta tutkintonsa suoritettuaan oli pannut alulle. Ja se oli kylläkin tarjonnut hänelle tyydytystä. Olihan tähän työhönkin alkujaan ollut yhdistyneenä niin kaunis toive, toive kaivaa esiin ja jalostuttaa kotikielen rikkaita aarteita ja auttaa hiukan eteenpäin kansallista tutkimusta. Se oli hänellä vielä ikäänkuin viimeisenä ihanteena jälellä noilta suurten aikeitten ajoilta ja siksi se häntä toisinaan vielä innostikin ja lämmitti.

Vaan samalla sekin pelotti ja huoletti. Se edistyi niin hitaasti, hän ei saanut mitään valmista käsistään, eikä päässyt oikein varmalle tolallekaan. Hän oli valinnut liian laajan ja vaikean aineen, työskennellyt aluksi ilman suunnitelmaa vähän sieltä ja vähän täältä, eksynyt pikkuseikkoihin ja joutunut pois pääasiasta, aineksia oli keräytynyt ääretön joukko ja siksi niistä oli niin vaikea saada toimeen järjestettyä kokonaista. Eikä hänellä ollut entistä työintoaan jälellä, puuttui itseluottamusta, kaikki tuntui niin tuiki toivottomalta. Hän epäili omaa kykyään ja häntä vaivasi muutenkin epäluulo, että häntä ikäänkuin tahdottiin painaa alaspäin, jos hän vähänkään lähti nousemaan. Olihan se oikeastaan hyvin hullunkurinen tuo epäluulo, kukapa häntä nyt olisi tahtonut sortaa, häntä, noin vähäpätöistä ja vaaratonta henkilöä... Mutta hän epäili sittenkin, hänellä oli entuudestaan kokemusta ja nyt oli itseluottamus poissa...

Juuso siirrähteli rauhattomana tuolillaan ja koetti painautua kiinteämmin työhönsä. Noin hänen aina kävi, hän nuherti työnsä ääressä pitkät rupeamat, vaan jälkeä jäi vähän, ajatukset liitelivät valloillaan ja tahto oli ikäänkuin sairas, hän ei jaksanut sitä pinnistää täyteen toimintaan.

Ja kumminkin tuosta työstä olisi pitänyt jotakin tulla ja tulla pian, sillä siihen hän oli perustanut niin paljo. Tieteellisten ansioittensa avulla oli hän toivonut voivansa perustaa taloudellisen asemansakin tukevammalle pohjalle. Sillä sanomattomasti kiusasi Juuso juuri se, että hänen näihin asti oli täytynyt elää enimmäksi osaksi vaimonsa perinnöillä, jotka tietysti suuressa määrin hupenivat. Olihan hänellä nyt kielitunneistaan vähän tuloja, vaan kovin vähän, ja lukemattomia kertoja oli hän mielessään märehtynyt juuri sitä, mistä anoppi oli huomauttanut: olisi ryhdyttävä tepsivämpään tulotyöhön. Vaan mistä sen ottaa? Nämä keskeneräiset työt olisivat myös saatavat käsistä pois, muutenhan hänet vielä leimattaisiin tyhjäntoimittajaksi...

Siitä täytyy tulla jotakin! Juuso painautui taas papereihinsa, koetti koota ajatuksiaan ja pinnistää työkykyään.

Hilda kuului hiljaa kulkevan viereisessä huoneessa ja Juuson ajatukset olivat kohta poissa työstä. Hänen pitäisi oikeastaan puhua Hildalle kaikista näistä huolistaan ja aikeistaan, puhua avonaisesti, suoraan. Monasti oli hän sitä aikonut, mutta ei saanut sanotuksi, oli kuin seinä olisi kohonnut väliin; koko heidän suhteensa oli tähän asti ollut niin pintapuolista, niin vailla syvempää luottamusta, oli mahdoton yhtäkkiä hypätä tuon juovan yli, joka myötään tuntui suurenevan. Juuso ei voinut koskaan puhua aivan avosydämmisesti Hildalle. Ja kumminkin se olisi heidän hyvän välinsä vuoksi ollut välttämättömän tarpeellista, Juuso tunsikin ihana selvästi, että nyt juuri se oli välttämätöntä, juopa leviää liian suureksi. Vaan hän ei voinut...

Tavallista sanattomimpina tapasivat Juuso ja Hilda tänään toisensa, ruokapöydässä tuskin kuului ääntäkään, mieliala oli molemmilla entistäänkin raskaampi. Juusosta tuntui kuin joku suoritus sittenkin olisi ollut tulossa, hän toivoi sitä, mutta pelkäsi samalla ja vetäysi arkana huoneeseensa.

Hämärissä kuuli hän Hildan lähtevän ulos. Työ ei luistanut Juusolta tänään ollenkaan, hän käveli levotonna edestakaisin huoneessaan. Poika äännähti kehdoissaan ja ikäänkuin viihdyttääkseen ajatuksiaan meni Juuso sen kanssa leikkimään, nosti sen käsivarrelleen ja hyppyytti sitä polvellaan. Ja siitä lähti ikäänkuin pieni valon välähdys hänen murheelliseen mieleensä. Olihan hänellä sentään yksi aarre, joka täytti hänen sydämensä riemulla ja onnella ja johon hän vielä saattoi kiinnittää murtuneet toiveensa. Ehkä on sinussa, pieni peipposeni — niin mietti hän siinä itsekseen — alkua pontevamman miehen, miehen, joka paremmin kuin heikko isäsi jaksat kestää tuulien sujutusta ja ajaa perille sitä, mitä pidät oikeana ja hyvänä. Vaikka olkoonkin minun merkitykseni ja vaikutukseni mennyttä, sinua voin ehkä siltä opettaa rakentamaan onnesi perusteet lujemmalle pohjalle kuin minä, oikeudentuntosi ja puhtaan omantuntosi perusteille. Jospa voisinkin antaa sulle sen luottamuksen hyvän voimaan, johon itse niin elävästi olen uskonut. Sitä olen koettava. Sinä varttusit mieheksi, murtasit tokeet edestäsi, seisoisit jäykkänä myrskyssä ja voittaisit. Niin, sinussa on vielä toivoa jos minussa ei olekaan. Ille faciet...

Juuso vilkastui noissa mietteissään ja hyräili siinä iloisena kun Hilda tuli kaupungilta. Tämäkin oli nyt hilpeämmällä mielellä ja lausui leikkillisesti huoneeseen astuessaan:

— No, siinähan te Juusot nyt istutte niin hauskassa ryhmässä ja iloisen näköisinä, — minäpä tulen kolmanneksi.

— Tule, Hilda.

Hilda kertoi käyneensä poikaa varten katselemassa lastenvaunuja, — Juuso oli luvannut tehdä sen, mutta oli tietysti unhottanut, se parantumaton uneksija.

— Niin, minä olen parantumaton uneksija.

Juuson teki mieli jatkaa puhetta siltä paikalta, kertoa enemmän itsestään, kertoa kuinka se juuri häntä rasitti, että hän oli sellainen saamaton uinailija. Hän tapaili sanoja, lause oli jo valmis ... vaan hän ei voinut, ääni tarttui kurkkuun ja sanat jäivät sanomatta. Hilda katseli häntä ja saattoi melkein lukea mitä hänen mielessään liikkui, ja hän toivoi niin hartaasti, että tuo vapauttava ääni, joka oli tulossa ja joka olisi voinut lähennellä heitä toisiinsa, olisi päässyt huulien ohi. Hän olisi ollut niin valmis jatkamaan, olisi kertonut, ettei hän toivonut mitään muuta, kuin rahtusen avomielisyyttä ja kipeneen hellyyttä ja että hän kyllä, päinvastoin kuin äitinsä, luotti Juuson voimaan herätä ja reipastua ja vaikuttaa... Hänellä olisi mielestään ollut niin paljon kertomista, se keskustelu olisi kantanut niin hyviä hedelmiä, kaikki olisi taas kääntynyt hyvin päin. — Vaan tuo ääni, se ei päässyt esiin, se kuoli pois hampaiden taakse ja he istuivat siinä taas äänettöminä vastakkain.

Mutta vielä päätti Hilda tehdä yrityksen, vastustus oli hänestä nyt tavallista heikompi, hän tahtoi voittaa sen. Hän tahtoi koettaa särkeä kuoren, saada Juuson vilkastumaan, herättää hänet puheliaammaksi ja avomielisemmäksi — siitähän kaikki paraneisi. Ja hän nousi reippaana ja lausui iloisesti:

— Sinä olet ollut koko illan sisässä, Juuso, tule, lähdemme vielä vähän kävelemään, siellä on ilma niin raikas ja terve.

— Lähdemme vain.

He kävelivät rinnakkain Kaivopuistotietä merelle päin ja seurasivat kahden illan hiljaisuudessa ajotien kierrosta rannikkoa pitkin. Kuu valoi kalpeaa hohdettaan lumiselle rannalle kimallellen vasten valkosta hankea. Vaan meri aaltoili vapaana rannan jäisiä kallioita vastaan, loiski siellä levottomana, synkän mustana ja humisevana. Ulappa oli jo ollut monta kertaa jäässä, vaan merinen myrsky oli taas keskellä talvea repinyt sen auki, musertanut jäät kallioita vastaan häiriten Vellamon talvisen unen. Ja siitä se nyt oli vihassa, hyrskyili raskaana ja uhkaavana, hyrskyili sulana, mutta jäistä kylmää huokuvana, kangistavana, hyydyttävänä. Laine loiskahti ikäänkuin syleilyyn lumista rantaa vastaan, vaan se syleily oli niin kylmä, niin puistattavan kylmä ja tunteeton, joten aaltokin ikäänkuin väristen kiireesti vetäytyi siitä takasin, — koettaakseen kotvasen kuluttua uudelleen ja palatakseen aina yhtä toivottomana ja masentuneena.

Kahden kävelivät Juuso ja Hilda autiota rantatietä meren äyrästä pitkin, molemmilla mielessä samat mietteet, samat huolet ja samat toiveet. Melkein äänettöminä he kävelivät. Hilda oli kyllä tehnyt pari yritystä saadakseen toivomansa keskustelun vireille, vaan se loppui aina alkuunsa. Juuso vastasi ystävällisesti, mutta he ikäänkuin karttelivat niitä aloja, joihin he juuri olisivat toivoneet tulevana.

Juusokin tunsu kyllä tuossa kävellessään syvän tarpeen lähestyä vaimoaan, parantaa rikkoumaisillaan olevan välin ja täyttää jo avautuneen aukon. Nyt se olisi tehtävä, vielä on aikaa. Jos ei sitä aukkoa nyt täytetä, niin ei sitä täytetä koskaan... Ja hän koetti pakottaa itseään astumaan askeleen lähemmäs. Vaan hän ei voinut, ei hievahtanut paikaltaan, oli kuin kylmä jäävyöhyke olisi ollut edessä ja hän vaipui kuin hukkuva turhaan ponnisteltuaan takasin. Hän koetti väkisinkin, epätoivoisen hurjuudella, avata sylinsä sulkeakseen vaimonsa siihen. Vaan hän peräytyi, hänen povensa tuntui hänestä itsestäänkin niin hyytävän kylmältä, niinkuin tuo lumisen rannan äyräs, jonka syliin aalto pyrki loiskahtamaan, — hän ei voinut painaa vaimoaan sitä vastaan.

Ja kierroksen käveltyään palasivat puoliset sanan puhumattomina kotiinsa.

XIV.

Kamreeri Holm oli tilapäisesti joutunut viikon ajaksi leskimieheksi ja olipa oikein merkillistä, miten ikäväksi ja pitkäksi aika näin yksin eläen saattoi käydä. Rouva oli lähtenyt muutamaksi viikoksi

käymään Hämeessä vanhempainsa maatilalla, jossa hänen äitinsä makasi sairaana, ja Holm oli saanut kuluttaa aikaansa yksikseen miten paraiten osasi, mutta eihän siitä tahtonut tulla mitään. Kyllähän se kesäaikana aina meni mukiin tämä elävän leskenä olo, mutta näin syksyseen aikaan, sen pitkinä, pimeinä puhteina, — ei, se kävi kuivaksi ja ikäväksi.

— Huu-uh! — Eemeli haukotteli venytellessään jäseniään sohvalta, johon hän aamiaisen syötyään oli viskautunut pitkäkseen. Oli sunnuntaipäivä, joten ei ollut virastoonkaan menoa. Kotityötähän sitä kyllä olisi ollut, mutta eipä nyt viitsinyt istua kirjoittamaankaan, raukasi niin kovasti ja pää oli paksuna. Kauan tuli istutuksi illalla siellä klubissa, mutta sieltä kun ei ollut kotiinkaan kiirettä ... ja siellä oli niin paljo väkeä ja niin vilkkaat keskustelut. Saakeli, kuinka siellä lopulta oteltiinkin kuumasti, ne haukkuivat toisiaan niinkuin turkkilaiset, sitä oli oikein ilo kuunnella. Vaan hyvää se teki asianomaisille, malttaisivat pysyä kiltisti alallaan ja mukautua yleisen mielipiteen mukaan eikä ruveta arvostelemaan olevia oloja ja niiden edustajia. Kaikki pikkuherrat ne nyt tahtovatkin olla itsenäisiä ja esiintyä johtajina jonkun mielipiteen nimessä. Höpsistä! Ikäänkuin tässä ei olisi yksi yhtä hyvä johtaja kuin toinenkin — ja välistä vähän parempikin, niinkuin Rysä-ukon ennenvanhaan oli tapana syvämielitteisesti sanoa. Heikki huomauttikin, kun sieltä vihdoon kotiin käveltiin, että näihin asti on puolueessa ollut verrattain tasaista väkeä, vaan jos nyt joku rupee kohotteleimaan ikäänkuin omatakeiseen asemaan ja keräämään joukkoa ympärilleen, niin se on kohta nuijittava alas. Ja se on totta. Vaan onneksi ne näkyvät nuijivan toisiaan, nuo muka »oppositioonimiehet.»

— Huu-uu-uh! kylläpä nyt haukottaa. Eikä tästä loikomisestakaan ole, lähtenen ulos. Niin tottakin, voinpa pistäytyä Heikin luona hänen uudessa asunnossaan, katsomassa kuinka »tirehtööri» siellä nyt elää.

Kamreeri viskasi takin päälleen ja lähti ulos. Oli kylmä syyspäivä, syksyn ensimmäinen pakkaspäivä, ensi hieno lumi maassa ja ensi jää satamissa ja lahdissa. Holm käveli verkalleen kuuraista katua pitkin Heikin uutta asuntoa kohden.

Heikin yhtiö oli, sittenkuin sitä talvikauden oli valmisteltu, kesällä alkanut vaikutuksensa. Silloin oli Heikki myöskin astunut uuteen asemaansa ja samalla myös muuttanut uuteen huoneustoonsa, arvonsa ja asemansa mukaiseen. Ja hän oli nyt jo molempiin varmistunut ja perehtynyt. Mitä asuntoonkin tuli, niin pitihän sen, herra jumala, olla toki ihmisasunnon näkönen, kun häntä kerran oli ihmisten kanssa tekemisissä. Heikki olikin syksyn tultua saatuaan kalustuksensa valmiiksi erityisesti käskenyt Holmia luokseen katselemaan kotiaan, hänellä oli erityinen mielihyvä näytellä sitä juuri hänelle, sillä hän muisti niin selvästi, kuinka hän kerran moniaita vuosia sitten oli Holmin uudessa kodissa käydessään ihailut ja kadehtinut sitä asemaa ja onnea, minkä tämä jo niin nuorena oli saavuttanut. Mutta nyt oli hän jo itse samoilla mailla, oli hankkinut itselleen yhteiskunnallisen aseman yhtä arvokkaan ja tukevan ja pikemmin, kuin itsekään oli uskaltanut toivoa. Ja hän mainitsikin tuosta muistostaan Holmille, kun tämä nyt tuli hänen luokseen ja taas hän vuorostaan ihaili Heikin kaunista, tilavaa kotia. Holm myhähti myönnätyään:

— Niin, nopeasti sinä kiipesit ylöspäin, nousit kuin raketti. Mutta sen minä jo arvasin kauan aikaa sitten. Juuri tuossa samassa tilaisuudessa, josta mainitsit, ajattelin itsekseni, että siinä on mies, joka puolensa pitää, — huomasin koko esiintymisestääsi, että sulla on erityinen taipumus tunnustella eteesi ja ymmärtää käyttää kunkin hetken hyödyksesi.

— Sinä tarkoitat, että mulla jo silloin oli makua peukalon päissä.

— Niin, olit juuri semmoinen, kuin tulee olla aikansa lapsen. — He kävelivät keskustellen huoneesta toiseen ja Holm huomautti leikkillisesti: Vaan tämä on yksinäiselle miehelle sangen suuri asunto, sinulla lieneekin kai aikomus aivan piakkoin perustaa perhe — eikö niin?

— No, tarvittanee se kai aikoinaan talossa emäntäkin.

— Jaa, jaa, oikeat tuumat. Ilmankos sinua tässä viime suven kuluessa on nähnytkin niin usein yksissä arkkitehti Alholmin tyttären kanssa. Vai sitä tietä, — hyvät merkit!

— Ei, ei, ei, se seurustelu oli aivan satunnaista.

— Miksi niin? Useita kivitaloja, saisit ehkä kerran asua oman talosi viidennessä kerroksessa, — se ei ole huonoa. Ja näppärä tyttö.

— Ei, yhdellä kertaa ei. Mulla ei ole vielä ketään katsottuna, mutta siltä en ole ensinkään epätoivossa, kai sitä aina jonkun saa.

— Epäilemättä.

Heikki ei näkynyt tahtovan siitä enempää puhuttavan ja käännsikin pian keskustelun toisiin asioihin.

Hän kertoi, että hänellä jo sinä aamuna oli ollut muitakin vieraita, olipa ollut oikein naisvieraita... Ei, ainoastaan vanha leskirouva se oli ollut, rouva Alm oli kunnioittanut häntä käynnillään aamupuhteella.

— No mitä hän, eihän hänellä enää ole toista tytärtä?

— Ei, vaan sillä tuntuu olevaa huolta kyllin siitä yhdestäkin ja siitä se olikin puhumassa. Eikä tuo ole kummakaan, sillä on se Juuso siksi merkillinen mies, että se hankkisi huolta mille anopille tahansa. Muori kertoi jo koko viime talven huolta kantaneensa ja oli nyt viimein päättänyt lähteä muitakin puhuttelemaan.

— Muori suree kai rahojaan, kun niitä vuosikausia syödään, eikä Juuso hanki itselleen vakinaista tointa eikä tuloja perheelleen. Arvaa sen, se on aina ollutkin kitsas muori.

— Sekin seikka sillä kyllä näkyi olevan suurena huolena, ja vaikeroi se mullekin, että mikähän tuosta lopuksi tulee. Vaan toiset asiat muorilla kumminkin olivat tärkeämmät. Hän tahtoi, että minä vanhana toverina koettaisin vaikuttaa Juusoon, herättää häntä unteloisuudesta ja puhua hänelle järkeä, — sitä kuuluisi olevan tarvis, mutta se on saakelin epäkiitollinen tehtävä.

— Hoo, eikö Juuson ja hänen vaimonsakaan välit sitten ole oikein eheät?

— Eivät kuulu olevan; Juuson luonteen kun tuntee, niin sen kyllä ymmärtää ja olihan työssäkin ennen aina pippuria. Jotain kinaa ja kylmyyttä siinä kuuluu olleen jo pitemmän ajan, — eikä se sekään sentään taida olla varsin vaarallista eikä kaikkein pahinta. Mutta Juuson omituinen, sairalainen ja kaikkea tositoimintaa puuttuva koko olemus se etenkin näyttää muoria huolettavan ja hän kertoi mulle, kuinka juuri se äärettömästi vaivaa ja masentaa Hildaa ja voihan sen ymmärtääkin. Se on Juuso itse, joka ei ole oikein ehyt.

— Soo! Niin, olenhan minä kuullut jotain semmoista huhuttavan jo viime talvena ja olihan se tässä vuosi sitten joku erityinen tapaus, jossa hän omituisesti esiintyi.

— Tarkotat kai hänen hullunkurista protestiaan viime syystalvena »Kyntäjä»-vainajan suuntaa vastaan, jota hänen suuruutensa ei voinut hyväksyä. No, lehden se tappoi, sen verran hän sen sai epäilyksen alaiseksi — joutipa mennäkin. Mutta juuri se tapaus oli jo varsin epäilyttävä enne, se osotti, että miehen ajatukset jo silloin liikkuivat aivan yksipuolisissa ja epäterveissä piireissä ja että koko hänen olemuksensa oli aivan ikäänkuin painunut sisäänpäin. Mutta sen jälkeen on hän vielä paljon kehittynyt samaan suuntaan. Hän on entuudestaan aivan jyrkästi muuttunut, niin ettei häntä enää voisi tuntea samaksi mieheksikään. Hän, joka ennen avomielisenä touhusi ja intoili aatteineen, hän on nyt aivan vaipunut itseensä, elää nyt aivan omissa suljetuissa tuumissaan ja tunteissaan, joista hän ei enää puhu kellekään. Hänen anopillaan näkyi olevan tarkoituksena, että mies olisi saatava niistä heräämään, kiintymään enemmän elämän todellisiin kysymyksiin, hän näkyi pelkäävän tuota vävynsä sairaloista sulkeutumista.

— Vai sinne hänen kehityksensä kulkikin, — ja näin väleen!

— No niin, kun tahallaan asettuu sellaiselle kannalle kuin hän, pois elämän todellisuudesta, — johonkinhan se vie. Kolauksia tuli ja ne otti sitten mies kaikki niin tuiki syvästi sydämmelleen ja niitä pettymyksiään kai se nyt märehcii itsekseen.

— Olisiko tuo toki ylimenevää raskasmielisyyttä, arveli Holm, — Juuso kärsii kenties riippuvasta asemastaan ja suree suurten unelmaansa hukkumista, mutta voi ehkä vielä parantua.

— Saa nähdä. Pitää sitä käydä katsomassa, mutta aivan paljoa en toivo.

He olivat molemmat yksimieliset siitä, että Juuson alkuperäinen onnettomuus oli ollut se, että hän alkujaan liian syvästi oli sielultaan ja mieleltään kiintynyt noihin vanhoihin intoilu-aikoihin, joiden kuvat, käsitteet ja ajatustavat häntä yhä vieläkin hallitsivat. Ne olivat häntä estäneet ymmärtämästä aikansa vaatimuksia ja seuraamasta sen kehitystä ja kun hänen heikot ponnistuksensa toteuttaa unelmiaan ja vetää vastaköyhtä ajalleen olivat menneet myttyyn, oli hän vihdoinkin masentunut, vaipunut erakoksi ja omien unelmaansa palvelijaksi. Kyllä sitä miestä neuvottu oli ja vielä viime syysässä oli Heikki todellakin tuuminut uuteen liikkeeseen valmistaa Juusolle jonkun sopivan toimen, vetääkseen hänet siten ihmiseksi ihmisten joukkoon, vaan mitäs tämä, ei kuunnellut neuvoja, teki vain tuhmuuksia. Minkä sille semmoiselle?

— Hoitakoon itsensä! virkkoi kamreeri Holm kyllästyneesti ja nousi lepotuolista pystöön ravistellen ruumistaan. Nämä tällaiset keskustelut eivät tosiaankaan olleet omiaan poistamaan sitä pahantuntemusta, joka hänessä vielä oli jäljellä eilisestä klubissa olosta. Hän tarvitsi raitista ilmaa ja liikettä, Heikki tarvitsi juuri samaa, ja he lähtivät siitä syystä tekemään kävelykierroksen Eläintarhan ympäri katsellakseen sen vilkasta sunnuntai liikettä. Siinä menikin aika päivällisiin asti ja sepä kävely

raittiissa talviluonnossa vasta nälän antoi. Mitähän jos tämän päälle syötäisiin päivällinen Seurahuoneella, ei ole mikään ilo mennä kotiinkaan yksin ruokapöytään, ehdotti Holm, kun he kävelyltään taas laskeusivat keskikaupungille; ja kun Heikki suostui, telefoneerasi hän kotiin poisjäännistään, — pitäähän sitä näin leskimiehenä vähän edes huvitella.

Tällainen pieni, maukas, kahdenkeskeinen juhlapäivällinen teki harvakseltaan oikein hyvää, se vilkastutti ja virkisti mieltä, — viinitkin olivat aivan erinomaisia. Ja he sopivat, Heikki ja Eemeli, niin hyvin yhteen, heillä oli useita samanlaisia harrastuksia ja näkökohtia ja heidän elämänsä oli monessa suhteessa ollut niin yhdenmukainen. Ja niinkuin usein ennen, joutuivat he siitä syystä nytkin puhumaan siitä, kuinka he sentään elämänsä taipaleella olivatkin osanneet taitavasti välttää kareja ja luovia luotojen lomitse, sillävälin kuin muut heidän aikuiset, sekin ja se, olivat vähäväliä käyneet matalassa ja repineet purjeensa, taikka kokonaan purjehtineet kumoon. Ja Eemeli kehotti Heikkiä pian täydentämään elämänsä voitetun tarkotusperän, hankkimaan itselleen vaimon ensi tilassa, muuten on elämä puolinaista ja, mikä myöskin varsin tärkeää, perheellinen asema lujittaa ja vakaannuttaa miehen yhteiskunnallistakin asemaa. Ja siitä johtui Holm yht'äkkiä kyselemään:

— Kuule, miksi sinä salaat sitä suhdettasi arkkitehdin tyttäreeseen ... niin, niin, oli siinä sittenkin jotakin, minua elä petä. Ettekö sopineet hyvin toisillenne?

— Ei asia toki niin pitkälle ehtinytkään, — jumalankiitos! Mutta, totuuden tunnustaakseni, likeltä se jo piteli, peijakas soi!

— Yhyy, eikö ukko sitten olekaan niin tukeva kuin on luultu?

— Ukko on ollut tukevampikin kuin on luultukaan, nyt tekee hän vararikon parin, kolmen viikon perästä.

Se oli suuri uutinen Holmille ja hänen kysymystensä johdosta rupesi Heikki siinä kahvia hörpittäissä aivan juurta jaksain kertomaan, miten sen tukevuuden oli ollut laita, sekä sen tulon että menon.

Alholm oli vielä moniaita vuosia sitten tavallinen kättensä tuloista niukasti elävä arkkitehti, joka laitteli piirustuksia enimmäkseen laitakaupunkien uusiin kivitaloihin. Mutta sitten rupesi hän ottamaan urakalle rakennusten teettoa ja vihdoinkin teettämään itse kivitaloja. Pääomia ei ollut nimeksikään, mutta vuokrasta sai 4 ja 5 prosenttia enemmän kuin itse maksoi pankkiin, — se kannatti mainiosti. Ja pian nousi arkkitehti Alholmilla toinen ja kolmas kivitalo ja muutamain suurten onnistuneiden tiilikauppain ja tonttiluovutusten avulla pääsi hän arvaamattoman nopeasti niin pitkälle, että ensi talo alkoi olla velaton ja miehen nimi käydä rikkaasta. Ja rikkaasti elettiin; perhe tottui komeihin oloihin, rahasta ei ollut puutetta.

Mutta nousuunsa oli arkkitehti tarvinnut muitten apua, tyhjänä kuin alkoi, menivät asiat aluksi aivan luottopapereissa, joissa nimiä tarvittiin. Mutta nimiä saikin noina edullisina raha-aikoina. Sittemmin, päästyään jaloilleen, täytyi arkkitehdin taas vuorostaan kirjoittaa muille, joilta hän oli apua saanut ja joilla myöskin oli nopea nousu mielessä. Hänen takuusitoumuksensa nousivat suuriin summiin, vaan eipä ollut hätää, miehet olivat varmoja. Silloin rupesi kaukana maaseudulla muutamia uusia toiminimiä ja liikkeitä romahtelemaan. Suoranaisesti nuo asiat eivät häneen koskeneet, vaan kyllä muutamiin niistä, joille hän oli takuussa; nämä tarvitsivat uutta luottoa pystössä pysyäkseen. Piti kirjoittaa lisää. Vaan sittenkin niistä kaatui pari, se tapahtui juuri viime syksynä, jolloin kivitalojen vuokratkin rupesivat isosti alenemaan. Pankit vetäysivät varovaisiksi, kävi vaikeaksi sioittaa uusia sitoumuksia, kun vanhat nimet eivät enää kelvanneet... No, se meni kaikessa hiljaisuudessa, ei kukaan tiennyt, missä määrin tuo rikas talonomistaja oli noihin selkkauksiin sekaantuneena ja vielä kai hän kevätpuoleen itsekkin luuli selviävänsä. Vaan pankit, joissa hänen paperinsa näihin asti olivat menneet puhtaasta kullasta, luulivat toista, rupesivat tiukkaamaan kohteliaassa muodossa... Ja niin lankesi tässä syyskesällä muutamia papereita — ei mistä uutta ottaa...

— No entä sinä, milloin sinä tutustuit perheessä? kysyi Holm, kun tätä myöten ymmärsi asian.

— Juuri ulkomailta palatessani viime joulun alla, sattumalta eräässä seurassa. Minä katselin vähän sitä tyttöä ja se katseli minua. No, ei siinä sen enempää ollut, tavattiin vain sen jälkeen tavallista tiheämmin. Näkyi tytöllä olevan muitakin hienostelijoita, vaan se ikäänkuin turvautui minuun; käskettiin käymään perheessä... Tyttö oli viaton, hän ei tiennyt isänsä asioista mitään, tuskin tiennee vieläkään — onneksi hänelle ja minullekin. Vaan minä sain, juuri kuin aloin olla lämpimimmilläni, yht'äkkiä silmäni auki...

— Ja vetäysit pois?

— No niin. Mitäpä varten juuri suotta, pakotta sekaantuisin semmoiseen vyyhtiin, — johan mulle ihmiset nauraisivat.

— Jaa, jaa, ne tuntosarvet, ne ovat sulla paikallaan.

— Ovat jumalankiitos vielä, vaikka jo vähän säpsähdin. Täytyy vasta tunnustella syvemmältä.

He olivat näitä tarinoiden istuneet kauan Seurahuoneella, muut päivällisvieraat olivat jo enimmäkseen menneet ja huone tuntui kuumalta ja savuiselta. Teki hyvää taas päästä ulkoilmaan, ja he nakkasivat pienen mutkan »espikselle», katsellakseen kuinka siellä kaartilaiset kilvan liehakoivat kaupungin piikoja ja kaikkalainen kutu kävi kuumimmillaan. Vaan kun he taas olivat ehtineet torin laitaan, niin he erosivat. Holm muisti, että hänellä oli tekemättömiä töitä ja Heikki päätti vielä sinä iltana ajaa Kaivopuistoon, pistäytyä Juuson luona, muorille mieliksi jos ei muun vuoksi, arkena sitä ei niinkään jouda.

Juuso asui näet yhä vielä siellä vanhassa asunnossaan, jonne hän oli tottunut hautautumaan kuin määrä pesäänsä ja jossa hän päivät pitkät istuskeli työpöytänsä luona papereittensa ääressä, joista ei koskaan näyttänyt valmista kalua syntyvän. Sieltä hän ei lähtenyt juuri muuta kuin aamupäivillä kouluunsa, ei seurustellut paljo kenenkään kanssa eikä liikkunut missään. Siellä hän istuskeli nytkin, kun Heikki tuli hänen luokseen eikä noussut hän paikaltaan, vaikka kuuli ovikellon soivan.

Hilda tuli eteisessä Heikkiä vastaan ja näytti käyvän erittäin iloiseksi hänen tulostaan, ikäänkuin olisi sitä odottanutkin; hän tiesi äitinsä käyneen Heikin luona. Hän puristi kättä innokkaasti ja toivotti tervetulleeksi. Heikki yritti jo siinä eteisessä kyselemään, mitenkä talossa jaksettiin, vaan Hilda veti hänet kohta sisään Juuson huoneeseen. Tämä kääntyi kirjoituspöytänsä ääressä, kun kuuli jonkun tulevan, katsoi ensiksi pitkään ja oudoksuen, mutta säpsähti sitten, ikäänkuin olisi hän nähnyt jotakin pelottavaa ja tuttua. Hetkisen niin tuijotettuaan nousi hän ja tervehti Heikkiä kohteliaasti.

— Ah, sinuapa en ole tavannutkaan melkein koko tällä vuosiluvulla.

— Niin, itseäsi ei ole näkynyt missään, olet kovin ahkerasti istunut täällä kotona töitteesi seurassa.

Juuso myönsi sen, sanoi tehneensä sen tahallaan, hänestä kun ei tähän maailman aikaan enää ollut juuri julkiseen elämään; eihän ollut hänellä siellä mitään vaikuttamista ja sitäpäitse hermostuttikin se häntä. Siksi oli hän vetäytynyt aivan syrjään ja yksinäisyyteen.

— Et löydä huoneestani yhtään sanomalehteä, sanoi hän, en välitä seurata näitä päivän tapahtumia, ne ovat mulle aivan kuin vieraita. Minusta teillä nykyajan politikoitsijoilla ei siis enää tule olemaan vastusta, lisäsi hän katkerasti hymähdellen.

Heikki ei ollut tuota pistoa ymmärtävinään, puhui vain ikään kuin neuvoen:

— Miksi teet noin jyrkkiä käänteitä, mitä syytä sulla on noin täydellisesti sulkeutua kuoreesi?

— Onhan syytä, kun kerran on mies vaakalla punnittu ja köykäseksi löytty. Ja minun mielipiteeni ja maailmankatsantoni ei nyt kerran kulje tämän ajan saranoissa enkä tahdo enää päästää omia vanhoja mielitekojanikaan valloilleen.

— Mutta sinä teet siinä väärin itseäsikin kohtaan. Eihän tuollainen tuppeensa sulkeutuminen ole terveellistäkään, siinä käy mies juroksi ja erakoksi ja kuoleupi pois.

— Sepä mulle taitaa ollakin parasta, se asema on juuri minua varten.

Hilda johti keskustelun jokapäiväisempiin tapauksiin ja otti Juusokin siihen osaa. Heikki koetti huomaamatta tarkastaa hänen käytöstään ja puhettaan. Ei siinä voinut huomata mitään muuta merkillistä kuin sen, että vanha vilkkaus ja tuli oli kerrassaan poissa, välinpitämättömyyttä ja väsynyttä katkeruutta kuvastui sen sijaan hänen puheistaan; koko olennossa oli jotakin masentunutta ja kyllästynyttä, aivan kuin jonkun suuren ruumiinponnistuksen jälkeen taikka kun puhutaan asioista, jotka eivät ensinkään huvita eikä innosta. Heikki nosti tahallaan puheen »Kyntäjä»-vainajasta, mainitsi sen kuolemasta, huomauttaen ettei kukaan enää tahtonut ottaa sitä hoitoonsa. Vaan silloinkin pysyi Juuso aivan kylmänä ja välinpitämättömänä, hän ei näyttänyt tuon kysymyksen vuoksi enää viitsivän kiihoittaa mieltään, hänestä oli yhdentekevää, elipä tuo eli kuoli, senkin kanssa hän oli jo tehnyt suorituksensa.

Mikähän se sitten mahtaa olla, jota mies itseksensä hautoilee ja yksinäisyydessään tuumii? mietti Heikki epäillen. Siinä salaisuudessa se sairas kohta juuri mahtoi ollakin.

Juuson ja Hildan väleistä ei vieras kerran käymällä voinut nähdä eikä päättää mitään varmaa, mutta Heikki saattoi mielessään kuvaila, että synnä rikkoumiseen juuri mahtoi olla tuo samanen Juuson tyyli välinpitämättömyys ja hermostuttava raskasmielisyys, jota ei Hilda, vilkas ja elävä nainen, voinut ymmärtää eikä kestää. Nuo ominaisuudet näyttivätkin nyt aivan täydelleen hallitsevan Juuson luonnetta, niinkuin sitä ennen hallitsi kaikenmoisia asioita kohtaan liekkiin leimahtava innostus ja

kiihko, — Juuso oli luonteeltaan aina ollut hillitön äärimmäisyyksien mies ja siksi hän aina olikin esiintynyt niin liioittelevasti ja epäonnistuneesti. Nyt oli hän keikahtanut syvään raskasmielisyyteen, melankoliaan, ja se oli hyvin arveluttava merkki.

Heikillä ei ollut aikaa kauan viipyä — mitäpä hän siellä kulutti aikaansa. Lähtiessään kehotti hän Juusoä käymään luonaan, olihan heillä paljo yhteisiä muistoja nuoruutensa ajoilta, joita näin miehinä oli hauska muistella. Ja hän kehotti Juusoä käymään klubissakin, siellä oli taas uutta elämää ja uusia virtauksia, siellä tapasi tuttavlia ja sai tarinoida päivän tapauksista, joissa myötään saattoi huomata uusia ilmeitä; ne voisivat kyllä huvittaa Juusonkin mieltä.

Tämä kiitti ystävydestä, vaan hän ei voinut olla huomaamatta koko tässä käynnissä jotain tarkotettua ja epäiltävää, jotakin vehkettä. Ja hän vastasi välinpitämättömästi, että nuo tapauksethan eivät häneen kuulu, hän oli nyt onneksi päässyt talttumaan eikä tahtonut enää rasittaa itseään eikä muita.

Heikki tapasi hevosen kohta ulos tultuaan, istui kärryihin ja ajaa karautti takasin kaupunkiin. Jonkinlaisilla asioilla tässä täytyy ajella! nurkuili hän itseksensä, — pian ne sinne saavat hakea apumiehen, joka on tutkinut tiedettä toisessa tiedekunnassa kuin hän. Ei tule enää tuohesta lakkia, — tietäähän sen syyn tuohon löyhämielisyyteen. Se on aina vain se vanha hapatus, joka nyt on pukeutunut uuteen ilmestysmuotoon, se Juuson vanha naismainen tunteellisuus, joka ei ole koskaan antanut hänen järkensä tehdä tarpeellista tehtävää. Ja siitä hänen näkyy olevan mahdoton päästä, nyt se on mahdottomampi kuin koskaan. Eipä kumma, jos muori on huolissaan ja Hilda murheissaan, sillä eihän hänessä ole enää ollenkaan jällellä järkevää miestä. — Hm! Jos kerran vielä tulevat multa neuvoa kysymään, niin annan totisesti minä tepsivän neuvon: Koettakoot päästä hänestä eroon! Sillä siitä miehestä ei tottatosiaan enää koskaan tule ehyttä.

XV.

Jo joutuivat joulupyhät, perheen juhla, sovinnon, rakkauden juhla. Ne ovat päiviä niinkuin muutkin, mutta siitä merkittävät, että ihmiset ovat ne pyhittäneet olemuksensa paraille taipumuksille. Tuokio lepoa kilvoituksista ja intohimoista, tuokio ystävyyttä vihan ja kateuden keskellä, kipene tunnetta paljossa järkeilemisessä, kipene henkeä paljossa aineellisuudessa. Maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto — siunaamaksikaan hetkeksi. Ja koti on tuon kauniin palveluksen temppele.

Hilda oli päättänyt hänkin koettaa valmistaa omaan kotiinsa, jossa muuten kotia niin vähän oli, juhlaiksi pienen pyhätön; ehkä voisivat hekin siinä viehättyä vaikkapa haihtuvaksi hetkeksikään palvelemaan juhlan hyviä hengettäriä: sovintoa, sydämmellisyyttä ja rakkautta. Hän oli ostanut pienen joulukuusen, pukeut sen aattona valkosiin ja valoisiin ja nauttinut edeltäkäsän ajattellessaan, kuinka he sen ympärillä istuisivat: poika makaisi kehdoissaan ja katseleisi suurilla, ihmettelevillä silmillään noita loistavia tulia, itse hän hoiteleisi joulupukin virkaa ja Juuso istuisi tuossa vieressä, — se ei voisi olla hänkään heräämättä joulutuulelle eikä heittäytymättä sen hyviä hengettäriä palvelemaan.

Niin oli hän suunnelmoinut. Mutta melkeinpä turhaan oli mennyt sekin Hildan toive: ei tullut oikeaa joulutunnetta sittenkään, ei sitä iloista, avomielistä, sydämmelistä, joka unhottaa, uhraa ja antaa anteeksi; juhlahetkenäkin rasitti Juuson kotia sama raskasmielisyys ja sama kylmentävä sulkeutumus, joka viime ajat oli täydellisesti heidän välejään hallinnut. Juusokin koetti kyllä puolestaan olla tavallista iloisempi, ystävällisempi ja hauskempi, mutta näkyi selvästi, että hänen täytyi pakottaa itseään sitä tekemään ja siitä kävi koko mieliala keinokeiseksi ja rasittavaksi. Heidän kodistaan ei tullut enää temppeleä, juopa oli jo kasvanut liian suureksi, siltaa oli ollut mahdoton sen yli rakentaa.

Vähitellen, huomattavammita merkkitaipauksista, olivat he tälle kannalle ehtineet. Molemmat olivat he koettaneet ponnistella sitä vastaan, vaan se kylmä huoahdus, jonka he kerran eräänä talvi-iltana olivat niin selvästi välissään tunteneet, oli sen jälkeen huokunut myötään. Jännityksellä olivat he odottaneet jonkinlaista purkausta taikka suoritusta; eihän tällaista äänetöntä, kiduttavaa taistelua voinut iänkaiken jatkua, sen täytyi päästä syöksymään esiin niinkuin tulvan jääsulun takaa. Sellaista sulun särkymistä oli Hilda puolestaan toivonutkin, hän oli vielä luullut sen voivan niinkuin laskeuvan kevättulvan tasottaa kaikki, sulattaa jäisen kirren ja viedä heidät lähemmäs toisiaan. Vaan sellaista vapauttavaa kevästä tulvaa ei kuulunut ja nyt rupesi Hilda käsittämään, ettei sitä enää tulekaan. Jos tulva kerran tulee, niin se särkee kaikki, repii heidän höltyneen välinsä auttamattomasti hajalle.

Kesästä he olivat viettäneet suurimman osan erillään, Hilda äitinsä luona maalla, Juuso kirjastojen vuoksi Helsingissä, — hän näet ponnisteli töissään yhä vielä, vaikka heikentyvillä toiveilla. Hän huomasi

myötään, että hänen tieteellisen teoksensa valmistuminen siirtyi yhä etemmäs tulevaisuuteen; kun hän juuri oli olevinaan jostakin seikasta selvillä, havaitsi hän tarvitsevansa uusia aineksia ja uusia lähteitä. Hän haki niitä, syventyi niihin ja siitä laajeni taas työn pinta-ala siihen määrään, ettei hän sitä kohta jaksanut hallitakaan. Ja pahinta oli, ettei hän siitä nyt enää löytänyt toivomaansa tyydytystä ja ettei hän luottanut omaan kykyynsä saada siitä kokoon mitään ehyttä tai kelvollista.

Mutta hän ponnisteli siltä, ponnisteli vielä pitkin syksyä kun he taas Hildan kanssa kesäkauden jälkeen asuivat entisessä asunnossaan Kaivopuistossa. Vaan ei ollut tämäkään kotielämä innostavaa eikä rohkaisevaa, ei antanut se voimia eikä itseluottamusta. Hilda puuhaili taloustoimissaan tuntien itsensä yksinäiseksi ja orvoksi ja koettaen lapsensa seurassa viihdyttää mieltään. Harvoin he olivat yksissä, enimmäkseen vain ruoka-aikoina, ulkona eivät koskaan. Vielä harvemmin heidän luonaan joku tuttava vierailmassa kävi. Almin rouvan pyynnöstä, jota tuo nuorten suhde ja varsinkin Juuson raskasmielisyys yhä enemmän rupesi huolettamaan, kävi Heikki kerran, vaan sekin seurustelu jäi siihen, Juuso puolestaan ei sitä tahtonutkaan jatkaa.

Nyt joulunpyhinä, joihin Hilda turhaan oli koettanut puhaltaa jotakin joulutunnetta, tuli Otto eräänä iltapäivänä käymään lankomiehensä luona Kaivopuistossa. Hänkin oli tahallaan herennyt useammin sukulaistensa luona käymästä, hän näet ei kepeällä mielellään ollut ollenkaan voinut ymmärtää koko tuota epätervettä, rikkoutunutta suhdetta ja tahtoi välttää siihen kajoamasta. Mutta aina milloin hän sinne tuli, tempasi hän nuo itsekseen mököttävät, jurot aviopuolisot hilpeämmiksi ja vapaammiksi. Juusokin silloin aina ilostui ja elpyi, hänen täytyi oikein heltyä nauramaan noille kepeille leikkipuheille ja medisiinarisukkeluuksille, jotka olivat hauskoja juuri sen vuoksi, että niissä oli niin äärettömän vähän järkeä.

Otto kertoi aikovansa mennä illalla teatteriin ja siitä innostui taas Hildakin, — hän oli uusien tappioidenkin jälkeen aina väsymätön uudelleen innostumaan. Mitähän, jos hekin Juuson kanssa kerran menisivät teatteriin, ehdotti hän ja katsoi kysyvästi Juusoa.

— Tietysti te lähдете mukaan, vakuutti Otto päättävästi. — So, Juuso, musta takki päälle vain ja kalvostimet käteen, ei tässä nyt auta kinastella...

Juuso empi. Hän ei ollut vuosikauteen käynyt kertaakaan teatterissa yhtä vähän kuin muissakaan huvituksissa, hän kun oli päättänyt aivan vetäytyä syrjään ihmisten seuroista ja heidän riehuntapaikoiltaan. Mutta nyt Otto komenteli niin leikkilisen päättävästi ja kenties pitäisi Hildan vuoksikin kerraksi taipua, hänellä näkyy niin tekevän mieli... Juuso päätti lähteä mukaan teatteriin.

Hilda oli iloissaan, hän toivoi hyviä tuloksia tästä illasta, kun nyt kerran oli saanut temmatuksi Juuson hetkeksikään erilleen noista ainaisista yksinäisistä tuumistaan. Ja Juusosta tuntui itsestäänkin, kun hän Oton seurassa käveli kaupungin läpi Arkkaadiaan päin, että hän oli vähän lähempänä ympärillään elävää maailmaa kuin tavallisesti ja luuli melkein voivansa viettää hauskan illan, — kerran taas pitkästä ajasta.

Vaan teatterissa oli jo vaikutus toisenlainen. Juusoa vaivasi ja hermostutti noin monien ihmisten läsnäolo, häntä rasitti, kun kaikenmoiset tuttavat siellä tulivat tervehtimään ja kyselemään hänen voinnistaan ja töistään ja toiveistaan. He tekivät sen ehkä hyväntahtoisuudessaan, vaan Juusosta ne olivat nenäkkäitä nuo ainaiset ensimmäiset kysymykset, mitä hän toimi ja mitä hän aikoi... Ja sitten se olo siellä vanhassa tutussa teatterissa, jossa hän ennen nuorempana niin monasti oli innostunut ja unelmoinut, se herätti hänessä eleille niin monia puoleksi hautautuneita muistoja ja ohjasi hänen ajatuksenkulkunsa juuri niihin kehiin, joista Hilda oli toivonut saaneensa sen houkuteluksi pois. Hänelle palasi niin selvästi mieleen, miten hän juuri täällä teatterissa oli haaveksinut kaunista elämäntyötä, haaveksinut, että hänkin loisi jotakin kelvollista, suurta ja isänmaallista, vetäisi hänkin hirtensä kotimaisen taiteentemppelin korottamiseen. Muisti, miten hän sitten olikin tehnyt työtä, innostunut, uhrannut siihen itseään, kärsinyt ja toivonut, — ja miten koko unelma sitten olikin yhdellä painauttamalla lutistunut myttyyn. Hän muisti, miten hän oli lukenut kappaleensa Elnalle ja miten he olivat ymmärtäneet toisensa jokaista hienointa tunteenvivahdusta myöten... Se oli noussut savuna ilmaan — se olikin ollut hänen ensimmäinen haaksirikkonsa. Nyt hän istui siinä samassa teatterissa tuuliajohyllynä, pirstaleina *kaikki* toiveet ja aikeet, hengitti puolilla keuhkoilla ja eli puolta elämää, koettaen turhaan ponnistella lopullista vaipumistaan vastaan.

Juuso koetti taistella noita tunkevia muistoja ja mielikuvia vastaan, koetti seurata kappaleen kulkua ja kiinnittää ajatuksensa siihen. Ja teatterissa se vielä onnistuikin. Vaan kun he sieltä lähtivät pois ja tulivat kotiinsa, oli Juuso taas aivan synkkien mietteittensä vallassa.

Hilda istui ja katseli häntä, sillävälin kuin he iltasekseen purasivat voileivän; hän saattoi lukea miehensä masentuneen mielialan, vaan ei voinut hänen ajatuksenkulkuaan seurata. Hän käsitti vain, että hänen hyvä yrityksensä taas oli ollut turha — olisiko todellakin kaikki turha...? Ja hän puhkesi taas kerran melkein valittavalla äänellä lausumaan:

— Voi sinua Juuso, miksi olet taas noin raskasmielinen ja synkkä? Eikö sinua voi millään saada virkoamaan noista ainaisista tuumistasi?

— Niin Hilda, virkkoi Juuso kohottaen verkalleen päätänsä, pelkäänpä että olen ijäkseni tämmöinen. Minä huomaan kyllä, kuinka olen käynyt ikäväksi ja rasittavaksi kumppaliksi ja kuinka sinä siitä kärsit. Voi, jospa voisin sille mitään, kärsinhän siitä itsekin!

— Mikset voi, luovu noista tuumistasi ja ole kuin muut ihmiset. Heitä huolet ja ole reipas niinkuin olit ennen, — saisit nähdä, kuinka elämä vielä voisi olla hauskaa.

— Miten heitän jotakin semmoista, joka jo on kasvanut olemukseeni kiini. Katsos, kun kerran on haahtensa menettänyt...

— Elä ajattele noin, mitä olet sitten oikeastaan menettänyt? Ja mikset puhu mulle mielesi kaihoja? Tahtoisinhan niitä ymmärtää ja tahtoisinhan auttaa sinua; voisinhan ehkä antaa sulle uskoa ja luottamusta toteuttamaan sitä, mitä olet aikonut, jos avaisit mielesi mulle. Elä pidä minua näin vieraana; kerro mietteistäsi, niin ne kepenevät. Ethän vain sitä pane niin raskaasti sydämmellesi, ettei meillä vielä ole tarpeeksi tuloja, ei sinun ensinkään tarvitse luulotella itsellesi, että sinä jonkunlaisella armolla elät...

Hilda puhui lämpimästi, intohimoisesti, melkein kuin tuskallisella itkuäänellä rukoillen. Ja aivan kuin tahtoen kerran väkisinkin tuhlata suurta hellyyttään, lähestyi hän miestänsä, kiersi kätensä intohimoisesti hänen kaulaansa, nojautui hänen polveaan vastaan ja puhui:

— Voi Juuso, sula nyt kerrankin, niin kaikki vielä paranee...

Juuson rinta aaltoili ja sieltä kohosi jonkunlainen valittava, kituva ääni, joka sulii huokaukseen. Hänen ruumiinsa vavahti ja hän oikasi vaistomaisesti kätensä työntäen ikäänkuin tuskan painaman Hildan loitommas luotaan.

Hilda jäi seisomaan siihen kalpeana, säihkyvin silmin, ja hänen vartalonsa värisi valtavasti. Se oli siis tapahtunut. Juuso oli työntänyt hänet luotaan, kun hän vielä kerran tarjosi lohdutustaan ja hellyyttään, lykännyt hänet kylmästi loitommalle, kun hän sielunsa äärimmäisessä tuskassa koetti lääkittä särkyvää väliä ja saada häntä lausumaan yhden ainoan ystävyys-sanon, keventämään kerrankin raskaan mielensä. Se vaikutti Hildaan kuin kylmä suihku ja hän lausui kolakasti:

— Niin, se on totta, minähän tässä taidan ollakin armon rukoilija ja rasittava taakka.

Juuso ei puhunut mitään, ei pyytänyt anteeksi, ei selittänyt, ei nostanut katsettaankaan ylös maasta. Hän oli kuin halvattu, jäsenet eivät liikkuneet eikä tahtokaan käskenyt niiden liikkua. Vaan Hildassa loiskivat laineet valtavasti. Hän oli nyt nähnyt vuosikautisten, kiihkeän taistelujensa tuloksen: Työnnetty kylmästi pois! Jo aikoja sitten oli hän joutunut epätoivoon Juuson rakkauden voittamisesta, mutta hänen ystävyteensä oli hän toki luottanut ja hän tiesi, että tylyä kohtelua hän ei ollut ansainnut. Ja eihän hän kumminkaan ollut rukoillut mitään itsensä vuoksi, kaikki vain Juuson hyväksi... No, oli kai parasta, että se oli tapahtunut, minkä kumminkin piti tapahtua, kerranhan piti heidän höltyneen välinsä haleta. Vetäytyen loitommas lausui hän tyyneesti, mutta raudanterävällä äänellä:

— Sinä olet viskannut minut luotasi. Toista kertaa sen ei tarvitse tapahtua.

Tämä tapaus teki Hildan kauan vaivautuneessa mielessä ratkaisevan käänteen. Eihän tapaus itsessään niin ratkaiseva ollut, vaan se valmisti häntä tekemään päätöksen, joka jo kauan oli hänen mielessään kytenyt. Hän ei ummistanut silmiään sinä yönä, makasi vain ja ajatteli ja aamulla oli hänellä seuraavat päätelmät selvillä: Nyt olen tehnyt kylliksi sen vanhan rakkauteni vuoksi, joka ei voinut mulle onnea hankkia. Minä olen koettanut parastani, olen uhrannut itseni, nöyryyttänyt itseni, olen antanut lempivän naisen tunteeni loukattaviksi. Nyt se taistelu saa loppua, mitä varten vielä enemmän räökkäisin itseäni, kärsisin ja toivosin turhaa, — ei, nyt on mitta täysi, nyt täytyy muutoksen tapahtua.

Hilda meni aamulla äitinsä luo, puhui koko asian ja kertoi mihin päätökseen hänen pitkällinen taistelunsa nyt oli huippuuntunut. Äiti oli tuota jo kauan odottanutkin, mutta vielä hän kehotti Hildaa malttamaan mielensä, että neuvoteltaisiin keinoista. Muori tahtoi vielä puhutella Juusoa itseään, toivossa että tämä ehkä kuitenkin voisi herätä käsittämään esiintymisensä laadun ja sen mahdolliset seuraukset. Juuso kuunteli nytkin anoppinsa nuhteita äänettömänä, myönnyttävänä, mutta lupaamatta mitään ja tietämättä mitään neuvoa. Hän oli näihin aikoihin vielä entistään hajamielisempänä, melkein kuin tylsyneenä, hänen oli toisinaan vaikea herättää itseään välttämättömpiin toimiinsakaan, laiminlöi jonkun kerran koulutuntinsakin, kun unehtui kotiin tuolilleen istumaan. Hän ei värähtänyt minnekäänpäin ja Hildalle, joka jo oli päätöksessään varma, kävi asema viikkojen edelleen vierieissä aivan sietämättömäksi. Ja eräänä päivänä päätti hän toimia itse. Hän meni, äidilleen mitään puhumatta, yksin Heikin luo, — joltakinhan hänen täytyi kysyä neuvoa ja Heikkiin, joka oli Juuson vanha tuttava,

hän arveli paraiten voivan luottaa; hän ymmärtää paraiten Juuson luonteen ja on sopivin mies ajamaan asiata perille. Kuta lähemmäs Heikin asuntoa Hilda tuli, sitä enemmän hän käyntiään kiirehti, hän nousi nopein, melkein juoksevin askelin portaita ylös, soitti ja pääsi sisälle. Heikki tuli hymähdellen häntä vastaan: eikö hän ollut sitä arvannut, että hänen luokseen vielä kerran tultaisiin!

Hilda kertoi juurta jaksain asiansa Heikille ja viipyi siellä lähes tunnin keskustelemassa. Mutta kun hän tuli sieltä pois, oli ankara, päättäväinen piirre hänen kasvoillaan ja kävellessään takasin Kaivopuistoon oli hänen astuntansa varmaa, horjahtelematonta, Hän oli katkassut vanhat ennakkoluulonsa, vanhat taipumuksensa ja siteensä; tähän asti hän oli toivonut toivomasta lakattuaankin, mutta hänen luontonsa oli noussut koko voimallaan sitä yksipuolista taistelua vastaan, ja nyt hän tahtoi jo toimia.

Heikki oli ilmaissut hänelle että hän saattoi toimia. Hän ei ollut neuvostaan epäillyt, se oli hänellä jo aikoja sitten ollut varmana ja se neuvohan olikin sama joka viime aikoina oli Hildan omissakin aivoissa pyörinyt: koettaa päästä miehestään täydelleen eroon. Se kävi helposti päinsä, jos Juuso suostui ja tämän täytyi suostua, muuten... Arpa oli heitetty. Yhtä kiihkeästi kuin Hilda kolme vuotta sitten vielä oli koettanut voittaa Juuson omakseen, yhtä kiivaasti hän nyt sielunsa koko kiivaudella harrasti päästä hänestä vapaaksi. Nyt oli vain Juusoa puhuteltava ja sitten toimittava.

Kotiin tultuaan meni Hilda suoraan Juuson huoneeseen, kertoi pitemmittä esipuheita mistä hän tuli ja millä asialla hän oli ollut ja lausui varmasti ja päättävästi aikeensa. Olihan se sitäpaitse parasta heille molemmille.

— Erota, niinkö sanot, — erota? Ollaanko nyt jo todellakin siinä?

Juuso katsoi kummissaan vaimoan, joka tuossa seiso i säihkyvin silmin ja päättäväisen näköisenä. Vaan Hilda vastasi tyyneesti:

— Niin, olet kai sen huomannut sinäkin. Eihän tätä yhteiselämää voi jatkaa. Meidän liittomme on jo alkujaan levännyt valheellisella perustuksella, sinä et ole minua rakastanut koskaan. Onhan rehellisintä, että se puretaan.

— Valheellisella perustuksella, toisteli Juuso, niin, petoksella alusta asti. Minä olen pettänyt sinut ja itseni, se on totta.

— Sinä myönnät sen, muuten voisin muistuttaa sen mieleesikin. Katsoppas tässä, — sen löysin työpöydältäsi silloin, kun kihlusaikanamme makasit kuumeessa.

Hän laski Juuson eteen sen paperin, johon tämä vilustuksesta vapisevin käsin kerran oli alkanut kirjettä Elnalle. Juuso katseli sitä kauan, ei muistanut ensiksi oikein miltä maailman ajoilta tuo paperi mahtoi olla kotosin vaan rupesi sitä vähitellen tunnustelemaan ja yksi hämärä ajatus selventeli toistaan. Tuo paperi kertoi hänelle muistoja ikäänkuin jostakin kaukaisesta, utuisesta unelmasta, taikka elämästä toisissa maailmoissa ja ilmakehissä. Sitten sai muisto varmempia, tarkempia muotoja, mieleen palasi tuo kova, salainen, sisällinen taistelu, jota hän tuohon aikaan oli käynyt, se sielun tuska, joka häntä oli vaivannut. Hän oli silloin jo astunut askeleen itsensäpettämiseksi, vaan silloin hän vielä olisi voinut peräytyä. Hänessä tappelivat silloin juuri »enkeli ja perkele», tappelivat kiivasta, tasaväkistä, kiduttavaa taistelua, joka jäyti hänen ytimiään ja hänen tahtonsa voimaa. Tuona iltana yritti jo enkeli hetkeksi pääsemään voitolle, hän päätti peräytyä, päätti koettaa palata sille elämäntielle, jonka hänen hyvä hengettärensä oli hänelle viitannut. Vaan hän oli liian heikko. Toinen henki olikin riistänyt voiton, kynä oli pudonnut hänen kädestään... Ja siinä taistelussa, juuri tuon tappion kautta, oli hänen elämänonnensa palanut poroksi ja hänen taistelukykynsä lauennut voimattomaksi. Sen jälkeen oli kaikki ollut valetta.

Tuota kirjeenalkua kauan katseltuaan virkkoi Juuso matalalla äänellä:

— Mutta miksi ... miksi otit minut sitten?

— Minä rakastin sinua ja toivoin voivani vielä voittaa sinut, minulla oli kova tahto. Mutta minä olen taistellut turhaan, toivoni on lopussa ja rakkauteni myöskin, — nyt en siedä enää tätä elämää. Eikähän tämä voi tyydyttää kumpaistakaan, se kuolettaa meidät molemmat.

— Niin, minut se on jo kuolettanut. Mutta erota, — ja mitä sitten?

— Tiemme eroavat, mennään eri tahoille. Minä olen tehnyt suunnitelmani ja se ei horju.

Hilda meni ulos Juuson huoneesta ja sulki oven jälessään. Se ovi oli viime aikoina tosin ollut enimmäkseen suljettuna, mutta nyt vasta käsitti Juuso selvästi, että se oli suljettu häneltä, hänellä ei ollut lupa sitä avata. Hildan ehdotusta ei hän voinut vastustaa, ei hänellä ollut siihen oikeutta eikä

voimaakaan ja täytyihän hänen myöntää, että heidän välinsä olivat parantumattomissa. Mutta sittenkin — avioero — se häntä pelotti, hän ei ollut sitä tullut ajatelleeksi, hän oli itse käynyt niin heikoksi ja tahdottomaksi. Nykyinen elämä ei tosin tyydyttänyt Juusoa, se rasitti häntäkin, vaan hänestä oli vaikea ajatella, että hänen olisi taas aloitettava elämänsä yksinään alusta, rakennettava taas uusi erehdysten ja pettymysten perustus, vanhasta olematta muuta jälellä kuin tarvellyn elämän muisto.

Juuso istui kauan yksin pöytänsä ääressä käsivarteensa raskaasti nojaten.

Miksikähän kohtasivat kaikki nämä iskut juuri häntä, niin mielti hän itsekseen, miksikähän kolhi elämä juuri häntä näin säälimättömästi. Olikohan se kaikki rangaistusta, rangaistusta siitä, että hän oli pettänyt itsensä ja nuoruutensa aatteet ja heikkona väistynyt taistelusta? Hän oli siinä pahasti rikkonut. Mutta hänestä tuntui samalla, kuin joku vieras, säälimätön voima olisi koko ajan pakottanut häntä sitä tekemään, ajanut hänet karilta karille ja särkenyt hänen tahtonsa ja voimansa, tuntui siltä kuin kohtalo tahallaan olisi häntä vainonnut. Olihan se mieletön ajatus, miksipä se häntä nyt vainoaisi, mikä kohtalo viitsisi erittäin sortaa hänenmoista heikkoa miestä, tuohan on sairaan mielikuvituksen turhaa epäilystä, sehän juuri osottaa luonteen heikkoutta...

Mutta omituinen se hänen elämäntaipaleensa sittenkin oli ollut: pettymys toisensa perästä! Miksi piti juuri hänen viskelehtää tuollaisena tahdottomana kappaleena edestakaisin, saamatta kiini mistään? Oli se sittenkin, kuin jokin paha voima olisi häntä viskellyt, hän oli niin monasti tuntenut tuon ahdistajansa, oli toisinaan nähnyt tuon ilkeän voiman ikäänkuin personoittuna silmänsä edessä. Sillä oli ollut silmässään tuollainen kylmä, kiihkeä kiilto, joka häntä hyydytti, joka esti häntä toimimasta ja jonka valtaa vastaan hän turhaan taisteli. Tuo hänen sortovoimansa kuva taikka oikeammin tuo pelkkä kylmä katse oli hänelle jo kauan aikaa sitten tuttu, hän oli sen monasti nähnyt jossakin, vaikei voinut selvittää itselleen missä, se oli häntä niin usein vaivannut ja se oli juuri se, joka häntä oli ikäänkuin vainonnut vuosien halki.

Tuo kylmä kiilto, — taas se oli niin selvänä hänen edessään. Oliko hän joskus nähnyt sen jonkun ihmisen silmässä ja kenen? Vai oliko se vain joku ruumiiton, vastenmielinen tunnelma, joka hänen hiljaisessa, lakkaamatta toimivassa mielikuvituksessaan oli pukeutunut tuollaiseen muotoon? Hän ei ollut tuota ilmiötä koskaan voinut ymmärtää, vaan se se oli, joka hänet oli murtanut. Kenties se oli murtanut hänet juuri siksi, ettei hän sitä eikä sen tarkoituksia koskaan ollut voinut ymmärtää? Se oli ollut hänelle yhtä outo ja vastenmielinen, kuin se kylmä ja itsekäs aika, jonka keskelle hän oli joutunut elämään, vaan jota hän ei ollut voinut käsittää eikä hyväksyä...

Niin, se oli tuo hänen sortava valtijaansa juuri kenties itse se nykyisen ajan suunta, joka häntä kuritti ja rasitti siksi, että hän ei ollut sitä käsittänyt eikä antautunut sen lapseksi. Olihan sillä tuolla suunnalla juuri noin hyytävän kylmä katse, mutta samalla noin intohimoisesti kiiltävä...

XVI.

Kaupunkilaisten vakinainen muuttopäivä, kesäkuun ensimmäinen päivä, oli käsissä. Jo aikuisesta aamusta, jolloin pääkaupunki tavallisissa oloissa vielä nauttii parasta untaan, hyörittiin ja huudeltiin nyt kaikissa ovissa ja porraskäytävissä, kannettiin huonekaluja ja viskeltiin vähemmin arkoja tavaroita ja raskaat, muuttokalujen vetäjät rattaat rämisyttivät yhtä mittaa kivikatuja. Nuo kuormat olivat toisinaan niin suuret, että niihin näkyi mahtuneen kerrallaan kokonaisen alottelevan perheen kaikki tavarastot: siinä sänkypari vuodevaatteineen, siinä sohva asiaan kuuluvine pöytineen ja tuoleineen, siinä pesukaappi ja se ruokahuoneen kaappi, jossa säilytettiin niin hyvin syömähopeat kuin liinavaatteet; siinä helisi seassa kyökkikapineita ja kattiloita, talvivaatteita ja päällysvaatteita oli sidottu kiini keinutuoliin, joka siinä perällä hoipuili, ja sieltä täältä kaikenmoisista lomista pistihe vielä esiin tuolinjalkoja ja pöydänjalkoja niinkuin harjaksia piikkisian selästä. Missä kuormassa oli kätkyt tai lapsenvaunu sidottu kukkuraksi huipulle, missä ei. Ajaja istui aisoihin nojautuen täpärästi sepipuolella, kuljettaen korkeaa kuormaansa verkalleen ja varovasti.

Kuormain kupeella katukäytävällä kulki jonottain kaartilaisia ja venäläistä sotaväkeä valkosissa puseroissa, hihnat olalla, kantaen arempia tavaroita kuten piaanoja, kirjakaappeja j.n.e. ja piikatyttyjä juoksenteli palavissaan edestakasin kantaen lamppuja, kasveja, veistokuvia, seinätauluja y.m. särkyvää; läähättivätpä väliin rouvat itsekin siellä seassa toruen ja varotellen. Miehiä ei näkynyt, ne olivat kotona pakkaamassa ja purkamassa.

Siinä on, tuossa vilkkaassa muuton hyörinässä, jonkunlainen elämän vaihtelevia olosuhteita vertaava

kuva; tuo muuttopäivä on jonkinlainen vuotuinen tasauspäivä, joka ikäänkuin järjestelee ja sioittaa yhteiskunnan eri kerrokset ja ainekset vuoden tapausten mukaan kunkin hänelle kuuluvaan paikkaan ja tasoittaa ne rosomaiset laskut ja nousut, jotka vuoden kuluessa ovat pintaan puhenneet tai kohonneet, ja joilla ei ole tosioloissa riittävää perustusta. Jokainen asettuu elämään siihen asemaan ja sen varallisuuden mukaisesti, minkä kuluneen vuoden esimerkki ja alkavan toiveet näyttävät edellyttävän ja takaavan. Jokin pieni perhe on vuoden varrella lisääntynyt, se tarvitsee enemmän tilaa, pitää muuttaa ja koettaa säästellä toisilla tahoilla; taikka vaikk'ei olisi lisääntyneeseen perhe, ovat ehkä tulot sen verran parantuneet, että perheen kannattaa siirtyä kaukaiselta syrjäkadulta, jossa eläminen ensin aloitettiin, vähän siistimpään kaupunginosaan ja mukavampaan huoneustoon. — Taikka on käynyt aivan päinvastoin, asiat ovat menneet alaspäin, toiveet eivät ole toteutuneet, menoja täytyy supistaa, täytyy vetäytyä elämään syrjässä, vuokrata vaatimaton asunto alhaalta Vladimirinkadulta tai Sörnäisistä, tai Eläintarhan huviloista...

Näinpäin se olikin useimmille tänä vuonna tapahtunut. Monet niistä, jotka olivat kiinnittäneet liian suuria toiveita äskeisiin vilkkaisiin liikeoloihin ja muutamiin onnistuneisiin yrityksiin, olivat pettyneet. Ei ollutkaan ajanpitkään aivan varmasti vedellyt, rahaolot kävivät ahtaammiksi, tiukentuivat joka taholta. Mikä oli luottanut liian paljo uusiin afääriyrityksiin, kiinnittänyt rahansa niihin ja odottanut voitto-osuuksia, mutta aluksi ainakin aivan turhaan. Mikä taas oli aivan rahatta, aivan tyhjästä, alkanut, ponnistellut ja koetellut, luottanut onnensa tähteen ja toivonut pikaista nousua; mutta hän oli nähnytkin toiveensa hupenevan, ponnistuksensa menevän turhaan. Toiset olivat joutuneet vararikoon saakka, toiset taistelivat vielä sitä vastaan, supistuneemmissa oloissa ja alenevilla toiveilla.

Tämän laskevan luoteen merkkejä ja seurauksia saattoi nyt muuton päivänä huomata kadulla vierivistä kuormastoistakin. Upeiden kivitalojen komeista huoneustoista kuljetettiin nyt pois tuon nousevan varallisuuden ja alkaneen loiston pirstoihin menneitä viimeisiä jätteitä ja vietiin syrjäkaduille pieniin puuhuoneisiin, joista lehahti vastaan ummehtunut ilma ja paistoivat rikkinäiset seinäpaperit. Velkojain hyväksi olivat maailmalle menneet kalliimmat palat, sinne hauskat taideteokset, joiden ostolla aikoinaan oli autettu lupaavia kotimaisia taiteilijoita, sinne kauniit ja mukavat huonekalut, kiiltävät lamput ja kimaltavat kattokruunut, soittokoneet ja kulta- ja hopeakalut. Onnen ratas oli keikahtanut, — nyt oli taas alettava alusta, ruvettava pienillä työpalkoilla, menetetyllä luottamuksella ja kukistuneilla toiveilla rakentamaan uutta elämistä ja uutta onnea —.

Tämmöisen muuttopäivän aamuna ei tavallisesti joutilaita kulkijoita monta näe kaduilla liikkuvan, vaan aina siellä silloinkin sentään kävelee joku asiaton katselija, johon koko tämä touhu ei näytä vähintäkään kuuluvan. Semmoisena syrjäläisenä asteli tänä aamuna Juuso kaupungin katuja pitkin, katsellen ikäänkuin kummastuksella tuota ihmisten vilkasta hyörintää ja kiirettä. Hän oli tavallisella aamukävelyllään; tänä talvena ja kevännä oli hänestä näet tullut ahkera kävelijä, ulkoilmassa liikkuminen ikäänkuin rauhoitti hänen mieltään ja viihdytti hänen ajatuksiaan. Hän kulki tavallisesti pitkät matkat ulos kaupungista, mutta tänään oli hän jäänyt kaupunkiin tarkastamaan tuota vilkasta muuttotouhua, ja sieltä hän nyt palasi Kaivopuistoon. Vaan ennen kotiinsa menoaan lähti hän vielä merenpuoleisille rantakukkuloille hetkeksi istumaan, siellä oli merituuli niin raitis ja yksinäisyys niin mieluinen.

Oikeastaanhan se olisi hänelläkin muuttopäivä, ajatteli Juuso siinä istuessaan, asuntoa ei oltu edelleen vuokrattu ja toinen asukas kai muutti sisään. Ja hänelle se edessä oleva muutto olikin tavallista omituisempi, ei ollut kysymys muuttaa yhdestä asunnosta toiseen, vaan pois kodista tuntemattomaan tulevaisuuteen. Mutta ei tuo ajatus häntä siksikään huolettanut, hän mietti sitä aivan kylmästi ja välinpitämättömästi, ikäänkuin tuo asia olisi koskenut jotakin toista. Mitäpä se hän juuri muutti siitä kodista, eihän hänellä ollut omaa paljo mitään, eihän se koti ollut oikeastaan hänen; taikka olihan se ollut, mutta oli lakannut olemasta ja hän oli nyt viime ajat elänyt siinä jonkinlaisena liikakasvannaisena, joka oli poisleikattava, vaikkei hän itse tiennyt, milloin eikä millä tavalla. Muttei Juuso sitä leikkausta pelännytään, ei tuntenut mielessään kaipausta eikä katkeruutta, hänestä se kaikki oli luonnollista, oli kuin suoranainen seuraus siitä kehityksestä, jonka pohjimmainen kerros jo oli rakennettu valheelliselle perustukselle.

Omituista se Juuson kotielämä olikin viime kuukaudet ollut: niin väritöntä, niin tapauksetonta. Itse Juuso aina kotiin tullessaan koulusta tai kävelyretkiltään meni suoraan huoneeseensa istumaan kirjoitustensa ääreen, siirtyi siitä ruoka-aikoina enimmäkseen yksikseen syömään, sulki illalla ovensa ja paneusi nukkumaan. Hildaa hän usein ei nähnyt päiväkausiin, väliin oli tämä monta päivää lapsen kera äitinsä luona, väliin kuului anoppi olevan siellä heillä, mutta se oli aivan niinkuin vierasta väkeä.

Avioerohan oli tulossa. Usein oli Juuso koettanut itselleen tehdä selkoa, soisiko hän kernaasti sen tapahtuvan, vai pahotteliko hän sitä. Mutta hän ei päässyt siitä selvilleen: ei hän sitä surrutkaan, mutta ei sitä myöskään kiirehtinyt, hän oli heittänyt kaikki aivan sattuman varaan. Joskus hän kumminkin ikäänkuin kammoksui sitä tyhjyyttä, johon hänen elämänsä näistä puolin johtuisi ja tekipä hän kerran heikon yrityksen tunnustellakseen, olisiko katkennutta liittoa mahdollinen korjata. Hänellä oli Hildan

poissaollessa tapana käydä poikansa luona viettämässä muutaman lepo hetken ja sieltä oli hän eräänä päivänä ollut tulossa, kun Hilda tuli ovella vastaan ja hän oli silloin tämänkin kasvoilla ollut lukevinaan syvää kaihoa. Silloin hän ajatteli: miks'ei voisi elämä jatkua näinikään rauhallisena ja tyyneenä, ehkä voisi se parantuakin, hänkin ehkä voisi elostua, jos ei Hilda jättäisi häntä nyt juuri hänen sielunsa nöyryytilän aikana. Ja hän oli silloin Hildalle kuiskannut: voitaisiinko vielä koettaa, — pojankin vuoksi? Mutta Hilda oli vastaamatta kääntynyt pois päin, ja sen koommin ei oltu asiasta puhuttu; Juuso ei tiennyt milloin ero tapahtuisi, eipä edes varmaan, tapahtuisiko se ollenkaan.

— Miten käyneekin, enhän minä voi kääntää kohtalon heilaria, puhui Juuso huohtaen laskeutuessaan kävelemään kukkulalta alas pitkin polkua, jonka kahdella puolen vihannoi kevään tuores nurmi ja puut pukeutuivat nuorteaan lehtiasuunsa. Luonnossa oli kaikki niin vehmasta, niin lämmintä, niin keväistä, oli kuin jotakin toivoa tuottavaa...

Mietteissään asteli Juuso kotipihalleen, vaan pysähtyi siihen ikäänkuin luullen väärälle pihalle joutuneensa. Siellä oli tavarakasoja, arkkuja ja vasuja mullinmallin, kuormia ajettiin pihaan ja huonekaluja nosteltiin sisälle, niin ettei portaille ollut menemistäkään. Mutta samassa tuli Juusoa vastaan heidän palvelustyttönsä kantaen vaatekääröä, pysähtyi Juuson kohdalle ikäänkuin jäähyväisiä sanoakseen ja katseli melkein säälisen isäntäänsä:

— Uudet asukkaat eivät muuta sisälle ennenkuin huomenna, maisterilla on huoneensa käytettävänä vielä ensi yönseutu ja sinne olemme nostelleet kaikki maisterin tavarat.

— Entä sinä, mihin sinä menet, — oletko saanut palkkasi?

Juuso ei ollut viime aikoina juuri rahoissa liikkunut, eihän hän paljoa tarvinnutkaan, omasta puolestaan oli hän tullut toimeen sillä vähällä, mitä oli koulusta saanut. Nytkään hänellä tätä kysyessään tuskin olisi ollut muuta, kuin siksiverran, että palvelijansa maksaa saattoi. Mutta tyttö hymähti melkein surkutellen ja virkkoi:

— Ei, minä seuraankin rouvan mukana lasta hoitamaan.

— Rouvan ... lasta, niin sehän on luonnollista. Mutta kuule ... missä ne nyt ovatkaan...?

— Ne ovat siellä Vuorikadulla, sinne täältä enimmät tavaratkin muutettiin.

— Niin, niin, tietysti.

— Muut ovat kaikki siellä maisterin huoneessa vielä.

— Hyvä on, sinä tulet kai niitäkin sieltä vielä noutamaan.

— Ei, nyt minä vien viimeisen kantamuksen. Ja hyvästi nyt maisteri, kiitoksia kaikista...

Pitkin etehisen seiniä ladottujen tavarakasojen lomitse pääsi Juuso vihdoin tunkeutumaan huoneeseensa. Täällä oli kaikki sekasin yhdessä mylläkässä, huonekaluja oli siirretty keskelle laattiaa, arkkuja, matkalaukkuja, vaatekasoja ladottu päällekkäin, niin että ainoastaan pujottautumalla pääsi niiden ohi pöydän ääreen, joka vielä oli siirtämättä paikallaan. Juuso istui kirjoitustuoliinsa, katseli ympärilleen. Siinä oli pöydällä kirje hänelle, Juuso avasi sen ... jaha, eihän se valaissut mitenkään näitä tapahtumia, se oli johtajalta siitä yhteiskoulusta, jossa Juuso oli antanut kielitunteja. Lukukausi oli vasta eilen loppunut, mutta johtaja näkyi mielummin kirjallisesti ilmoittavan asiansa.

»... saan ilmoittaa että, koska kieliopetus koulussa ensi syksystä tulee järjestettäväksi vähän toiselle kannalle, eivät ne tunnit, joita te viime aikoina olette hoitanut, enää ensi syksystä tule olemaan erityisen opettajan hoidossa...»

— Niin, minä arvasin sen, minusta ei siis ollut siihenkään. Mutta mitäpä tuosta, Jumala tiesi missä ensi syksynä ollaan.

Juuso viskasi kirjeen syrjälle eikä ajatellut sitä sen enempää. Tällainen pieni nöyryytys oli siksi vähäpätöinen muitten pettyneiden toiveiden rinnalla, ettei sillä niiden seurassa ollut tilaakaan. Juuson ajatukset kiintyivät taas tarkastamaan sitä sekasortoa, joka hänen huoneessaan vallitsi. Niin, hänenkin kai tästä sittenkin täytyi muuttaa pois, eihän tällä kaikella voinut olla muuta tarkoitusta. Täytyi muuttaa ... mutta mitä hän täältä muuttaisi, miksi hän tuohon hävitykseen rupeaisi sekaantumaan ja minne hän sen siitä siirtäisi? Mutta paperit ja kirjoitukset ainakin, nehän nyt kumminkin olivat hänen omansa, ne täytyi korjata talteen.

Ja hän rupesi ikäänkuin vaistomaisesti keräämään papereitaan kokoon, veti esiin pöytälaatikoita ja tyhjensi niitä siihen eteensä. Hän järjesti keskentekeoisia töitään ja aineksiaan eri kasoihin, satoi kääreisiin ja viskasi tarpeettomia papereita pois. Hän kaiveli yhä syvemmälle laatikkoihinsa, sieltä tuli

esiin vanhoja, jo aikoja sitten sommiteltuja kirjoituksia, alulle pantuja pätkiä, joista hän aikoinaan oli aikonut valmistaa eheitä, täydellisiä teoksia. Ne olivat jääneet alkuunsa, siihen kuolleet niinkuin kaikki hänen aikomuksensa ja yrityksensä, — sinne joutivat jo joutopapereitten joukkoon. Ja vanhoja kirjeitä sieltä tuli esiin, jotka sattumalta olivat tallessa säilyneet, kaikenmoisia karhumakirjeitä ja kirjeitä sukulaisilta. Kas tuossa tuttu käsiala ... niin se on Elnalta, juuri tuo sama kirje, jossa hän onnitteli kandidaattitutkinnon johdosta ja omalla lapsellisella tavallaan puhui heidän tulevaisuudestaan niinkuin yhteisestä onnesta... Se oli onnellista aikaa vielä tuo, silloin sitä uskoi vielä itseensä, eikä valhe ollut alkanut...

Taas oli Juuso hetkeksi torakahtanut siihen miettimään, kirje kädessään. Vaan hän havahtui siitä, viskasi kirjeen pois: sehän oli totta, hänenhän piti muuttaa...

Muuttaa — minne? Miksi hän oikeastaan kaivoi paperinsa esiin pöytälaatikosta, eikö ne voineet olla siinä. Mihinkä hän ne tästä panisi ja mihinkä veisi? Jos muuttaa piti, niin miksei muutettaisi samalla koko pöytää. Vaan minne? Ja mihinkä nämä kaikki kampsut, vaatteet ja muut? Entä hän itse, mihin ... mihin todellakin hän itse?

Ja mitä on nyt tapahtunut? Onko Hilda todellakin sanaa puhumatta lähtenyt, ja missä on poika? Missä on pikku Juuso ja mihin se joutuu, viedäänkö lapsikin häneltä näin kysymättä, jäähyväisille laskematta? Eihän lopullista avioeroa vielä ole tapahtunut, suostumuksensa Juuso oli antanut, mutta muuten ei sen aikaansaamiseksi tehnyt mitään, eikä antanut varsinaista sitoutumistaan...? Vai eikö sitä tarvittanekaan...

Tuo oli kaikki Juusolle epäselvää ja tietymätöntä. Hän tiesi vain sen, että hänen täytyi lähteä siitä pois, nousta pöytänsä äärestä, ottaa paperinsa ja mennä. Ja se paikka siinä pöydän ääressä oli kumminkin käynyt Juusolle jo niin tutuksi, käynyt tavallaan melkein rakkaaksi. Siinä oli hän nyt parin vuoden ajan istunut niin pitkät rupeamat, taistellut, kärsinyt ja miettinyt. Se aika oli ollut tuskallinen aika, ne mietteet olivat olleet enimmäkseen raskaat, vaan tuntuipa sittenkin melkein kaipaus mielessä, kun piti siirtyä siitä istumaan johonkin outoon paikkaan, lähteä taivaltamaan aivan uutta, äkkinäistä tulevaisuutta kohden.

Hänen mietteensä katkasi ovenkäynti ja kun Juuso kääntyi katsomaan, seisoivat kamreeri Holm ja Heikki siellä tavarakasojen takana katsellen miten pääsisivät pujottautumaan peremmäs.

— Sinä olet muuttohommissa, puhuivat he lähemmäs päästyään, — niin, koko kaupunkihan tänään muuttaa. Mihinkä on tarkotuksesi nyt asettua?

— Mihin, — niin, tänne jään Helsinkiin nyt ensi aluksi.

— Täällähän se on kesäkin sopiva viettää työtätekevän miehen. Onko sulla jo syksyksi ajateltua paikkaa tai toimialaa?

— Eipä ole vielä varsinaista.

Vieraat olivat asettuneet siihen arkkujen päälle istumaan ja koettivat pitää vireillä ylimalkaista keskustelua, mutta pian se siihen nukkui pois, kun Juuso ainoastaan lyhyesti vastaili, laajemmalla pakinaan puuttumatta. Istuttiin jo hetkinen ääneti, vaan silloin Juuso yhtäkkiä kysäsi:

— Teillä on kai jotakin erityistä asiata?

Olihan sitä, vastaili Heikki verkalleen. Kamreeri Holm oli hyväntahtoisesti ottanut hoitaakseen heidän, Juuson ja Hildan, asian, hän, Heikki oli lähtenyt vain mukaan Hildan erityisestä pyynnöstä, vaikka hänen olikin vähän vaikea olla osallisena näissä ikävissä selkkauksissa, — varsinkin nykyjään. Ja hän lisäsi, että aikusemmin ei oltu tahdottu ryhtyä varsinaisiin neuvotteluihin, menihän se helpoimmin, kun koko juttu ratkaistiin tuota pikaa yhdellä suorittamalla.

— Onko teillä jo paperit valmiina? kysyi Juuso vähän hermostuneesti.

— Onhan ne, alotti Holm virallisesti. — Asia oli näet ajottu järjestää niin, että Hilda lähtee jo tänä yönä ulkomaille. Vuoden perästä on eron saanti molempain suostumuksella mahdollinen, mutta varoiksi ja välttääksemme, ettei tähän molemmille ikävään seikkaan useammin tarvittaisi palata, olen nyt jo vanhojen kaavain mukaan laittanut paperit valmiiksi, nimikirjoitusta vain enää puuttuu.

— Nimikirjoitusta vain, matki Juuso ja jäi hetkeksi äänettömäksi. Sitten lausui hän ikäänkuin puoleksi itseksensä. — Entä jos minä en kirjoittaisi?

— Se olisi hyvin ikävä asia sekä Hildalle että sinulle, virkkoi Heikki, puuttuen taas pakinaan. — Hän on tahtonut kokonaan vetäytyä tästä asiasta syrjään ja jättänyt meille avonaisen valtuuden saada ero toimeen tavalla taikka toisella. Maamme lakien mukaan on eronsaanti, kuten tiedät, muilla ehdoilla

jotenkin vaikea ja itsesi vuoksi olisi suotavinta, ettei tarvitseisi koettaakaan muita keinoja.

— Muita keinoja? Mitä ne olisivat?

Heikillä häkälteli puhe eikä hän tahtonut oikein saada sanoja esiin. Vihdoin hän virkkoi teeskennellyllä surumielisyydellä:

— Niin, lainsäädäntömme on ahdas tällaisissa seikoissa, hyvinkin ahdas. Mutta voihan kumminkin olla tapauksia, jolloin toisen aviopuolison käytös ja esiintyminen antaa aihetta...

— Toisin sanoen, että minusta tehtäisiin hullu, — sitä kai tarkoitat?

— Toivon, että mistään sellaisesta viimeisestä hätäkeinosta ei tarvitse tulla puhetta, vastasi Holm, — vaikka onhan toisakseen totta sekin, että ihminen yleensä tässä maailmassa saa vastata esiintymisestään. Mutta mitäpä harrastusta sinullakaan voisi olla koettaa säilyttää voimassa sellaista liittoa, jossa kaikki yhteiselämä kumminkin on mahdoton.

— Niin, tietysti minä kirjotan, virkkoi Juuso, heräten mietteistään, ja rupesi silmäilemään esiin otettua paperia.

— Hilda suostuu sitäpäitse ehtoihin, jotka ovat sinulle hyvin edulliset, jatkoi Holm puhettaan. — Sinulle jää kaikki nämä kalustot ja tavarat, vieläpä hän sulle myöntää pienen osan isosti huvenneesta pääomastaan ja sitäpäitse ottaa Hilda aivan yksinään kustantaakseen ja kasvattaakseen poikanne.

— Pojanko, mitä puhut, Juusonko, viedäänkö hänkin myötyriksi minulta? Hänkin, ainoa, viimeinen toivoni ... eihän häntä toki ainiaaksi isältä riistettäne.

Heikki ja Holm kuvasivat Juusolle kuinka luonnollista on, että parin vuoden vanha lapsi seuraa äitiään. Miten Juuso voisi sitä hoitaa ja milläpä kustantaisikaan? Ja parasta on, että poika kasvaneenakin jää yksin äitinsä hoitoon ja ettei vanhempain hajonnut väli pääse häiritsemään sen kehitystä.

Juuso istui ääneti tuijottaen paperiin. Hän ei ollut tullut ajatelleeksikaan, että häneltä riistettäisiin lapsensakin, poika tuo, josta hän oli aikonut kasvattaa miehen lujan ja tarmokkaan, joka voisi toteuttaa sen, mitä ei isä jaksanut. Täytyihän hänen myöntää, että Heikin huomautuksissa oli perää, mutta tuntuipa siltä niin raskaalta ajatella, että tuokin hänen viimeisen lempensä esine vierotettaisiin häneltä, ja että hänen omalle lapselleenkin opetettaisiin, että sen isä oli kelvoton raukka, keho ihminen, hullu... Mutta senkin kai täytyi vielä tapahtua, häneltä oli riistettävä kaikki, jotta tyhjiys tuntuisi sitä syvämmältä...

Sanaakaan puhumatta otti Juuso paperin ja kirjoitti nimensä.

Heikki ja Holmkin rupesivat, nähdessään Juuson sisällisen taistelun, häntä lohduttelemaan ja kuvaamaan, kuinka haavat, jotka nyt ovat tuoreiltaan auki, kyllä vielä ennen pitkäkin kasvavat umpeen, — onhan parastakin, että olosuhteet muuttuvat ja että Juuso taas joutuu toisiin seuroihin, enemmän ihmisten ilmoille... Juuso kuunteli heitä hetken, käännähti sitten ja ojensi Holmille valmiit paperit sekä pyörähti sen tehtyään taas istumaan pöytänsä päin. Vieraat hyvästelivät ja lähtivät matkoihinsa.

Juusosta tuntui huoneessa niin ummehtuneelta, tukahduttavalta, tuntui aivan, kuin sinne olisi jäänyt jotakin saastaista ilmaa, jotain, joka sanomattomana tuskana yhtäkkiä rupesi häntä painamaan. Hän viskasi ikkunan auki antaakseen raittiin ilman puhallella vastaansa ja jäi siihen seisomaan ikkunapieleen nojaten. Hetken hän oli siinä seisonut, kun kuuli koputettavan ikkunaan ja näki Oton seisovan sen edessä kadulla.

— Mitä sinä siellä yksin pesässäsi mökötät, tule ulos kävelemään, kehotti tämä.

Juuso lähti mielellään, hänen oli mahdoton olla yhdessäkohden ja yksinäisyyskin häntä rasitti. Ja Oton seuraan hän mielellään löytäisi, se oli niin vilpiton poika ja sai aina mielen vilkastumaan. Nytkin oli Otto ystävällinen ja rohkaiseva, omalla suoralla tavallaan. Hän kertoi, kuinka hänestä tämä kaikki oli tuntunut joutavalta ja harmilliselta, hän oli aina vetäytynyt niistä neuvotteluista pois ja sanonut naisväelle, että te hassuttelette. Hildan oma syy, tiesihän hän sen alkujaan. Mutta kun akat kerran ovat asian näin pitkälle ajaneet, niin ei suinkaan tässä nyt auttanut miehistenkään miesten sentään menettää luontoaan.

— Se menee pois pesussa. Ja nyt sinä Juuso tietysti lähdet maalle. Tiedätkö mitä, sinä olet niin monasti kertonut, miten rauhallista ja viehättävää sulla oli tuolla Suomussalmen sydänmaalla, mikset menisi sinne kesäksi. Saisitpa nähdä, kuinka iloisena ja reippaana miehenä tulisit sieltä takaisin; tällaisissa oloissa menettää kuka tahansa miehuutensa, vaan siellä sitä kasvaa uutta.

Juuson maailmankatsanto oli tällä hetkellä siksi toivoton, ettei Oton ehdotus alussa häneen vaikuttanut eikä hän voinut siitä innostua. Vaan Oton koko esiintymisessä oli niin paljo sulaa ystävyyttä ja osanottoa, että se jo semmoisenaankin teki hyvää kuulla. Kävelymatkaltaan pistäisivät he Kaivohuoneelle levähtämään ja purasemaan pari voileipää, — Juuso ei ollutkaan syönyt mitään vielä sen päivän lukuun. Siellä puhuttiin vielä Suomussalmesta ja nyt jo Juusossakin heräsivät siksiverran eloon nuo menneet, herttaiset muistot, että hän vähitellen mieltä tuumaan; siellä sydänmaalla olivat ihmiset, ajatteli hän, kaikessa yksinkertaisuudessaan toki rehellisiä ja hyväntahtoisia, vilpittömiä ja vehkeettömiä, eikä raivonnut siellä tuo kaikkea aatteellisuutta kuolettava kilpailu ja kateus, joka teki sivistyksen hedelmät niin myrkyllisiksi. Ja niinpä he ennen kotiin menoaan Oton ehdotuksesta päättivät, että huomispäivänä toimitetaan nuo Juuson huoneessa olevat hynttyyt ja kampsut kesäksi johonkin makasiiniin ja sitten lähtee mies itse kesälaitumelle saloon.

Näissä tuumissa tuli Juuso illan suussa kotiinsa. Hän tunsu itsensä ruumiillisesti äärettömän väsyneeksi ja viskausi siitä syystä sohvalle pitkäkseen, hetkiseksi vain, aikoi hän, vaan hän vaipuikin syvään, sitkeään uneen. Hänellä oli ruumiskin ollut tänään ikäänkuin jännityksissään, sille teki tuo lepo niin hyvää. Ja hänestä tuntui aivan, kuin hän jo olisi ollut siellä maansydämmen tuodittavassa rauhassa, jossa hän oli vapautunut kaikista kaihoistaan ja kaikista muistoistaan. Vaan vähitellen vaihtui mielikuva Juuson vaipuessa syvempään uneen, ja hänestä tuntui kuin olisi hän nojannut päänsä siihen lempeään, lämpöiseen syliin, jossa hän aina lapsena oli löytänyt hoivaa ja lohdutusta pienissä suruissaan ja pettymyksissään, äitinsä helmaan. Ja se lepo tuntui niin turvalliselta ja tyynnyttävältä. Mutta unelman lennossa himmeni äidinkin kuva hänen mielikuvituksestaan ja hän oli näkevinään edessään toiset, yhtä lempeät ja lempivät kasvot, suuret, siniset silmät ja otsaa kiertävät kutrit ja pehmonen käsi hiveli hiljaa hänen raskasta, riutunutta päätään. Ja hän painoi päänsä syvemmälle sen pehmoseen helmaan ja itki, itki keventäviä, sulattavia kyyneleitä...

Vaan kyynelten vielä kostuttaessa päänalustinta häipyi tuo autuas unelma tuntumattomiin eikä Juuso voinut pidättää sitä kiini. Kävi taas kuin kostea, hyytävä hengähdys hänen ylitsensä ja kylmä väre puistatti hänen ruumistaan. Hän koetti selviytyä, koetti tarkastella, missä hän oli ja minne hän siitä pakeneisi. Vaan hänen ympärillään oli kuin jäätyvää, talvista merensumua, joka tukki näköpiirin joka taholta, eikä hän voinut sen keskestä erottaa muuta, kuin tuon tutun, kammottavan, kelmeän katseen, jossa oli se kylmä, himokas kiilto... Hyi! Juusoa puistatti niin, että ruumis tutisi ja hän heräsi unestaan.

Huoneessa oli melkein pimeä, nuo päällekkäin kasatut tavarat loivat kaikenmoisia muodottoman näköisiä varjokuvia hänen eteensä, ja hänen täytyi ojentaa kätensä tunnustellakseen, olivatko ne varjoja vai esineitä, ennenkuin muisti, missä hän oli ja mitä nuo kuvat olivat. Ikkunasta päin tulvasi yön raakaa, viileää ilmaa, ikkuna oli illalla jäänyt auki ja se oli se, joka Juusoa oli värisyttänyt.

Juuso nousi, sulki ikkunan, sytytti tulen, ja katseli kauan tuohon järjestyksettömään sekamelskaan, joka nyt tulen valossa teki vielä ikävemmän vaikutuksen. Ei ollut kukaan tehnyt hänelle vuodetta, siinä oli kirjakasa sängyn päällä; Juusoa janotti, hän haki juomavettä, sitä ei ollut missään. Hän oli yksin koko tässä huoneustossa, josta hänen sitäpäitse täytyi muutamain tuntien perästä muuttaa pois, mihin tahansa, pois vain avaraan maailmaan. Juuso muisti äskeisen tuumansa matkustaa Suomussalmelle; äsken se häntä viehätti, nyt melkein tympäsi sekin. Yksinkö sinne mustain mietteidensä kanssa, mitähän siellä tekisi ja mihin taas sieltä...? Eihän hän enää ollut sama mies kuin se Juuso, joka siellä kuusi vuotta sitten löysi rauhaa, viihdytystä ja innostusta aatteilleen, nykyinen ei taida löytää sitä mistään?

Mutta pois, ei auta, ja miks'ei yhtähyvin sinne kuin johonkin muualle. Juuso rupesi etsimään ja keräilemään kaikkia, mitä hän siellä matkalla mukanaan tarvitseisi. Hän kaiveli vinniltä tuotuja pakkalaatikoita, löysi sieltä Alanteen aikuisia onkimatarpeita ja pyssykojeita; siinä oli piippunysäkin ja tupakkikukkaro ja oli tuossakin joku paperikäärö, totta tosiaan hänen revolverinsa ... omituista, miten senkin olemassaolo oli niin kokonaan unhottunut.

Niitä tavaroita, joita hän aikoi ottaa mukaansa, järjesteli hän esille ja asetti muut paikoilleen ja puuhaili siten toista tuntia siinä yön yksinäisyydessä. Yö oli jo kulunut kappaleen ohi puolesta, olisi ollut maatapanon aika. Mutta Juusoa ei nukkuttanut eikä hänen myöskään tehnyt mieli jäädä siihen yökaudeksi yksin valvomaan. Hänellä oli viime aikoina tullut ikäänkuin tarve aina vähän ajan perästä lähteä ulos kävelemään, nytkin hän yhtäkkiä hyppäsi istuimeltaan, haki takin päälleen ja sammutti lampun. Ulos, vapaaseen luontoon, täysillä keuhkoilla hengittämään!

Oli melkein pimeä kaduilla, mutta itäpohjassa kävi taivaanranta jo hienosti punehtumaan, kevätkesän aamu ilmoitti alkavasta sarastuksestaan. Juuso käveli kaupunkiin päin, tietämättä itsekään miksi hänen askeleensa nyt tällä kertaa sinnepäin suuntautuvat. Yö oli hiljainen ja autio, joku yksinäinen kulkija vain näkyi viilettävän kadun poikki, kotiinsa kai, vuoteelleen kiirehtivän. Mutta sataman kohdalla oli liike vilkkaampaa ja useat alas rantaan päin rientävät seurueet vetivät Juuson huomion puoleensa. Rannassa kuului höyrylaiva pihisevän ja puhkuvan, sen kirjavat tulet loistivat kauniilta pimeää aavikkoa vastaan.

Se teki lähtöä ... niin, tähän se on tietysti sama laiva, jolla Hilda matkustaa ulkomaille vieden pojan mukanaan.

Juusokin lähti laskeutumaan rantaan päin, ei mennyt kumminkaan ahertavaan ihmistungokseen, vaan vetäytyi siimekseen tavarakatoksen suojaan ja katseli siitä laivan lähtöä. Paljo siinä mahtoi matkustaa väkeä ulkomaille, koska oli noin runsaasti saattajia, täpösen täysi tavarasuojan ja rannan väli. Ne olivat kai kaikki matkustajia nuo, joilla oli kukat rinnassa ja jotka siinä vähän levottomasti jättivät viimeisiä jäähyväisiä saattajilleen, vilksten vähäväliä milloin laiva rupeaisi loitonemaan rannasta. Pitkään aikaan ei Juuso saanut silmäänsä Hildaa, vaan vihdoinkin, kun hänen katseensa osuivat laivan kannelle, näki hän Hildan jo seisovan siinä, joukko saattoväkeä ympärillään. Vieressä seiso palvelustyttö lapsi käsivarrellaan. Saattajista kävi siellä mikä suutelemassa poikaa otsalle, mikä taputti sen pientä kättä jäähyväisiksi... Kas tuossa tuli Heikkikin, hänkin puristaa pojan kätöstä ... Juuson oman pojan, hänen viimeisen lempensä, viimeisen toivonsa... Ja itse hän ei saanut mennä omaa poikaansa jäähyväisikään suutelemaan, hänellä ei ollut enää lapseensa sitä oikeutta, jota millä vieraalla saattajalla tahansa...

Vielä saapui viimeisiä matkustajia rantaan. Sillalla oleva yleisö väistyi ulommas, Juuson täytyi vetäytyä syvemmälle siimekseen. Hänen katseensa olivat koko ajan kiinnitettyinä sinne lähtevän laivan kannelle. Siinä menivät nyt pirstaleet hänen haaveksimastaan onnesta, siinä vietiin hänen taittuneen toivonsa viime sälökin, poika vietiin sanaa puhumatta, jäähyväisiä jättämättä isän luota, vietiin vieraille maille tullakseen siellä vieroitettavaksi hänestä ja hänen itsensä täytyi sitä katsellen lymyillä pimeässä varjossa, ettei kukaan häntä tuntisi, piiloittautu kuin pahantekijän... Välähti siinä kerran jo Juuson päähän ajatus juosta esiin piilostaan, tunkeutua tuon ahertavan ihmisjoukon läpi, hypätä laivaan ja temmata lapsi syliinsä, painaa se rintaansa vastaan ja juosta pois ... jääköön kaikki muu, kunhan hän saisi pelastetuksi toivojensa viimeisen kipinän... Vaan mitäpä se hyödyttäisi, ajatteli hän jo samassa tuokiossa, siitä olisi vain aihetta uusiin meteleihin ja uusiin pettymyksiin, hän joutuisi kumminkin alakynteen.

Laiva vihelsi viimeisen kerran, vieraat komennettiin kannelta pois ja tuo raskas alus lähti vähitellen loitonemaan selälle päin kääntäen keulansa ulapalle. Saattajat kohauttivat kerran vielä hattuaan, viuhtasivat nenäliinalla ja lähtivät vähitellen nousemaan kaupunkiin päin. Aamu rupesi jo valkenemaan, hämärä taisteli viimeisiä taisteluitaan koittavaa ruskoa vastaan.

Juusokin tuli esiin siimeksestään ja käveli ylös kadulle pysähtyen siihen silmänräpäykseksi miettimään, lähtisikö hän jo takasin sinne autioon kotiinsa, vai jatkaisiko kävelyään ulos kaupungista aamuseltaan heräävään luontoon. Juuri sillä hetkellä kulki rannasta nouseva pariskunta hänen ohitsensa... Niin, olihan se Heikki ja hänen vastakihlattu morsiamensa, hekin palasivat saattamasta Hildaa ja poikaa. Ohimennessä pääsi Heikiltä ikäänkuin huomaamatta hiljainen huudahdus »Juuso!» — Juuso pyörähti taappäin, heidän katseensa osuivat vastakkain...

Juuso säpsähti, tapasi kädellään päätään ja näytti koettavan selvittää ajatuksiaan. Tuo silmäys ... tuo vaalea katse kylmällä, mutta samalla intohimoisella kiillollaan, tuossahan se oli nyt vihdoinkin ilmielävänä hänen edessään. Siinä oli nyt personoittuna tuo ahdistava mielikuva, joka häntä oli ikäänkuin vaivannut ja vainonnut, jonka alkujuurta hän oli etsinyt ja jolle hän turhaan oli ajatuksissaan koettanut muovilla varmaa muotoa. Juuri tuohon katseeseenhan hän oli yksinäisissä mietteissään koonnut käsitteensä koko siitä voittoisasta suunnasta, joka hänet oli sortanut, vienyt hänen elämäntyönsä, uskonsa ja toiveensa, mutta jota hän ei ollut voinut käsittää ... tuossa se oli nyt yhdistettynä luuhun ja lihaan, siinä hän sen oli ennenkin nähnyt, vaikka sitten kadottanut sen...

Liikahtamatta siltä paikalta, johon hän oli jäänyt Heikin silmäystä katsomaan, seiso Juuso kotvasen niinkuin kivettyneenä, vaan hänen sisässään kävivät laineet korkeina. Tuo katse se on voittanut, se on kukistanut hänet; juuri sitä vastaanhan hän oli taistellut, sen itsekäisyyttä, sen epäpuhtautta vastaan, juuri sen ohi oli hän koettanut kohottaa omat aatteensa... Miksikä piti tuon suunnan, tuon Heikin suunnan, juuri voittaa, miksi piti tuon kylmän, kiiltävän katseen saada noin pirullisesti ilkkua...?

Tuo katse! Hän oli sitä niin kauan etsinyt ja siinä sen edustaja nyt kulki, kääntyi tuossa juuri nurkan takaa vasemmalle... Mutta nyt hän sitä ei kadotakaan, ei...

Ja Juuso tunsu yhtäkkiä mielessään ennen tuntematonta päättäväisyyttä ja toimintavoimaa ja hän tunsu taas jäsenissään tarmoa ja uhkaa. Hänen täytyi vielä kerran nähdä tuon katseen, katsella terävänä ja rohkeana sen kylmään kiiltoon, hän tahtoi vielä kerran taistella tuota voittosaa voimaa vastaan, saada se pelkäämään, kukistaa se, kostaa sille ja palauttaa oikeus ja totuus, jotka olivat loukattuina maanneet allakynnen, taas arvoonsa ja valtaansa. Se oli niin kylmä ja levollinen tuo katse, mutta sen täytyi laskea luomensa ja vapista... Ja heti...

Se oli Juusolle itselleen aivan outo tunne tuo, vaan se tuli niinkuin korkeampana käskynä, jota vastaan ei ollut sotimista, se purkausi kuin kauan salassa kytenyt tuli ilmielekkiin ja ajoi hänet toimimaan. Ja

hänellä oli kohta suunnitelmansa valmis, mitä hänen pitäisi tehdä, miten hänen olisi vielä sinä yönä saatava tuo vieras valta voitetuksi ja kukistetuksi.

Hän lähti kiirein askelin kävelemään Kaivopuistoa kohden, pisti toripaikoilla pientä juoksua ja riensi vihurina sisälle asuntoonsa. Aivan kuin kärppä notkeana puikkelehti hän nyt huonekalukasojen ja tavaraläjien lomitse pöytänsä luo, tempasi sieltä esiinladottujen esineiden joukosta varmalla kädellä pienen käärön, pisti sen taskuunsa ja oli seuraavassa tuokiossa taas matkalla kaupunkiin päin, riensi niinkuin se, joka ei silmänräpäystä epäile tarkoituksestaan, ei astu askeltakaan sivulle eikä vilhu tarpeettomasti ympärilleen.

Mutta juuri kun hän taas harppasi satamanreunaista katuä pitkin edelleen ja yritti kääntymään ylös kaupungille, tuli ryysyihin puettu mies häntä vastaan, tarttui napinlävestä kiini, pysäytti siihen ja päästi rämäkän naurun, kun Juuso ikäänkuin säikähtäen vetäysi taaksepäin. Se oli Kippis.

— Ka, etkö taaskaan tunne vanhaa trastukampraatiasi ... mutta mistä sinä tulet, en minä nähnyt sinua laivarannassa, vaikka siinä rouvasi matkusti... Mitäs hittoja, menikö se nyt sulta se kultalintu, jonka sinulle hommasin, — voi sinua mies, kun et pidellyt kiini!

Juuso ei vastaillut mitään, hän katseli vain Kippistä, joka siinä hoippasi hänen edessään likasena ja lakki silmillä, toisessa jalassa kenkä ja toisessa kalossi ja hänen ajatuksensa kulkivat aivan toisia teitä. Hän laski koko ajan mielessään, mihin Heikki milloinkin oli ennättänyt; nyt hän on saattanut morsiamensa tämän kotiin ja lähtee nyt sieltä palaamaan asuntoonsa...

Vaan Kippis puhua porisi koko ajan seuraten hänen askeleitaan ja aina sekaan rämähtäen nauramaan.

— Sinä katselet minun vormuani, hehe! no, tässä minun ammatissani se ei ole niin määrässä ja kesäaikana on terveellistäkin liikkua vähän vilposemmissa puvussa. Minä olen näet vaihtanut ammattia sitten viime näkemän, ei siitä afäärimiehenä olostakaan ole, siinä jääpi maksuja maksamatta ja se on läpeensä sellaista hienosta vehkeilyä. Tässä nykyisessä ammatissani — täällä sataman partaalla — sitä tosin tuntee hartioissaan, mitä tekee, mutta siinä saapi maksun puhtaassa rahassa, milloin enemmän, milloin vähemmän...

Juuso tuli jo levottomaksi, ojensi kättään ja toivotti hyvää yötä.

— Niin, nukkumaan tästä olin minäkin lähdössä, kiipeän tuonne vuorelle Tähtitornin juurelle, se on ylempänä aina vähän lämpimämpi. Mutta mihin sinä sinnepäin keskellä yötä, Kaivopuistossahan sinä asut? Vai oletko muuttanut? No on sinua vetelystä, kun noin väleen menetit kultalintusi, jonka sulle hommasin suurella vaivalla. Mikä sinusta nyt tulee? Sinähän olet huono taloudenhoitaja sinäkin, peijakas soi, kun et vain laita niin, että meistä tulee ammattikilpailijat...

Jo oli Juuso lähtenyt edelle kävelemään päästäkseen hänestä vapaaksi, vain Kippis ehätti vielä hänen jälkeensä jutellen:

— Odotahan nyt, mihin sulla sellainen kiire. Kyllähän minulla tämä ammatti hyvä on, mutta siinä joutuu toisinaan hampaat naulaan. Olisiko sulla antaa joku pieni hopeasirpale, että aamulla voisin kehasta eineen aikana toriämmälle?

Rahaa, niin oli kai sitä Juusolla vielä kipene. Hän tyhjensi liivintaskunsa anojan kouraan:

— Tuossa on, juo onneksesi.

— Juo! — juonkinhan minä, hitto soi, sinähän olet ruhtinaallisen jalomielinen, juon sinunkin onneksesi ja maksan takasin sitten kun seistään rinnakkain laiturin reunalla...

Juuso käveli jo hänen loruun lopetellessaan kiirein askelin ylös kaupungille päin. Hän riensi hyvää vauhtia, ikäänkuin peläten myöhästävönsä siitä varmasta päämaalista, mihin hän nyt pyrki: hänen täytyi aikaa hukkaamatta vielä saada käsiinsä tuo vihattu katse, tuo sortava, pelottava ... vaan nyt piti sen kerran räpäyttää luomiaan hänen edessään. Nyt oli hetki tullut, jolloin tuo kiero, vihattu suunta, joka ihmisten huonoihin taipumuksiin vedoten oli päässyt voitolle, kerrankin lupsahtaisi kokoon ja oikeus saisi hyvityksensä. Mikään voima maailmassa ei olisi nyt voinut estää häntä viemästä päätöstään perille.

Jo saapui hän Heikin asunnolle, — niin, sillä oli vielä tulta huoneessaan, kuten hän oli arvannut. Ulkovi oli kiini, no, pääsee kai pihan kautta. Innokkaasti, ikäänkuin hänen henkinen olemassaolonsa olisi siitä riippunut, haki hän ovet ja käytävät, nousi ylös portaita ja soitti. Kului kotvanen, jo tuli Heikki avaamaan. Mutta oven auki lyötyään peräytyi tämä samassa takasin ja huudahti säikähtyneenä:

— Juuso, sinäkö täällä, mitä sinä juokset keskellä yötä?

— Aha! pelkäätkö kerrankin, räpyttääkö silmäsi vihdoinkin...

— Mitä, oletko sinä humalassa vai hulluko?

— Hullu, niin olen.

Ja samassa veti Juuso revolverin taskustaan, oikaisi sen Heikkiä kohden ja laukasi. Luoti ratkoi hian auki Heikin yöpaidasta ja riipasi vähän orvasketta. Juuso seisoj varmana paikallaan, koetti saada toista patroonaa laukiamaan, vaan se oli jo vanhennut ja pilaantunut, ei lauennutkaan. Sillävälän juoksi Heikki toiseen huoneeseen, sulki oven jälessään ja Juuso kuuli siellä telefoonin hätäisesti soivan ja peljästyneen äänen puhuvan siihen.

— Ahaa, hän pelkää, hän on tapannut. Se katse on kerrankin masennettu, se on sen itse tunnustanut...

Tyyneenä ja tyytyväisenä, aivan tyydytettynä teostaan seisoj Juuso hetkisen rauhallisesti paikoillaan. Sitten laski hän aseensa laattialle ja lähti verkkasin askelin astelemaan alas portaita, niinkuin mies, joka on tarkimman harkinnan mukaan täyttänyt velvollisuutensa. Hän tuli kadulle ja hänessä oli nyt niin varma, levollinen tunne: suoni löi tasaisesti, pää oli kirkas ja mieli rauhallinen, — näin levolliselta ei ollut hänestä moneen aikaan tuntunut. Kappaleen katua käveltyään näki hän vastaansa tulevan kaksi poliisia, jotka juoksivat minkä kypälästä lähti. Juuso astui heidän eteen, leväytti kätensä ja virkkoi:

— Hei miehet, te juoksette ohi! Te olette tietysti menossa ottamaan kiini sitä miestä, joka juuri äsken ampui tirehtöri Grönbergiä hänen asunnossaan. Se mies olen minä.

XVII.

Helsingin itäisessä saaristossa, sen valtavyälän varrella, jota pienet saaristohöyryt kesäaikana joka toinen tunti kulkevat edestakaisin tuoden ja vieden kesäaunnoissaan asuvia pääkaupunkilaisia, oli havupuita kasvavan kallioniemen poimukkeessa pieni, sievä, runollisen näköinen huvila, joka juuri tänä kesänä oli vaihtanut omistajaa. Sen rakentajalla ja entisellä omistajalla oli onnen ratas lähtenyt pyörimään takaperin: ei kannattanut enää pitää kesähuiloita, piti perheen kanssa koettaa kestää kaupungin kuumuutta ja joka taholta supistautumalla koettaa taistella ahdistelevia aikoja vastaan. Toisella, joka sen oli ostanut, oli ratas myötään varmasti eteenpäin pyörimässä; nyt oli jo laiturikin muuttanut nimensä, se kulki keväästä asti tirehtöri Grönbergin laiturin nimellä.

Silloin oli Heikki näet ostanut tuon huvilan, — menihän se aivan polkuhinnasta, joten oli sula voitto suorittaa rahat kerrassaan, kun muuten olisi joka kesä pitänyt maksaa kalliit vuokrat ja tyytyä mihin sattui. Olihan se sitten oma, — kun nyt kerran saattoi asiansa sillä tavoin järjestää. Nytkin ensi kesänä se oli niin mainiosti sopinut. Heikille ei jäänyt, vietettyään heinäkuun alussa häänsä, kuin muutamia viikkoja lomaa tehdäkseen pienen häämatkan kotimaassa, loppukesä piti olla virkatoimissa. Niitä varten matkusti hän nyt huvilastaan joka aamu Helsinkiin, mutta ennätti jo päivällisen ajaksi kotiin takasin ja sai viettää loput vuorokaudesta siellä kahden nuorikkonsa kanssa, viettää rauhallisempaa ja yksinäisempää maalaiselämätä kuin koskaan varsinaisella maaseudulla.

Sunnuntait varsinkin siellä olivat oikeita »kissanpäiviä», olivat vielä nyt syyskesästäkin, kun sattui lämpösiä, kauniita poutapäiviä. Sellainen, mitä ihanin, päiväpaisteisin sunnuntain aamupäivä oli nytkin, jolloin Heikki istuskeli huvilansa rannanpuoleisella kuistin penkillä mukavasti selkäkenoon nojautuneena. Hän sulatteli siinä aamuruokaansa, soitteli sormillaan sievosesti pyörehtyvää vatsaansa ja antoi ajatustensa vapaasti lennellä niille mieluisissa ilmakehissä. Ja hän tunsj itsensä sangen onnelliseksi ja tyytyväiseksi. Olivathan kaikki tuumat menneet niin hyvästi lukkoon, hänen olemuksensa lepäsi jo niin tukevalla pohjalla, hän varmistui joka päivä yhteiskunnallisessa asemassaan ja arvossaan. Rutosti ja varmasti, hyvällä vainulla ja aukinaisin silmin, — se oli aina ollut hänen tunnuslauseensa ja sen mukaan hän olikin menetellyt... Nytkin viimeksi naimiskaupassaan: tutustui sattumalta tyttöön, hankki tiedot, että se oli hyvästä perheestä eikä aivan tyhjäkään, — kahta kuukautta myöhemmin vietettiin häät. Ja kumminkin oli Heikki vaalissaan täydelleen onnistunut. Niin vaatimaton, sävyisä ja nöyrä hän oli tuo pikku eukko, niin naisellisen alamainen ja valmis tottelemaan miehensä pienintä viittausta, — enemmän ihanteensa mukaista naista ei Heikki olisi voinut löytää.

Paitsi omalla toimialallaan, oli Heikki varmalla ja arvokkaalla esiintymisellään jo saavuttanut yleisempääkin luottamusta ja huomiota. Tuossa oli hänen edessään pöydällä juuri eilen saatu kutsumuskirje jäseneksi erääseen arvokkaaseen tieteelliseen seuraan. Helsingissä oli puolumiesten

kesken jo keväällä ollut puhetta, että Heikki olisi sopiva mies asetettavaksi ehdokkaaksi ensi valtuusmiesvaaleissa. Joutumisestaan edusmieheksi valtiopäiville ei Heikki taas epäillyt ollenkaan, se oli ainoastaan ajan kysymys ja jos ei yksi pikkukaupunki valinnut niin valitsi kai toinen. — Ja se meni kaikki aivan itsestään, ei tarvinnut ensinkään rasittaa itseään eikä ponnistella; asetti vain tuontuostaankin kurssin sen mukaan, miten tuuli kävi, ja tarkkasi vähän syvemmälläkin liikkuvain virtausten suuntia. Antoi muuten vain sojottaa, kyllä tuuli vei eikä myrskyjä tarvinnut peljätä.

Heikki tarkasteli lahdessa loivasti vierähtävää lainetta, jota syyskesän levoton tuuli koetti heiluttaa korkeaksi, katseli miten loiskahtava aalto aina muka teki hyökkäyksen laiturin kylkeä vastaan, mutta palasi nolona takasin tajuten, ettei se sille kumminkaan mitään voinut. Laituri seiso i paikallaan varmana kuin konsaankin pohjakallio — se olikin nyt hänen laiturinsa. — Ylempätä lahden suulta, väylän varrelta, kuului taas pienen saaristohöyryn tiheää tykytystä. Nyt se lähene i, kääntyi jo niemestä näkyviin ja ohjautsi Heikin huvilata kohden, vaikke i viittari ollutkaan pystössä sitä kutsumassa. Sieltä mahtoi tulla joku tuttava, no, olihan Heikki käskenytkin aina jonkun tulla sieltä kaupungin tomusta hengittämään raitista ilmaa hänen merihenkiseen huvilaansa. Jo pysähtyi laiva laituriin, sieltä nousi pitkä, solakka mies ... ka, sehän on Otto Alm, eipä ole tavattukaan sitten noiden Juuson rettelöjen aikojen. — Heikki lähti kävelemään rantaan vastaanottamaan vierastaan.

Otto oli nykyisin perheestään yksin Helsingissä ja hän oli siinä joutessaan kerran päättänyt pistäytyä katsomassa Heikin uutta »maahovia», — nätti paikkahan tämä onkin. He tarkastelivat huvilan joka puolelta, katselivat kasvitarhaa ja perunamaata ja istuivat sitten taas Heikin äskeiselle mielipaikalle tarinoimaan. Otto kertoi, että nyt vihdo i lähestyi hänen pitkällinen lukuaikansa loppuaan, — rupee jo vähitellen kyllästymään tuohon medisiinari-elämäänkin, niin hauskaa kuin se onkin. Nyt hän loppeteli juuri viimeistä palvelustaan sairashuoneissa, Lapviikissa viimeksi, — jouluksi olisi homma valmistua.

Kun Lapviiki tuli mainituksi, johtui siitä itsestään puhe Juusoon, joka parastaikaa oli siellä oikeuden määräyksen mukaan tarkastettavana, missä määrässä hänen järjessään oli vikaa ja saattoiko häntä pitää vastuunalaisena teoistaan ja erittäinkin tuosta aiheettomasta murhayrityksestä entistä ystävätään kohtaan, joka keväällä oli herättänyt sellaista huomiota. Otto olikin usein tavannut Juuson siellä hulluinhuoneessa ja keskustellut hänen kanssaan pitkästi, ja tiesi siitä syystä kertoa yhtä ja toista hänen mielentilastaan ja olostaan.

— Hän näyttää nyt rauhallisemmalta ja tavallaan tyytyväisemmältä kuin pitkiin aikoihin, kertoi Otto. — Hän myöntää itse viime talvena ja kevännä ja varsinkin noina avioeronsa aikoina olleensa hyvin hermostuneena, usein äärettömässä sielun tuskassa, mutta kumminkin kykenemättömänä pakottamaan itseään todelliseen toimintaan. Se oli, sanoi hän, sama epätoivoinen tunne, kuin jos tahtois i ojentaa kätensä, mutta ei saisi sitä suoraksi. Hänen kaikki tuumansa ja aikeensa olivat menneet myttyyn, useat yhteensattuneet asiat olivat painaneet ja masentaneet hänen muutenkin herkkää mieltään. Mutta nyt sanoo hän olevansa mieleltään aivan terveen, hän tuntee sielullaan olevan entisen kimmoavaisuutensa ja sen kaikkien kykyjen olevan toiminnassaan. Ja, mikä minusta yksityisesti on merkillistä, koko hänen käytöksensä ja kaikki puheensa osottavat aivan tervettä miestä. No niin, yksi sairalo ien kohtahan siinä on...

— Yksi ruuvi puuttuu, se on riittävä selitys, virkkoi Heikki välinpitämättömän näköisenä. — Se on luulenma häneltä aina puuttunut, vaikka vaihdellen sen mukaan, mihin yksipuolisuuteen hän milloinkin kiintyi. Minussa ei ole Juusoa kohtaan mitään katkeruutta, mutta luulen melkein voivani selittää hänen sairaloisuutensa kehityksen. Hänessä on jo kauan mahtanut olla hiukan vikaa, se kasvoi, kasvoi sen jälkeen kuin hän vetäyty i yksinäisyyteensä äärimmilleen, kunnes se vihdo i tarvitsi jonkun esineen, johon kohdistais i purkauksensa. Se esine satui nyt olemaan minä —.

— Niin, siinähan se kohta juuri on, jota hän ei voi tyydyttävästi selittää. Hän sanoo joutuneensa tappiolle taistelussaan uutta maailmankatsantoa vastaan; itse hän joutui sorronalaiseksi, vääryys voitti ja hän väittää koko tuon suunnan keskittyneen sinun persoonaasi.

— Niinpä niin, vainoomishulluutta! Mitä minuun tulee, osoittihan oikeudenkäynti aivan toista. Minä vanha toveri, joka olin monella tavalla koettanut häntä auttaa, — vainoomishulluutta, ei muuta mitään!

— Sitähän se on. Rauenneet toiveet ja pettymys pettymyksen perästä ovat sitä olleet omiaan hänessä synnyttämään. Ehkä oli luontoista taipumustakin, taipumusta raskasmielisyteen.

Heikki pudisti päätään ja virkkoi kotvasen kuluttua miettiväisenä:

— Alkujaan sitä ei ollut, hän oli hurjastelija. Mutta sitten kyllä... Mitenkähän hän itse mahtais i selittää tuon hänessä tapahtuneen luonteenmuutoksen, tuon hänessä viime vuosina ilmestyneen raskasmielisyyden ja uinailevaisuuden, joka hänet teki niin mahdottomaksi ja vihdo i terästyi mielenhäiriöön?

— En ole itse häneltä tuota niin tarkoin kysellyt, vastasi Otto. Vaan pari päivää sitten luin erään hänen kirjoittaman kirjeen muutamalle ulkomaalaiselle tuttavalle, — kaikki laitoksesta lähtevät kirjeet tarkastetaan tietysti ennen lähettämistä ja minun teki mieli nähdä, hänen tuumiaan. Tuo tuttava näyttää olleen joku hyvä ystävä, joka kuultuaan Juuson keväisestä asiasta on siitä häneltä kysellyt, ja hänelle kertoo Juuso suoraan ja peittämättä viimeaikaisen alennuksensa tilan, kuten hän sitä kutsuu. En malttanut olla ottamatta tuosta kirjeestä muistikirjaani muutamia lauseita, jotka minusta ovat hänen luonnettaan ja maailmankatsantoaan erittäin kuvaavia ja tavallaan mielestäni sattuviakin. Niin, tässä se on. Hän kirjoittaa m.m.:

»Kuten tiedät, on meidän maassa viime aikoina suoritettu tärkeä kulttuurityö: kansallisuusaate, tuo kansoja innostava, on nostanut meidänkin pienen kansan taisteluun, jota lopulta voitollisesti on käyty. En tiedä, arvaanko oman persoonani liian tärkeäksi, mutta olen yhä enemmän vakaantunut siihen käsitykseen, että minun vähäpätöinen kohtaloni on joutunut likeisesti riippumaan tuosta meidän yleisestä, kansallisesta herätystyöstä. Ainahan suuret kulttuuritaistelut vaativat uhrinsa. Ne kohottavat kansoja ja vievät niitä vuosisataisaskelle eteenpäin, mutta juuri se virkeys vaikuttaa, että taistelun kuumuudessa yksi ja toinen elämä tupsahtaa poroksi. Tällaisten liikkeiden aikana tapahtuu hyvin nopea uudistuminen, olot kehittyvät, suunnat vaihtuvat huimaavaa vauhtia ja yhtäkkiä voi aika rientää yksilön ohi. Taikka voi yleisessä suunnassa aivan huomaamatta tapahtua käänne, tai seisahdus ja silloin se, joka ei samassa arvaa olla mukana, se hyökkää entistä vauhtiaan yhä vanhaan suuntaan ja huomaa vasta liian myöhään olevansa yksin; hän hämmentyy, sekaantuu pois, ei käsitä aikaansa eikä aika häntä. Pääjoukko on tehnyt käänteen ja pian toisenkin, kaikki, jotka ovat siinä rivien sisässä, seuraavat vaistomaisesti, muutoksesta itse paljon tietämättäkään, mukana ja tottuvat väleen uuteen kurssiin, ne vain, jotka reunoilta ovat tipahtaneet syrjään ja koettaneet hapuilla omia teitään, ne sortuvat.

»Sellaisessa mutkauksessa olen minäkin sortunut. En ymmärtänyt tässä muutamia vuosia sitten erästä rintaman käännettä, en sen tarkoitusta enkä tarpeellisuutta. Näin sen, huomasin mihin se pyrki, vaan se oli minusta vieras ja väärä, minulla ei ollut malttia eikä halua seisattua vanhalta suunnaltani; uutta en voinut hyväksyä, asetuin vastaan, kuljin muutamain muitten kanssa omia teitani tavotellen kansallisen liikkeen alkuperäisiä periaatteita, jotka mielestäni olisivat olleet puhtaammat ja paremmat. Mutta pian olin yksin. On hyvin epäkiitollista vetää vastakynttä voittoisaa suuntaa vastaan, vaikka tuntisikin, kuten minä tein, sen vievän kieroon. Olin liian heikko seisomaan omalla kannallani, kärsin pettymyksen toisensa perästä, alennuin ja masennuin, en voinut enää kohota enkä palata, vajosin vajoamistani...»

Otto pisti taskukirjansa kiini ja jatkoi vilkastuneena:

— Tämä kohta oli minusta merkillinen siksi, että se osottaa kuinka puolueettomasti ja himottomasti mies nyt osaa entisyyttänsä arvostella. Onhan siinä minun käsittääkseni paljon tottakin. »Pääjoukon» mukana Juuso epäilemättä olisi ollut mies siinä missä muutkin.

Heikkiin ei tuo oikein pystynyt.

— Hm, »olisi ollut». Tuosta kirjeestäkin tuntee varsin hyvin hänen vanhat haaveilunsa ja mielikuvituksensa kulun. Hän pitää itseään suuren kulttuuritaistelun uhrina, ei oman sairaloisen uneksivaisuutensa uhrina, jona hän kumminkin on. Mutta yksi kohta hänen selonteossaan on oikea: hän ei ole koskaan ymmärtänyt aikaansa. Vaan kenen syy?

— Tietysti se on hänen omaa syytään, hän oli nyt kerran luonteeltaan sellainen, miten sanoisin, vähän liian runollinen ja aatteellinen.

— Liian suuria aatteita ja aikeita — kehittyivät hulluuteen. — Vaan mitä hänestä nyt siellä arvellaan, tehdäänkö hänestä vielä järki-ihminen, joka saa vapaasti liikkua yhteiskunnassa?

— Luultavasti ei. Tarkastusaika on nyt kulunut loppuun ja sen tulos arvattavasti on, että hän selitetään potevan osittaista mielenvikaa.

— Käkisalmeen siis. Ja se on sen lorun loppu, lopetteli Heikki keskustelua hienosti haukotellen, ikäänkuin jos koko asia hänen puolestaan olisi ollut aivan yhdentekevää.

Heikin rouva tuli ulos verannalle vierasta tervehtimään ja keskustelu kääntyi muille hauskemille aloille. Kohta päivällisen jälkeen lähti Otto takasin kaupunkiin ja Heikki viskausi mukavasti sohvalleen päivällislevolle ottaen sanomalehden käteensä, — hän ei ollut siellä maaoloissa kiirehtinyt sitäkään tänään vielä aikusemmin lukemaan. Mutta tuntui nytkin niin makeasti raukaisevan, päivä oli paistanut

huoneen niin uuvuttavan lämpimäksi ja kaikki ympärillä oli niin äärettömän hiljaista. Heikki pani hienolta höyryävän sikaarin syrjään ... ottaa tässä kenties pienet unet, eihän tuossa lehdessäkään näy olevan mitään.

Vaan samassa hän vilkastui, hyppäsi pystöön ja uni oli poissa. Hän oli lukenut lehdestä muutaman uutisen, joka häntä innosti.

— Tuossahan tuo on jo prantättyinä, vaikkei Otto tiennyt asiasta mitään... »Ja sen johdosta on laitoksen lääkäri lääkintähallitukselle antamassaan lausunnossa ehdottanut, että hänet siirrettäisiin Käkisalmen rikoshullujen hoitolaan yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä...» Siinähan se nyt on, se on siis päätetty!

Heikki olikin vähäisellä jännityksellä odottanut tuon tarkastuksen päättymistä, vaikk'ei hän ollut sitä kellekään ilmaissut. Olihan se selvä, että mies oli hullu, eihän Juusolla voinut olla, kuten oikeudenkäynnissä kylläkin oli selvennyt, mitään järjellistä syytä vihata häntä, vanhaa ystäväänsä. Mutta sittenkin, se oli muuten normaali... No, nyt on mies ainakin tallessa...

Heikki oli taas sytyttänyt sammuneen sikaarinsa ja käveli laattiata edestakaisin miettien ja muistellen. Olihan oikeastaan miestä säälikin, se oli alkujaan kelpo poika, puhdaskarvanen poika, ja hän tarkoitti aina rehellisesti ja oikein kaikella minkä teki. Mutta hittoko sitä saattoi auttaa, että hän kehittyi yksipuoliseksi ja jäi sokeaksi ja että hän antautui silmittömästi seuraamaan sitä, mitä kerran oli tuntenut ja oppinut, voimatta oppia mitään uutta. Hän syyttää aikoja — hm! Olivathan ne todella käänneajoja nuo vuodet, jolloin vähitellen voitiin ruveta kääntämään pelloksi sitä, mitä pitkällisillä ponnistuksilla oli perkattu. Sitä Juuso ei käsittänyt, — no, sitä eivät heti älynneet monet muutkaan —, mutta se siinä oli merkillistä, ettei Juuso sittemminkään, aikojen taas muuttuessa, osunut oikealle tolalle niinkuin useimmat muut...

Heikki pysähtyi kävelystään, asettui ikkunan eteen seisomaan ja katseli mieltiväisenä ulos lahden poikki, joka tyyntymistään tyyntyi päivällisestä laineikostaan.

Käkisalmeen...! Niinpä niin, hänhän on hullu, siitähän ei päästä mihinkään. Sitä vikaa oli jo alkujaan, sitä osotti jo tuo hurjasteleva into, joka hänet kesken poltti loppuun... Ja se on ylipäätään hulluutta valita, kuten hän, itselleen joitakin erityisiä elinohjeita ja periaatteita koko iäkseen; olkoot nuo ohjeet ja aatteet kuinka hyviä ja kauniita tahansa, eihän ne joka paikkaan sovi. Miehellä pitää olla selkärankaa, se on totta, vaan sen tulee toki olla siksiverran taipusan, että kullakin ajalla voi mukautua olojen ja ajan vaatimusten mukaan. Sen seikan täytyy jokaisen älytä, vaikk'ei nyt jokaisella tietysti voi olla samaa kykyä katsoa eteenpäin eikä samaa makua sormien päissä. Kääntyyhän aika myötään, pitää vain osata kääntyä mukana, joka ei sitä osaa, — jaa, se jää sivulle!

Sitä se ei Juusoparka ymmärtänyt, hän oli siinä suhteessa todellakin aikansa lapsipuoli. Hän iski päänsä seinään ja juuri siksi hän onkin nyt mennyttä kalua.

Käkisalmeen! Ka niin, itsepä hän kaivoi hautansa. Viaton Heikki oli, hänen tiensä oli kyllä käynyt päinvastaseen suuntaan, vaan ei hänellä ollut siitä omantunnonvaivoja. Hän oli vain ymmärtänyt aikansa kulun ja sen vaatimukset ja menetellyt sen mukaan, — siinä kaikki!

Kiintyneenä näihin mietteihinsä oli Heikki jo sytyttänyt toisen sikaarin ja ruvennut sitä poltellen jälleen mitteleämään laattiata edestakaisin. Vaan kotvasen kuluttua viskausi hän taas sohvalle ja otti uudelleen sanomalehden käteensä... »Menetellyt sen mukaan», niin juuri, ja niin hän aikoi tehdä vastakin, se on jokaisen oikeus ja velvollisuus. Aika kehittyy myötään, olot ja suunnat muuttuvat, täytyy tunnustella eteensä. Mutta onneksi hänellä olikin siinä suhteessa tarkka vainu. Nytkin hän haisteli jotakin... Olihan ollut jo kotvasen jonkinlaista seisausaikaa, mutta melkein tuntui taas siltä, kuin olisi ilmassa ollut jotakin hienoista, kaukaista käryä... Niin näkyy, maaseutulehdissä esiintyy tyytymättömyyttä, ei kärsitä muka harvainvaltaa eikä pääkaupunginjohtoa, tahdotaan omatkin mielipiteet kuuluville. Saa nähdä, paahdetaanko sieltä pitemmältäkin ja kehittykö siitähän vielä jotakin suuntaa. Mutta se on vielä hyvin kaukaista, hyvin hienoista huminaa, ei sääsken ääni taivaaseen kuulu... Ja jos sieltä joskus rupeaisi vinhemmin puhaltamaan, niin onhan sitten aina aikaa tarkemmin tunnustella virtausten voimaa ja katsella miten kurssi milloinkin on käännettävä. Nyt istutaan alallaan, lujitetaan perustuksia ja merkitään tuulen vaihtuvia vivahduksia.

— Malttia vain ja samalla valppautta!

Heikki viskasi sikaarinsa syrjälle, — mitä varten hän siinä nyt taas niin tuimasti tupruutteli. Hän poltti varmaankin liiaksi, se ei voinut olla terveydelle hyväksi ja terveyttä täytyi säästää. Sitä kyllä vielä tarvitaan, sillä taivalta ylöspäin on vielä pitkältä.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.